ACADEMIA ROMÂNĂ - FILIALA TIMIȘOARA

INSTITUTUL DE STUDII BANATICE „TITU MAIORESCU”

Academia Română, Filiala Timișoara
Institutul de Studii Banatice „Titu Maiorescu”

Banatul
și culisele Conferinței de pace de la Paris

EDITURA DAVID PRESS PRINT
2019
TIMIŞOARA
ROMÂNIA

© Toate drepturile pentru actuala ediţie
aparţin editurii.
Reproducerea neautorizată a textului,
pe orice fel de suport tehnic,
se pedepseşte conform legii.

ISBN 978-606-999-070-4

Printed in Romania

Proiect finanţat de

BIBLIOTECA JUDEŢEANĂ Alexandru D. Xenopol ARAD

Director: Dr. Doru Sinaci

Academia Română, Filiala Timișoara
Institutul de Studii Banatice „Titu Maiorescu”

BANATUL
și culisele
Conferinței de pace de la Paris

Cuvânt înainte de **acad. Dan DUBINĂ**
Prefață de **Crișu DASCĂLU**
Ediție îngrijită de **Ioan DAVID, Doru SINACI**
și Bogdan Mihai DASCĂLU

Editura
DAVID PRESS PRINT
Timişoara, 2019

Concepția artistică a copertei și tehnoredactare:
Daniela Florian și **Loredana Bradea**

Traduceri de:
Doina Bogdan-Dascălu
Delia Badea
Speranța Sofia Milancovici

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Cuvânt înainte

Salutăm inițiativa și publicarea acestei culegeri de documente într-un volum aniversar, dedicatw centenarului unirii Banatului cu România, culegere intitulată „*Banatul și culisele Conferinței de Pace de la Paris*". Lucrarea a fost realizată în cadrul Institutului de Studii Banatice „Titu Maiorescu" din cadrul Filialei din Timișoara a Academiei Române, sub îngrijirea domnilor Ioan David - directorul institutului, Doru Sinaci și Bogdan Mihai Dascălu. Sunt monografii publicate în volum, sunt documente esențiale pentru cunoașterea și înțelegerea circumstanțelor (contextul geopolitic şi argumentele istorice) în care s-a decis și realizat unirea Banatului cu Regatul României în 1919, documente care nu sunt la îndemâna publicului larg și despre care nu s-a vorbit și nu s-a învățat în școli în perioada comunistă.

Dar cine sunt cei cinci autori ai monografiilor incluse în volum? Sunt personalități de prim rang, reprezentanți emblematici ai neamului românesc, care prin caracter, cultură, știință, implicare și responsabilități asumate în treburile cetății, prin patriotism, în înțelesul cel mai generos al acestui cuvânt, au avut autoritatea morală și competența pentru a analiza şi emite judecăți cu privire la problema în discuție – *Problema Banatului*. În ordinea prezentării în volum, ei sunt:

Sever BOCU: *Problema Banatului. Românii și Sârbii.* Ediția originală, *La question du Banat. Roumain et Serbs*, Paris, Imprimerie Générale Lahure, 1919.

Sever Bocu (1874-1951) a fost fruntaş al românilor bănăţeni, politician, preşedinte al partidului Naţional Român din judeţul

Timiş-Torontal, deputat, membru în Consiliul Naţional al Unităţii Române, prezidat de Take Ionecu, Ministru al Banatului în guvernul Iuliu Maniu din 1928. **Silviu DRAGOMIR**: *Banatul românesc. Schiţă istorică*/*Le Banat Roumain*. Esquisse historique, Sibiu, Centrul de Studii şi Cercetări privitoare la Transilvania, 1944.

În prealabil, a publicat *Vechimea elementului românesc şi colonizările streine în Bănat*, extras din Anuarul Institutului de Istorie Naţională din Cluj, Tipografia „Ardealul”, 1924.

Silviu Dragomir (1888 -1962) a fost istoric, profesor universitar, om politic, Ministru Secretar de Stat şi Ministru de Stat pentru minorităţi (1937-1940), membru titular al Academiei Române (1928).

Traian LALESCU: *Problema etnografica a Banatului/ Le problème ethnographique du Banat*, Paris, Imprimerie Paul Dupont, 1919.

Traian Lalescu (1882-1929) a fost matematician român, profesor universitar la București și la Timișoara, primul rector al Școlii Politehnice din Timișoara; personalitate proeminentă a școlii matematice românești, a fost ales membru postmortem al Academie Române (1990).

George C. MIRONESCU*: Problema Banatului/Le Problème du Banat,* Paris, Ed. Hachette, 1919.

Gheorghe Mironescu (1874-1949) a fost jurist, om politic de talie europeană, ministru al Instructiunii publice (1920-1922), Ministru al Afacerilor Străine (1928-1931), Presedinte al Consiliului de Miniştri (1930-1931), membru de onoare al Academiei Române din 31 mai 1939.

Traian VUIA*: Banatul (Timişana)/Le Banat,* Edité par Comité National des Roumains de Transylvanie et de Bucovine, Paris, 1919.

Traian Vuia (1872-1950) a fost inventator român, pionier mondial al aviaţiei, iniţiator al constituirii la Paris al Consiliului

Naţional al Românilor din Transivania şi Bucovina, membru al Academiei Române (1946).

Toți autorii, excepție făcând Silviu Dragomir, și-au editat și publicat monografiile despre Banat în 1919, pentru a le pune la dispoziția Conferinței de Pace, respectiv a lobby-ului mobilizat pentru susținerea intereselor României. Aceasta este, de altfel, explicația pentru care, în versiunea lor inițală, monografiile au fost redactate în limba franceză, chiar şi cea publicată după Conferința de Pace; la acea vreme, franceza era limba diplomatică. Pentru unele dintre monografii, traducerea în limba română s-a făcut în premieră pentru acest volum aniversar.

Să rememorăm etapele principale ale Unirii, constituirea României Mari.

La 1 Decembrie 1918, Adunarea Națională a tuturor Românilor din Transilvania, Banat și Țara Ungurească a proclamat, la Alba Iulia, unirea cu România. Rezoluția Adunării Naționale, căreia i-a fost dată citire de către Vasile Goldiș, stipula: „Adunarea națională a tuturor românilor din Transilvania, Banat și Țara Ungurească, adunați prin reprezentanții lor îndreptățiți la Alba Iulia în ziua de 18 noiembrie/1 decembrie 1918, decretează unirea acelor români și a tuturor teritoriilor locuite de dânșii cu România. Adunarea proclamă îndeosebi dreptul inalienabil al națiunii române la întreg Banatul, cuprins între Mureș, Tisa și Dunăre."

Legea Unirii a fost ratificată prin decret de lege, la 11 decembrie 1918, de către regele Ferdinand, fiind votată de Adunarea Deputaților în ședința din 29 decembrie 1919.

Unirea Basarabiei cu Țara s-a realizat, însă, mai devreme, în 27 martie, când Sfatul Țării a votat - prin vot nominal deschis în favoarea Unirii cu România - declarația Sfatului Țării, care enunța: „În numele poporului Basarabiei, Sfatul Țării declară:

Republica Democratică Moldovenească (Basarabia) în hotarele ei dintre Prut, Nistru, Dunăre, Marea Neagră şi vechile graniţe cu Austria, ruptă de Rusia acum o sută şi mai bine de ani, din trupul vechii Moldove. În puterea dreptului istoric şi dreptului de neam, pe baza principiului ca noroadele singure să-şi hotărască soarta lor de azi înainte şi pentru totdeauna, se uneşte cu mama ei România. Traiască unirea Basarabiei cu România de-a pururi şi totdeauna! Preşdintele Sfatului Ţării, Ion Inculeţ; Vice-preşedinte, Pantelimon Halippa; Secretarul Sfatului Ţării I. Buzdugan”.

Bucovina şi-a proclamat unirea cu Regatul României, de asemenea, înainte de 1 Decembrie, în Adunarea populară din 27 octombrie 1918, fiind apoi validată de către Congresul General al Bucovinei, care s-a desfăşurat în perioada 18/28 noiembrie 1918 la Cernăuţi. Reprezentanţii naţionalităţilor conlocuitoare (români, polonezi, ruteni, germani) au votat cu majoritate zdrobitoare „Unirea necondiţionată şi pentru vecie a Bucovinei în vechile ei hotare, până la Ceremuş, Colacin şi Nistru, cu Regatul României”.

În Banat, în a doua jumătate a anului 1918, când dezintegrarea Imperiului bicefal era iminentă, au fost mari frământări. Românii au înfiinţat Consiliul Naţional al Banatului, condus de dr. Aurel Cosma – cel care avea să fie deputat în Marea Adunare Naţională de la Alba Iulia, şi au început să se organizeze pentru emancipare şi autodeterminare. Pentru 31 octombrie 1918, se pregătea o mare demonstraţie de stradă la Timişoara, menită să coaguleze o decizie privind viitorul Banatului. Fruntaşii maghiari locali, coordonaţi de către dr. Otto Roth, membru în conducerea Partidului Social Democrat din Ungaria, şi locotenentul colonel Albert Bartha, şeful Statului Major al Comandamentului Militar Timişoara, au decis ca la această Adunare Populară să proclame Republica Autonomă Bănăţeană,

în cadrul Ungariei, şi să înfiinţeze „Sfatul Poporului din Banat”, subordonat guvernului din Budapesta. Fruntaşii români, văzând în aceasta o încercare de a împiedica unirea Banatului, au părăsit consfătuirea şi au organizat „Consiliul Militar Naţional Român”, avându-l ca preşedinte pe dr. Aurel Cosma. Acesta răspunde deciziilor lui Otto Roth astfel: „Noi, românii, nu putem primi propunerea domnului Otto Roth. Aspiraţiile neamului nostru ne îndeamnă să urmăm altă cale. Vom constitui Consiliul nostru naţional.”

În 10 noiembrie, Consiliul Național Român Central, cu sediul la Arad, a trimis o notă ultimativă Consiliului Național Maghiar, pentru predarea guvernării și administrației Banatului și Transilvaniei. Nota avea termen 2 zile. Budapesta a cerut o prelungire cu 48 ore a termenului, până pe 14 noiembrie. Guvernul maghiar începuse tratativele de pace cu Antanta și a încheiat armistițiul cu aceasta chiar în 13 noiembrie, la Belgrad. Convenția de armistițiu a complicat planurile românilor de a prelua Banatul. Antanta convenise cu Ungaria ca soarta Banatului să fie definitivată după Conferința de Pace. În baza unei Convenții Militare semnate la Belgrad, armata maghiară trebuia să se retragă la nord de Mureș, iar teritoriul evacuat să fie ocupat de forțele aliate sârbe și franceze[1]. Profitând de această situaţie, precum şi de faptul că, în acest timp, armata română era ocupată cu neutralizarea trupelor germane ale lui Mackensen, armata sârbă a trecut Dunărea şi, în 14 noiembrie 1918, a ocupat Timişoara; în 20 noiembrie a ajuns la Mureş şi apoi s-a fixat pe linia dintre Szeged şi Lipova. Comandamentul sârb a instalat o administraţie militară a Banatului, a dizolvat gărzile naţionale şi a preluat administraţia civilă. O data instalată, administrația sârbă a Banatului a luat măsuri aspre împotriva populației românești, încercând să inhibe tendințele unioniste și, evident,

[1] Cf. https://ro.wikipedia.org/wiki/Unirea_Banatului_cu_România

să blocheze participarea bănăţenilor la Adunarea Naţională de la Alba Iulia.

În aceste condiţii, bănăţenii au participat totuşi în număr mare la Adunarea Naţională de la Alba Iulia. Documentele vremii arată că, dintre cele 254 de localităţi bănăţene, au fost aleşi 270 de delegaţi oficiali (182 din judeţul Timiş şi 88 din judeţul Caraş), la care s-au adăugat 661 de locuitori bănăţeni. (Participarea ar fi fost mult mai numeroasă dacă nu s-ar fi opus administraţia şi armata sârbă.) Dintre aceştia, 44 de membri au fost aleşi în Marele Sfat Naţional, iar din cei 6 secretari, 2 erau bănăţeni. Adunarea a proclamat, la 1 Decembrie 1918, prin reprezentanţii prezenţi, „...unirea românilor şi a teritoriilor locuite de dânşii cu România.” Însă proclamarea unirii Banatului cu România nu a rezolvat şi preluarea administraţiei provinciei, iar unirea nu s-a putut împlini decât în anul care a urmat.

După proclamarea unirii, persecuţiile armatei sârbe s-au intensificat. Între timp, în Banat a sosit generalul francez Berthelot, favorabil cauzei românilor. Ca urmare a intervenţiilor acestuia, dar şi ale reprezentanţilor Consiliului Diligent pe lângă Armată, s-a decis retragerea treptată a trupelor sârbeşti şi preluarea teritoriului de către trupele franceze. Acestea au intrat în estul Banatului în ianuarie 1919, ocupându-l apoi, în cea mai mare parte, în perioada martie-mai. S-au retras, treptat, începând cu iunie, până la sfârşitul lui iulie, 1919.

În 1919, Banatul a fost împărţit între România şi Regatul Serbiei, Croaţilor şi Slovenilor. În 11-13 iunie, Consiliul Suprem al Conferinţei de Pace de la Paris a comunicat României decizia finală privind graniţele dintre România şi Ungaria şi dintre România şi Serbia. Astfel, două tremi din Banat reveneau României şi o treime Serbiei. Criteriul demografic a fost dominant în luarea acestei decizii.

În 28 iulie, administraţia română s-a instalat în Banat, iar pe 3 august 1919 în Timişoara au intrat primele unităţi ale armatei române. Fiindcă, aşa cum s-a menţionat mai sus, criteriul decisiv în împărţirea Banatului între Regatul României şi Regatul Slovenilor, Croaţilor şi Sârbilor (înfiinţat în 28 octombrie 2018!), în proporţie de 2/3 şi 1/3, conform deciziei Consiliului Suprem al Conferinţei de Pace de la Paris şi comunicată României în 11-1 iunie 2013, s-a bazat pe datele demografice, prezentăm mai jos evoluţia acestor date în perioada premergătoare Primului Război Mondial şi în 1920[2].

Banatul Românesc

Year	Total	Romanians	Hungarians	Germans	Serbs	Roma
1880	744,367	426,368 (57.3%)	37,586 (5.0%)	202,698 (27.2%)	46,983 (6.3%)	n/a
1890	812,799	446,816 (55.0%)	50,899 (6.3%)	233,006 (29.9%)	41,356 (5.1%)	n/a
1900	871,598	468,508 (53.8%)	78,656 (9.0%)	243,582 (27.9%)	41,960 (4.8%)	n/a
1910	902,210	474,787 (52.6%)	109,873 (12.2%)	231,391 (25.6%)	44,598 (4.9%)	n/a
1920	822,639	450,817 (54.8%)	79,955 (9.7%)	208,774 (25.4%)	n/a	n/a

Banatul Sârbesc

Year	Total	Serbs	Hungarians	Germans	Romanians	Slovaks
1910	566,400	229,568 (40.5%)	108,622 (19.2%)	125,374 (22.1%)	73,303 (12.9%)	16,223 (2,9%)
1921	559,096	235,148 (42.1%)	98,463 (17.6%)	126,519 (22.6%)	66,433 (11,9%)	17,595 (3,2%)

Desigur, aceste date nu îi includ pe românii de pe Valea Timocului, care, la vremea când se decidea această împărţire, erau mult mai numeroşi decât cei din Banatul Sârbesc. Documentele din acest volum, mai ales monografiile lui Silviu Dragomir şi Traian Lalescu, conţin date mult mai detaliate şi mai nuanţate decât cele de mai sus.

[2] Cf. https://en.wikipedia.org/wiki/Banat

Am convingerea că lucrările din acest volum vă vor acapara atenţia, că vă vor ajuta să înţelegeţi mai bine ce înseamnă Banatul, această „Mică Europă” care, până la urmă, prin multietnicitate, multiculturalitate şi multispiritualitate, în pofida vicisitudinilor istorice, rămâne un exemplu de luat în seamă într-o Europă în care se vorbeşte despre avantajele unităţii, dar, în acelaşi timp, în care se cunoaşte şi tentaţia de a experimenta mişcări centrifuge.

Academician Dan Dubină

PREFAȚĂ

Timp de două mii de ani, Banatul a fost mereu cucerit, dar niciodată eliberat.

Timp de două mii de ani, xenocrațiile s-au succedat, venind și plecând.

Timp de două mii de ani, populația autohtonă a dăinuit miraculos.

Până în vara anului 1919, când intrarea trupelor române în provincie a făcut posibilă instaurarea administrației naționale.

3 August 1919 este data care a anulat pentru totdeauna contradicția insuportabilă dintre o majoritate etnică stabilă și administrațiile minoritare vremelnice.

După înfăptuirea simbolică a unității naționale la 1 Decembrie 1918, au urmat încă doi ani în care lupta națională a continuat în plan politic, confirmând că pacea nu este decât continuarea războiului cu alte mijloace.

Alături de diplomația *politică*, activă în cadrul oficial, a funcționat și o diplomație *științifică*, întemeiată pe argumente din acest domeniu. Cele cinci texte reunite în volumul de față sunt scrise de autori din aproape *toate* provinciile românești: Banat (Traian Vuia și Sever Bocu), Transilvania (Silviu Dragomir) și Muntenia (George G. Mironescu și Traian Lalescu, acesta cu rădăcini bănățene) și care s-au afirmat în sfere intelectuale diferite: aviație, politică, istorie, matematică.

Este o situație elocventă și exemplară totodată, care ilustrează asumarea unei duble responsabilități, *științifice* și *politice* în același timp. Citite cu atenție și mai ales fără

prejudecăți inoportune, aceste texte sunt pledoarii *în favoarea* Banatului și a națiunii majoritare, și nu reacții *împotriva* Serbiei și a populației sârbești din Banat. Accentul fundamental este pus mereu pe *pentru*, niciodată pe *contra.*

Delimitările de mai sus sunt cu atât mai necesare cu cât Conferința de pace de la Paris a fost diferită în multe privințe de altele, care au precedat-o, dar în primul rând prin aceea că la ea pacea nu a fost *impusă*, ci a fost *negociată*. Cel puțin dacă se ia în considerare aspectul strict exterior al evenimentelor, desfășurat sub privirile tutelare, aparent nepartizane ale forțelor aliate, care au făcut efortul notabil de a da o alură de obiectivitate modului în care s-au desfășurat lucrările și de justiție felului în care s-au încheiat. Dacă se ține însă seama de faptul că niciuna dintre părțile implicate în împărțirea Banatului nu a plecat mulțumită de la Paris, devine legitimă suspiciunea că avem de a face cu un *dictat* camuflat, care a dat un verdict subit unor *negocieri* care riscau să fie interminabile. Și astfel, aflăm că trăim *acum* în cea mai bună dintre variantele *posibile atunci*. Dar ar trebui oare să fim mulțumiți numai pentru alții de vreme ce alții nu sunt?

Poate că a sosit timpul că recitim aceste texte scrise cu o mare ardoare națională de oameni care, fără a-și fi uitat menirile fiecăruia, au avut mereu în minte menirea tuturor. Este timpul ca, recitindu-le, să înțelegem necesitatea saltului din *eu* în *noi*.

Crișu Dascălu

SÉVÈRE BOCOU

LA QUESTION DU BANAT

ROUMAINS ET SERBES

Deux cartes hors texte

PARIS
IMPRIMERIE GÉNÉRALE LAHURE
9, RUE DE FLEURUS, 9

1919

SEVER BOCU*

PROBLEMA BANATULUI. ROMÂNI ŞI SÂRBI

* Economist, om politic, ziarist: redactor la „Tribuna” din Sibiu, unde a susținut mișcarea memorandistă, apoi la „Tribuna poporului” din Arad, devenită, în 1904, „Tribuna”. După fuziunea publicației cu „Românul” (1921), Sever Bocu militează în această gazetă pentru promovarea activismului politic. Editează, în 1917, pentru prizonierii de război români din lagăre, publicația „România Mare”, iar mai târziu, la 1 mai 1930, fondează, la Timişoara, ziarul „Vestul”. Preşedinte al Sindicatului Ziariştilor din Banat. În 1915 şi 1917 este condamnat la moarte în contumacie de un tribunal militar din Ungaria, pentru îndrăzneala de a fi declarat război Austro-Ungariei, în numele refugiaților din Ardeal şi Banat. Deputat în Parlamentul României Mari (1921, a fost reales de încă nouă ori). Ministru al Banatului fără portofoliu (1928), în guvernul Iuliu Maniu. A condus „Directoratul Banatului”. În noaptea de 5/6 mai 1950, arestat şi întemnițat în închisoarea de la Sighet, unde, un an mai târziu, a încetat din viață. (n. 19 noiembrie 1874, Şiştarovăț, județul Arad de astăzi – d. 21 ianuarie 1951, închisoarea Sighet).

HĂRŢI ÎN AFARA TEXTULUI

1. *Harta etnografică a Banatului timişean,* după harta etnografică a Ungariei de Pal Balogh şi statisticile oficiale ungare, de prof. A.-D. Atanasiu, Paris, 1919

2. *ROMÂNI din Valea Timocului, din Mlava şi din Pek. SÂRBII Banatului,* fragment după harta etnografică a regiunilor locuite de români şi a coloniilor străine care se află aici, de prof. S. Demetrescu, C. Polyso, A.-D. Atanasiu şi Ed. Borcea, Paris, 1919

DATELE STATISTICE

Toate datele statistice de care ne-am servit de-a lungul acestei lucrări sunt luate după statisticile oficiale ungare.

Nu am folosit niciunde statisticile confesionale, care oferă numărul real al românilor şi care este mai mare.

CUVÂNT ÎNAINTE

Nu este suficient să ştii geografia, geologia, topografia, fiziografia unei regiuni pentru a spune că o cunoşti. Trebuie să-i cunoşti şi sufletul. Căci lucrurile pe care noi le numim, poate inexact, moarte, au şi ele sufletul lor. Fără cunoaşterea acestui suflet, ele vor rămâne veşnic obscure şi impenetrabile pentru noi. Ştiinţa rigidă permite orice interpretare liberă. Doar sufletul imprimă lucrurilor caracter, personalitate. Un exemplu caracteristic în această privinţă ne oferă chiar problema Banatului, pe care Occidentul începe să-l cunoască cu ocazia litigiului provocat între români şi sârbi. De două mii de ani, geografia şi istoria ştiu că Banatul este o individualitate distinctă. În vremurile din urmă, o întreagă serie de publicaţii transformă Banatul voluntar, dar întotdeauna în cunoştinţă de cauză, din unitatea geografică ce este, în două entităţi diferite, Banatul occidental şi Banatul oriental, ceea ce este un nonsens istoric; sau ataşează câmpia Banatului de mai sus de Tisa la câmpia Panoniei, prezentând-o ca o unitate geografică cu aceasta din urmă, ceea ce este o contradicţie evidentă. Cei care nu cunosc natura intimă a acestor lucruri pot fi uşor seduşi de aceste argumente teoretice. De asemenea, se poate spune că, în vremurile din urmă, s-a reuşit să avem două Banaturi, unul real şi altul ştiinţific.

Mânaţi de dorinţa de a rectifica aceste erezii – care, în mod sigur, urmăresc un scop precis – ne-am decis să publicăm acest studiu pentru cei pe care îi interesează această problemă

palpitantă, care desparte două popoare. Noi nu pretindem decât o singură autoritate: pe aceea de a cunoaşte intuitiv materia pe care o tratăm. Acest Banat este patria noastră restrânsă, pe care îl cunoaştem în toate detaliile lui, aproape comună de comună şi fiecare naţionalitate. Cunoaştem de asemenea, credem noi, logica acestui pământ. Dacă aceasta este o calitate, se poate spune, poate, că ea nu este întotdeauna o garanţie a obiectivităţii. Avem totuşi credinţa fermă că nu suntem vinovaţi de lipsa de obiectivitate. Susţinem un punct de vedere care, înainte de toate, se apără singur. Franţa, Anglia, Italia şi chiar vechea Rusie au recunoscut oficial, în 1916, legitimitatea lui. Şi credinţa noastră în justeţea punctului de vedere românesc este atât de mare, încât am consimţi de bună voie să-i încredinţăm un arbitraj socialist, care, lipsit de orice pasiune naţională, va judeca doar după criteriile riguroase ale dreptului şi ale justiţiei. Am lua, în acest diferend, drept judecătorii cei mai competenţi, de exemplu, pe cei patru mari conducători ai socialismului occidental: A. Thomas, E. Vandervelde, A. Henderson şi H. Branting, sub preşedinţia lui M. Wilson. Poporul român ar accepta aprioric drept bună judecata acestor oameni. Astfel, problema este clară din punctul de vedere al exigenţelor democraţiei moderne.

Pentru români, problema Banatului este gravă tocmai din acest punct de vedere. Poporul român simte că i s-a pregătit o injustiţie nemeritată. Intereselor lui naţionale, ignorate fără nicio scuză, li se adaugă sentimentele lui de dreptate şi de justiţie, profund ofensate. În ultimă instanţă, el pare să spună: Foarte bine, dezmembraţi-mă, dar, cel puţin, daţi-mi un motiv! Nu mi-am făcut datoria în acest război? Atunci, de ce sunt lovit de această nedreptate?... Conştiinţa poporului nostru este, într-adevăr, tulburată atât de mult, încât se poate spune că el este mai mâhnit din cauza acestei nedreptăţi, că el nu este fericit din cauza tuturor celorlalte aspiraţii realizate. Căci el simte

instinctiv că, în ciuda sacrificiilor atât de teribile, acest război nu i-a adus încă pacea definitivă; şi că nedreptatea, care i se face, fiind atât de mare, este forţat să accepte o nouă luptă în viitor pentru a o repara.

Dar noi avem o încredere nemărginită în Congresul de pace. Suntem convinşi că „drept" şi „justiţie", cuvinte care au fost pronunţate constant în decursul acestui război, nu au fost lipsite de sens. Ele au fost principiile fundamentale care vor prezida Congresul de pace şi care vor decide întreaga problemă în spiritul lor. Fără ele, Societatea Naţiunilor nu ar fi decât o ficţiune în plus.

Recunoaştem, de asemenea, că nu ne-am pierdut speranţa în sentimentele juste ale poporului sârb. Aşteptăm încă din partea lui gestul inevitabil de a renunţa la pretenţii care aduc o atingere directă şi gravă suveranităţii noastre naţionale şi, totodată, intereselor noastre de stat la Tisa şi la Dunăre. Sperăm mereu că nu Congresul, ci, la fel ca în trecut, propria noastră voinţă, liberă şi reciprocă, va fi cea care va instaura în viitor dreptatea între noi, în problema frontierelor. Sperăm încă!...

Paris, ianuarie 1919

AUTORUL

CAPITOLUL I

CONSIDERAŢII GENERALE

Instinctul poporului român se conduce, în ce priveşte politica apărării sale naţionale în Sud şi în Vest , după două mari principii ce iau caracterul unei adevărate dogme: a nu permite slavilor să treacă Dunărea şi a nu permite ungurilor să treacă Tisa. Dintotdeauna, poporul a resimţit puternic logica istoriei şi a geografiei sale: limitele dintre neamuri au fost trasate aici de natură; şi ele constituie, în acest colţ de lume, expresia incontestabilă a dreptului. Această conştiinţă a dreptului pe pământ, ce se adaugă evidentelor calităţi ale poporului, dau sufletului românesc această minunată armătură care l-a făcut să traverseze victorios optsprezece secole de cea mai dură asuprire şi de care stăpânii vremelnici, străini, deci ilegali, se plâng la fel de mult pe cât se tem: însuşirea de a-i asimila pe ceilalţi.

Ungurii şi-au exercitat dominaţia timp de zece secole, au compromis sensibil frontiera etnică a poporului din regiunea septentrională şi cea sudică a Tisei prin stabilirea lor, dar nu au izbutit să producă pe acest pământ, impropriu pentru ei, decât un singur model cu ajutorul energiei originale a rasei diminuată. De aici, efortul lor permanent de a-şi susţine neamul prin măsuri artificiale spre a rămâne pe loc, împreună cu întregul lor aparat de persecuţii care i-a făcut faimoşi. Totuşi, rezultatul a rămas mereu îndoielnic. Deşi încet, aproape imperceptibil, dar tenace, fără întreruperi şi cu o impetuozitate irezistibilă, românii au avansat

spre Tisa, ţintă vizionară a poporului. Opresorul a pretins pentru sine dreptul de a se apăra prin violenţă şi arbitrar. Ungurii, într-adevăr, au fost nevoiţi să recunoască faptul că, dincolo de Tisa, nu pot guverna decât prin forţă. Românii au făcut plauzibil, pentru întreaga lume, adevărul lor fundamental: orice dominaţie străină asupra acestui teritoriu, care le este patrimoniu naţional, nu poate dăinui decât prin violenţă şi arbitrar. Prin drept şi justiţie nu poate guverna decât naţionalitatea pământului. De aici, slăbiciunea statului maghiar, a cărui existenţă, deşi a durat zece secole, însă fundamentată exclusiv pe principiul forţei, nu a mai fost prelungită, inutil, din ziua în care ideea de drept a sfârşit prin a triumfa în întreaga lume.

Stabilirea ungurilor pe Tisa, pe care românii o consideră, nu fără motiv, drept accidentul cel mai teribil din istoria lor, a lăsat totuşi în urmă un fapt geografic pe care nimeni nu îl poate nega: românii au fost alungaţi de pe Tisa, fără ca ei să fi putut recuceri, până în zilele noastre, acest teritoriu. Este aici o realitate ce nu poate fi contestată. Poporul român nu este imperialist şi, în bunul simţ ce îi este caracteristic, el ţine perfect seama de realităţi şi de posibilităţi. De aceea, la ora actuală a revendicărilor, el suportă consecinţele acestei stări de fapt şi nu vine să prezinte nici titluri istorice, nici raţiuni sentimentale. Diferendul lui cu poporul maghiar, în legătură cu Tisa, îl încredinţează liniştit – acesta este sentimentul lui – ultimului cuvânt al istoriei şi al justiţiei superioare a lucrurilor.

Dar, firește, situaţia nu este asemănătoare în partea meridională a Tisei şi a Dunării, în ce îi priveşte pe slavi. Slavii, la origine, nu au trecut niciodată Dunărea. În secolul al XIV-lea, nu a existat niciun slav în Banat. Abia după această dată, elemente sârbeşti au trecut Dunărea. Dar sosirea lor nu a avut deloc un scop etnic şi nu a dus la nicio modificare geografică. Românii nu au pierdut contactul, nici la Tisa, nici la Dunăre, cu

graniţele lor naturale şi istorice. Sârbii care au pătruns în Banat sunt refugiaţi prigoniţi de uraganele turceşti sau, populaţia germană fiind mult mai numeroasă decât ei, de coloniştii aduşi aici de imperialii din Viena. Absenţa lor de pe malurile Dunării, cu care ei nu au luat contact decât în câteva puncte, ca şi dispersarea lor în blocuri numeroase şi fără legătură între ele, exclud supoziţia oricărei intenţii de expansiune etnică ori teritorială. Iată de ce, dacă, mai sus de Mureş, românii au luat faţă de unguri, în privinţa frontierelor naturale, o atitudine de conciliere şi de negociere, ei au opus sârbilor, pe Dunăre şi pe Tisa, o intransigenţă absolută. În aspiraţiile sârbilor, ei nu au putut vedea decât intenţii imperialiste, care, fără o suficientă legitimitate etnică, au încercat să se afirme în detrimentul lor, în acelaşi timp în dispreţul istoriei şi al geografiei. Punctul de vedere românesc, dat fiind că popoarele nu pot avea interpretări diferite pentru o situaţie analogă, se poate traduce pentru un francez astfel: Tisa superioară este pentru români ceea ce Rinul este pentru francezi, în timp ce Banatul le este Alsacia-Lorena. Face parte integrantă din sufletul şi din gândirea românească!

Ciopârţirea teritoriului naţional român proiectată de sârbi rămâne de neînţeles pentru sufletul românesc în privinţa a încă altui punct de vedere, nu mai puţin important pentru susceptibilitatea neamului. Este vorba despre faptul că românii nu au sub dominaţia lor niciun sârb, în vreme ce sârbii, dimpotrivă, au sub dominaţia lor, în josul Dunării, 500.000 de români. Doar în văile Moravei şi a Timocului trăiesc în masă compactă 300.000 de români, mai numeroşi în consecinţă decât toţi sârbii din Banat. Şi nefericiţii[1] au de partea lor cel puţin dreptul istoric. Ceea ce vin să dovedească involuntar, prin susţinerea tezei contrare, toate aceste teorii, mai

[1] Zicem nefericiţii pentru că, dintre toţi asupritorii pe care i-au cunoscut românii – turci, unguri, ruși etc. – ei sunt expresia cea mai dureroasă (Vezi lucrarea în limba română a lui dr G. Popovici, originar din Timoc, *Suferinţele românilor din Serbia*, Bucureşti, Socec, 1914).

degrabă folositoare decât originale, pe care istoricii sârbi le-au adoptat *ad hoc*, în vremea din urmă, într-o luxuriantă bibliotecă de propagandă lansată în tot Occidentul. Dar, asupra consecinţelor pe care sârbii au încercat să le extragă dintr-un fapt istoric recunoscut de ei, vom insista într-un alt capitol. O altă populaţie românească, între 50 şi 60.000 de suflete aproximativ, se întinde începând de la Belgrad, de-a lungul Dunării, ale cărei ambele maluri se găsesc stăpânite etnic de români. În imnul naţional român, avem, într-adevăr, patru versuri care spun:

„Strigaţi, pretutindeni în lume,
Că prin intrigi şi prin ură,
Prin manevre vinovate,
Dunărea este furată!”

Şi aceste versuri exprimă, în acelaşi timp cu un sentiment poetic, un fapt etnic. În sfârşit, pe lângă aceşti români dunăreni, se mai află sub dominaţia sârbilor 150.000 de „aromâni”, cărora li se mai adaugă şi alţii, căci ei locuiesc în Peninsulă teritorii pe care sârbii le reclamă.

Şi astfel, acestui număr deja foarte important, dublul, dacă nu mai mult, decât acela al sârbilor din Banat, cred ei, sârbii, că îi pot adăuga încă două sute de mii de români ori numai o sută de mii dacă vor aşa, sub pretextul de a-i elibera pe ai lor, însă cu preţul inevitabil al aservirii altora şi, în plus, cu acela al mutilării teritoriilor?...

Dar care sunt baza legală şi argumentele pe care sârbii le pot invoca spre a-şi justifica aceste veleităţi imperialiste? Căci aspiraţiile lor teritoriale de dincolo de Dunăre[2], limită istorică

[2] Românii au trecut, şi ei, Dunărea în Dobrogea; ei înşişi au înlăturat infailibilitatea Dunării ca principiu separator de popoare. Şi sârbii, abili, cred că pot găsi acolo un argument peremptoriu. Dar cazul lor suferă vreo analogie? Dacă românii au trecut Dunărea, au

a popoarelor, fără vreo necesitate peremptorie recunoscută de opinia tuturor şi, până la un punct, chiar de adversarul însuşi[3], constituie, orice s-ar spune, o tendinţă manifestă de cucerire, o politică imperialistă.

-„Principiul etnic! spun sârbii. Noi avem în Banat 280.000 de sârbi, pe care dorim să-i readucem la patria-mamă".

Dacă sârbii ar constitui în Banat o masă compactă şi pe un teritoriu în legătură directă cu Serbia, s-ar putea discuta poate. În general, însă, nu se poate admite ca o minoritate de 2 până la 250.000 de străini ar avea dreptul să ciopârţească unitatea geografică a unui stat cu 15 milioane de locuitori, delimitat atât de ideal printr-un fluviu de importanţa Dunării. Dar, oricum, aceasta ar putea fi o bază de discuţie. Căci românii au de asemenea, în Valea Timocului, Dacia Aureliană istorică, 300.000 de-ai lor, care, în virtutea aceluiaşi principiu, ar putea fi readuşi la patria-mamă. Pentru alţi 150.000 de români care rămân în Peninsulă şi care, fără vreo legătură geografică, ar rămâne forţat în cadrul statului Sârb, s-ar putea aranja plecarea pe baza principiilor wilsoniene. Şi, prin plecare, s-ar da principiului etnic o satisfacţie completă şi justă.

---

făcut-o constrânşi de necesităţi biologice de ordin superior: necesităţile care au împins irezistibil popoarele spre mare. Şi, fapt extrem de important, ei au de partea lor (şi nu împotriva lor): şi etnografia şi istoria şi dreptul popoarelor de a dispune de ele însele. Totuşi, noi nu am proclamat nicio tiranie, nici măcar pe aceea a principiului celui mai just. Este aşadar bine că sârbii sunt pleoştiţi, ca în 1913, căci politica oficială a României a anexat în Dobrogea o fâşie de teritoriu, în parte cu populaţie bulgară – anexare ce se poate justifica, desigur, prin necesităţi de strategie şi de securitate, dar care nu a fost totuşi indispensabilă pentru singura mare necesitate ce justifică prezenţa românilor în Dobrogea – o mare parte a opiniei publice româneşti a dezaprobat această anexare. Puţin după aceea, de altfel, urmările au dovedit că această opinie a avut o mare dreptate. Şi cred că nu exprim doar o opinie personală afirmând că românii vor renunţa, din proprie iniţiativă, la această anexare pentru partea populată de bulgari.

[3] D. Daneff, în calitate de prim-ministru, ne-a oferit în 1913 recunoaşterea solemnă, din partea Parlamentului Bulgariei, a drepturilor României asupra Dobrogei, în schimbul renunţării la noi anexiuni.

Dar sârbii din Banat, în ciuda celei mai mari bunăvoinţe, nu constituie o masă compactă. Pentru a detaşa din teritoriul pe care se găsesc, dispersaţi şi amestecaţi cu români şi cu germani, cei 280.000 de sârbi, ar trebui să se detaşeze forţat 300.000 de români, cel puţin, din trupul şi teritoriul lor naţional, împreună cu aproximativ 800.000 de germani şi maghiari. Şi aceasta ar însemna nu a satisface principiul etnic, ci a-l viola. Trăind amestecaţi, pe acelaşi teritoriu, este evident nu doar dreptul naţional al celor 280.000 de sârbi reprezentând minoritatea, ci şi dreptul, de asemenea naţional, al celor 1.100.000 de români reprezentând majoritatea, de a decide.

Iată aşadar de ce, în diferendul sârbo-român asupra Banatului, nu principiul etnic, ci principiul geografic, însoţit de dreptul populaţiei de a dispune de soarta ei, este singurul care poate decide într-o manieră dreaptă. Şi aceasta cu atât mai mult, cu cât şi un alt argument, deloc mai neimportant, pledează împotriva principiului etnic: acela că *sârbii înşişi nu îl acceptă*!. Aceasta pare un non-sens; şi totuşi, este adevărat. Sârbii au ambiţii în Banat. Având împotrivă geografia, istoria, voinţa populaţiei, într-un cuvânt, aproape totul, ei au apelat la principiul etnic. Or, principiul etnic, dacă le deschide Dunărea în Banat, el le deschide, totodată, Dunărea şi românilor în Timoc. Dar sârbii nu vor să accepte nimic. Ei cheamă numai principiul etnic spre a le fi complice. În ce priveşte dreptul etnic al românilor din Timoc, ei răspund printr-o tangentă: „Nu este vorba despre Timoc. Noi avem o pradă comună, Banatul, şi trebuie s-o împărţim”. Acesta este imperialism!

Formula nu este înscrisă printre marile principii moderne care ar trebui să prezideze la formarea statelor. Ea nu este însă cu totul nouă: maghiarii nu trăiesc în ultima vreme decât din creditul moral al acestei formule. Dar marele ei defect este acela de a fi profund înşelătoare şi falsă. Căci nu avem a face aici cu o preponderenţă ce ar rezulta dintr-o liberă şi nobilă emulaţie

între popoare. Această preponderenţă nu este, dimpotrivă, decât tristul rod al opresiunii istorice şi, totodată, doar produsul muncii unui popor. Ea nu are nimic etnic în sine.

Sârbii i-au dominat pe români în Banat ca mandatari ai habsburgilor, timp de o sută de ani, prin biserică. Timp de o sută de ani, românii au fost contribuabilii culturii sârbeşti.[4] De o sută de ani ei au suportat un dublu jug: pe acela al maghiarilor, material, şi pe acela al sârbilor, moral. Un pic perplexă, istoria noastră nu a ştiut să spună foarte exact care dintre cele două juguri a fost cel mai dureros, cel mai dezastruos; dar ea ne-a arătat precis rezultatele care au decurs: mizeria materială şi morală a poporului român şi preponderenţa maghiară şi sârbă. Într-o ordine seriată de istorie, hegemonia sârbă s-a năruit cu o jumătate de secol înainte de hegemonia maghiară de astăzi. În acelaşi interval, preponderenţa sârbă era diminuată de preponderenţa maghiară. Ziua în care a fost scuturat jugul religios al sârbilor este celebrată în istoria românilor drept o zi a triumfului. Şi asta şi trebuie să fie, de altfel, pentru întreaga specia umană, şi nu doar pentru români: căci, acolo unde se prăbuşeşte o tiranie, umanitatea obţine o victorie. Doar sârbii au aerul că ar regreta-o. Ei consideră drept „penibilă" pentru ei această zi în care noi am fost eliberaţi[5]. Şi regretul lor este cât se poate de semnificativ: el nu lasă nicio îndoială asupra sistemului pe care statul sârb l-a fondat pe teritoriul român! Chestiune naturală, de altfel. Sârbii, în ciuda preponderenţei culturale cu care se mândresc, au sentimentul că sunt absorbiţi de către români, că au fost odinioară mai numeroşi şi că românii

[4] Timp de zeci de ani se prelungeşte în instanţele judiciare maghiare faimosul proces de revendicare în legătură cu mănăstirile ce sunt acaparate de sârbi şi care reprezintă fabuloasa sumă de sute de milioane.

[5] „Plecarea sârbilor din Banat a fost cu atât mai penibilă, cu cât românii care, până în 1864, au avut cu ei o organizare religioasă comună, au fondat atunci o biserică independentă" (J. Cvijic, *La Péninsule Balkanique*, Paris, 1918, p. 591).

i-au înghiţit. Această idee, această credinţă se găseşte la toţi autorii lor. Noi recunoaştem cu loialitate că afirmaţia lor nu este greşită. Dar care este secretul acestui fenomen? Românii au fost iloţii şi ai sârbilor, şi ai ungurilor. Lor nu li se poate imputa nicio agresiune; dar, dimpotrivă, câtă opresiune s-a exercitat asupra lor. Şi totuşi, nici coloniştii unguri, nici coloniştii sârbi nu au putut opri marşul victorios al poporului autohton, care îşi trage seva vitalităţii lui din propriul pământ. Un adevăr rămâne aşadar câştigat: sârbii nu au putut da dincolo de Dunăre, la fel ca maghiarii dincolo de Tisa, decât un tipar în care energia originară a neamului se găseşte diminuată. Ei îşi au sufletul sărăcit de o idee: ideea dreptului celui autohton asupra pământului său. Autorii sârbi ne învaţă că românii din Serbia se află, din punct de vedere etnic, pe o pantă descendentă: pământul sârbesc nu le priește. Însă aceiaşi autori strigă de îndată despre pericolul românizării fraţilor din Banat. Şi ce rezultă de aici? Intenţia manifestă de a-şi ajuta neamul prin mijloace arbitrare, prin forţa unui stat care poate zăgăzui năzuinţa naturală a elementului autohton, considerat periculos pentru ei. Şi, dacă la aceasta adăugăm dorinţa lor - deja vinovată – de a refuza românilor, în schimb, aceeaşi solicitudine pentru aceia dintre ei care se află în Serbia, vom avea cheia psihologică a veleităţilor sârbeşti.

În consecinţă, există un fapt ce nu lasă nicio urmă de îndoială: sârbii nu ar fi putut da, în Banatul mutilat, decât o formă de stat bazată pe arbitrar şi violenţă! Cu convingerea că sunt ameninţaţi de populaţia autohtonă, ei s-au crezut autorizaţi, invocând aceeaşi scuză a legitimei apărări, să recurgă la forţă. A doua zi după instalarea lor, iredenta românească şi-a făcut inevitabil apariţia pe teritoriul amputat. La frontiera greşită de sud-vest a statului român, a apărut un focar de efervescenţă şi de agitaţie perpetuă. Ce-ar fi putut vedea sufletul român într-un stat străin care, în mod arbitrar, se instalează într-un colţ al teritoriului său naţional?

Revendicările sârbeşti asupra Banatului fiind aşadar lipsite de orice fundament – şi evoluţiile ulterioare ne vor permite să le vedem mai bine – e limpede că, îndărătul lor, acţionează doar instituţiile imperialiste. O singură privire, de altfel, asupra amplasării populaţiilor în această parte a bazinului Dunării ne dovedeşte, o dată mai mult şi cât se poate de limpede: sârbii la sud de Dunăre şi românii la nord, majestuosul fluviu trasând între ei o frontieră naturală, liber aleasă prin voinţele lor originare. Exoduri şi migraţii de populaţii împrăştiate au avut loc, într-un teritoriu ca şi în celălalt; dar acestea nu au fost niciodată un motiv de cuceriri. Istoria nu a înregistrat niciun război între sârbi şi români. Şi acest acord admirabil, unic poate în istoria universală, între două popoare vecine, nu se poate explica decât printr-un echilibru psihic stabil, singurul care poate produce, între popoare, respectul reciproc faţă de liniile de demarcaţie a intereselor lor vitale. Ar fi, aşadar, absolut necesar ca astăzi acest echilibru să fie rupt? Nu ar mai exista această necesară alianţă care le-a cimentat armonia timp de secole? Cum singura îndurare în comun a sclaviei le-a putut da unitatea? Libertatea îi va separa?... Dar aceasta va fi justificarea postumă a opresorului de ieri!... Alianţa lor, iată, este astăzi mai indispensabilă decât în trecut. Căci ar fi mai greu de păstrat libertatea, dacă nu ar fi supusă la cucerire. Opresorul comun, care ne-a ţinut sub jug timp de zece secole, nu se va resemna uşor să-şi scape prada. El aşteaptă doar ca sclavii lui de ieri să înceapă să se ucidă între ei… Aliaţii noştri, sârbii, vor trebui să mediteze înainte de a a-şi pregăti din nou armele. Pentru minoritatea lor etnică din Banat, ca şi pentru minoritatea noastră din Serbia – căci aceasta nu trebuie să fie uitată – mai sunt şi alte metode: există garanţiile wilsoniene, care iau sub protecţie toate minorităţile. Şi, dacă aceasta nu contează, le propunem încă ceva: *schimbul de populaţie*. Idee dificilă desigur, dar nu irealizabilă. România,

credem noi, va fi dispusă să creeze, spre a înfăptui această idee, un pod de aur peste Dunăre. Niciun sacrificiu nu îi va părea prea mare. Dar, spre a face posibilă această alianţă şi fraternitate, trebuie, este necesar înainte de toate: dezamorsarea oricărei intenţii ostile împotriva frontierelor noastre.

CAPITOLUL AL II-LEA

FUNDAMENTUL ETNIC AL PRETENŢIILOR SÂRBEŞTI

Banatul reprezintă din punct de vedere etnic un conglomerat de popoare. În special partea lui occidentală, care a reprezentat o atracţie specială prin regiunile fertile ale Tisei şi ale Dunării, constituie un veritabil mozaic de populaţii diferite. În afară de români, populaţie autohtonă, mai există germani, sârbi, unguri, evrei, armeni, bulgari, italieni, ţigani, albanezi, slovaci etc., chiar francezi şi spanioli. În apropiere de Becicherecul Mare, capitala Torontalului, se află o comună, Barcelona Nouă, populată de colonişti spanioli. Lângă Jimbolia, se află satele Sfântului Hubert, Charleville şi Seltourn, populate cu colonişti francezi veniţi din Alsacia-Lorena, din regiunea Nancy şi Metz îndeosebi. Oare în această bizară repartiţie de populaţii a existat un plan metodic iniţial? Da, desigur! Se vede, şi încă foarte bine, grija minuţioasă a celor care au supravegheat această repartiţie ca disocierea etnică să privească, pe cât posibil, toate aceste populaţii. Mentalitatea austriacă s-a amăgit multă vreme cu aberaţia de a crea artificial o naţiune austriacă, prin disoluţia sentimentelor de neam. Şi tocmai această gândire este cea care reflectă, desigur, colonizarea Banatului. Colonişti germani, sosiţi din Bavaria, din Saxonia, din Würtemberg, au fost dispersaţi în nu mai puţin de 14 ori 16 fracţiuni, care au format blocuri distincte. Şi, de preferinţă, acestea au ocupat

oraşele, unde deţin astăzi, incontestabil, preponderenţa culturală şi economică. Dispersarea coloniilor sârbeşti a fost încă mai subtilă. Cu cei 280.000 de indivizi ai lor, ele s-au fărâmiţat în zeci de fragmente, pe vastul teritoriu al comitatelor Torontal şi Timiş, într-un amestec de populaţii alăturate de aproape un milion, care au constituit alte culori ale blocurilor. Mai rar, însă fără a lipsi aproape niciunde, micile blocuri româneşti s-au înfiltrat printre blocurile adverse, până la Tisa şi la Dunăre, păstrând neîntrerupt legătura cu marea masă de fond. Pe hartă, ele lasă involuntar impresia că sunt însuşi aliajul ce realizează coeziunea acestui întreg mozaic.

Or, într-o asemenea configuraţie, ce principiu etnic ar putea conspira cu ambiţiile sârbeşti împotriva graniţelor noastre? Sârbii nu pot constitui în Banat nici măcar un singur district unitar din punct de vedere etnic. Chiar şi în departamentul Torontal, de care fac atâta caz, prezentându-l străinătăţii drept sârbesc, ei nu reprezintă decât 32%, mai exact 199.750 sârbi, faţă de 415.401 de non-sârbi, dintre care 86.937 români. În consecinţă, o deplorabilă minoritate, spre a putea justifica pretenţii teritoriale; şi chiar această minoritate, complet dispersată şi amestecată. Prin ce silogism prezintă ei, totuşi, dreptul etnic ca bază a revendicărilor lor? Raţionamentul pe care îl fac este limpede. Ei neagă, pur şi simplu, celorlalte naţionalităţi dreptul, întotdeauna etnic şi natural, de a-şi spune cuvântul în această privinţă, dreptul de a dispune de propria soartă. Ei conchid: noi suntem în Torontal 190.000, românii doar 86.000; în consecinţă dreptul etnic este de partea noastră. Ei ignoră complet că, în faţa tendinţei lor de dezmembra provincia, românii reprezintă nu numai un număr de 86.000[6], ci un număr de 415.000, adică numărul majorităţii zdrobitoare, care este solidară cu punctul de vedere românesc şi care este interesată cu

[6] După statistica confesională, românii din Torontal sunt în număr de 91.699.

atât mai mult de integritatea teritorială a provinciei. Germanii din Banat, de exemplu, dacă s-ar despărţi provincia, ar trece jumătate în Serbia, jumătate în România (mai exact, 167.779 în Serbia, 221.766 în România). Ceea ce desigur nu le-ar conveni; şi nimeni nu le-ar putea face o atare nedreptate. Dar sârbii cred că pot specula, în această privinţă, spiritul general anti-german pe care l-a creat războiul. Numai că se înşală. Congresul nu se va inspira din consideraţii atât de înguste, care, în definitiv, n-ar servi decât la sublinierea, o dată în plus, a caracterului imperialist al concepţiilor sârbeşti. Ungurilor din Banat, acest procedeu nu le este aplicabil, cu toate că ei atârnă în balanţă mult mai puţin decât elementul germanic. Toţi aceşti unguri constituie o armată de funcţionari, utili şi inutili, pe care statul maghiar i-a mobilizat pe teritoriul naţionalităţilor, evident cu scopul maghiarizării, aşadar colonişti de dată mai recentă, de 15 până la 20 de ani, prin care s-a încercat compromiterea unităţii etnice a masei româneşti. E sigur că, a recunoaşte acestei populaţii cu caracter flotant, pe pământul pe care îl ocupă, acelaşi drept etnic ca germanilor, de exemplu, care constituie o populaţie fixă, înrădăcinată totodată în trecut şi care reprezintă incontestabil o superioritate culturală şi materială evidentă[7], ar însemna a da o sancţiune postumă actelor de guvernare imorală al căror produs este; cu toate acestea, contestarea totală nu mai este posibilă. Noi recunoaştem, chiar şi acestor elemente maghiare, dreptul de a se pronunţa în litigiul în chestiune.

Dar nu numai Torontalul este râvnit de sârbi; ei vor şi comitatul Timişoarei. Mai întâi, pentru că au mare nevoie de oraşul Timişoara, capitala Banatului Occidental, unde ei reprezintă, din punct de vedere etnic, o proporţie de 4%!. Apoi, pentru că au nevoie de Vârşeţ, oraşul „aproape" în întregime

[7] Aceşti germani din Banat au dat literaturii germane pe marele poet Nicolaus Lenau, care este născut la Cenad, aproape de Vârşeţ.

sârbesc, desigur „aproape”, căci germanii, maghiarii, românii nu reprezintă decât 70%! În al treilea rând, pentru că au nevoie de Biserica Albă, dat fiind că în acest oraş – să le facem aici favoarea argumentului etnic – s-a născut mareşalul Putnik[8]. Şi acum, să ascultăm pledoaria cifrelor: în comitatul Timişoarei se află 69.905 sârbi faţă de 430.930 non-sârbi, dintre care 169.030 români. Inutil de adăugat orice acestei elocinţe!

Totuşi, există printre sârbi, trebuie să recunoaştem, un curent mai modest care, ţinând cont pare-se de enormitatea pretenţiilor integrale, se lasă condus de un spirit mai practic, formulând pretenţii mai modeste, spre a le face mai acceptabile. Aceşti moderaţi nu cer decât un hinterland strategic în serviciul Belgradului[9]. Cererea lor are totuşi nevoie de anumite precizări, cu atât mai mult cu cât, după apariţia lui „Grosse Bertha” cu bătaie lungă, am putea vedea frontiera moderaţilor undeva spre Lugoj! În interpretarea lor din 1916, era vorba, după câte ştim, de un triunghi în faţa Belgradului cu o adâncime de 30 până la 35 de kilometri.

Dar, din nefericire pentru planurile sârbeşti, principiul etnic ne le-a servit deloc aici; dimpotrivă, el i-a deservit. Căci populaţia

[8] Memoriu prezentat de sârbi în chestiunea Banatului.

[9] Aceasta este, de altfel cererea originară a sârbilor. În timpul negocierilor dlui Brătianu cu Puterile Antantei, unde guvernul de la Petrograd, crezându-se direct interesat, a abordat chestiunea Banatului dintr-un punct de vedere mai degrabă slav decât sârbesc, nu a fost cerut decât acest hinterland din faţa Belgradului. Dar, cu timpul şi, mai ales, odată cu încurajarea pe care sârbii au primit-o, printr-o falsă interpretare, din partea entuziasmului francez care s-a inflamat pentru o idee, ambiţiile lor au crescut. Din acest moment, ei s-au crezut destul de puternici spre a provoca conflicte de frontieră şi cu italienii, şi cu bulgarii, şi cu grecii, şi cu românii şi spre a lua mereu atitudini ameninţătoare. Foarte recent, ei au redactat o notă energică, pentru a protesta pentru faptul că trupele italiene au îndrăznit să pătrundă pe un teritoriu (Sebenico) pe care l-au disputat cu italienii; dar aceasta nu i-a împiedicat să găsească firească pătrunderea lor în Banat, deşi aveau cunoştinţă de un tratat ce nu le-o permitea şi care, chiar şi nedrept cum voiau ei să-l numească, nu a fost încă abolit în favoarea lor de niciun congres. Amatori de gesturi eroice, ei şi-au dat singuri dreptate, fără a se resemna totuşi să nu se plângă că cei mai puternici decât ei fac la fel.

care se află în faţa capitalei lor – capitală care, din cauza situării ei excentrice, nu va mai fi desigur capitala Iugoslaviei – nu este sârbească, ci românească. Prima comună din faţa Belgradului – şi care rămâne acolo, în faţa Belgradului ca o santinelă daco-română – este comuna Ofcea, care este pur românească. În acest triunghi, apoi, se află un foarte puternic grup românesc. Aici se găsesc comunele Satu Nou, cu 10.000 de români, Petrovaselo, cu 6.000 de români, Doloavele, cu 2.500 de români, Alibunarul, cu 3.000 de români, Cubinul, cu 1.500 de români, Nicolinţul, cu 4.000 de români, Deliblata, cu 3.000 de români etc. Cunoaştem noi înşine toate aceste comune înfloritoare, care reprezintă una dintre cele mai conştiente părţi ale populaţiei româneşti. Presa noastră îşi găseşte aici un mare număr de cititori: nu există niciun ţăran care nu-şi aibă ziarul lui, şi ei sunt servitori devotaţi şi totodată contribuabili zeloşi ai tuturor cauzelor noastre naţionale.

Ce i-ar putea separa, deci, pe aceşti români de patria lor mamă, care, după secole de nedreptăţi, îşi regăseşte în sfârşit frontierele? Un principiu strategic? … Dar, chiar şi din punct de vedere strategic, pe care acceptăm să-l discutăm aici în treacăt, este oare admisibil ca, spre a proteja un oraş – care, în viitor, o repetăm, nu va fi capitala, căci extinderea Serbiei a deplasat spre vest axa de gravitaţie a noului stat iugoslav – să se ajungă la privarea unui stat de întreaga lui bază de apărare? Căci, dacă România le-ar permite sârbilor să treacă Dunărea, care constituie într-adevăr baza ei strategică, ea ar lăsa dintr-o lovitură deschisă poarta armatei inamice; şi nu doar Banatul, ci Transilvania chiar, ar fi ameninţate de fiecare dată. E atât de evident! Nimic decât formularea unor asemenea pretenţii constituie o declaraţie de intenţii duşmănoase. Altfel, cum se poate înţelege atâta încăpăţânare în ce priveşte revendicări pe care le ştim cu certitudine că sunt imposibil de satisfăcut, fără a sacrifica cu adevărat interesele superioare ale statului vecin.

Dacă, totuşi, lăsăm la o parte Dunărea şi punem între sârbi şi români, *ca principiu de frontieră,* principiul etnic, atunci este firesc că aplicarea lui nu se va mărgini, aşa cum doresc în mod egoist sârbii, doar la Banat, ci ea va fi integrală. Căci, într-adevăr, nu doar sârbii sunt cei care au de-ai lor în Banat; românii au şi ei fraţi în Serbia şi chiar foarte numeroşi, din păcate, pentru ca dreptul de compensaţie să poată da rezultate corecte pentru ei. Între văile Moravei şi a Timocului trăiesc în masă compactă 300.000 de români[10]. Ei ocupă în special departamentele Craina, Crna-Reca şi Pojarevac, cu centrele la Negotin, Zajecar, Pojarevac. Din punct de vedere istoric, această regiune, care se află în faţa Banatului şi a Olteniei (Mica Valahie), este Dacia Aureliană, numită astfel pentru că, în 274 după Isus Cristos, împăratul Aurelian a retras aici, din faţa barbarilor, legiunile din Dacia. Românii din Timoc nu sunt, aşadar, din punct de vedere etnic decât descendenţii acestor legiuni romane. Identitatea caracterelor morfologice confirmă ipoteza că aceste rămăşiţe au fost constant împrospătate şi întreţinute prin rezervorul etnic al Banatului şi al Olteniei, de dincolo de Dunăre. Este acelaşi tip fizic pe care îl găsim la românii din Timoc ca şi la aceia din Banat şi din Oltenia, precum şi aceleaşi caractere morale. În faptele de arme ale acestor faimoase „regimente din Timoc”, ce revin mereu în comunicatele oficiale ale Marelui Cartier General sârb, oricât de geloşi ar fi sârbii faţă de un anume prestigiu războinic ce le-ar caracteriza neamul, se manifestă, prin liniştita lor tenacitate, caractere de rasă care nu sunt sârbeşti, ci româneşti. Ei bine, soarta acestor români din Timoc, în ceea ce le priveşte libertatea naţională, este dintre cele mai deplorabile. Trei sute de mii de fiinţe nu au nicio şcoală, nicio biserică în limba lor. Un ziar românesc, dacă trece din

[10] Dl Seton-Watson, bine cunoscut ca prieten al iugoslavilor, fixează numărul românilor din Timoc la 200.000 (*Roumanien and the war*). – Dl G. Weigand îi fixează la aceeaşi cifră de 200.000 (*Die Rumänische Dialekte,* Leipzig). – Dar autorii români, dl Vâlsan, profesor universitar, Dl dr Popovici, originar din Timoc, şi dl Giuglea le fixează numărul la cel puţin 300.000.

Turnu-Severin în Cladova, este confiscat drept „corpus delicti", şi posesorul lui este pedepsit. Preoţii sârbi refuză să le dea, la botez, copiilor nume istorice româneşti[11]. Ce să mai spunem despre faptul că sârbii nu-i menţionează în statisticile lor… Guvernul şi societatea română au fost mereu dezinteresaţi de aceşti români din Timoc. Fără a fi vreun merit al lor, aceasta dovedeşte însă până la evidenţă loialitatea politicii româneşti, mai mult decât ar fi necesar, faţă de Serbia. Aceşti români din Timoc, pentru că se află dincolo de Dunăre, pe teritoriul poporului sârb, nu ar servi niciunui scop, fie el apropiat sau îndepărtat, al politicii româneşti. Pe de altă parte, s-a simţit instinctiv că ei ar putea fi consideraţi ca o compensaţie pentru sârbii care se găsesc pe pământ românesc în Banat. Dar, dacă sârbii ar dori să treacă astăzi peste Dunăre în Banat, atunci lucrurile s-ar schimba şi în ceea ce îi priveşte pe românii din Timoc. Să privim harta[12]: dacă s-ar suprima Dunărea, ar fi de la sine înţeles că românii din Timoc ar cădea în braţele patriei-mamă.

Dar numărul românilor din Serbia nu se mărgineşte la românii din Timoc. Mai sunt încă români, între 50 şi 60.000, pe tot cursul Dunării, de la Belgrad la Timoc[13]. Şi mai sunt „aromânii". Spre marele lor ghinion, aromânii au trecut în marea lor majoritate, după prăbuşirea Imperiului Turc, sub dominaţie sârbă. Velej, Monastir, Prilep, Cruşova, Ohrid, Melen, toate aceste cuiburi de vulturi care, timp de secole, au adăpostit această populaţie latină, au fost cucerite de sârbi. Numărul acestor aromâni este de 150. 000. Şi ce avânt a luat, cu ei, cultura română! Asistăm, în timpul din urmă, la o adevărată renaştere a acestei ramuri latine din Balcani, care a constituit dintotdeauna o veritabilă pepinieră de personalităţi cu rol determinant în viaţa general românească. Marele mitropolit Şaguna era de origine macedoneană. Filantropul Gojdu, familia

[11] Emil Giuglea (în româneşte), *Românii din Timoc*, Bucureşti, Socec
[12] Vezi anexata hartă a românilor din Timoc.
[13] Ar. Densusianu, *Istoria limbei şi literaturei române*, Iaşi, 1885

Mocioni etc. sunt aromâni. Dl Take Ionescu, el însuşi este aromân pe linie maternă. Statul român întreţinea 500 până la 600 de şcoli printre aromâni. La Monastir, un liceu român propaga cultura şi limba naţională. În bugetul statului, în fiecare an figura o sumă de 600.000 franci pentru cultura aromânilor[14]. Dar această operă culturală a fost brusc întreruptă prin trecerea aromânilor sub sârbi. S-a simţit imediat, şi la Bucureşti şi în Macedonia, că, de aici înainte, „lasciate ogni speranza”! În Tratatul de pace de la Bucureşti din 1913 erau prevăzute mari garanţii pentru ei: un episcop, şcoli etc.; dar, în acel moment, toate acestea au rămas fără urmări. Chiar înainte de intrarea României în război, strigătul disperat al aromânilor, care cereau securitatea la Bucureşti, a umplut inimile de suferinţă. Dar nici un remediu, nici unul. Şi sârbii au început deja să-şi ridice glasul[15]. Atunci, mai poate exista un licăr de speranţă pentru ei? Garanţiile internaţionale wilsoniene îi vor salva, poate, de la moarte. Noi ne îndoim, totuşi, de eficacitatea lor. Fără a dori să aducem vreo injurie sârbilor, ne mărginim să reamintim şovinismul lor binecunoscut şi, mai mult ori mai puţin, recunoscut chiar de ei. Ei seamănă cu maghiarii într-o manieră frapantă. Acelaşi orgoliu, acelaşi spirit de bravadă, acelaşi temperament violent vor avea pentru ei acelaşi efect psihologic[16]: intoleranţa, o mare doză de dispreţ pentru alţii, imposibilitatea organică de a admite egalitatea.

[14] Marea concepţie etnică pe care o exprimă acţiunea statului român în Macedonia în favoarea aromânilor este datorată, ca paternitate, dlui Take Ionescu. El cel dintâi, ca ministru al Instrucţiunii Publice, a înscris în bugetul de stat această sumă, pentru realizarea unui întreg program cultural românesc în Macedonia.

[15] J. Cvijic, în *La Péninsule Balkanique*: „Aromânii sunt un popor ce va dispărea…” (p. 162). Transformarea aromânilor în sârbi, petrecută în proporţii mari, este foarte remarcabilă…” (p. 597); „După eliberarea Serbiei, aromânii, cei mai mulţi înstăriţi, au ţinut seamă de viitor… Copiii lor au frecventat şcolile mai mult decât copiii sârbilor” (p. 401).

[16] Dl J. Cvijic ne oferă următoarea caracterizare psihologică: „Fiecare sârb este pătruns de câteva idei clare precum cristalul: el vrea libertate şi independenţă pentru toate regiunile pe care le ştie, potrivit tradiţiei, că fac parte din statul lui… El trebuie să le elibereze prin curajul şi cu sângele său. Slăbiciunea, jumătăţile de măsură, grija pentru oportunităţi nu convin deloc unui popor mândru”.

Am prefera să ne înşelăm, dar nu credem: impulsiunile psihologice au fost întotdeauna mai puternice decât toate barierele legilor şi ale instituţiilor. Dimpotrivă, dacă ar exista în general vreo frână, atunci nu ar exista decât una: cea care rezultă din reciprocitate. Dacă românii sunt subiecte pentru sârbi, statul sârb va fi obligat ca, într-un spirit de reciprocitate, să acorde românilor care se află sub dominaţia lui o anumită libertate. Iată de ce românii întrevăd, în tendinţa sârbilor de a dezmembra cu orice preţ Banatul, această latură neagră: aservirea completă a elementului românesc din Serbia.

Pe scurt, repartiţia etnică a sârbilor din Banat nu le oferă nicio bază pentru revendicări teritoriale, căci ei reprezintă, pe întreg teritoriul, cel mult 17%. Chiar pe teritoriul Torontalului, la care se pare că şi-au redus pretenţiile, ei nu ating decât 30%, având aşadar împotriva lor o majoritate de 70%, compusă din germani, români şi unguri, care susţin cu toţii integritatea Banatului. Pe de altă parte, dacă se mai adaugă cei 100.000 de români din Torontal, poporul român ar cădea, pentru cei aproximativ 600.000 ai lui, sub sclavia sârbilor şi, în plus, cu graniţa de sud-vest compromisă şi evident deschisă pentru acest imperialism sârb prost disimulat. Principiul etnic le refuză aşadar sârbilor complicitatea.

Populaţia Banatului după statisticile oficiale ungare din 1910:

Comitat	Km	Români	Germani	Sârbi	Maghiari	Alţii	Total
Caraş-Severin	11.074	336.082	53.883	14.674	33.787	25.721	466.147
Timiş	7.433	169.030	165.883	69.905	79.960	15.357	500.835
Torontal	10.016	86.937	167.779	199.750	128.405	34.980	615.151
	28.523	592.049	387.545	284.329	2 42.152	76.058	1.582.133

CAPITOLUL AL III-LEA

PUNCTUL DE VEDERE GEOGRAFIC

Banatul este o unitate geografică, şi aceasta nu este doar o banalitate ştiinţifică. Înconjurat din trei părţi de râuri şi în cea de a patra mărginit de relief, el constituie un corp geografic aproape complet izolat. La Vest, este închis de Tisa, la Sud de Dunăre, două obstacole formidabile care au barat drumurile neamurilor şi au trasat limitele popoarelor. La Nord, în sfârşit, Mureşul. Linia septentrională nu coincide cu o diversitate etnografică, dar ea constituie cu toate acestea o barieră ce separă şi diferenţiază caractere şi regiuni şi popoare. Românii din Banat variază, prin note regionale pronunţate, caracterul neamului. Ei au o imaginaţie foarte vie, un suflet sensibil şi liric şi aplecări speciale pentru muzică şi poezie, pentru o concepţie în general mai artistică asupra vieţii. Ei sunt meridionalii noştri.

Legătura terestră a regiunii se face numai în Est, prin relieful ce o pune în continuitate geografico-istorică cu Oltenia şi cu Ţara Haţegului. Un întreg şir de munţi se desprind din Carpaţii Transilvaniei şi se îndreaptă spre Dunăre. Ţinutul e divizat în două masive, unul spre Est şi celălalt spre Vest, de cursul superior al Timişului, înspre Nord, şi de Belareca, înspre Sud. Această regiune muntoasă, care se interpune între două mari câmpii, a fost locul natural de refugiu al locuitorilor. Iată imaginea pe care ne-o prezintă Karl Freiner von Zörnig asupra

exodului populaţiei spre munte, atunci când trupele turceşti treceau Dunărea: în districtul Cenad au existat 31 de comune total abandonate şi 13 comune parţial abandonate; în districtul Becicherec, 40 - total şi 16 parţial; iar în districtul Panciova - 30 total şi 22 parţial.

Şi acest exod către munte a durat de la început până aproape de secolul al XIX-lea. Într-un interval de patruzeci de ani, populaţia română s-a refugiat de şapte ori în munţi[17]. Ceea ce conferă în mod deosebit regiunii caracterul ei de unitate este sistemul ei hidrografic. Niciun râu, niciun canal ce traversează alte regiuni: izvoarele şi vărsările lor se găsesc toate în interior. Râul principal este Timişul, care izvorăşte în relieful carpatic (muntele Semenic), se îndreaptă din Sud-Est spre Nord şi apoi oblic spre Sud-Vest, udă toate cele trei comitate (Caraş, Timişoara, Torontal), primeşte ca afluenţi Sebeşul, Bistra, Bârzava, traversează oraşele Caransebeş, Lugoj, Timişoara, Panciova şi se varsă în Dunăre mai sus de acest din urmă oraş, după un parcurs de 440 km. Ca artere secundare, ce întrerup regiunea, sunt Caraşul, Nera şi Cerna, aceasta din urmă foarte aproape de frontieră, primind ca afluenţi Craiova şi Belareca şi vărsându-se în Dunăre foarte aproape de Orşova. Toate aceste râuri sunt căi de comunicaţie ce poartă spre Dunăre nu numai produse agricole, ci şi produse industriale din regiunile metalurgice şi miniere ale Reşiţei şi Aninei. De o importanţă cu totul particulară este canalul Bega, care pune în legătură regiunile Timişoarei şi Becicherecului cu Tisa. Traficul pe acest canal este mai mult decât considerabil.

Dezmembrarea acestui sistem orografic şi hidrografic unitar ar constitui un adevărat nonsens geografic. S-ar putea înţelege capriciul uman care ar duce la tăierea în două a toate aceste râuri,

[17] I. Bărbulescu, *Relations des Roumains avec les Serbes, les Bulgares etc.*, Iaşi, 1912

căi de comunicaţie, precum şi liniile de cale ferată, canalele etc. sau măcar să ridice intenţionat obstacole în mijlocul parcursului lor. Natura s-ar opune cu tărie, prin tendinţa ei de unificare şi de consolidare. Iată de ce istoria nu a înregistrat niciodată aici un asemenea conflict cu această ordine imuabilă a naturii. Din timpuri imemoriale, Banatul constituie un corp unitar. Fie că a fost stăpânit de români, de turci sau de unguri, el a reprezentat întotdeauna un întreg. A tăia o parte doar ar însemna să i se producă o amputaţie fizică, ce ar paraliza forţa vitală a întregii ţări. Din acest punct de vedere, sârbii ar fi mai degrabă în armonie cu realităţile concrete dacă ar reclama întregul Banat. Pretenţia lor nu ar fi mai puţin modestă (dacă cei 260.000 de sârbi pot anexa 1.000.000 de non-sârbi, de ce nu ar putea anexa 1.300.000) şi ea ar fi în orice caz mai logică. Nu e mai puţin adevărat că, formulându-şi revendicările, diferite publicaţii sârbeşti reclamă Banatul într-o manieră generică, ca pe oricare altă provincie iugoslavă, Croaţia, Srem, Bosnia etc. Dar o astfel de bizară violare a geografiei, cerută de cei care au un simţ atât de ascuţit pentru unităţile geografice, căci toate pretenţiile lor în Macedonia (unde, după propria lor părere, ei reprezintă minorităţi etnice) nu se sprijină decât pe aceste teorii - iată una dintre contradicţiile ce nu intră decât în psihologia inevitabilă a mentalităţii imperialiste.

Chiar şi la această oră, dl Cvijic, în a sa *Peninsulă Balcanică*, pledează astfel contra bulgarilor: „Bulgaria şi Valea Vardarului nu constituie o unitate geografică; ele nu ar putea forma un stat decât printr-un concurs de împrejurări ce nu s-ar prelungi" (p. 98). Şi el conchide mai departe: „Spre a se ajunge la o soluţie ce ar garanta pacea, ar trebui să ne inspirăm din realităţile geografice, etnografice şi economice ale Peninsulei şi să se renunţe la micile combinaţii artificiale" (p. 99).

Dar din ce „realităţi geografice” se inspiră sârbii, atunci când, în legătură cu Banatul, vor să înlocuiască frontiera naturală a Dunării printr-o incorectă şi imposibilă geometrie etnică[18]?

[18] În politică, o ştim, nu există recunoştinţă. Dorim totuşi să le reamintim sârbilor că prin Tratatul de pace de la Bucureşti, din 1913, sârbii au obţinut Macedonia numai datorită sprijinului României, care a îmbrăţişat punctul de vedere sârbesc, tocmai pe acela al geografiei şi al istoriei, în opoziţie cu punctul de vedere bulgar, care se sprijinea pe dreptul etnic. Prin aceasta, ne-am atras ura bulgarilor, mai mult poate decât prin bucata de pământ ce ne-a fost dată spre a ne asigura frontierele şi prin portul Constanţa. Nu cred oare sârbii că ei au contractat astfel anumite datorii morale, nu faţă de noi, cei care i-am susţinut, ci faţă de acest principiu geografic? Cum mai pot ei, astăzi, să respingă toate demonstraţiile evidente ale acestui principiu? Amputarea unui trup geografic atât de unitar cum este Banatul nu ar fi decât o „mică combinaţie artificială”, împotriva căreia geografia ar protesta şi natura s-ar revolta.

CAPITOLUL AL IV-LEA

PUNCTUL DE VEDERE ECONOMIC

O unitate geografică atât de bine caracterizată ca cea a Banatului reprezintă, prin ea însăşi, o unitate economică echivalentă. Dunărea, Tisa şi chiar Mureşul, la fel ca în Est zidul munţilor sunt, fatalmente, şi factori de izolare economică.

Energiile colective nu se pun în mişcare în lupta cu factori asemănători decât sub impulsul irezistibil al unor mobiluri biologice superioare. Drept exemplu clasic în această privinţă poate fi citat marele pod peste Dunăre, în Dobrogea, pentru care românii, în inexorabila lor nevoie de a ajunge la mare, au supus natura, trecând peste enormele dificultăţi ale terenului. Acest pod, demn de cel al lumii romane, podul lui Traian de la Turnu-Severin, este una dintre cele mai grandioase opere ale tehnicii moderne. Dar eforturi asemănătoare nu se produc fără necesităţi decisive. De ce, lângă Banat, niciun mare pod nu traversează nici Dunărea, nici Tisa? Pentru că, sub raport economic, o asemenea necesitate nu s-a făcut deloc simţită. Dacă o linie de cale ferată, paralelă cu Tisa, plecând de la Szornu la Seghedin şi, legând Chichinda, Becicherec şi Panciova, ajunge la Dunăre, nicio altă cale ferată, dimpotrivă, nu trece peste Tisa. Şi de ce? Pentru că, între Bacica şi Torontal, maluri opuse ale Tisei, relaţiile economice sunt aproape inexistente. Voinţa fermă de a distruge toate caracterele separatiste din provincie nu a lipsit guvernanţilor maghiari. Totuşi, acolo unde natura nu le-a venit

în ajutor, ei nu au reuşit nimic. Prin urmare, ei nu au putut să creeze relaţii factice între Trans-Tisa şi Banat, care a rămas, economiceşte, absolut unitar, independent şi indiferent la toate combinaţiile artificiale ale maghiarilor sau ale sârbilor.

Această izolare economică este favorizată, în al doilea rând, de abundenţa şi de diversitatea unor produse din această provincie. Câmpie şi munte se completează, aici, cu întreaga varietate de produse necesare vieţii. În marile sau în micile pieţe din Timişoara, Lugoj, Becicherec, Vârşeţ îşi dă întâlnire toată această populaţie de neamuri şi din ţări diferite. Dar nici românii nu coboară lungul versant occidental al Olteniei, nici sârbii nu trec peste Tisa. Aceste oraşe au, aproape toate, caracter germano-maghiar; doar Chichinda, Becicherec, Vârşeţ şi Panciova numără minorităţi sârbeşti mai puţin importante. Cauza rezidă în privilegiile de care au profitat aceste populaţii de colonişti, în opoziţie cu poporul autohton, căruia, de-a lungul timpului, i-a fost interzis accesul în oraşe. Doar după abolirea privilegiilor, românii au început să pătrundă, lent, în oraşe; şi, la ora actuală, nu există niciun oraş în care elementul românesc să nu fie reprezentat. Astfel, la Timişoara de exemplu, capitala Banatului, românii au ajuns deja să-i depăşească cu mult pe sârbi, pentru că, în afară de mahala, care este pur românească, ei au ajuns să reprezinte 16%, în timp ce sârbii doar 4%.

Câmpia este eminamente producătoare de grâu. Grânele din Torontal au dobândit un mare renume. Pe canalul Bega se exportau din Torontal şi din Timiş, în 1904 de pildă, 1.450.000 chintale de grâu. La întoarcere, şlepurile aduceau produse manufacturiere. Torontalul cultivă 545.000 de hectare cu grâu, Timişul – 212.000; de asemenea, aici se cultivă şi porumb: 250.511 hectare în Torontal şi 161.095 în Timiş. Cerealele sunt transportate şi pe Timiş, ca şi pe numeroasele ramificaţii de cale ferată ce duc la Dunăre. Pe locul al doilea ca importanţă

urmează viticultura din regiunile Panciova, Biserica Albă şi Vârşeţ. Banatul dă 203.300 hectolitri de vin (Transilvania – doar 112.600). Vinurile de Biserica Albă şi de Vârşeţ sunt foarte apreciate în Austria. Strugurii de masă, în sfârşit, ocupă mari suprafeţe în Torontal şi în Timiş.

Dinspre Lipova (pe Mureş), poarta de Vest a Transilvaniei, cum este numită în istorie, se profilează înspre Est colinele ce se întind în linie aproape dreaptă până la Dunăre, între Moldova şi Palanca Nouă. Această regiune este bogată în livezi şi în păşuni. Aici se mai găsesc vite, mari herghelii de cai şi îndeosebi turme de porci în regiunile cu imense păduri de stejari[19]. Statul român se aprovizionează regulat de aici cu cai pentru artilerie şi cavalerie. După ultima statistică, numărul cailor era în Banat de 318.059 (în Transilvania – doar 185.891), numărul porcilor – 648.698 (în Transilvania – 601.876). Şunca de Timişoara face concurenţă celei de Praga. Dar regiunea este foarte bogată în pomi fructiferi. Se cultivă îndeosebi prunul, căci fabricarea ţuicii constituie o sursă considerabilă de venituri şi de export. Toamna, întreaga regiune este o maree de fum şi miresme de alcool, produsă de fabricarea casnică a ţuicii. Şi în unele oraşe – Timişoara, Becicherec, Chichinda, Vârşeţ etc. – sunt mari fabrici de alcool şi de îngrăşăminte pentru vite. La Timişoara, Vârşeţ, Lipova etc. mari fabrici de bere lucrează pentru export în Balcani.

Această regiune centrală a Banatului este traversată de o linie de cale ferată de cea mai mare importanţă pentru traficul ei: linia Arad – Timişoara – Vârşeţ – Biserica Albă – Baziaş

[19] Pădurile ocupă în Caraş-Severin 517.071 hectare, dintre care doar 24.478 aparţin unor particulari, şi restul, statului; în Timiş, 75.500 de hectare, dintre care numai 4.500 unor particulari; în Torontal, 9.977 de hectare, dintre care 541 unor particulari. Toate aceste păduri sunt administrate de o direcţie silvică cu sediul la Lugoj, de un birou silvic superior la Lipova şi de un birou silvic la Orşova. Exportul de lemne se face, mai ales, către Italia şi Spania.

– Dunăre. Faţă de această linie, chiar şi linia internaţională a Orient-Expresului, care traversează Banatul prin Seghedin – Timişoara – Lugoj – Caransebeş – Orşova, rămâne de importanţă secundară din punct de vedere local.

La Est de linia Arad – Timişoara – Baziaş, începe terenul accidentat al Carpaţilor: Banatul minier şi industrial. Aici se găsesc faimoasele zăcăminte de fier, cupru, plumb, zinc, districtul minier Oraviţa, cel de la Sasca Montană, minele de cărbuni şi de fier de la Reşiţa şi cea de la Berzasca, în Caraş. Producţia metalurgică a Aninei şi a Reşiţei era una din cele mai considerabile din monarhie. Erau aici marile turnătorii de fier şi de oţel ale Întreprinderilor Reunite ale Căilor Ferate Austriece. Minele de huilă, de cupru şi de lignit din Caraş sunt, de asemenea, dintre cele mai importante. Amintim şi izvoarele termale şi minerale ale regiunii: „Băile lui Hercule”, la Est de Mehadia, faimos loc de tratament şi de vilegiatură a lumii romane, şi apele feruginoase din Buziaş, precum şi staţiunea Marila, la Nord de Oraviţa.

Acestui vast sistem economic al Banatului îi corespunde o organizare financiară dintre cele mai solide. Băncile de aici au fost, printre cele ale provinciilor maghiare, instituţiile financiare cele mai mari şi cele mai prospere. Deşi tinere, cea mai veche dintre ele neavând decât treizeci şi cinci de ani, băncile româneşti ocupă în general un loc onorabil. Aceste bănci, ca de exemplu „Timişana” la Timişoara, „Luceafărul” la Vârşeţ, „Lugojana” la Lugoj, „Orăviţana” la Oraviţa, „Progresul” la Panciova etc., au dat un impuls considerabil în aceşti ultimi ani progresului economic al românilor din Banat. Iată de ce, aproape peste tot şi - fapt caracteristic – în jurul Panciovei chiar, românii au ajuns să-şi dispute întâietatea materială nu doar cu sârbii, ci şi cu germanii înşişi.

Cum s-ar putea imagina acum, în mod rezonabil, un decupaj din acest ansamblu organic de interese economice, comerciale şi

industriale? Ca şlepurile care transportă cereale pe canalul Bega către Tisa, de exemplu, să fie obligate, undeva, pe la Sânmihaiul Nemţesc, să descarce, spre a plăti tariful vamal al altui stat. Ca, de pildă, linia Arad – Timişoara – Vârşeţ – Baziaş să se oprească la 10 kilometri de Vârşeţ, în plin câmp, înaintea unui sistem vamal şi pentru formalităţile supărătoare ale paşapoartelor. Şi că s-ar putea valorifica bogăţiile industriale şi miniere ale munţilor dacă ele nu ar mai dispune de singura cale ferată Timişoara – Baziaş, nici de căile fluviale ale Timişului şi Begăi? Ea ar rămâne complet închisă şi la discreţia sârbilor.

În cele două părţi amputate, paralizia vieţii economice şi ruinarea populaţiei nu ar întârzia să sosească. Dintr-o provincie înfloritoare, s-ar face două, dar fără un puls suficient, doar vegetând şi agonizând. Va fi vreo categorie a populaţiei interesată de această dezmembrare? Niciuna. Nici măcar sârbii! Din punct de vedere material, Vârşeţul şi Becicherecul ar cădea rapid în decadenţă fără hinterlandul românesc. Dar, în sfârşit, să presupunem că sârbii vor avea o satisfacţie morală şi că, fie şi din punct de vedere material, statul sârb ar găsi mijloacele să le despăgubească. Dar numai germanii, românii şi maghiarii au greşit oare pentru ca noua eră a libertăţii în lume să le aducă numai ruină economică? Lor care, în schimb, nu au nici măcar o compensaţie sentimentală, dimpotrivă! Pe scurt, luxul imperialismului în Banat, chiar dacă nu ar atinge decât o bucată din teritoriu, ar avea ca preţ decăderea şi ruinarea materială a întregii populaţii.

În plus, această amputare chirurgicală a Banatului nu şi-ar limita efectele dezastruoase numai la Banat. Transilvania chiar va avea de suferit la fel de mult. Să aruncăm o privire pe hartă. Sigura cale fluvială a întregii Transilvanii este Mureşul, pe care se scurg toate produsele spre Tisa şi spre Dunăre. Ce valoare ar mai avea această cale comercială – singura pe care o are întreaga

parte occidentală a României de mâine – dacă cele două râuri se vor afla exclusiv în mâinile sârbilor? Pentru noi, popor aparţinând eminamente văilor Tisei şi Dunării, ar însemna o confiscare a tuturor râurilor[20]. Şi aici este un fapt ce ne-ar ataca chiar raţiunea noastră de stat. Într-adevăr, ce ar mai însemna, în asemenea condiţii, întreaga noastră libertate economică şi chiar libertatea politică? Timp de secole, popoarele au năvălit aici, între ele, spre a stăpâni malurile acestor fluvii. Pofta lor nemăsurată nu datează de ieri; ea este veche precum istoria. Eforturile noastre, care durează de mult, au fost mai mult decât supraomeneşti pentru a păstra locul nostru pe Tisa, de unde odinioară flotilele romane se îndreptau spre Dunăre. Şi ceea ce, timp de secole, nu s-a reuşit prin forţă, se va reuşi mâine printr-un simplu sofism al principiilor? Mai există oare oameni de stat care să nu cunoască impulsurile eterne ale popoarelor în aceste fertile văi ale Tisei şi ale Dunării? Dacă da, ei vor pregăti inevitabil un conflict ireconciliabil între cele două popoare, români şi sârbi.

[20] Internaţionalizarea râurilor nu ar schimba deloc lucrurile în esenţa lor. Niciun stat nu poate, atâta vreme cât nu renunţă la independenţa lui reală, să abandoneze altui stat paza propriilor râuri.

CAPITOLUL AL V-LEA

ISTORIA

Dintre toate provinciile româneşti, Banatul este cea mai bogată în vestigii romane. Şi cu câtă elocvenţă prestigioasă vorbesc aceste vestigii imaginaţiei poporului român! Cucerirea Daciei a fost făcută pe aici. Banatul a fost prima provincie ocupată de Traian. La Tibiscum, Timişoara de astăzi, a lăsat o garnizoană încă de la prima lui expediţie; acvilele romane zburau deja peste apele Tisei, apoi, Tibiscum a fost centrul de unde a fost condusă întreaga colonizare a Daciei. Pot fi recunoscute, chiar şi în zilele noastre, drumurile urmate în cele două expediţii. De la Cerna, care păstrează încă şi astăzi la vărsare ruinele unui oraş-garnizoană, un drum larg, bine pietruit, merge în direcţia Nord-Vest către Timişoara. Pe aici a trecut o parte din armată. Alte coloane au urcat Valea Cernei, făcând joncţiunea la confluenţa Timişului cu Bistra şi întorcându-se apoi spre Est, către masivul muntos, spre a se angaja prin defileul Porţilor de Fier[21]. Aceste drumuri, admirabile căi de comunicaţie astăzi, poartă cu toate numele de *Drumurile lui Traian*. Teatrul luptelor dintre daci şi romani, care se află mai sus de Bistra, către Mureş, este numit încă de către ţărani *Câmpul lui Traian*. Şi astfel, pe urmă tot ce reprezintă misticism istoric, orice ruină, orice inscripţie a luat numele lui Traian. O monedă veche, pe care plugul a scos-o din acest pământ al amintirilor, ţăranul o curăţă, o priveşte, o cercetează şi, la sfârşit – deşi este bineînţeles

[21] Tabla Peutingeriana, segm. VI şi VII (Ed. Quinet: Romanii)

analfabet – o apreciază cu ton sigur de numismat: ea e de pe timpul lui Traian. Dacă este întrebat cine este acest Traian, el răspunde cu aceeaşi naivă certitudine: „acela a fost tatăl nostru!”

Această conştiinţă a originii sale latine, ce a traversat optsprezece secole de noapte istorică, nu a părăsit niciodată poporul român. Oricât de obscură, ea a rămas totuşi vie prin legende şi, incontestabil, prin nesfârşita poveste despre aceste vestigii romane, care a fost mereu spusă de imaginaţia poporului român. Coloniştilor, dimpotrivă, aceste ruine nu le-au spus niciodată nimic. Mai mult, pentru că ei au perceput complicitatea acestor ruine cu opera de trezire şi de renaştere a poporului autohton, ei au început să vadă în ele adevăraţi duşmani şi şi-au dat toată osteneală de a le distruge. Prin aceeaşi aversiune atavică, ungurii din zilele noastre nu îi amintesc decât pe huni, care au făcut să tremure lumea romană. În realitate, dominaţia lor printre aceste relicve romane simbolizează neîncetat această uriaşă catastrofă din istorie: căderea romanilor sub lovitura barbarilor.

Caracterul pur românesc al Banatului este atestat din secolul al V-lea de către cronicarul bizantin Priscus, care menţionează cuvintele de origine latină de care se serveşte populaţia. Către anul 900, maghiarii au găsit în Banat, după chiar cronica „notarului anonim al regelui Bela”, un duce român, Glad, care, „pornit din Vidin” la „Urscia” (Orşova), s-a supus, dar păstrând totuşi administrarea ţării sale. Voievozi şi cneji români sunt frecvent citaţi în actele de donaţie ale cancelariei regale maghiare, până în secolul al XIII-lea. Importanţa românilor a fost în acel timp atât de mare, încât toate administraţiile se aflau în mâinile lor. Chiar şi Banatul occidental era numit „Valahia Interioară”.

E limpede, aşadar, că, în tot acest timp, misiunea istorică a poporului român s-a manifestat doar aici. Nu a existat niciun

slav în Banat. Conştiinţa istorică a sârbilor s-a manifestat mai întâi pe malurile Adriaticii. Doar mai târziu ei s-au răspândit în Serbia rasciană din Novi-Bazar, spre a se extinde îndeosebi în Macedonia, cu tendinţe către Tesalia şi Salonic. Marea operă istorică a lui Jirecek nu conţine nici măcar o pagină despre sârbi în Banat, până la moartea ţarului Duşan. Doar mai târziu, după catastrofa de la Cosovo (1389) mai ales, sârbii s-au retras către Dunăre, căutând aici un ultim refugiu. Belgradul însuşi, până în secolul al XVIII-lea, nu a fost decât o fortăreaţă avansată a Ungariei. Despre o istorie sârbă în această regiune nu se poate vorbi deloc. Mult mai târziu, într-o epocă relativ recentă, în secolele al XVIII-lea şi al XIX-lea, centrul cultural sârbesc este mutat pentru câtva timp peste Dunăre, favorizat de privilegiile pe care le-au găsit aici. Dar, chiar şi în acest moment, acest centru nu a fost în Banat. Vetrele vieţii intelectuale sunt Novi-Sad şi Karlovic.

În secolul al XV-lea, au apărut, pe scena istoriei universale, Huniazii, Ioan şi Matei, care au reprezentat două dintre cele mai mari ilustrări ale poporului român. Rolul lor a fost jucat îndeosebi în Banat, care a devenit teatrul unor mari lupte cu turcii şi care şi-i poate revendica. Căci, într-un fel, ei îşi trag de aici originile: familia Huniade este din proximitatea Banatului, din Hunedoara, care chiar le poartă numele, aproape de Sarmisegetusa. La începutul carierei, Ioan Huniade a fost stăpânul unei mici ţări din Banat, Comiat, aproape de Lipova; apoi, „şpan" de Timişoara şi voievod al Transilvaniei, spre a deveni în sfârşit regele neîncoronat al Ungariei, care se juca cu coroanele regilor[22].

Către 1440, în timpul apărării Banatului de către Ioan Huniade contra turcilor, ajung primii fugari sârbi din faţa

[22] N. Iorga, *Istoria românilor din Ardeal şi Ungaria I*, Bucureşti, 1915, p. 96

invaziei. Dar, către 1459, sub Matei, ei se aşază, mai numeroşi, la Palanca, Cubin şi Vârşeţ. Sârbii susţin că, începând cu această dată, ei şi-au avut episcopii lor. Se ştie, totuşi, în mod sigur că George Brancovici nu a fost instalat ca episcop de Srem decât după moartea lui Matei. În ce-i priveşte pe români, ei au rămas în cadrul Mitropoliei de Alba Iulia, continuând să-şi primească preoţii din Moldova şi din Valahia. Cronicile vorbesc despre unul dintre adjuncţii lui Huniade, Ioan Cenderes, care apără Porţile de Fier, ca şi despre alţi doi viteji din Banat, Dej şi Ladislau, care au luat parte, sub comanda lui Huniade, la marea bătălie de la Varna[23].

În 1479, un alt erou care a apărut: Paul Chinezul, încă o figură reprezentativă a neamului românesc şi fiu al Banatului, a rămas legendar în memoria poporului. I-a bătut pe turci la Câmpia Mierlei; el a luat cu sine 50.000 de sârbi în Banat. Şi, pentru că turcii, care stăpâneau deja Serbia, şi-au început invaziile în Banat, au fost stabilite, la Porţile de Fier şi la Haţeg, districte militare româneşti, „districtus olachales”, care aveau misiunea specială de a apăra frontierele.

Şi, în 1514, când s-a proclamat cruciada împotriva turcilor, soldaţii români din Banat au fost văzuţi angajându-se, în frunte cu Doja. Răscoala lui Doja a fost înfrântă de Zapolya, principele Transilvaniei, sub zidurile Timişoarei.

Catastrofa de la Mohacs, în 1526, a permis turcilor să invadeze Banatul, pe care l-au împărţit în sangeacuri şi pe care l-au stăpânit aproape două secole. Dar, în 1716, prinţul Eugen de Savoia i-a bătut pe turci la Petrovaradin, a cucerit Timişoara şi întregul Banat, în acelaşi timp cu Serbia septentrională şi a cucerit chiar şi Belgradul. Prin pacea de la Passarovitz (1718) care a urmat, Austria a anexat Banatul, precum şi Serbia septentrională cu Belgradul şi o parte din Oltenia până la Olt.

[23] Ibidem, p. 92

După ce turcii au fost izgoniţi, Banatul a rămas depopulat. Habsburgii au adus aşadar coloni germani din Alsacia, Lorena, de pe malurile Rinului, din Sudeţi, din Bavaria, din Baden, din Luxemburg, din Austria Inferioară, din Boemia, din Moravia şi în număr atât de mare, încât, dacă frigurile nu i-ar fi decimat, Banatul ar fi astăzi o provincie pur germană.

Sub Leopold I, a avut loc marea colonizare cu sârbi, conduşi de patriarhul de Ipek, Arsenie Cernovici. În jur de 36.000 de familii de neam sârbesc şi albanez, inclusiv familii macedoromâne, au fost instalate în Bacica, în Srem şi în Slovenia. Diploma din 20 august 1691 le-a asigurat noilor veniţi drepturi suverane: „să fie permis celor de neam rascian, să-şi aleagă mitropolitul, care va putea dispune de toate bisericile de rit oriental, să numească preoţii sârbi în oraşe şi sate şi să-i conducă pe toţi cei care împărtăşesc religia greco-orientală". Şi, în virtutea acestor privilegii acordate mitropoliei de Carlovitz, românii, care au aparţinut de mitropolia de Alba Iulia, au căzut, pe nesimţite, sub stăpânirea bisericii ilirice.

În 1770, au fost formate regimentele graniţelor militare: regimentul românesc la Caransebeş, cel sârb la Biserica Albă, cel german la Panciova. Tot în 1770, a călătorit la Petrograd un român din Banat, Mihai Popovici, originar din Sânmiclăuşul Mare, pentru a căuta sprijinul Mitropoliei Ortodoxe Ruse contra unirii bisericii româneşti din Transilvania cu Roma. Misiunea lui Popovici, ne spune marele nostru istoric N. Iorga, poate fi considerată drept prima manifestare naţională a românilor din Banat.

În anul 1780, Maria Theresa a ordonat anexarea Banatului la Ungaria şi, exceptând graniţele militare, ea a introdus administraţia prin comitate. Iosif al II-lea, care i-a urmat, a manifestat bune intenţii faţă de români, ceea ce a dus la izbucnirea răscoalei lui Horia. Valurile acestei revoluţii s-au

întins până în Banat. Acest habsburg filozof care, cel dintâi, a adăugat titlurilor sale pe cel de „Rex Daciae”, a spus textual, cu privire la români, în instrucţiunile pe care le-a dat administraţiei Banatului: „Valahii din Banat sunt încă trataţi cât se poate de barbar, nu li se recunoaşte nici măcar dreptul de proprietate asupra propriilor pământuri. Este o mare greşeală faptul că *s-au luat de la ei pământurile cele mai bune spre a fi date colonilor şi de a-i fi obligat să plece în alte locuri, cu toate că ei au fost locuitorii cei mai vechi*”.

Sub Leopold al II-lea, sârbii din comitatele Timiş, Torontal şi Bacica au obţinut permisiunea de a ţine un „congres naţional” la Timişoara, unde, între altele, ei au cerut un voievodat sârb; dar ei au obţinut numai o „cancelarie aulică ilirică”, pe care Dieta maghiară a suprimat-o de altfel în 1791.

În 1871, împăratul Franz Ioseph I şi împărăteasa au călătorit în partea meridională a Banatului, însoţit de generalul Petru Duca, comandant suprem al Banatului.

La Congresul Naţional Bisericesc din Novi Sad, în 1837, Maxim Pascu, deputat român, a cerut înlocuirea denumirii „naţional iliric” cu „naţional iliric sârb şi român”, dar sârbii nu au acceptat.

În 9 februarie 1838, Ferdinand al V-lea a creat regimentul românesc din Banat.

În memoriul prezentat de sârbi asupra chestiunii Banatului există un pasaj care, dincolo de caracterul pamfletar al scrierii, merită să fie examinat mai îndeaproape. Se spune acolo: „Sârbii au jucat un rol deosebit de important, mai ales sârbii din Banat, în timpul Revoluţiei maghiare din 1848-49, în timp ce românii au rămas perfect liniştiţi”. A spune aşa ceva despre români, despre care se ştie că au avut un rol opus celui al sârbilor în Revoluţia de la 1848, înseamnă a sfida lucrurile cele mai notorii. În Revoluţia românilor din 1848, condusă de Avram Iancu,

Simion Bărnuţiu, Axente Sever, Papiu Ilarian, s-au sacrificat mai mult de 40 000 de români. Noi, cei care am învăţat istoria în şcolile maghiare, ştim sigur că rolul sârbilor aproape că nu a fost citat, căci a fost de minimă importanţă, pe când cel al românilor, dimpotrivă, constituie pagina cea mai patetică din istoria revoluţiei maghiare. Dar sunt alte lucruri de spus despre românii din Banat. Într-adevăr, ei nu au participat la mişcarea revoluţionară din Transilvania; dar, fără a fi rămas liniştiţi, cum pretinde memoriul sârbesc, ei au luat armele; doar că nu împotriva ungurilor, ci, alături de aceştia – contra sârbilor. Căci românii din Banat au fost mai mult decât exasperaţi de jugul religios al sârbilor. Degeaba au încercat emisari din Transilvania a-i face să se ridice contra ungurilor. Dintre cele două juguri pe care le purtau, cel unguresc şi cel sârbesc, ei au preferat să-l scuture la început pe primul. La adunarea lor din 27 iunie 1848 pe câmpia de la Lugoj, românii din Banat au decis unirea cu Ungaria şi *separarea lor de sârbi*. Şi aceeaşi adunare l-a desemnat pe Petrovici, protopopul Lipovei, ca episcop supleant al Timişoarei şi pe Ignatie Vuia, protopopul Oraviţei, ca episcop supleant al Vârşeţului, episcopi ce au fost confirmaţi, amândoi, de Kossuth şi care au funcţionat chiar o vreme.

Suferinţele morale, îndurate timp de un secol, sunt cele care i-au împins pe românii din Banat la această decizie. Timp de un secol, poporul român nu a putut să audă răsunând limba lui în biserici, ci doar pe cea sârbească. Până şi „pater noster”, pe care românii din Banat au trebuit să-l înveţe în sârbă! La botez, românii nu puteau primi de la preoţii sârbi sau sârbizaţi decât nume sârbeşti. Aşa se face că în Banat se găsesc astăzi atâtea nume româneşti terminat sârbeşte în „ici”: Petrovici, Iorgovici, Popovici etc. Câtă durere, din această cauză, în toate sufletele româneşti! Şi această sârbizare a bisericii şi a şcolii româneşti din Banat a durat în anumite locuri până în zilele noastre. În

oraşul nostru natal, de exemplu, la Lipova (comitatul Timişoarei) au existat 5 000 de români şi doar 5 familii burgheze sârbe, dar şi acestea pe jumătate maghiarizate, slujbele fiind celebrate în biserică în două limbi, sârbă şi română, până când, într-o duminică – îmi amintesc, copil fiind – românii, pentru a termina cu limba sârbă, au aruncat cărţile sârbeşti în curtea bisericii şi le-au dat foc.

Şi câte persecuţii din partea Bisericii Sârbe au trebuit să îndure românii! Din această cauză, o dată în plus, renaşterea naţională a Banatului s-a făcut la semnalul luptei contra sârbismului, tot astfel cum în Transilvania – la semnalul luptei contra maghiarismului. La sfârşitul secolului al XVIII-lea – aproape concomitent cu Şincai, Clain, Petru Maior, în Transilvania – trei mari apostoli ai renaşterii noastre naţionale au apărut, cu toate că cronicile sârbeşti îndrăznesc a spune că acest pământ nu a dat niciodată personalităţi româneşti marcante în Banat. Dar toţi aceşti trei apostoli au căzut martiri ai persecuţiilor sârbeşti. Şi viaţa lor simbolizează întregul calvar al românilor din Banat.

Iată, de pildă, marele învăţat şi gramatician, Paul Iorgovici. Născut în 1764, la Vărădia (în cercul Vârşeţului), din părinţi ţărani români puţin mai avuţi, a frecventat şcolile sârbeşti şi germane la Vârşeţ, până la vârsta de 12 ani; apoi, a mers la Seghedin, spre a urma gimnaziul unguresc şi, pe urmă, la Budapesta, pentru a studia dreptul. De aici, trece la Viena, pentru a cunoaşte de asemenea dreptul austriac. În sfârşit, cedând unui fel de atracţie, s-a îndreptat spre Roma, unde, după multe dificultăţi, ortodox fiind, este primit la Propaganda Fide. Aici s-a trezit în el conştiinţa latinităţii, care, apoi, va deveni sursa tuturor nenorocirilor din viaţa lui. În 1790, împins de ideea latină, merge la Paris, pentru a învăţa franceza. Asistă la execuţia lui Ludovic al XVI-lea. Fuge de dezordinile din Paris şi se duce la Londra, unde rămâne 11 luni. Aici învaţă, de asemenea, engleza.

În sfârşit, revine în Banat, ajunge preot şi începe propaganda, prin cuvânt şi prin scris, a latinităţii românilor. Dar această propagandă nu va întârzia să-i atragă ura clerului sârbesc, care îl va denunţa maghiarilor ca având intenţia de a-i *trezi* şi revolta pe români. De două ori a fost aruncat în închisoare şi scrierile lui au fost arse. Părinţii îl sfătuiră, spre a evita o persecuţie şi mai mare, să înceteze propaganda. „Asta mi-e cu neputinţă, răspunse el, îndurerat, într-un dintre scrisorile sale; scânteia ce s-a aprins în mine, la Roma, nu pot să o sting!...”. A murit de o moarte suspectă, otrăvit „din greşeală” de un farmacist, care i-a preparat o reţetă.

Cel de al doilea apostol este Dimitrie Ţichindeal, fabulistul Banatului, „Ţichindeal gură de aur”, cum îl va numi mai târziu marele nostru Eminescu. În 1802, el este „dascăl de şcoală naţională” la Becicherecul Mic. În 1814, publică o culegere de fabule, foarte în vogă printre români, şi îndeosebi printre cei din Banat. În fruntea cărţii sale, el a aşezat aceste cuvinte dătătoare de încredere: „Învăţătură! Scump popor român din Banat, din Transilvania, din Valahia şi din Moldova! Învăţătură! Când vei fi luminat prin învăţătură, nu va fi neam care să te întreacă pe pământ! Învăţătură!”. Dar fabulele sale fiind denunţate de episcopul sârb Stratimirovici drept subversive, el este îndepărtat din parohia sa din Becicherecul Mic, al cărei preot era, şi este întemniţat. Mai târziu, el devine profesor la Institutul Pedagogic din Arad; dar, şi de aici, este alungat, pentru sentimentele lui naţionaliste. A murit la Timişoara, către 1818. Cel de al treilea, în sfârşit, este Constantin Diaconovici Loga, nemuritorul organizator al şcolilor naţionale din Banat.

Influenţa acestor apostoli ai Banatului este imensă. În scurt timp, ea cucerit unanimitatea românilor pentru religia originii lor, regăsită la Colegiul Propaganda Fide din Roma. De acum înainte, întreaga naţiune se va lăsa condusă de această stea, pe

care au făcut-o vizibilă erudiţii din Transilvania şi din Banat: reconstrucţia Daciei în vechile ei hotare, pe care poporul a ştiut să nu o uite de-a lungul celor mai crunte încercări.

În 1849, românii au protestat solemn contra anexării Banatului la Voivodina sârbească, care a fost atunci creată şi care, de altfel, nu a avut decât o existenţă efemeră. Protestul este semnat de capii români ai Banatului din acea vreme: Andrei Mocioni de Foieni, Alois de Vlad, I. Misici, V. Babeş etc. Şi, într-adevăr, această Voivodină, de care sârbii fac astăzi un drept cvasi-istoric în revendicările lor, ce e de fapt? Cu ocazia Revoluţiei maghiare din 1848, românii din Banat, pentru motive pe care le-am văzut, au mers alături de unguri contra habsburgilor, care nu s-au sprijinit decât pe sârbi. Spre a-i recompensa, habsburgii le-au dat hegemonia în Bacica şi în Banat, creând această Voivodină, cu sediul la Timişoara. Dar ea nu a putut vieţui. Căci, în 1860, nemaiavând nevoie de sârbi, habsburgii înşişi o vor desfiinţa, în virtutea tradiţionalei lor recunoştinţe, mai întâi, şi din cauza lăcomiei lor, mai apoi. Efemeră, ea nu a fost, aşadar, decât unul dintre expedientele politicii habsburgilor şi nimic mai mult.

În 1850, a fost creată „Episcopia Română Unită”, la Lugoj.

Şi, în sfârşit, la Congresul de la Carloviţ, în 1865, s-a decis separarea ierarhiei române de ierarhia sârbă. Ioan Popasu, protopop de Braşov, este numit primul episcop de Caransebeş. Prin aceasta, hegemonia religioasă a sârbilor asupra românilor din Banat ia cu adevărat sfârşit. A urmat un mare avânt naţional românesc în Banat, paralel cu declinul evident al influenţei sârbeşti, care a suferit cea mai grea lovitură prin emanciparea românilor.

Aşadar, despre această expansiune culturală sârbă, anterioară separării, vorbesc atât de des sârbii, pentru a-şi susţine pretenţiile

asupra Banatului. Şi, totuşi, din punctul de vedere al progresului general uman, amintirea acestor timpuri triste ar fi trebuit să nu fie deloc eficace!

Ca urmare a separării, românii au intentat procese sârbilor pentru partea ce le revenea din imensa bogăţie a mânăstirilor. La început, ei au câştigat două dintre aceste procese: unul – pentru mânăstirea Hodoş-Bodrog şi celălalt – pentru mânăstirea Bezdin. Dar apoi, ungurii, îngrijoraţi de progresele românilor, au trecut de partea sârbilor şi le-au dat acestora, cu regularitate, câştig de cauză în aceste procese. În ultimul timp, a fost pregătită, într-o manieră evidentă, alianţa celor trei naţiuni, maghiaro-germano-sârbă[24], contra românilor care, fără a dispune de putere, au câştigat teren– susţineau ceilalţi – în detrimentul lor. Adevărul este că, datorită băncilor pe care le-au fondat, ca şi banilor care soseau de la emigranţii români din America, românii au ajuns să cumpere tot mai mult pământ, de care au fost dintotdeauna însetaţi.

Lupta politică naţională în Banat s-a intensificat din ce în ce mai mult. Două mari personalităţi şi-au creat un prestigiu care a depăşit graniţele provinciei: Alexandru Mocioni şi Coriolan Brediceanu. Alexandru Mocioni a fondat la Timişoara un important cotidian românesc: „Dreptatea”, dar care nu a putut dura mai mult decât trei ani, sub mulţimea proceselor politice care i-au fost făcute de către guvernul maghiar. Românii din Banat au mai fondat două ziare cu caracter provincial: „Drapelul”, la Lugoj, şi un altul, la Oraviţa. Clerul, în sfârşit, a scos trei publicaţii periodice cu caracter religios şi şcolar. Şi, între toate provinciile româneşti, aceşti români din Banat au dat, în general, cel mai mare contingent de cititori pentru întreaga presă naţională; ziarul „Tribuna” din Arad şi-a întemeiat existenţa

[24] Ea corespunde faimoasei „Unio Trium Nationum” a maghiarilor, saşilor şi secuilor în Transilvania.

mai ales pe Banat. Când a început activitatea parlamentară a românilor, ea a avut o preponderenţă în Banat, căci acesta a trimis în Parlamentul de la Budapesta pe: Coriolan Brediceanu, dr Ştefan Popovici, dr Aurel Novac, români care şi-au depus candidatura în toate circumscripţiile electorale, angajând bătălii înflăcărate cu guvernul maghiar. Sârbii nu au mai contat. Lupta de rezistenţă în Banat a fost purtată numai de către români. Şi sârbii l-au trimis în Parlament pe curajosul luptător Mihai Polit, dar din circumscripţie electorală Bacica, dincolo de Tisa, şi nu din Banat. Avalanşa persecuţiilor maghiare a crescut. Ziarul „Drapelul” din Lugoj a fost târât la bara Judecătoriei din Timişoara, unde trei viteji de-ai noştri, dr Şt. Petrovici, Corneliu Jurca, Joandrea diaconul au fost condamnaţi la un an şi la un an şi jumătate de închisoare.

În 1905, a avut loc premiera adunării generale a Asociaţiei Culturale a Românilor din Ungaria la Timişoara. Capitala Banatului le-a făcut o primire deosebit de măreaţă. Pentru prima dată, progresele evidente, pe care românii din Banat le-au făcut într-un timp relativ scurt, au apărut în întreaga lor dimensiune.

În ciuda afirmaţiei contrare a memoriilor sârbe, care nu dovedesc, odată mai mult, decât ignoranţa autorului, Banatul este o pepinieră dintre cele mai fecunde a reprezentanţilor progresului general român. Pe lângă personalităţile susnumite, o întreagă serie de celebrităţi româneşti sunt originare din Banat. Citǎm doar în treacăt: dr Victor Babeş, savantul bacteriolog binecunoscut, elev al lui Pasteur; dr I. Sârbu, autorul celei mai mari scrieri despre Mihai Viteazul; George Popovici, istoricul Banatului; eminenţii compozitori I. Vidu şi T. Brediceanu; filologii Iosif Popovici şi E. Trăilă; poetul Victor Vlad Delamarina; nuvelistul Popovici-Bănăţeanul şi publicistul politic foarte apreciat Aurel C. Popovici, pentru a nu vorbi decât de cei al căror renume a depăşit graniţele Banatului. Am

putea menţiona încă pe foarte cunoscutul filantrop Emanuel Ungureanu. Şi trebuie să ne scuzăm dacă, poate în mod arbitrar, am omis din această galerie mai multe nume – căci nu am avut pretenţia de a fi completă –care ar fi avut dreptul să figureze în ea. Dar, în absenţa izvoarelor româneşti, aici la Paris, nu citǎm decât din memorie.

Europa nu ne cunoaşte aspiraţiile teritoriale doar de acum. Chiar din ziua în care poporul român a devenit conştient de sine, aceste aspiraţii nu au mai fost un secret pentru nimeni. În timpul Congresului de la Paris, din 1856, baronul Prokesch-Osten, reprezentantul Austro-Ungariei la Constantinopol, afirma că „românii aspiră la un stat independent, incluzând Bucovina, partea românească a Transilvaniei, *Banatul cu Balcanii drept frontieră*[25]". De atunci, această idee daco-romană a numărat proscrişi, a căror listă începe în Banat cu idealiştii de la sfârşitul secolului al XVIII-lea. Aşadar, cine s-ar putea împovăra să spună în ceasul acesta poporului român că ar trebui să renunţe pentru totdeauna la o parte a patrimoniului naţional despre care toţi gânditorii lui l-au învăţat şi pe care atâţia martiri i l-au făcut sfânt?!...

[25] Emile Bourgeois, *Politique étrangère*, t. III, p. 425 (Paris, 1915, Berlin frères)

Capitolul VI

TRATATUL DE ALIANŢĂ

În Tratatul de alianţă al României cu Franţa, Anglia, Italia şi Rusia i se recunosc României drepturile asupra întregului Banat. E adevărat că Rusia, ca şef al statelor slave, a cerut în acel moment Torontalul pentru sârbi; dar, în cele din urmă, ea s-a mulţumit cu un simplu hinterland în faţa Belgradului. Totuşi, România a făcut din chestiunea Banatului o condiţie sine qua non a intrării ei în război. Rusia cedând, tratatul a fost semnat. A doua zi, România a pus pe balanţă întregul ei destin. Şi 800000 de vieţi[26] au pecetluit cu sângele lor acest tratat.

Cu toate acestea, astăzi se vorbeşte în fel şi chip despre acest tratat. Se spune, printre altele, că el ar fi perimat. Noi nu înţelegem prea bine ce vrea să zică asta. Drepturile morale pe care le conţine nu se perimează niciodată. Franţa, Anglia şi Italia – despre Rusia nu mai vorbim, căci, după trista experienţă avută la Congresul de la Berlin, în 1878, românii nu ar mai fi sacrificat pe niciunul dintre „dorobanţii" ei pentru a-i obţine semnătura – i-au recunoscut României, în 1916, drepturile asupra Banatului. De ce în 1918 această recunoaştere ar fi perimată? Vai, dacă odată cu ea s-ar putea perima şi moartea celor 800000, care s-au sacrificat pentru acest tratat! În acest caz, tratatul, ca orice act juridic, ar putea fi pur şi simplu reciproc anulat.

[26] După statistica făcută de guvern, România număra, după război, mai mult de 800 000 de suflete în minus.

S-a mai spus că România ar fi abuzat de situaţia militară a aliaţilor în 1916 – şi, în această interpretare, ideea perimării ar îmbrăca un anume sens – spre a smulge acest tratat. Dar a pune chestiunea astfel înseamnă, înainte de toate, a-i răni pe aliaţi. Într-adevăr, aceasta ar însemna că ei nu au semnat acest tratat cu România decât sub presiunea situaţiei militare şi cu rezerva mentală de a nu-l respecta. S-ar putea zice oare asta despre Anglia, despre Franţa şi despre Italia?... Şi atunci, unde este abuzul?... Dar asta înseamnă să uiţi aşa de repede!...

România, se ştie, avea, înainte de război, doi „iredentişti”: unul în Basarabia, provincie smulsă de ruşi, şi celălalt, în Transilvania, provincie supusă Austro-Ungariei. Războiul odată declanşat, regele Carol, german de origine, a reunit Consiliul de Coroană la Sinaia şi a cerut ca România să mobilizeze, căci, spunea el, a sosit ziua pentru a lua înapoi Basarabia. În acelaşi timp, el a scos din sertar un tratat de alianţă, vechi de 30 de ani, între România şi Puterile Centrale, a cărui punere în practică este cerută azi. Şi, în sfârşit, regele adaugă argumentul peremptoriu: victoria Puterilor Centrale nu poate fi pusă la îndoială!

Dar România a ezitat!... România a refuzat!... Pe care, în acea epocă, aliaţii l-au considerat un capriciu… Şi refuz pentru ce? – Pentru că o avea pe Franţa! Poporul român nu putea fi împins în război contra Franţei! Desigur, cei care cunosc istoria României ştiu prea bine că trecutul nu putea să dea românilor decât un singur sfat, decât un singur consemn: cu niciun preţ alături de ruşi! Căci, dacă, de la Cantemir până la războiul din 1877, românii au fost trădaţi fără doar şi poate în toate tratatele lor cu ruşii, de data aceasta, era vorba despre Franţa; şi a se război cu ea semăna cu un fratricid. Ceea ce s-ar fi întâmplat şi cu Anglia!... Poporul nostru a avut întotdeauna cea mai înaltă părere despre sentimentul de onoare al marii naţiuni britanice. Mai degrabă alături de o Anglie învinsă, se spunea, decât cu o Germanie victorioasă! Anglia era o garanţie morală contra unei

eventuale recrudescenţe a permanentului abuz al ruşilor. – În fine, era şi Italia… Aderarea acestei ţări latine la alianţa anglo-franco-rusă lămureşte într-o manieră definitivă atitudinea României.

Se poate, aşadar, spune, dacă vrem să fim drepţi, că România şi-a calculat atitudinea? Dar toate calculele, dimpotrivă, ar fi împins-o în tabăra adversă. Partizanii unei acţiuni de partea Puterilor Centrale aveau, o simţim cu toţii, un punct de vedere bine argumentat teoretic. Exemplul dureros al zdrobirii Belgiei şi a Serbiei oferea, în plus, României indicii foarte serioase în cazul în care ea ar fi dorit să se conducă după calcule. Nu. Partizanii unei colaborări cu centralii abundă în argumente; dar le lipseşte acestora un lucru, unul singur, le lipseşte sufletul!

Sufletul întregului popor român tremura de frică pentru soarta Franţei. Avansarea teutonilor către inima Franţei, către Paris, a fost înregistrată la Bucureşti cu respiraţia tăiată. Şi victoriile germanilor, trâmbiţate cu atâta brio de jurnalele aflate în solda lor, au provocat la români sentimente contrare: durere, indignare, revoltă. Conştiinţa ţării cerea cu şi mai multă putere declanşarea unei acţiuni împotriva germanilor. La un moment dat, d. Brătianu a anunţat opinia publică că el nu poate porni o astfel de acţiune, pentru că Antanta refuză să recunoască drepturile României asupra întregului Banat. Existau îndoieli asupra sincerităţii lui şi s-a crezut chiar că el nu avea aici decât un pretext pentru tergiversare. Masele s-au agitat din nou în stradă şi au cerut intrarea în acţiune, indiferent de condiţii. S-au găsit, de altfel, români, da, între alţii marele nostru patriot Ion Cantacuzino, care au declarat într-adevăr că, dacă Torontalul singur este cauza care ne împiedică să pornim, să se renunţe la Torontal! S-au găsit chiar şi din aceia care ne-au scris, în stilul excesiv de atunci, că datoria României este să se sacrifice pentru Franţa, care reprezintă mai bine decât ea idealul latin în lume şi care este indispensabilă progresului uman general. Dar

toate acestea înseamnă că aceşti români au renunţat la Torontal, cum afirmă astăzi sârbii, exploatând declaraţiile inspirate de un idealism superior? În această manieră s-ar putea afirma că ei ar fi renunţat chiar şi la România!

Între timp, s-au recunoscut pretenţiile României asupra Banatului; şi România a intrat în război. A calculat ea egoist momentul intrării ei în război? s-a spus.

Momentul ales de români pentru intrarea în război, se ştie, a fost cel mai nefericit pentru ei, dar acesta era ultimul posibil. Astfel că ei nu au avut de ales; dar, cu ochii închişi, s-au aruncat în vârtej cu un elan şi cu o abnegaţie care au impus respect pentru gestul lor până şi inamicilor. Două mari armate germane, cea a lui Falkenheyn şi cea a lui Mackensen, una destinată contra lui Brusilov, cealaltă contra lui Sarrail, şi-au schimbat planul iniţial şi s-au îndreptat împotriva României. Pe de altă parte, cooperarea promisă României de armata Balcanilor şi de armata rusă nu a putut avea loc din cauza incapacităţii celei dintâi şi din cauza epuizării şi a trădării celei de a doua. În Occident, toate fronturile au intrat în acalmie, reconfortantă pentru aliaţi, dar sumbră şi periculoasă pentru români. Imperiile Centrale aveau o largă posibilitate de concentrare a întregii lor forţe formidabile împotriva României, care, de şase luni, lupta homeric, precum David cu Goliat, împotriva acestor forţe disproporţionate[27].

În plus, trădarea stătea la pândă. La cinci zile după intrarea ei în război, d. Panas, ministrul Greciei la Petrograd, îşi avertiza telegrafic guvernul de la Atena că Grecia nu trebuie să plece, *întrucât România va fi zdrobită.* Sturmer s-a angajat într-adevăr

[27] Cu ocazia remiterii actului Unirii guvernului de la Bucureşti la 20 decembrie trecut, Misiunea Transilvană, s-a prezentat şi D. de Saint-Aulaire, ministrul Franţei, pentru a-i aduce omagiul Transilvaniei. În răspunsul său, d. de Saint-Aulaire a spus, printre altele:

- Franţa nu va uita niciodată că, în timpul bombardamentului asupra forturilor de la Verdun de către germani, România, prin intrarea ei în război, i-a obligat pe aceştia din urmă să retragă de la Verdun 20 de divizii şi că, prin aceasta, ea a dus un imens serviciu Franţei. (Agenţia Dacia).

să completeze ceea ce, eventual, le-ar fi lipsit germanilor pentru a atinge acest rezultat.

Destinul ei, în asemenea circumstanţe, nu putea decât să se împlinească. Dintr-un stat înfloritor – cu care nu putea fi comparată în Orient nici Bulgaria, nici Serbia – ea a devenit o ruină. O hecatombă de 800 000 de vieţi – aproape tot atâtea cât Franţa şi mai multe decât Anglia[28] - este lista ei de martiri. De la Iaşi la Severin, căile de retragere sunt semănate cu cadavre. Oh, teribila iarnă a lui 1917! Suferinţele au luat atunci proporţii danteşti! Numai dintre medici au căzut la Iaşi mai mulţi de 300, sub flagelul epidemiilor teribile. Erau sate în care n-au mai rămas decât câinii, cei 10-15 copii supravieţuitori fiind culeşi din casele lor pustii de regină. Occidentul nu îşi poate face o imagine exactă despre aceste suferinţe. Noi am sosit în Occident, după 4 ani de război, şi am vizitat Anglia şi Franţa. Noi suntem aşadar în situaţia de a putea face o comparaţie. Şi, întrucât, la Londra, i-am văzut pe convalescenţii plimbaţi în automobile speciale, ne-am amintit că soldatul nostru nu avea nici măcar o cămaşă pe el[29]. Atunci am zis: această ţară a sacrificat mult, România a sacrificat totul, aceasta e diferenţa!

[28] Numărul oficial al celor ucişi în război este de 1 074 000 pentru Franţa, 658 000 pentru Anglia (Vezi „Temps" din 28 decembrie 1918).

[29] Nu putem uita o mică scenă emoţionantă. Reprezentanţii presei străine la Bucureşti, englezi, americani, francezi etc., au venit să viziteze frontul românesc de la Jiu, unde trupele române au repurtat recent o victorie contra germanilor: ei au distrus divizia 14 bavareză. Au văzut soldaţi care, timp de 40 de zile, nu s-au ridicat din tranşeele lor; hainele le erau pline de noroi, însă tensiunea lor psihică nu se vedea totuşi sub moralul bucuros pe care l-a produs victoria. În momentul în care ne-am întors de la tranşee, la câţiva metri doar de inamicul ce a început un bombardament foarte periculos, am observat, în vârful unei coline, o santinelă română. O palidă rază a soarelui de decembrie i-a căzut pe obraz, într-un peisaj de zăpadă. Iată – făcu colegul englez – o apoteoză! Grupul nostru se îndreptă către el. Dar, apropiindu-ne, impresia poetică se micşoră un pic. Mantaua bietului soldat era doar o zdreanţă acoperită de noroi şi strânsă în jurul trupului cu o sfoară. – Cum îţi merge, a fost întrebat. El a răspuns bucuros: „Foarte bine, acum, când i-au bătut pe nemţi!". Unul dintre colegi, intrigat de a vedea un soldat dezgolit până la piept, i-a deschis uşor mantaua. Am fost atunci dureros de surprinşi: soldatul român, care venise să-i bată pe germani, nu avea cămaşă pe el!

Nu dorim, desigur, să depreciem sacrificiile sârbilor: lumea întreagă ştie cât au suferit. Credem, totuşi, că ei nu suportă comparaţie. Serbia a fost atacată, sacrificiile i-au fost impuse. România, dimpotrivă, a fost menajată: i s-au oferit preţuri fantastice, chiar şi teritorii, doar pentru neutralitatea ei, şi s-a făcut, în acest scop, să curgă aurul în valuri. Sacrificiile şi le-a impus ea însăşi, benevol, şi aceasta, cu o resemnare stoică, după ce le-a suportat; totul, pentru un ideal, pentru idealul suprem al fiilor ei şi, totodată, al umanităţii. D. Adrien Veber sintetizează bine acest fapt, parcă în „France libre” din 29 decembrie trecut, când a spus: „Un alt secret al lui Polichinelle este acela că Serbia nu este politicoasă cu România şi că Antanta ezită să-i amintească Serbiei că, totuşi, războiul a fost provocat de ea şi că România a fost o naţiune beligerantă şi că ea s-a sacrificat pentru cauza comună şi a fost martiră…”.

Inevitabila înfrângere s-a produs. Căci, „aliaţii” dându-i o mână de ajutor inamicului, armata română care, înviorată, i-a bătut pe germani la Mărăşeşti şi şi-a îndreptat elanul către Bucureşti şi Transilvania, s-a trezit dintr-odată paralizată, cu armele strânse în mâini. Îndărătul ei nu a existat nici Corfu, nici Paris, ci spectrul abject al anarhiei bolşevice. Ce ore mai teribile decât cele pe care le-a traversat statul român apoi! Tunurile au fost aduse de pe front şi s-au săpat în pripă tranşee în jurul Iaşilor, pentru a apăra regele şi guvernul şi ceea ce a mai rămas, simbolic, din statul român. Se părea că au avut într-adevăr dreptate cei care au avertizat naţiunea să nu se alieze deloc cu Rusia.

A urmat faza suferinţelor morale, faza umilirii de către inamic, pe care sârbii nu au avut ocazia să le cunoască. Oh! Acestea au fost mult mai dureroase decât suferinţele fizice! Inamicul brutal, care nu a învins totuşi armata română, ne-a impus toate umilinţele. Am văzut personal cum rege, guvern,

armată au fost obligate să-şi aplece, în catedrala din Iaşi, glorioasele drapele. Eroii care nu au cunoscut plânsul aveau acum ochii plini de lacrimi. Nefericirea părea consumată. A doua zi, regele a plecat în munţii de la Oituz, pe care nu i-a părăsit până la pacea generală. Dar demnitatea naţională a fost pălmuită la fiecare pas. Miniştrii care au declarat războiul, târâţi în închisoare. Trădătorii, care au fost condamnaţi la moarte de curţile marţiale, instalaţi în fotoliile de deputaţi. Aproape nimic care să nu fi fost profanat!... Şi sârbii cred că lor le este permis, fără a ofensa bunul simţ şi nefericirea nemeritată, să trivializeze atât de tragic prin aluzii la „pacea separată", aşa cum a făcut dl Jaksic în „Le Temps".

Le înţelegem orgoliul. Norocul i-a făcut de încredere. Am văzut acea şedinţă memorabilă, unde Camera franceză, în picioare, a adus un omagiu Serbiei timp de lungi minute. A fost prima şedinţă în care a fost sărbătorită victoria. La adresa României, niciun cuvânt. Poate că ea a făcut, totuşi, câte ceva pentru această victorie; căci ea a ucis cel puţin 200 000 de inamici ai Franţei (pentru a prelua cifrele oficiale oferite de adversarul însuşi)! Dar toate acestea au fost deja uitate, de parcă tricolorul ar fi fost scos dintre drapelele aliate. La banchetul victoriei, astăzi, ar trebui să fie mulţumită dacă va găsi undeva, aproape de uşă, un loc. După ce a băut până la fund amărăciunea înfrângerii, ea nu ar trebui să aibă partea de bucurie nici măcar la victorie.

Din această stare de spirit a pornit atitudinea cea mai recentă a sârbilor în privinţa Banatului. Un mare număr de scriitori francezi, de altă parte, şi printre ei dintre cei mai străluciţi, au dat fără îndoială un prestigiu oarecum ştiinţific acestui imperialism sârb. Şi pentru ce? Cea mai mare parte a acestor oameni este, bineînţeles, deasupra oricărei bănuieli. Dar această chestiune nu depinde doar de o simplă justiţie, ci, ca orice chestiune politică, şi

de oportunism. Încă o dată, poate, mijloacele lor de investigare nu au fost îndeajuns de suficiente; căci, la urma urmei, ei nu au fost informaţi decât unilateral de către sârbi. O voluminoasă literatură sârbă tendenţioasă a pregătit metodic opinia publică franceză în această direcţie. De altminteri, iată, de exemplu, ideile pe care d. Gauvain, mare campion al chestiunilor naţionale, le exprimă în „Journal des Débats”, cu privire la cehi: „În ceea ce priveşte voinţa locuitorilor, ea trebuie examinată sub două aspecte. În primul rând, o ţară istorică trebuie considerată *ca un ansamblu*. În cazul ce ne preocupă, Boemia este un foarte vechi stat perfect delimitat, ce nu poate fi împărţit urmând liniile de demarcaţie lingvistică. Ţara aceasta întreagă este cea care trebuie să îşi facă cunoscută voinţa, iar minoritatea trebuie să urmeze majoritatea…”. Nu s-ar spune că aceste rânduri sunt scrise anume pentru Banat? Cu toate acestea, în faţa pretenţiilor sârbeşti faţă de Banat, d. Gauvain este predispus la o atitudine conciliantă, care, firește, ar fi în detrimentul nostru şi, totodată, contrară ideilor enunţate mai sus.

Conştientă de grelele ei sacrificii, România are deplină încredere în sfinţenia tratatului ei. Ea nu este preocupată atât de forţa formală a acestui tratat, perimat sau neperimat, cât de forţa lui morală. Acest tratat exprimă revendicările pragmatice ale naţiunii române. Nimeni nu va putea abdica, nu doar un om, ci nici o întreagă generaţie, de la ceea ce, timp de două mii de ani, a constituit *credo*-ul naţiunii. Adunarea de la Alba Iulia a fost în întregime pătrunsă de acest adevăr atunci când, proclamând la 1 decembrie unirea cu România, a pus pe primul loc:

„Adunarea Naţională a Românilor din Transilvania, din Ungaria şi din Banat, reunită la 1 decembrie 1918, proclamă unirea tuturor românilor şi ataşarea la România a tuturor teritoriilor locuite de români. *Adunarea Naţională afirmă drepturile imprescriptibile ale naţiunii române asupra Banatului, situat între Mureş, Tisa şi Dunăre”*.

Această hotărâre a fost luată în unanimitate de cei 100.000 de delegaţi. Ea conţine, de asemenea, voturile unanime şi convingătoare ale socialiştilor români. Nu au lipsit acestei unanimităţi, într-adevăr, decât voturile delegaţilor români şi germani din Torontal, care, în număr de 200, au fost arestaţi arbitrar în gara Timişoara, în drumul spre Alba Iulia, de trupele de ocupaţie sârbe[30].

În spatele Tratatului de alianţă al României se află, aşadar, voinţa fermă şi totală a întregii naţiuni române de 15 milioane. Se află voinţa expresă şi fermă a marii majorităţi, nu doar române, ci şi străine, a populaţiei din Banat. Se află promisiunea solemnă, făcută celor 800.000 de morţi pentru Alba Iulia. Se află, în sfârşit, Dreptul şi Justiţia,

Căci nimic nu caracterizează mai bine punctul de vedere românesc, precum şi punctul de vedere sârb, decât raportul în care atât unul, cât şi celălalt se află în faţa principiului de drept şi de justiţie. Într-adevăr, punctul de vedere românesc se află în perfectă concordanţă cu toate principiile democraţiei moderne. Dar punctul de vedere sârb? Se poate propune o dezmembrare teritorială a Banatului – de ar fi şi cea mai mică unitate – fără a viola marile principii ale libertăţii popoarelor? Noi afirmăm că nu este posibil. Pentru a face, aici, o concesie sârbilor, ar trebui să se violeze inevitabil principiile pe care ar trebui să se fondeze pacea. Ceea ce doresc sârbii sunt anexări, şi nu aderări, şi aceasta aşază în plină lumină caracterul imperialist al pretenţiilor lor.

Se cunoaşte originea războiului român. Războiul român alături de Antantă a fost purtat de poporul român şi, de aceea, el a trebuit să învingă, mai întâi, rezistenţa claselor lui dominante, pe care o afinitate naturală le ataşau militarismului prusac. Poporul a simţit, instinctiv, că, alături de Antantă, el va avea

[30] Vezi ziarul „Világ” din Budapesta (din 5 decembrie 1918)

parte şi de unire şi de eliberarea de sclavie. Întrucât trădarea rusă l-a predat, legat cobză, în mâinile germanilor, aceştia din urmă nu au încheiat o pace cu poporul român, ci cu elemente ale oligarhiei, sosite din umbră. Şi primul ei act a fost, într-adevăr, să pedepsească poporul român pentru a fi luptat alături de Antantă. I-au fost confiscate libertăţile şi pământul ce i-a fost dat şi l-au aservit din nou. Doborât, zdrobit, umilit, poporul român nu a mai păstrat decât speranţa în marii săi aliaţi. El purta pe pieptul lui pergamentul – un petic de hârtie? …- Tratatului de alianţă. I-au rămas însă fideli lui, modestului ţăran de la Dunăre, marii aliaţi din Occident? Aceasta a fost chestiunea decisivă pentru el. Vor ţine ei oare cont sau au uitat deja că civilizaţia occidentală nu a avut, în acest Orient de contradicţii barbare, un punct de sprijin decât pe cel reprezentat de mica insulă latină atât de des uitată. Abandonată, ea va rămâne din nou izolată şi singură în faţa claselor ei dominante, care, în primul moment prielnic, vor dori să pună din nou mâna pe ea. Decepţionată, ea îşi va pierde iarăşi busola sufletului ei. Nu a mai fost ea aruncată la fel în 1877 – când, ca şi astăzi, după ce şi-a vărsat sângele într-un război victorios, aliatul şi-a negat angajamentele şi i-a răpit o parte din teritoriul ei naţional în Basarabia – într-o alianţă contra naturii, care va dura aproape o jumătate de secol? I-a lipsit această încredere neclintită în naţiunile Occidentului, spre a se putea vindeca de această decepţie. Căci poporul român nu uită că „Senatus et Populus Daco-Romanus beneficii et injuriae memor esse solet”!

Capitolul VII

CONLCUZII

La sfârşitul acestui studiu cam lung, considerăm util să rezumăm, pentru cititorul grăbit, de ce românii rămân intransigenţi în faţa pretenţiilor sârbeşti. Şi iată:

1 În virtutea *principiului etnic*, - În faţa celor 592.000 de români, minoritatea de 284.000 de sârbi trebuie să se încline. Şi aceşti 284.000 de sârbi, care, de altfel, sunt imposibil de delimitat teritorial în Banat, sunt îndeajuns de răscumpăraţi de cei 500.000 de români care se găsesc în Serbia. Altfel, ar mai creşte numărul acestor români din Serbia, adăugându-li-se românii din Banat, ceea ce ar însemna o violare a principiului etnic.

2 În virtutea *Dreptului Popoarelor de a dispune de ele însele*. – Ce ar putea face pretenţiile sârbeşti înaintea acestui *desideratum* al democraţiei moderne: 284.000 de sârbi în faţa voinţei exprese a 1.300.000 de non-sârbi, care cer să rămână între graniţele Banatului şi ale statului român? Şi această proporţie de 1 la 4 rămâne adevărată, chiar şi pentru cel mai mic fragment de teritoriu. Românii, de altfel, acceptă bucuroşi plebiscitul.

3 În virtutea *principiului geografic*. – Acest principiu a consacrat unitatea Banatului, aşa cum a fost cunoscută în istorie. Mulţi stăpâni au trecut pe aici – daci, romani, români, unguri, turci, iarăşi unguri – dar ei l-au stăpânit fără a-l împărţi

vreodată. Geografia, mai veche decât popoarele însele, l-a salvat dintotdeauna de mutilare. Dunărea şi Tisa sunt frontiere naturale între români şi sârbi. Cine vrea să le treacă comite o provocare.

4 În virtutea *principiului istoric*. – El a făcut parte din Dacia Traiană, ai cărei moştenitori suntem: sufragiile morţilor sunt cu noi. Nu există o altă istorie aici; chiar şi în timpul oprimărilor, poporul român a reprezentat aici o prezenţă neîntreruptă.

5 În virtutea *principiului economic*.- Unitatea geografică a generat aici mereu unitatea economică. Între diferitele părţi ale Banatului, interesele economice se îmbină şi rămân solidare. O amputare a teritoriului ar provoca, fatalmente, paralizia economică şi ruina în cele două părţi separate. În plus, ar însemna lipsirea Transilvaniei de întreaga ei bază fluvială prin îndepărtarea Tisei din România şi aceasta ar însemna şi a ne compromite însăşi raţiunea noastră de stat pe Tisa şi pe Dunăre.

6 În virtutea *principiului dreptului şi a libertăţii*. – În acest colţ cu populaţie amestecată, singură România poate să ofere această garanţie. Pentru că, în libera dezvoltare a tuturor facultăţilor popoarelor conlocuitoare, ea nu vede niciun pericol pentru poporul ei, ea singură poate să creeze un stat de drept, de justiţie şi de libertate aici.

7 În virtutea *Tratatului de alianţă*, în fine, încheiat între România şi Marile Puteri Aliate. – Câteva idei asupra tratelor – şi viaţa în comun a popoarelor nu ar mai fi posibilă din ziua în care încrederea în tratate ar fi zdruncinată – un lucru este indiscutabil: 800.000 de români şi-au dat cu generozitate sângele spre a pecetlui integral acest tratat.

SÉVÈRE BOCOU

LA QUESTION DU BANAT

ROUMAINS ET SERBES

Deux cartes hors texte

PARIS
IMPRIMERIE GÉNÉRALE LAHURE
9, RUE DE FLEURUS, 9

1919

LA QUESTION DU BANAT

ROUMAINS ET SERBES

DU MÊME AUTEUR

Les Légions Roumaines de Transylvanie (Paris, 1918, Paul Dupont).

SÉVÈRE BOCOU

LA QUESTION DU BANAT

ROUMAINS ET SERBES

Deux cartes hors texte

PARIS
IMPRIMERIE GÉNÉRALE LAHURE
9, RUE DE FLEURUS, 9

1919

CARTES HORS TEXTE

I. — *Carte ethnographique du* ***BANAT DE TEMESVAR***, d'après la carte ethnographique de la Hongrie orientale, par Pal Balogh, et les statistiques officielles hongroises, par le prof. ***A.-D. ATANASIU***, Paris, 1919.

II. — ***ROUMAINS*** *des vallées du Timok, de la Mlava et du Pek,* ***SERBES*** *du* ***Banat***, fragment d'après la carte ethnographique des régions habitées par les Roumains et des colonies étrangères qui s'y trouvent. par Prof. Sc. ***Demetrescu***, ***C. Polyso***, ***A.-D. Atanasiu*** et ***Ed. Borcea***, Paris, 1919.

LES DATES STATISTIQUES

Toutes les dates statistiques dont nous nous servons le long de cet ouvrage, sont prises d'après les statistiques officielles hongroises.

Nous n'avons utilisé nulle part les statistiques confessionnelles, qui donnent le nombre réel des Roumains et qui est supérieur.

AVANT-PROPOS

Il ne suffit pas de connaître la géographie, la géologie, la topographie, la physiographie d'une région, pour dire qu'on la connaît. Il faut connaître son âme aussi. Car les choses, que nous appelons mortes inexactement peut-être, ont également leur âme. Sans la connaissance de cette âme, elles resteront toujours obscures pour nous, et impénétrables. La science rigide permet toute interprétation volontaire. C'est l'âme seulement qui imprime aux choses un caractère, une personnalité. Un exemple très caractéristique à cet égard, nous offre justement cette question du Banat, que l'Occident, à l'occasion du litige qu'elle provoque entre Roumains et Serbes, commence à connaître. Depuis deux mille ans, la géographie et l'histoire connaissent le Banat comme une individualité distincte. Ces derniers temps cependant, toute une série de publications, volontairement mais savamment toujours, transforment le Banat, d'une unité géographique qu'il est, en deux entités différentes, le Banat occidental et le Banat oriental, ce qui n'a aucun sens historique; ou alors, en rattachant la plaine du Banat, par-dessus la Theiss, à la plaine de la Pannonie, la présentent comme constituant une unité géographique avec cette dernière, ce

Et nous avouons aussi, que nous n'avons pas perdu tout espoir dans les sentiments justes du peuple serbe. Nous attendons encore de sa part le geste inévitable, de renoncer à des prétentions qui portent une atteinte directe et grave à notre souveraineté nationale, en même temps qu'à notre raison d'État sur la Theiss et au Danube. Nous espérons toujours, que ce ne sera pas le Congrès, mais, comme par le passé, notre propre volonté, libre et réciproque, qui fera à l'avenir aussi, au sujet des frontières, la loi entre nous. Nous espérons encore!...

Paris, Janvier 1919.

L'AUTEUR.

LA QUESTION DU BANAT

CHAPITRE I

CONSIDÉRATIONS GÉNÉRALES

L'instinct de la race roumaine se guide, en ce qui concerne la politique de sa défense nationale dans le Sud et dans l'Ouest, par deux grands principes qui prennent le caractère d'un véritable dogme : ne pas laisser les Slaves passer le Danube et ne pas laisser les Magyars passer la Theiss. De tous temps, la race a puissamment senti la logique de son histoire et de sa géographie : les limites entre les races, ici, ont été tracées par la nature ; et elles constituent, dans ce coin du monde, l'expression incontestable du Droit. Cette conscience du droit sur le sol, qui s'ajoute aux qualités évidentes de la race, donne à l'âme roumaine cette merveilleuse armature qui lui fait traverser victorieusement dix-huit siècles de la plus dure oppression et dont les maîtres temporaires, étrangers donc illégaux, se plaignent tous autant qu'ils la craignent : la faculté d'assimiler les autres.

Les Magyars exercent leur domination pendant dix siècles, compromettent sensiblement dans la région septentrionale et centrale de la Theiss, par leur établissement, la frontière ethnique de la race, mais ils ne réussissent à produire

sur ce sol, impropre pour eux, qu'un type avec l'énergie originelle de la race, diminuée. De là, leur perpétuel effort de soutenir la race par des mesures artificielles pour pouvoir se maintenir sur place, ainsi que tout leur appareil de persécutions qui les a rendus fameux. Le résultat, pourtant, est toujours resté douteux. Quoique lentement, à peine perceptiblement peut-être, mais tenaces sans discontinuer et avec une impétuosité irrésistible, les Roumains avancent vers la Theiss, but visionnaire de la race. L'oppresseur demande pour lui, le droit de se défendre par la violence et l'arbitraire. Les Hongrois, en effet, sont forcés de reconnaître que, au delà de la Theiss, ils ne peuvent gouverner que par la force. Les Roumains rendent plausible, pour tout le monde, leur vérité fondamentale : toute domination étrangère sur ce territoire qui est leur patrimoine national, ne peut exister qu'en vertu de la violence et de l'arbitraire. Par le droit et la justice, ne peut gouverner que seule la nationalité du sol. De là, la faillite de l'État Magyar, dont l'existence, quoique durant depuis dix siècles, mais fondée uniquement sur le principe de la force, ne fut plus prolongée un instant, inutilement, du jour où l'idée de Droit finit par triompher dans le monde.

L'établissement des Hongrois sur la Theiss, que les Roumains tiennent, non sans motif, pour l'accident le plus terrible dans leur histoire, a cependant laissé, derrière lui, un fait géographique que personne ne peut nier : les Roumains ont été rejetés de la Theiss, sans que, jusqu'à nos jours, ils aient pu la reconquérir. Il y là une réalité, qu'on ne peut pas méconnaître. La race roumaine n'est pas impérialiste et, dans le bon sens qui la caractérise, elle se rend parfaitement compte des réalités et des possibilités. C'est pourquoi, à l'heure actuelle des revendications, elle tire elle-même les conséquences de cet état de fait et ne vient présenter, ni

titres historiques, ni raisons sentimentales. Son différend avec la race magyare au sujet de la Theiss, elle le confie tranquillement — c'est là son sentiment — au dernier mot de l'histoire et de la justice supérieure des choses.

Mais, certainement, la situation n'est pas pareille, dans la partie méridionale de la Theiss et au Danube, vis-à-vis des Slaves. Les Slaves, à l'origine, n'ont jamais passé le Danube. Au XIVe siècle, il n'y avait pas un Slave dans le Banat. C'est à partir de cette date seulement, qu'à différentes reprises, des éléments serbes passent le Danube. Mais leur arrivée n'a nullement un but ethnique et n'amène aucune modification géographique. Les Roumains ne perdent le contact, ni à la Theiss ni au Danube, avec leurs limites naturelles et historiques. Les Serbes qui pénètrent dans le Banat, sont des réfugiés pourchassés par les ouragans turcs, ou, de même que la population allemande beaucoup plus nombreuse qu'eux, des colons y emmenés par les impérialistes de Vienne. Leur absence des rivages du Danube, avec lequel ils ne prennent contact que dans quelques points seulement, ainsi que leur dispersion en blocs nombreux et sans connexité, excluent la supposition de toute intention d'expansion ethnique ou territoriale. Voilà pourquoi si, au-dessus de Muresh, les Roumains prennent vis-à-vis des Hongrois, au sujet de leurs frontières naturelles, une attitude de conciliation et de transaction, ils opposent par contre aux Serbes, sur le Danube et sur la Theiss, une intransigeance absolue. Dans les aspirations des Serbes, ils ne peuvent voir que des intentions impérialistes, qui, sans légitimité ethnique suffisante, cherchent à s'affirmer à leurs dépens, en même temps qu'au mépris de l'histoire et de la géographie. Le point de vue roumain, étant donné que les peuples ne peuvent pas avoir d'interprétations différentes pour une situation analogue, peut se traduire pour un Fran-

çais par ceci : la Theiss supérieure est aux Roumains ce que le Rhin est aux Français, tandis que le Banat est leur Alsace-Lorraine. Il fait partie intégrante de l'âme et de la pensée roumaines !

L'ébréchement du territoire national roumain projeté par les Serbes, reste incompréhensible pour l'âme roumaine à un autre point de vue encore, non moins important pour la susceptibilité de la race. C'est que les Roumains n'ont sous leur domination aucun Serbe; tandis que les Serbes, par contre, ont sous leur domination, en bas du Danube, 500 000 Roumains. Rien qu'entre les vallées de la Morava et du Timoc, vivent en masses compactes 300 000 Roumains, déjà plus nombreux par conséquent que tous les Serbes du Banat. Et les malheureux[1] ont pour eux, même le droit historique. C'est ce qu'arrivent à prouver sans le vouloir, en soutenant la thèse contraire, toutes ces théories plus utiles qu'originales, que les historiens serbes ont appropriées *ad hoc*, ces temps derniers, dans une luxuriante bibliothèque de propagande lancée dans tout l'Occident. Mais, sur les conséquences que les Serbes ont essayé de tirer du fait historique reconnu par eux, nous insisterons dans un autre chapitre. Une autre population roumaine, 50 à 60 000 âmes environ, s'étend, à partir de Belgrade, le long du Danube, dont les deux rives se trouvent possédées ethniquement par des Roumains. Dans l'hymne national roumain, justement, nous avons quatre vers qui disent :

« Criez partout dans le monde, Que par intrigues et par haine,
Par de coupables manœuvres, Le Danube est volé ! »

Et ces vers expriment, en même temps qu'un sentiment poétique, le fait ethnique. Enfin, en plus de ces Roumains

1. Nous disons les « malheureux », parce que, de toutes les oppressions qu'ont connues les Roumains — turques, hongroises, russes, etc. — ils en sont l'ex-

danubiens, on trouve encore sous la domination de Serbes 150000 « Aroumains », auxquels d'autres viendront bientôt s'ajouter, étant donné qu'ils habitent, dans la Péninsule, les territoires que les Serbes réclament.

Et alors, à ce nombre déjà très important, le double sinon plus des Serbes du Banat, pensent-ils, les Serbes, pouvoir ajouter encore deux cents autres mille Roumains, ou cent mille seulement si l'on veut, sous prétexte de libérer les leurs, mais au prix inévitable de l'asservissement des autres, et avec, en plus, la mutilation du territoire?...

Mais quels sont donc les titres et les arguments, que les Serbes peuvent invoquer pour justifier ces velléités impérialistes? Car leurs aspirations territoriales au delà du Danube[1], limite historique des races, sans une nécessité péremptoire reconnue par l'opinion de tous et, jusqu'à un point, par l'adversaire lui-même[2], constituent, quoi qu'on

pression la plus profondément douloureuse (Voir l'ouvrage, en roumain, du Dr G. Popovici, originaire du Timoc : *Les Souffrances des Roumains de Serbie*, Succe, 1914, Bucarest).

1. Les Roumains ont aussi passé le Danube dans la Dobroudja; ils ont donc eux-mêmes, écarté l'infaillibilité du Danube comme principe séparateur des races Et là, habilement, les Serbes pensent pouvoir trouver un argument péremptoire. Seulement, est-ce que leur cas souffre l'analogie? Si les Roumains ont passé le Danube, ce n'est que contraints par des nécessités biologiques d'un ordre supérieur : les nécessités qui poussent les peuples irrésistiblement vers la mer. Et, chose très importante, ils ont pour eux (et non contre eux) : et l'ethnographie, et l'histoire, et le droit des peuples de disposer d'eux-mêmes. Néanmoins, nous ne proclamons aucune tyrannie : pas même celle du principe le plus juste. Il est donc bon que les Serbes sachent, qu'en 1913, lorsque la politique officielle de la Roumanie a annexé, en Dobroudja, une bande de territoire avec, en partie, de la population bulgare — annexion qui pouvait se justifier, certainement, par des nécessités de stratégie et de sûreté, mais qui n'était toutefois pas indispensable à la seule grande nécessité qui légitime incontestablement la présence des Roumains dans la Dobroudja — une grande partie de l'opinion publique roumaine a désapprouvé cette annexion. Peu de temps après, du reste, les suites ont prouvé que cette opinion avait eu grandement raison. Et je crois ne pas exprimer une opinion seulement personnelle, en affirmant que les Roumains vont renoncer de leur propre gré, dans cette annexion, à la partie peuplée de bulgares.

2. M. Daneff, en qualité de premier ministre, nous offrait en 1913 la recon-

LA QUESTION DU BANAT

en dise, une tendance manifeste de conquêtes, une politique impérialiste.

— « Le principe ethnique! disent les Serbes. Nous avons dans le Banat 280 000 Serbes, que nous voulons rattacher à la mère patrie. »

Si les Serbes constituaient, dans le Banat, une masse compacte et sur un territoire en connexion directe avec la Serbie, on pourrait, peut-être, discuter. Généralement, certes, on ne peut pas admettre, qu'une minorité de 2 à 250 000 étrangers ait le droit d'ébrécher l'unité géographique d'un État de 15 millions d'habitants, si idéalement délimité par un fleuve de l'importance du Danube. Mais ce serait, quand même, une base de discussion. Car les Roumains ont aussi, dans la vallée du Timoc, la Dacie Aurélienne historique, 300 000 des leurs, qui, en vertu du même principe, seraient rattachés à la mère patrie. Aux 150 000 autres Roumains qui restent dans la Péninsule et qui, sans connexion géographique, demeureraient forcément dans le cadre de l'Etat Serbe, on pourrait arranger le sort sur la base des principes wilsoniens. Et, de la sorte, on donnerait au principe ethnique une satisfaction complète et juste.

Mais les Serbes du Banat, malgré la meilleure bonne volonté, ne constituent pas une masse compacte. Pour détacher du territoire sur lequel se trouvent, dispersés et mêlés aux Roumains et aux Allemands, les 280 000 Serbes, il faudrait détacher forcément 300 000 Roumains, au moins, de leurs corps et territoire nationaux, en même temps qu'environ 800 000 Allemands et Magyars. Et ce serait, non pas satisfaire le principe ethnique, mais le violer. Vivant entremêlés sur le même territoire, c'est évidemment, non pas le droit national des 280 000 Serbes représentant la

naissance solennelle, de la part du Parlement Bulgare, des droits de la Roumanie sur la Dobroudja, en échange de la renonciation à de nouvelles annexions.

minorité, mais le droit, tout aussi national, des 1 100 000 représentant la majorité, qui devrait décider.

Voilà donc pourquoi, dans le différend serbo-roumain sur le Banat, ce n'est pas le principe ethnique, mais le principe géographique, secondé par le droit de la population de disposer de son sort, qui seul peut décider d'une manière juste. Et cela d'autant plus qu'un autre argument encore, et non moins important, plaide contre le principe ethnique : c'est que *les Serbes eux-mêmes ne l'acceptent pas!* Cela paraît un contresens; et pourtant c'est vrai. Les Serbes ont des ambitions dans le Banat. Ayant contre eux la géographie, l'histoire, le vœu de la population, presque tout en un mot, ils en appellent au principe ethnique. Or, le principe ethnique, s'il leur ouvre le Danube dans le Banat, il ouvre du même coup le Danube aux Roumains dans le Timoc. Mais les Serbes ne veulent rien entendre. Ils invitent le principe ethnique à leur complicité seulement. Quant au droit ethnique des Roumains du Timoc, ils répondent par une tangente : « Il ne s'agit pas du Timoc. Nous avons une proie commune, le Banat, et nous devons la partager. » — C'est l'impérialisme!

Mais, faute donc d'une base juridique solide, ont-ils essayé, les Serbes, de quelque autre argument, d'apparence sérieuse, pour justifier leurs velléités? Nous croyons savoir qu'ils invoquent aussi une prétendue prépondérance culturelle et intellectuelle des Serbes du Banat.

La formule n'est pas inscrite parmi les grands principes modernes qui doivent présider à la formation des États. Elle n'est pas neuve non plus : les Magyars, ces derniers temps, ne vivaient plus que du crédit moral de cette formule. Mais son plus grand défaut est d'être profondément trompeuse et fausse. Car nous n'avons pas affaire, ici, à la prépondérance

qui résulte d'une libre et noble émulation entre les peuples. Cette prépondérance n'est, au contraire, que le fruit triste de l'oppression historique, en même temps que le produit du travail d'un autre peuple. Elle n'a rien d'éthique en elle-même.

Les Serbes ont dominé les Roumains, dans le Banat, comme mandataires des Habsbourg, pendant cent ans par l'Église. Cent ans durant, les Roumains ont été les contribuables de la culture serbe[1]. Cent ans durant, ils ont supporté un double joug : celui des Magyars, matériellement, et celui des Serbes, moralement. Un peu perplexe, notre histoire ne saurait pas répondre très exactement, lequel des deux jougs a été le plus douloureux, le plus désastreux; mais elle nous montre avec précision les résultats qui en ont découlé : la misère matérielle et morale du peuple roumain et la prépondérance magyare et serbe. Dans un ordre sérié par l'histoire, l'hégémonie serbe s'est écroulée un demi-siècle avant l'hégémonie magyare d'aujourd'hui. Pour le même laps de temps, la prépondérance serbe se trouve diminuée par la prepondérance magyare. Le jour où fut secoué le joug religieux des Serbes, est célébré dans l'histoire des Roumains comme une journée de triomphe. Et tel il doit être, du reste, pour tout le genre humain, et non pas pour les Roumains seulement; car, là où une tyranie s'écroule, l'humanité obtient un triomphe. Seuls les Serbes ont l'air de le regretter. Ils considèrent comme « pénible » pour eux, ce jour où nous fûmes libérés[2]. Et

1. Depuis des dizaines d'années traînent, devant les instances judiciaires magyares, de fameux procès de revendication, au sujet des monastères dont se sont emparés les Serbes et qui représentent la somme fabuleuse de centaines de millions.

2. « Le sort des Serbes du Banat fut d'autant plus pénible, que les Roumains qui, jusqu'en 1864, avaient eu avec eux une organisation religieuse commune, fondèrent alors une Église indépendante. » (J. Cvijic : *La Péninsule Balkanique*, 1918, Paris, p. 591).

leur regret est très significatif : il ne laisse aucun doute sur le système que l'État Serbe fonderait sur le territoire roumain! Chose naturelle d'ailleurs. Les Serbes, malgré la prépondérance culturelle dont ils se vantent, ont le sentiment qu'ils sont absorbés par les Roumains, qu'ils ont été jadis plus nombreux et que les Roumains les ont engloutis. Cette pensée, cette crainte, se trouvent chez tous leurs écrivains. Nous avouons loyalement que leur affirmation n'est pas fausse. Mais quel est le secret de ce phénomène? Les Roumains ont été les hilotes, et des Serbes et des Hongrois. A eux, aucune agression n'est imputable; mais, par contre, tant d'oppressions se sont exercées sur eux. Et pourtant, ni les colons hongrois, ni les colons serbes n'ont pu arrêter la marche victorieuse de la race autochtone, qui tire la sève de sa vitalité de son propre sol. Une vérité reste donc acquise : les Serbes ne peuvent donner au delà du Danube, pareillement aux Hongrois au delà de la Theiss, qu'un type où l'énergie originelle de la race se trouve diminuée. Ils ont l'âme appauvrie d'une idée : l'idée du droit de l'autochtone sur son sol. Les écrivains serbes nous apprennent que les Roumains de Serbie se trouvent, ethniquement, sur la pente de la décadence : le sol serbe ne leur profite pas. Mais les mêmes écrivains, tout aussitôt, crient au danger de la roumanisation de leurs frères dans le Banat. Et qu'en résulte-t-il? L'intention manifeste d'aider leur race par des moyens arbitraires, par la force d'un État qui puisse endiguer la poussée naturelle de l'élément autochtone estimé dangereux pour eux. Et si, à cela, nous ajoutons leur désir — mais déjà coupable celui-là — de refuser aux Roumains, en échange, la même sollicitude pour ceux des leurs qui se trouvent en Serbie, on aura toute la clef psychologique des velléités serbes.

Il y a par conséquent une chose qui ne fait pas l'ombre

d'un doute : les Serbes ne pourraient donner, dans le Banat mutilé, qu'une forme d'État basée sur l'arbitraire et la violence! Avec la conviction qu'ils sont menacés par la race autochtone, ils se croiront autorisés, en invoquant même l'excuse de la légitime défense, de recourir à la force. Le lendemain même de leur installation, l'irredenta roumaine ferait inévitablement son apparition sur le territoire amputé. A la frontière défectueuse du Sud-Ouest de l'État Roumain, il y aurait un foyer d'effervescence et d'agitation perpétuelles. Que peut-elle voir en effet, l'âme roumaine, dans un État étranger qui, arbitrairement, s'installe dans un coin de son territoire national?

Les revendications serbes sur le Banat étant donc dénuées de tout fondement — et les développements ultérieurs nous le feront voir encore mieux — il est manifeste que, derrière elles, seuls les instincts impérialistes agissent. Un simple coup d'œil, du reste, sur l'emplacement des races dans cette partie du bassin du Danube, nous le prouve une fois de plus et bien clairement : les Serbes au Sud du Danube et les Roumains au Nord, le majestueux fleuve faisant entre eux frontière naturelle, librement choisie par leurs volontés originelles. Exodes et migrations de populations éparses, il y en a eu, sur un territoire comme sur l'autre; mais cela n'a jamais été une conception de conquêtes. L'histoire n'a enregistré aucune guerre entre les Serbes et les Roumains. Et cet accord admirable, unique peut-être dans l'histoire universelle entre deux peuples voisins, ne peut s'expliquer que par cet équilibre psychique stable, que seul peut produire, entre peuples, le respect réciproque pour les lignes de démarcation de leurs intérêts vitaux. Serait-il donc absolument nécessaire, aujourd'hui, que cet équilibre fût rompu? Ne subsisterait-elle donc plus, cette nécessité d'alliance qui

a cimenté leur harmonie pendant des siècles? Comment, seule l'endurance de l'esclavage en commun a pu faire leur union? La liberté les désunira?... Mais ce serait la justification posthume de l'oppresseur d'hier!... Leur alliance, hélas, est aujourd'hui plus indispensable que dans le passé. Car ce sera plus difficile à la garder, qu'il ne fut aisé à la conquérir, la liberté. L'oppresseur commun qui nous a tenus sous le joug pendant dix siècles, ne se résignera pas facilement à la perte de sa proie. Il attend seulement, que ses esclaves d'hier commencent à s'entre-tuer.... Nos alliés, les Serbes, devraient par conséquent méditer davantage, avant d'entre-choquer de nouveau leurs armes. Pour leur minorité ethnique dans le Banat, de même que pour nos minorités en Serbie — car il ne faudra pas oublier celles-là non plus — il y a encore d'autres méthodes : il y a les garanties wilsoniennes, qui prennent sous leur abri toutes les minorités. Et si cela ne les contente pas, nous leur proposons autre chose encore : *l'échange de populations*. Idée difficile, certes, mais non pas irréalisable. La Roumanie, croyons-nous, serait disposée à créer, pour réaliser cette idée, un pont d'or sur le Danube. Aucun sacrifice ne lui semblerait trop grand. Mais, pour rendre possible l'alliance et la fraternité, il faut avant tout : le désarmement de toute intention hostile contre nos frontières.

CHAPITRE II

LE FONDEMENT ETHNIQUE DES PRÉTENTIONS SERBES

Le Banat représente, au point de vue ethnique, un conglomérat de races. Sa partie occidentale surtout, qui, visiblement, a eu un attrait spécial par les régions fertiles de la Theiss et du Danube, constitue une véritable mosaïque de variétés de races. En plus des Roumains, race autochtone, il y a des Allemands, des Serbes, des Hongrois, des Juifs, des Arméniens, des Bulgares, des Italiens, des Bohêmes, des Albanais, des Slovaques, etc., jusqu'à des Français et des Espagnols. Dans la proximité de Becicherecul-Mare, chef-lieu du Torontal, il y a une commune, Barcelona-Noua, peuplée par des colons espagnols. Dans la proximité de Jombolea, il y a les villages de Saint-Hubert, Charleville et Seltourn, peuplés de colons français emmenés d'Alsace-Lorraine, des régions de Nancy et de Metz notamment. Est-ce que, dans cette bizarre répartition des races, il y aurait un plan méthodique, initial? Oui, certainement! On y voit, et d'une façon très claire, le souci minutieux de ceux qui ont présidé à cette répartition de dissocier ethniquement, autant que possible, toutes ces populations. La mentalité autrichienne, fort longtemps, s'est bernée de l'aberration de créer artificiellement une nationalité autri-

chienne, par la dissolution des sentiments de race. Et c'est cette pensée, justement, que reflète la colonisation du Banat. Des colonies allemandes, emmenées de Bavière, de Saxe, du Wurtemberg, ont été dispersées en non moins de 14 à 16 fractions, formant des blocs distincts. Et, de préférence, elles ont occupé les villes, où, aujourd'hui sans conteste, elles détiennent la prépondérance culturelle et économique. La dispersion des colonies serbes fut plus savante encore. Avec leurs 280 000 individus, elles s'émiettent en dizaines de morceaux, sur le vaste territoire des deux comitats du Torontal et du Timish, dans un mélange de races juxtaposées d'environ un million, qui constituent d'autres couleurs de blocs. Plus rares, mais sans manquer presque nulle part, s'infiltrent parmi ces blocs adverses, jusqu'à la Theiss et au Danube, en tenant ininterrompu le lien avec la grande masse du fond, les petits blocs roumains. Sur la carte, involontairement, ils laissent l'impression d'être l'alliage même, qui fait la cohésion de toute cette mosaïque.

Or, dans une telle configuration, quel principe ethnique pourrait conspirer avec les ambitions serbes contre nos frontières? Les Serbes ne peuvent constituer, dans le Banat, pas même un seul district ethniquement unitaire. Même dans le département du Torontal, dont ils font un si grand cas, en le présentant aux étrangers comme serbe, ils ne représentent que 32 pour 100, exactement 199 750 Serbes, en face de 415 401 non-Serbes, dont 86 937 Roumains. Une déplorable minorité, par conséquent, pour pouvoir justifier des prétentions territoriales; et cette minorité même, complètement dispersée et entremêlée. Par quel syllogisme, toutefois, présentent-ils le droit ethnique comme base de leurs revendications? Le raisonnement qu'ils tiennent, est clair. Ils nient, purement et simplement, aux autres natio-

nalités, le droit, toujours ethnique et naturel, de dire leur mot dans cette question, le droit de disposer de leur sort. Ils arguënt : nous sommes au Torontal 199 000, les Roumains 86 000 seulement; le droit ethnique, par conséquent, est de notre côté. Ils ignorent complètement que, devant leur tendance de démembrer la province, les Roumains représentent, non plus le nombre de 86 000[1], mais le nombre de 415 000, c'est-à-dire le nombre de l'écrasante majorité, qui est solidaire avec le point de vue roumain et qu'intéresse tout autant l'intégrité territoriale de la province. Les Allemands du Banat, par exemple, si on défalque le Torontal, passeraient moitié en Serbie et moitié en Roumanie (exactement : 167 779 en Serbie, 221 766 en Roumanie). Cela ne leur convient certainement pas; et personne ne pourrait leur faire cette injustice. Mais les Serbes croient pouvoir spéculer, à cet égard, l'esprit général anti-allemand qu'a créé la guerre. Seulement, ils se trompent. Le Congrès ne s'inspirera pas de considérations si étroites, qui, somme toute, ne serviront qu'à souligner davantage le caractère impérialiste des conceptions serbes. Aux Hongrois du Banat, non plus, ce procédé n'est pas applicable, malgré qu'ils tirent dans la balance beaucoup moins que l'élément germanique. Tous ces Hongrois constituent une armée de fonctionnaires, utiles et inutiles, que l'État Magyar avait mobilisés sur le territoire des nationalités, dans un but de magyarisation bien entendu, ainsi que des colonies de date plus récente, 15 à 20 ans, par lesquelles on cherchait à compromettre l'unité ethnique de la masse roumaine. Il est certain que, reconnaître à cette population de caractère flottant, sur le sol qu'elle occupe, le même droit ethnique qu'aux Allemands par exemple, qui constituent une population

1. D'après la statistique confessionnelle, les Roumains du Torontal sont au nombre de 91.699.

fixe, en même temps qu'enracinée dans le passé, et qui représentent incontestablement une supériorité culturelle et matérielle manifeste[1], ce serait donner une sanction posthume aux actes de gouvernement immoraux dont elle est le produit; néanmoins, la méconnaître totalement, ce n'est pas possible non plus. Nous reconnaissons, même à ces éléments magyars, le droit de se prononcer dans le litige en question.

Mais ce n'est pas le Torontal seulement, que les Serbes convoitent; ils veulent aussi le comitat de Temisioara. Premièrement, parce qu'ils ont grand besoin de la ville de Temisioara, la capitale du « Banat Occidental » où, ethniquement, ils représentent le taux considérable de 4 pour 100! Secondement, parce qu'ils ont besoin de Versetz, ville « presque » complètement serbe, « presque », certainement, puisque Allemands, Magyars, Roumains n'y représentent que 70 pour 100! Et troisièmement, parce qu'ils ont besoin de Biserica-Alba, étant donné que cette ville — faisons-leur grâce ici de leur argument ethnique — a vu naître le maréchal Putnik[2]. Et maintenant, écoutons le plaidoyer des chiffres : dans le comitat de Temisoara, il y a 69905 Serbes en face de 430930 non-Serbes, dont 169030 Roumains. Inutile d'ajouter quoi que ce soit à cette éloquence!

Il existe aussi cependant, parmi les Serbes, il faut le reconnaître, un courant plus modéré, qui, se rendant compte, paraît-il, de l'énormité des prétentions intégrales, se laisse concilier par un esprit plus pratique, en formulant des prétentions plus modestes, pour les rendre plus possibles. Ces modérés ne demandent qu'un hinterland straté-

1. Ces Allemands du Banat ont donné à la littérature allemande le grand poète lyrique Nicolaus Lenau, qui est né à Csatad, près de Versetz.
2. Mémoire présenté par les Serbes dans la question du Banat.

LA QUESTION DU BANAT

gique au service de Belgrade[1]. Leur demande a pourtant besoin de certaines précisions, d'autant que, après l'apparition de la « Grosse Bertha » à longue portée, nous pourrions voir la frontière des modérés quelque part comme à Lugoj! Dans leur interprétation de 1916, il était question, que nous sachions, d'un triangle en face de Belgrade, d'une profondeur de 30 à 35 kilomètres.

Mais, par malheur pour les plans serbes, le principe ethnique ne les sert pas ici non plus; au contraire, il les dessert. Car la population qui se trouve en face de leur capitale — capitale qui, à cause de sa situation excentrique, ne sera certainement plus la capitale de la Yougo-Slavie — n'est pas serbe, mais roumaine. La première commune devant Belgrade — et qui demeure là, sur le Danube, comme une sentinelle daco-romaine — c'est la commune Ofcea qui est purement roumaine. Dans ce triangle, ensuite, se trouve un fort puissant groupe ethniquement roumain. Il y a là les communes : Satu-Nou, avec 10 000 Roumains; Petrovoselo, avec 6000 Roumains; Doloavele, avec 2 500 Roumains; Alibunarul, avec 3000 Roumains; Cubinul, avec 1500 Roumains;

1. C'est, du reste, la demande originelle des Serbes. Lors des négociations de M. Bratiano avec les Puissances de l'Entente, où le Gouvernement de Petrograd, se croyant plus directement intéressé, envisageait la question du Banat à un point de vue plutôt slave que serbe, on ne réclamait que cet hinterland en face de Belgrade. Mais avec le temps et, surtout, avec l'encouragement que les Serbes, par une fausse interprétation, ont tiré de l'enthousiasme français qui s'enflamme pour une idée, leurs ambitions se sont accrues. Ils se croient assez forts depuis, pour provoquer des conflits de frontières, et avec les Italiens, et avec les Bulgares, et avec les Grecs, et avec les Roumains, et pour prendre toujours des attitudes menaçantes. Tout récemment encore, ils ont rédigé une note énergique, pour protester devant le fait que les troupes italiennes ont osé pénétrer sur un territoire (Sebenico) qu'ils disputent aux Italiens; mais cela ne les a pas empêchés de trouver naturelle leur entrée dans le Banat, quoiqu'ils aient eu connaissance d'un traité qui ne le leur accorde pas et qui, même injuste comme ils veulent le nommer, n'a encore été aboli en leur faveur par aucun Congrès. Seulement, amateurs de gestes héroïques, ils se donnent raison eux-mêmes, sans pourtant se résigner à ne pas se plaindre lorsque de plus forts qu'eux en font autant.

Nicolintzul, avec 4 000 Roumains ; Deliblata, avec 3 000 Roumains; etc. Nous connaissons par nous-mêmes toutes ces communes florissantes, qui représentent une des plus conscientes parties de la population roumaine. Notre presse recrute ici son plus grand nombre de lecteurs : il n'y a pas un paysan qui n'ait pas son journal. Et ils sont les serviteurs dévoués, en même temps que les contribuables empressés, de toutes nos causes nationales.

Qu'est-ce qui pourrait donc, aujourd'hui, séparer ces Roumains de leur mère patrie, qui, après des siècles d'injustice, retrouve enfin ses frontières. Un principe stratégique?... Mais, même au point de vue stratégique, que nous acceptons à discuter ici en passant, est-il admissible que, pour protéger une ville — laquelle, à l'avenir, ne sera plus la capitale, nous le répétons, l'agrandissement de la Serbie a déplacé vers l'ouest l'axe de gravité du nouvel État yougoslave — on arrive à priver un État de toute sa base de défense? Car, si la Roumanie permettait aux Serbes de passer le Danube, qui constitue justement sa base stratégique, elle laisserait du coup la porte ouverte à l'armée ennemie; et, non seulement le Banat, mais la Transylvanie elle-même, seraient à chaque instant menacés. C'est si évident! Rien que la formulation de prétentions pareilles, constitue un aveu d'intentions ennemies. Autrement, comment comprendre tant de persistance, sur des revendications qu'on sait pertinemment impossibles à satisfaire, sans sacrifier réellement les intérêts supérieurs de l'État voisin.

Si, toutefois, on écarte le Danube et l'on pose, entre Serbes et Roumains, *comme principe de frontière*, le principe ethnique, alors il est tout naturel que son application ne soit pas bornée, comme le désirent égoïstement les Serbes, au Banat seulement, mais qu'elle soit intégrale. Car, en effet, ce n'est pas seulement les Serbes qui ont des leurs

dans le Banat; les Roumains aussi ont des frères en Serbie, et même très nombreux, malheureusement, pour que le titre de compensation puisse donner des résultats justes pour eux. Entre les vallées de la Morava et du Timoc, vivent en masses compactes 300 000 Roumains [1]. Ils occupent notamment les départements de Craïna, Cerna-Réca et Pojerovatz, avec, comme centres, Negotin, Zaïciar, Pojerovatz. Historiquement, cette région qui se trouve en face du Banat et de l'Oltenie (Petite Valachie), c'est la Dacie Aurélienne, ainsi dénommée parce que, en 274 après Jésus-Christ, l'empereur Aurélien, devant les Barbares, a retiré ici ses légions de Dacie. Les Roumains du Timoc ne sont donc, ethniquement, que les descendants de ces légions romaines. L'identité des caractères morphologiques confirme l'hypothèse, que ces résidus ont été constamment rafraîchis et entretenus par le réservoir ethnique du Banat et de l'Oltenie, d'au-delà du Danube. C'est le même type physique qu'on trouve, chez les Roumains du Timoc comme chez ceux du Banat et de l'Olténie, ainsi que les mêmes caractères moraux. Dans les faits d'armes de ces fameux « régiments du Timoc », qui continuellement revenaient dans les communiqués officiels du G. Q. G. serbe, quelque jaloux que soient les Serbes pour un certain prestige guerrier comme caractérisant leur race, se manifestaient, par leur tranquille ténacité, des caractères de race, non pas serbes, mais roumains. Eh bien, le sort de ces Roumains du Timoc, en ce qui concerne leur liberté nationale, est des plus déplorables. Trois cent mille êtres n'ont pas une école, pas une église, en leur langue. Un journal roumain, s'il passe de Turnu-

1. M. Seton-Watson, bien connu comme ami des Yougo-Slaves, fixe le nombre des Roumains du Timoc à 300 000 (*Roumanien and the war*). — M. C. Weigand le fixe au même chiffre de 300 000 (*Die Rumänisch Dialekte*, Leipzig). — Mais les auteurs roumains, M. Vilsan, professeur universitaire, M. le Dr Popovici, originaire du Timoc, et M. Giuglea, fixent leur nombre à un minimum de 300 000.

Severin à Cladova, est confisqué comme « corpus delicti » et son possesseur puni. Les prêtres serbes refusent, à l'occasion du baptême, de donner aux enfants des noms historiquement roumains[1]. Quoi dire de plus enfin, puisque les Serbes ne les mentionnent même pas dans leurs statistiques.... Le gouvernement et la société roumaine se sont toujours désintéressés de ces Roumains du Timoc. Sans leur en faire un mérite, cela prouve toutefois, et jusqu'à l'évidence, la loyauté de la politique roumaine au delà du nécessaire vis-à-vis de la Serbie. Ces Roumains du Timoc, puisqu'ils se trouvent au delà du Danube, sur le territoire de la race serbe, ne servaient à aucune visée, ni proche ni lointaine, de la politique roumaine. Instinctivement, d'autre part, on sentait qu'ils devaient être considérés comme une compensation pour les Serbes qui se trouvent en terre roumaine dans le Banat. Mais si les Serbes aujourd'hui, par-dessus le Danube, veulent passer dans le Banat, alors les choses changent quant aux Roumains du Timoc aussi. Regardons la carte[2]: si l'on supprime le Danube, c'est d'eux-mêmes que les Roumains du Timoc tombent dans les bras de leur mère patrie.

Mais le nombre des Roumains de Serbie ne se borne pas aux Roumains du Timoc. Il y a encore des Roumains, 50 à 60 000, sur tout le parcours du Danube, de Belgrade à Timoc[3]. Et il y a encore : les « Aroumains ». Pour leur grand malheur, les Aroumains sont passés en majorité, après l'écroulement de l'Empire Turc, sous la domination serbe. Velesh, Monastir, Prilep, Crushova, Ochrida, Melenii, tous ces nids d'aigles qui, pendant des siècles, ont abrité cette population latine, ont été pris par les Serbes. Le nombre

1. Emile Giuglea (en roumain): *Les Roumains du Timoc*, Socec, Bucarest.
2. Voir, ci-annexée, la carte des Roumains du Timoc.
3. Ar. Densusianu : *Istoria Limbei si Literaturei Române* Jassy, 1885).

de ces Aroumains est de 150 000 au moins. Et quel essor avait pris, chez eux, la culture roumaine! Nous assistions, ces derniers temps, à une vraie renaissance de cette branche latine des Balkans, qui a toujours été une admirable pépinière de personnalités à rôle déterminant dans la vie générale roumaine. Le grand archevêque Saguna était d'origine macédonienne. Le philanthrope Gozsdu, la famille Mocsonyi, etc., sont des Aroumains. M. Také Ionesco lui-même, de par sa mère, est Aroumain aussi. L'État Roumain entretenait 5 à 600 écoles parmi les Aroumains. A Monastir, un lycée roumain propageait la culture en langue nationale. Dans le budget de l'État, chaque année, figurait une somme de 600 000 francs pour la culture des Aroumains[1]. Mais cette œuvre culturelle fut brusquement arrêtée, par le passage des Aroumains sous les Serbes. On a senti, immédiatement, et à Bucarest et en Macédoine, que, dorénavant... « lasciate ogni speranza »! Dans le traité de paix de Bucarest, en 1913, on a prévu certaines garanties pour eux : un évêché, des écoles, etc.; mais, sans qu'on ait sérieusement cru en ces garanties même à ce moment-là, elles sont restées sans suites. Avant même l'entrée des Roumains en guerre, les cris désespérés des Aroumains demandant secours à Bucarest, emplissaient les âmes de chagrin. Mais pas de remède, aucun. Et les Serbes commencent déjà à leur sonner le glas[2]. Alors, peut-il y avoir encore une lueur d'espoir

1. La grande conception ethnique qu'exprime l'action d'État de la Roumanie dans la Macédoine, en faveur des Aroumains, est due, comme paternité, à M. Také Ionesco. C'est lui qui, le premier, comme ministre de l'Instruction Publique, a inscrit dans le budget de l'État cette somme, pour la réalisation de tout un programme culturel roumain en Macédoine.

2. J. Cvijic, dans *La Péninsule Balcanique* : « Aromuns, c'est un peuple qui disparaît... » (p. 162); « La transformation des Aromuns en Slaves, qui s'est faite dans de fortes proportions, est très remarquable... » (p. 597); « Après la libération de la Serbie, les Aromuns, pour la plupart aisés, se sont rendus compte des besoins de l'avenir.... Leurs enfants avaient fréquenté les écoles plus que les enfants serbes. » (p. 401).

pour eux? Les garanties internationales wilsoniennes, peut-être, les arracheraient-elles à la mort. Nous doutons, cependant, de leur efficacité. Sans vouloir faire aucune injure aux Serbes, nous nous bornons à rappeler leur chauvinisme de race bien connu et, plus ou moins, avoué par eux-mêmes. Ils ressemblent aux Magyars d'une manière frappante. Le même orgueil, le même esprit de bravade, le même tempérament violent, amèneront forcément chez eux le même effet psychologique[1] : l'intolérance, une grande dose de mépris pour les autres, l'impossibilité organique d'admettre l'égalité. Nous voudrions bien nous tromper, mais nous ne le croyons pas : les impulsions psychologiques ont toujours été plus fortes que toutes les barrières des lois et des institutions. Par contre, s'il peut y avoir encore, d'une manière générale, un frein, il n'y en a qu'un : celui qui résulte de la réciprocité. Si les Roumains ont des sujets serbes, l'État Serbe sera forcé, dans un esprit de réciprocité, d'accorder aux Roumains se trouvant sous sa domination une certaine liberté. C'est pourquoi les Roumains, dans la tendance des Serbes de démembrer à tout prix le Banat, entrevoient encore ce côté noir : l'asservissement complet de l'élément roumain de Serbie.

En résumé, la répartition ethnique des Serbes dans le Banat ne leur offre aucune base de revendications territoriales, puisqu'ils constituent sur l'ensemble du territoire une minorité d'à peine 17 o/o. Même sur le territoire du Torontal, auquel ils semblent avoir réduit leurs prétentions, ils n'arrivent qu'à 30 o/o, ayant par conséquent contre eux

1. M. J. Cvijic nous donne la caractérisation psychologique suivante : « Chaque Serbe est pénétré de quelques pensées claires comme le cristal : il veut la liberté et l'indépendance de toutes les contrées qu'il sait, d'après la tradition, avoir fait partie de son État.... Il doit les affranchir par son courage, par son sang. La faiblesse, les demi-mesures, le souci d'opportunité ne conviennent pas à un peuple fier. » (*Op. cité*, p. 291).

LA QUESTION DU BANAT

toute cette majorité de 70 o/o, composée d'allemands, roumains et hongrois, qui sont tous pour l'intégrité du Banat. D'autre part si, au nombre déjà existant des Roumains en Serbie, on ajoutait encore les 100 000 Roumains du Torontal, le peuple roumain tomberait, pour environ 600 000 des siens, sous l'esclavage des Serbes, avec, en plus, sa frontière du Sud-Ouest compromise, et carrément ouverte à cet impérialisme serbe mal dissimulé. Le principe ethnique refuse donc aux Serbes sa complicité.

La population du Banat d'après la statistique officielle hongroise de 1910 :

Comitat.	Km.	Roumains.	Allemands.	Serbes.	Magyars.	Autres.	Total.
Carash-Severin .	11.074	336.082	53.883	14.674	33.787	25.721	466.147
Timish.	7.433	169.030	165.883	69.905	79.960	15.357	500.835
Torontal	10.016	86.937	167.779	199.750	128.405	34 980	615.151
	28.523	592.049	387.545	284.329	242.152	76.058	1.582.133

CHAPITRE III

LE POINT DE VUE GÉOGRAPHIQUE

Le Banat est une unité géographique; et cela n'est pas seulement une banalité scientifique. Entouré de trois côtés par des rivières, et du quatrième côté par un relief, il constitue un corps géographique presque complètement isolé. A l'Ouest, c'est la Theiss qui le ferme et, au Sud, le Danube, deux de ces grands obstacles formidables qui barrent la route des peuples et tirent les limites des races. Au Nord, enfin, le Muresh. La ligne septentrionale ne coïncide pas avec une diversité ethnographique, mais elle constitue néanmoins une barrière, qui sépare et différencie le caractère et de la région et de la race. Les Roumains du Banat varient, avec des notes régionales prononcées, le caractère de la race. Ils ont l'imagination bien vive, l'âme sensible et lyrique, et des penchants spéciaux pour la musique et la poésie, pour une conception généralement plus artistique de la vie. Ils sont nos méridionaux.

La liaison terrestre de la région se fait seulement à l'Est, par le relief qui la met en continuité géographico-historique avec l'Oltenie et avec le Pays du Hatzeg. Toute une série de montagnes se détachent des Carpathes de Transylvanie et s'en vont vers le Danube. La contrée est divisée en deux massifs, l'un à l'Est et l'autre à l'Ouest, par le cours supérieur du Timish, qui va au Nord, et par la Belareca, qui va au Sud.

LA QUESTION DU BANAT

Cette région montagneuse, qui s'interpose entre deux grandes plaines, a été le lieu naturel du refuge des habitants. Voici l'image que nous présente Karl Freiner von Zörnig, sur l'exode des populations vers la montagne, dès que des troupes turques passaient le Danube : dans le district de Cenad, il y avait 34 communes totalement abandonnées, et 13 communes partiellement abandonnées; dans le district de Becicherec, 40 totalement et 16 partiellement; et dans le district de Panciova, 30 totalement et 22 partiellement.

Et cet exode vers la montagne a duré jusqu'au début, presque, du XIXe siècle. Dans un intervalle de quarante ans, les populations roumaines se sont enfuies sept fois dans la montagne[1].

Ce qui donne surtout à la région son caractère d'unité, c'est son système hydrographique. Pas une rivière, pas un canal, qui traversent d'autres régions : leurs sources et leurs embouchures se trouvent toutes à l'intérieur. La rivière principale est le Timish, qui prend naissance dans le relief carpathique (le mont Semenic), se dirige du Sud-Est vers le Nord et oblique ensuite vers le Sud-Ouest, arrose tous les trois comitats (Carash, Temisoara, Torontal), reçoit comme affluents Sebès, Bistra, Bîrsava, traverse les villes de Caransebès, Lugoj, Temisoara, Panciova, et se jette dans le Danube au-dessus de cette dernière ville, après un parcours de 440 Km. Comme artères secondaires, qui entrecoupent la région, il y a le Carash, la Nera et la Cerna, cette dernière toute proche de la frontière, recevant Craïova et Belareca comme afluents et se jetant dans le Danube tout près d'Orsova. Toutes ces rivières sont des voies de communication, qui portent vers le Danube, non seulement des produits agricoles, mais aussi les produits industriels des

1. I. Barbulesco : *Relations des Roumains avec les Serbes, les Bulgares*, etc., Jassy, 1912.

régions métallurgiques et minières de Resitza et Anina. D'une importance économique toute particulière, il y a le canal de la Béga, qui met en communication les régions de Temisoara et Becicherec avec la Theiss. Le trafic sur ce canal est plus que considérable.

Le démembrement de ce système orographique et hydrographique unitaire, constituerait un véritable contresens géographique. Qui pourrait comprendre le caprice humain, qui se mettrait à couper en deux toutes ces rivières, voies de communication, ainsi que les lignes de chemin de fer, les canaux, etc., ou, du moins, élever volontairement des obstacles au milieu de leur parcours. La nature s'y oppose fermement, par sa tendance d'unification, de consolidation. Voilà pourquoi l'histoire n'a jamais enregistré ici un pareil conflit avec cet ordre immuable de la nature. Des temps immémoriaux, le Banat constitue un corps unitaire. Qu'il soit possédé par les Daces, les Roumains, les Turcs ou les Hongrois, il est possédé toujours en entier. En couper une partie seulement, ce serait lui faire une amputation physique qui paralyserait la force vitale de tout le pays. A ce point de vue, les Serbes seraient mieux en harmonie avec la réalité des choses, s'ils réclamaient le Banat entier. Leur prétention ne serait pas plus immodeste (si les 260 000 Serbes peuvent annexer 1 000 000 non-Serbes, pourquoi ne pourraient-ils pas annexer 1 300 000) et elle serait en tout cas plus logique. Il n'est pas moins vrai que, en formulant leurs revendications, les différentes publications serbes réclament le Banat d'une manière générique, comme n'importe quelle autre province yougo-slave, la Croatie, le Srem, la Bosnie, etc. Mais, qu'une si étrange violation de la géographie soit demandée par ceux qui ont pour les unités géographiques un sens si aigu, puisque toutes leurs prétentions en Macédoine (où, de leur propre aveu, ils con-

stituent ethniquement des minorités) ne reposent que sur ces théories, c'est là une contradiction qui n'entre que dans la psychologie inévitable de la mentalité impérialiste.

A l'heure actuelle même, M. Cvijic, dans sa « Péninsule Balkanique », plaide contre les Bulgares de la sorte : « La Bulgarie et la vallée du Vardar ne constituent pas une unité géographique; elles ne peuvent former un État que par un concours de circonstances qui ne sauraient se prolonger » (p. 98). Et plus loin il conclut : « Pour arriver à une solution garantissant la paix, il faudra s'inspirer des réalités géographiques, ethnographiques et économiques de la Péninsule, et renoncer aux petites combinaisons artificielles » (p. 99).

Mais de quelles « réalités géographiques » s'inspirent les Serbes, lorsque, à propos du Banat, ils veulent remplacer la frontière naturelle du Danube par une tortueuse et impossible géométrie ethnique [1]?

1. En politique, la reconnaissance n'existe pas, nous le savons. Nous tenons néanmoins à rappeler aux Serbes, qu'au traité de paix de Bucarest, en 1913, les Serbes ont obtenu la Macédoine grâce seulement à l'appui de la Roumanie, qui avait épousé le point de vue serbe, celui justement de la géographie et de l'histoire, en opposition avec le point de vue bulgare qui s'appuyait sur le droit ethnique. C'est ce qui nous a attiré la haine des Bulgares, plus peut-être que ce bout de terre qui nous a été donné pour assurer notre frontière et le port de Constantza. N'estiment-ils donc pas, les Serbes, qu'ils ont contracté par là certains devoirs moraux, non pas envers nous qui les avons soutenus, mais envers ce principe géographique? Comment peuvent-ils, aujourd'hui, méconnaître toutes les démonstrations évidentes de ce principe? L'amputation d'un corps géographique si unitaire comme le Banat ne serait qu'une « petite combinaison artificielle », contre laquelle la géographie proteste et la nature s'insurge.

CHAPITRE IV

LE POINT DE VUE ÉCONOMIQUE

Une unité géographique si bien caractérisée comme celle du Banat, donne par elle-même une unité économique équivalente. Le Danube, la Theiss, et même le Muresh, ainsi qu'à l'Est la muraille des montagnes, sont, fatalement, facteurs d'isolement économique aussi.

Les énergies collectives n'entrent en lutte avec de pareils facteurs que sous la poussée irrésistible de certains mobiles biologiques supérieurs. Comme exemple classique à cet égard, on peut citer le grand pont sur le Danube, en Dobroudja, par lequel les Roumains, dans leur inxorable besoin d'atteindre la mer, ont assujetti la nature, en surmontant des difficultés de terrain énormes. Ce pont, digne de celui du monde romain, le pont de Trajan à Turnu-Severin, est une des plus grandes œuvres de la technique moderne. Mais des efforts pareils ne se produisent pas, sans nécessités péremptoires. Pourquoi, du côté du Banat, aucun grand pont ne traverse, ni le Danube, ni la Theiss? C'est parce que, économiquement, le besoin ne s'en est fait sentir nullement. Si une ligne de chemin de fer, parallèle à la Theiss, en partant de Szoreg (près de Segedin) et reliant Chichinda, Becicherec et Panciova, descend au Danube, aucune autre voie ferrée, par contre, ne passe la Theiss. Et pourquoi cela ? Parce que, entre Bacica et Torontal, rives opposées de la Theiss, les relations économiques sont

presque inexistantes. La volonté ferme de détruire tous les caractères séparatistes des provinces, n'a pas manqué aux gouvernements magyars. Là, pourtant, où la nature ne les a pas aidés, ils n'ont rien réussi. Ils n'ont donc pas pu créer des relations factices entre l'Outre-Theiss et le Banat, qui, économiquement, est resté absolument unitaire, indépendant, et indifférent à toutes les combinaisons artificielles magyares ou serbes.

Cet isolement économique est favorisé, en second lieu, par l'abondance et la diversité des produits dans ces provinces. Plaine et montagne se complètent ici, avec toute la variété des produits nécessaires à la vie. Aux grands et riches marchés de Temisoara, Lugoj, Becicherec, Versetz, se donne rendez-vous toute cette population, de races et de pays variés. Mais ni le Roumain ne descend le long versant occidental de l'Oltenie, ni le Serbe ne passe la Theiss. Ces villes ont, presque toutes, le caractère germano-magyar; seules Chichinda, Becicherec, Versetz et Panciova comptent des minorités serbes quelque peu importantes. La cause réside dans les privilèges dont ont joui ces populations de colons, par opposition avec le peuple autochtone auquel, pendant longtemps, on avait interdit l'accès des villes. Ce n'est qu'après l'abolition des privilèges, que les Roumains ont commencé à pénétrer, lentement, dans les villes ; et, à l'heure actuelle, il n'y a plus une ville où l'élément roumain ne soit pas représenté. Ainsi, à Temisoara par exemple, capitale du Banat, les Roumains sont déjà arrivés à dépasser de beaucoup les Serbes, puisque, en plus de la banlieue qui est purement roumaine, ils y représentent 16 pour 100, tandis que les Serbes 4 pour 100 seulement.

La plaine est éminemment productrice de blé. Les grains de Torontal jouissent d'une grande renommée. Par le canal de la Béga, on exporte du Torontal et du Timish, en 1904

LE POINT DE VUE ÉCONOMIQUE

par exemple : 1450000 quintaux de blé. Pour leur retour, les chalands reçoivent les produits manufacturés d'Occident. Le Torontal cultive 545000 hectares de blé, le Timish 212000 ; on y cultive également le maïs : 250511 h. dans le Torontal et 161095 dans le Timish. Les céréales sont écoulées sur le Timish aussi, ainsi que sur les nombreuses ramifications des voies ferrées conduisant au Danube. Il y a ensuite, en second lieu comme importance, la viticulture des régions de Panciova, Biserica-Alba et Versetz. Le Banat donne 203300 hectolitres de vin (la Transylvanie 112600 seulement). Les vins de Biserica-Alba et Versetz sont fort appréciés en Autriche. Le raisin de table va à Vienne et à Budapest. La culture du tabac, enfin, occupe de grandes étendues dans le Torontal et le Timish.

De Lipova (sur le Muresh), la porte d'Ouest de la Transylvanie, comme on l'appelait dans l'histoire, se profilent vers l'Est les collines, qui s'étendent en ligne presque droite jusqu'au Danube, entre Moldova et Palanca-Noua. Cette région est riche en vergers et prairies. On y trouve aussi du bétail, de grands haras et, surtout, des troupeaux de porcs dans les régions à grandes forêts de glands[1]. L'État Roumain se fournit régulièrement ici, pour ses chevaux d'artillerie et de cavalerie. Selon la dernière statistique, le nombre des chevaux était dans le Banat de 318059 (en Transylvanie 185891 seulement); le nombre des porcs, 648698 (en Transylvanie 601876). Le jambon de Temisoara fait concurrence à celui de Prague. Mais la région est très riche aussi en arbres frui-

1. Les forêts occupent : dans le Carash-Severin 517071 hectares, dont 24478 seulement appartenant à des particuliers et le reste à l'État ; dans le Timish, 75500 hectares, dont seulement 4500 à des particuliers ; dans le Torontal, 9977 hectares, dont 541 particuliers. Toutes ces forêts sont administrées par une direction sylvique siégeant à Lugoj, un office sylvique supérieur à Lipova, et un office sylvique à Orsova. L'exportation du bois se fait, surtout, vers l'Italie et l'Espagne.

tiers. On cultive surtout le prunier, dont la fabrication d'eau-de-vie constitue une source considérable de revenus et d'exportation. Toute la contrée, en automne, est une marée de fumée et une senteur d'alcool, que donne la fabrication domestique de la prunelle. Et, dans certaines villes — Temisoara, Becicherec, Chichinda, Versetz, etc. — il y a de grandes fabriques d'alcool et d'engrais pour le bétail. A Temisoara, Versetz, Lipova, etc., de grandes fabriques de bière travaillent pour l'exportation dans les Balkans.

Cette région centrale du Banat est traversée par une ligne de chemin de fer, de la plus grande importance incontestablement par son trafic, la ligne : Arad-Temisoara-Versetz-Biserica-Alba-Bazias-Danube. Devant cette ligne, même la ligne internationale de l'Express-Orient, qui traverse le Banat par Seghedin-Temisoara-Lugoj-Caransebès-Orsova, reste d'une importance secondaire, au point de vue local.

A l'est de cette ligne Arad-Temisoara-Bazias, commence le terrain accidenté des Carpathes : le Banat minier et industriel. C'est là que se trouvent les fameux gisements de fer, cuivre, plomb, zinc, le district minier d'Oravitza, celui de la Sasca Montana, les mines de charbon et de fer de Resitza, et celle de Bersasca dans le Carash. La production métallurgique d'Anina et de Resitza était l'une des plus considérables de la Monarchie. Il y a là les grandes fonderies de fer et d'acier des Entreprises-Réunies des Chemins de fer autrichiens. Les mines de houille, de cuivre et de lignite de Carash, sont aussi des plus importantes. Rappelons encore les sources thermales et minérales de la région : les « Bains d'Hercule » à l'Est de Mehadia, fameux lieu de cure et de villégiature du monde Romain ; et les eaux ferrugineuses de Buzias, ainsi que la station Marilla au Nord d'Oravitza.

A ce vaste système économique dans le Banat, correspond

une organisation financière des plus solides. Les banques d'ici ont été, parmi celles des provinces hongroises, les institutions financières les plus grandes et les plus prospères. Quoique jeunes, la plus ancienne d'entre elles n'ayant que trente-cinq ans d'âge, les banques roumaines tiennent en général la place d'honneur. Ces banques, comme par exemple : « Temisana » à Temisoara, « Luceafarul » à Versetz, « Lugojana » à Lugoj, « Oraviciana » à Oravitza, « Progresul » à Panciova, etc., ont donné une impulsion considérable, ces dernières années, au progrès économique des Roumains du Banat. C'est pourquoi, presque partout, et — chose caractéristique — autour de Panciova justement, les Roumains sont arrivés à disputer la primauté matérielle, non pas seulement aux Serbes, mais aux Allemands eux-mêmes.

Comment pourrait-on maintenant imaginer, raisonnablement, un découpage de cet enchevêtrement organique d'intérêts économiques, commerciaux et industriels ? Que les chalands sur le canal de la Béga, par exemple, qui portent les céréales vers la Theiss, soient, quelque part comme à Mihaiul-Nemtzesc, obligés de décharger, ainsi que de subir le tarif douanier d'un autre État. Que, par exemple, la ligne Arad-Temisoara-Versetz-Bazias s'arrête quelque part à 10 kilomètres de Versetz, en plein champs, devant un système douanier et les formalités vexantes des passeports. Et que pourraient valoir par la suite les richesses industrielles et minières des montagnes, si elles ne disposaient plus de cette seule voie ferrée Temisoara-Bazias, ni des voies fluviales du Timish et de la Béga ? Elles resteraient complètement renfermées et à la discrétion des Serbes.

Dans les deux parties amputées, la paralysie de la vie économique et la ruine de la population ne tarderaient pas à venir. D'une province florissante, on en ferait deux, mais sans

pulsation suffisante, végétant seulement et agonisant. Y aurait-il au moins une catégorie quelconque de la population à avoir intérêt à ce démembrement? Aucune. Pas même les Serbes! Matériellement, le Versetz et le Becicherec, tomberaient vite en décadence sans l'hinterland roumain. Mais enfin, supposons que les Serbes auraient une satisfaction d'ordre moral et que, matériellement même, l'État Serbe trouverait moyen de les dédommager. Seulement, les Allemands, les Roumains, les Magyars, en quoi ont-ils péché pour que l'ère nouvelle de la liberté dans le monde ne leur apporte, à eux, que la ruine économique? A eux qui, en échange, n'ont aucune compensation sentimentale, au contraire! Bref, le luxe de l'impérialisme dans le Banat, ne toucherait-il qu'un bout du territoire, aurait pour prix la décadence et la ruine matérielles de la population entière.

Bien plus, cette amputation chirurgicale du Banat ne bornerait pas ses effets désastreux au Banat seulement. La Transylvanie, aussi, en souffrirait autant. Jetons un coup d'œil sur la carte. La seule voie fluviale de toute la Transylvanie, c'est le Muresh, par où s'écoulent tous ses produits vers la Theiss et le Danube. Quelle valeur pourrait encore avoir cette voie commerciale — la seule que possède toute la partie occidentale de la Roumanie de demain — si les deux rives vont se trouver entre les mains exclusives des Serbes? Pour nous, peuple appartenant éminemment aux vallées de la Theiss et du Danube, ce serait simplement la confiscation de toutes les rivières[1]. Et c'est là un fait, qui attaquerait même notre raison d'État. Que signifierait, en effet, dans de pareilles conditions, toute notre liberté écono-

1. L'internationalisation des rivières ne changerait pas les choses dans leur essence. Aucun État ne peut, tant qu'il ne renonce à son indépendance réelle, abandonner à un autre Etat la garde de ses propres rivières.

mique et même la liberté politique? C'est pendant des siècles, que les peuples se sont bousculés ici entre eux pour la possession des rives de ces fleuves. Leur convoitise ne date pas d'hier; elle est vieille comme l'Histoire. Nos efforts, durant ce temps, ont été plus que surhumains pour garder notre place sur la Theiss, d'où jadis les flottilles romaines se jetaient sur le Danube. Et ce qui, à travers les siècles, n'a pas réussi par la force, réussira demain par la simple sophistication des principes? Y a-t-il donc des hommes d'État, qui puissent méconnaître à tel point les impulsions éternelles des races dans ces fertiles vallées de la Theiss et du Danube? Si oui, ils préparent alors, inévitablement, entre les deux races, Roumains et Serbes, l'irréconciliable conflit.

CHAPITRE V

HISTOIRE

De toutes les provinces roumaines, le Banat est le plus riche en vestiges romains. Et avec quelle prestigieuse éloquence parlent ces vestiges à l'imagination du peuple roumain. La conquête de la Dacie, c'est par ici qu'elle a été faite. Le Banat a été la première province qu'a occupée Trajan. A Tibiscum, Temisoara d'aujourd'hui, il avait laissé une garnison dès sa première expédition; les aigles romaines planaient déjà sur les eaux de la Theiss. Ensuite, Tibiscum fut le centre d'où l'on a dirigé toute la colonisation de la Dacie. On reconnaît très bien, même de nos jours, les chemins qu'ont suivis les deux expéditions. De la Cerna, qui garde aujourd'hui encore à son embouchure les ruines d'une cité garnison, une large route, solidement empierrée, mène dans la direction Nord-Ouest vers Temisoara. C'est par là qu'a passé une partie de l'armée. D'autres colonnes remontaient la vallée de la Cerna, faisant leur jonction à la confluence du Timish avec la Bistra et tournant ensuite à l'Est vers le massif des montagnes, pour s'engager dans le défilé des Portes-de-Fer[1]. Ces chemins, routes admirables de communication aujourd'hui, portent tous le nom de Chemins de Trajan. Le théâtre des luttes entre les Daces et les Romains, qui se trouve au-dessus de la Bistra vers le

1. Table de Peutinger, segm. VI et VII (Ed. QUINET : *Les Roumains*).

Muresh, les paysans l'appellent, aujourd'hui encore, le Champ de Trajan. Et, ainsi de suite, tout ce qui est mysticisme historique, toute ruine, toute inscription, prend le nom de Trajan. Une vieille monnaie, que la charrue a tirée de ce sol des souvenirs, le paysan la secoue, la regarde, l'examine et, à la fin — quoiqu'illettré bien entendu — il la classe, du ton assuré du numismate : ça date de Trajan. Si on lui demande qui est ce Trajan, il répond de la même naïve certitude : celui-là à été notre père !

Cette conscience de son origine latine, qui traverse dix-huit siècles de nuit historique, n'a en réalité jamais quitté le peuple roumain. Quoique obscure, elle est néanmoins restée vivace par la légende et, incontestablement, par l'infini récit de ces vestiges romains, qui en ont toujours dit long à l'imagination du peuple roumain. Aux colons, par contre, ces ruines n'ont jamais rien dit. Bien plus, lorsqu'ils se sont aperçus de la complicité de ces ruines à l'œuvre de réveil et de renaissance du peuple autochtone, ils ont commencé à voir en elles de vrais ennemis et se sont donnés toutes les peines pour les anéantir. Par la même aversion atavique, les Hongrois de nos jours n'aiment citer que les Huns, qui firent trembler le monde romain. En réalité, leur domination parmi ces reliques romaines, symbolisait à chaque pas cette grande catastrophe dans l'Histoire : la chute des Romains sous le choc des Barbares.

Le caractère purement roumain du Banat est attesté dès le Ve siècle par le chroniqueur bysantin Priscus, qui mentionne même les termes d'origine latine dont se servait la population. Vers l'an 900, les Magyars trouvent dans le Banat, selon le récit même du « notaire anonyme du roi Bela », un duc roumain, Glad, qui, « sorti de Vidin » à « Urscia » (Orsova), se soumet, mais conserve quand même l'administration de son pays. Des voïvodes et des cnezi roumains, sont

fréquemment cités dans les actes de donation de la chancellerie royale magyare jusqu'au XIIIe siècle. L'importance des Roumains fut en ce temps si grande, que toutes les administrations sont en leurs mains. Aussi le Banat occidental est-il appelé la « Valachie Citérieure. »

Il est donc manifeste que, durant toute cette période de temps, la mission historique du peuple roumain a seule agi ici. Il n'y avait pas un Slave dans le Banat. La conscience historique des Serbes a agi, tout d'abord, sur les rives de l'Adriatique. Ce n'est que plus tard, qu'ils se sont étendus sur la Serbie rascienne de Novi-Bazar, pour pousser surtout vers la Macédoine, avec tendances vers la Thessalie et Salonique. Le grand ouvrage historique de Jirecek, n'a pas une page sur les Serbes du Banat jusqu'a la mort du tzar Dushan. Tard seulement, après la catastrophe de Cossovo (1389) notamment, les Serbes se retirent vers le Danube, en y cherchant un dernier abri. Belgrade lui-même, jusqu'au XVIIIe siècle, n'est qu'une forteresse avancée de la Hongrie. D'une histoire serbe dans cette région, on ne peut guère parler. Tard toujours, à une époque relativement récente, aux XVIIIe et XIXe siècles, le centre culturel serbe est transplanté pour quelque temps au-dessus du Danube, favorisé par les privilèges qu'il y trouve. Mais, même à ce moment-là, ce centre n'est pas dans le Banat. Les foyers de vie intellectuelle sont Novi-Sad et Carlovitz.

Au XVe siècle, apparaissent sur la scène de l'histoire universelle les Hunyade, Jean et Mathieu, qui constituent deux des plus grandes illustrations de la race roumaine. Leur rôle se joue dans ce Banat surtout, qui devient le théâtre des grandes luttes avec les Turcs et qui peut les revendiquer. Car c'est d'ici en quelque sorte qu'ils tirent leur origine : la famille des Hunyade est de la proximité

du Banat, de Hunydioara, qui porte même leur nom, près de Sarmiségétusa. Au début de sa carrière, Jean Hunyade a été le maître d'un petit pays dans le Banat, le Comiat, près de Lipova; ensuite, « span » de Temisoara et voïvode de Transylvanie, pour devenir à la fin roi non couronné de Hongrie qui joue avec les couronnes des rois[1].

Vers 1440, lors de la défense du Banat par Jean Hunyade contre les Turcs, arrivent les premiers fuyards serbes devant l'invasion. Mais sous Mathieu, vers 1459, ils viennent plus nombreux et s'installent près de Palanca, Cubin et Versetz. Les Serbes soutiennent que, à partir même de cette date, ils auraient eu leurs évêques. On sait positivement pourtant, que Georges Brancovici n'a été installé comme évêque du Srem, qu'après la mort de Mathieu. Quant aux Roumains, ils sont restés dans la cure du Métropolite d'Alba-Julia, en continuant à recevoir leurs prêtres de Transylvanie, de Moldavie et de Valachie. Les chroniques parlent d'un des lieutenants de Hunyade, Jean Chenderès, qui défend les Portes-de-Fer, ainsi que de deux autres braves du Banat, Dej et Ladislau, qui prennent part sous le commandement de Hunyade à la grande bataille de Varna[2].

En 1479, un autre héros qui apparaît, Paul Chinezul, est encore une grande figure représentative de la race roumaine et fils du Banat, resté légendaire dans la mémoire du peuple. Il bat les Turcs sur le Champ-du-Pain; et il emmène aussi 50.000 Serbes dans le Banat. Et puisque les Turcs, qui possédaient déjà la Serbie, faisaient leurs irruptions par le Banat, on établit, aux Portes-de-Fer et dans le pays du Hatzeg, des districts roumains guerriers, « districtus olachales », qui avaient la mission spéciale de défendre la frontière.

1. N. Jorga : *Istoria Romînilor din Ardeăl si Ungaria*. Bucarest, 1915. Vol. I, p. 96.
2. *Ibid.*, p. 92.

LA QUESTION DU BANAT

En 1514, lorsqu'on proclame la croisade contre les Turcs, on voit des guerriers roumains du Banat s'y engager, avec Doja à leur tête. La révolte de Doja est enfreinte par Zapolya, Prince de Transylvanie, sous les murs de Temisoara.

La catastrophe de Mohacz, en 1526, permet aux Turcs de s'emparer du Banat, qu'ils divisent en sangiacs et qu'ils possèdent près de deux siècles. Mais en 1716, le Prince Eugène de Savoie bat les Turcs à Peterwardein, conquiert Temisoara et le Banat entier, et s'empare même de Belgrade. Par la paix de Passarovitz (1718) qui suit, l'Autriche annexe le Banat, en même temps que la Serbie septentrionale avec Belgrade, ainsi qu'une partie de l'Oltenie jusqu'à l'Olt.

Lorsque les Turcs furent chassés, le Banat est resté dépeuplé. Les Habsbourg ont alors emmené des colons allemands d'Alsace, de Lorraine, des rives du Rhin, de Suède, de Bavière, de Baden, du Luxembourg, de Basse-Autriche, de Bohème, de Moravie, et en si grand nombre que, si les fièvres ne les avaient pas décimés, le Banat sera aujourd'hui une province purement allemande.

Sous Léopold Ier, a eu lieu la grande colonisation avec des Serbes, sous la conduite du patriarche d'Ipek, Arsenie Cernovici. Environ 36 000 familles des pays serbes et albanais, y compris aussi des familles macédo-roumaines, furent installées dans Bacica, le Sermin et la Slavonie. Le diplôme du 20 Août 1691 assure aux nouveaux venus les droits suivants : « qu'il soit permis, à ceux de race rascienne, d'élir leur métropolite, que celui-ci puisse disposer de toutes les églises de rite oriental, nommer les prêtres serbes dans les villes et les villages, et administrer tous ceux qui confessent la religion gréco-orientale ». Et c'est en vertu de ces privilèges octroyés à la métropole de Carlovitz, que les Roumains appartenant à la métropole d'Alba-

Julia tomberont, insensiblement, sous la maîtrise de l'Église illyrienne.

En 1770, sont formés les régiments des confins militaires : le régiment roumain à Caransebès, le serbe à Biserica-Alba, l'allemand à Panciova. En 1770, également, voyage à Pétrograd un roumain du Banat, Michel Popovici, originaire de Saint-Miclausul-Mare, pour y chercher l'appui de la métropole de l'orthodoxisme russe contre l'union de l'église roumaine de Transylvanie avec Rome. La mission de Popovici, dit notre grand historien N. Jorga, peut être considérée comme la première manifestation nationale des Roumains du Banat.

L'an 1780, Marie-Thérèse ordonne l'annexion du Banat à la Hongrie et, sauf les confins militaires, elle y introduit l'administration par comitats. Joseph II qui suit, manifeste aux Roumains de bonnes intentions et cela fait éclater la révolution de Horéa. Les ondes de cette révolution s'étendent jusqu'au Banat. Ce Habsbourg philosophe qui, le premier, prend parmi ses titres celui de « Rex Daciae », dit à l'égard des Roumains, dans les instructions qu'il donne sur l'administration du Banat, textuellement : « Les Valaques du Banat sont encore très barbarement traités, on ne les reconnaît même pas propriétaires de leurs propres terres. C'est une grande faute *que de leur avoir pris, pour d'autres colons, leurs terres les meilleures et de les avoir ensuite, quoiqu'ils fussent les habitants les plus anciens du pays, poussés dans d'autres endroits* ».

Sous Léopold II, les Serbes des comitats de Timish, Torontal et Bacica, obtiennent la concession de tenir un « congrès national » à Temisoara, où, entre autres, ils demandent un Voïvodat serbe; mais ils obtiennent seulement une « chancellerie aulique illyrienne », que la Diète Magyare supprime du reste en 1791.

LA QUESTION DU BANAT

En 1871, l'empereur François Ier et l'Impératrice voyagent dans la partie méridionale du Banat, accompagnés par le général roumain Pierre Duca, commandant suprême du Banat.

Dans le congrès national ecclésiastique de Néoplanta en 1837, Maxim Pascou, député roumain, demande qu'on remplace l'intitulé de « national illyrique » par « national illyrique serbe et roumain »; mais les Serbes n'acceptent pas.

Le 9 février 1838, Ferdinand V crée le régiment roumain du Banat.

Il y a, dans le mémoire présenté par les Serbes sur la Question du Banat, un passage, qui, malgré le caractère pamphlétaire de l'ouvrage, mérite d'être examiné de près. Il y est dit : « Les Serbes ont joué un rôle spécialement important, surtout les Serbes du Banat, lors de l'insurrection hongroise de 1848-49, tandis que les Roumains sont restés parfaitement tranquilles ». Dire cela des Roumains, dont on connaît le rôle autrement important que celui des Serbes dans la révolution de 1848, c'est mettre en défi les choses les plus notoires. Dans la révolution des Roumains en 1848, conduite par Avram Iancu, Simeon Barnutz, Axente Sévéru, Papiu Ilarian, c'est plus de 40 000 roumains qui se sont immolés. Nous, qui avons appris l'histoire dans les écoles magyares, nous savons justement que le rôle des Serbes est à peine cité, puisqu'il fut d'une importance minime, pendant que celui des Roumains, par contre, constitue la page la plus pathétique dans l'histoire de la révolution magyare. Mais il y a autre chose à dire des Roumains du Banat. Ils n'ont pas participé, en effet, au mouvement révolutionnaire de la Transylvanie; mais, sans rester tranquilles comme prétend le mémoire serbe, ils ont pris les armes; seulement, non pas contre les Hongrois, mais à côté de ceux-ci — contre les Serbes. Car les Roumains du Banat étaient plus qu'exas-

pérés par le joug religieux des Serbes. Vainement des émissaires de Transylvanie ont essayé de les faire marcher contre les Hongrois. Des deux jougs qu'ils portaient, hongrois et serbe, ils préféraient secouer d'abord ce dernier. Dans leur assemblée du 27 juin 1848 au champ de Lugoj, les Roumains du Banat décident leur union à la Hongrie et leur *séparation d'avec les Serbes*. Et la même assemblée désigne Petrovici, protopope de Lipova, comme évêque suppléant de Temisoara, et Ignatie Vuïa, protopope d'Oravitza, comme évêque suppléant de Versetz, évêques qui furent tous les deux confirmés par Kossuth et qui fonctionnèrent même quelque temps.

Ce sont les souffrances morales pendant une centaine d'années, qui ont poussé les Roumains du Banat à cette décision. Pendant une centaine d'années, le peuple roumain n'a pu, dans ses églises, entendre résonner sa langue, mais seulement la langue serbe. Jusqu'au « pater noster » que les Roumains du Banat devaient apprendre en serbe! A leur baptême, les Roumains ne pouvaient recevoir des prêtres serbes ou serbisés que des noms serbes. C'est pourquoi, dans le Banat, on trouve aujourd'hui tant de noms roumains terminés à la serbe en « ici » : Petrovici, Iorgovici, Popovici, etc. Combien d'amertume, à cause de tout cela, dans toutes les âmes roumaines! Et cette serbisation de l'église et de l'école roumaines dans le Banat, a duré dans certains endroits jusqu'à nos jours même. Dans notre ville natale, par exemple, à Lipova (comitat de Temisoara), où il y avait 5 000 roumains et seulement 5 familles bourgeoises serbes, et celles-là à moitié magyarisées, les rites étaient célébrés à l'église dans les deux langues, serbe et roumaine, jusqu'à ce qu'un dimanche — je m'en souviens, étant enfant — les Roumains, pour en finir avec la langue serbe, ont amassé les livres serbes dans la cour de l'église et y ont mis le feu.

LA QUESTION DU BANAT

Et combien de persécutions, de la part de l'Église Serbe, eurent à subir les Roumains! C'est pourquoi, du reste, la renaissance nationale du Banat s'est faite dans le signal de la lutte contre le serbisme, de même qu'en Transylvanie dans le signal de la lutte contre le magyarisme. A la fin du XVIIIe siècle — concomitants presque avec Sincai, Klein, Petru Major, en Transylvanie — trois grands apôtres de notre renaissance nationale apparaissent, malgré que le mémoire serbe ose dire que cette terre n'a jamais donné de personnalités roumaines marquantes, dans le Banat. Mais tous ces trois apôtres tombent martyrs des persécutions serbes. Et leur vie symbolise tout le calvaire des Roumains du Banat.

Voici, par exemple, le grand maître et grammairien Paul Jorgovici. Né en 1764 à Varadia (cercle du Versetz) de parents paysans roumains quelque peu aisés, il fréquente les écoles serbes et allemandes, à Versetz, jusqu'à l'âge de 12 ans; après, il s'en va à Seghedin pour y faire le gymnase hongrois, et ensuite à Budapest pour étudier le Droit. De là, il passe à Vienne pour connaître aussi le Droit autrichien. Et enfin, cédant à une sorte d'attraction, il s'amène à Rome, où, après beaucoup de difficultés étant orthodoxe, il est reçu à la « Propagande Fide ». C'est là que s'éveille en lui la conscience de la latinité qui, par la suite, sera la source de tous les malheurs de sa vie. En 1790, poussé par l'idée latine, il passe à Paris pour apprendre le français. Il assiste à l'exécution de Louis XVI. Il fuit les désordres de Paris et s'en va à Londres, où il séjourne 11 mois. Là, il apprend aussi l'anglais. Finalement, il retourne dans le Banat, se fait nommer prêtre et commence la propagande, par la parole et par l'écrit, de la latinité des Roumains. Mais cette propagande ne tarde pas à lui attirer la haine du clergé serbe, qui le dénonce aux Magyars comme poursui-

vant le dessein de *réveiller* et révolter les Roumains. Par deux fois, il est jeté en prison et ses écrits brûlés. Ses parents lui conseillent, pour éviter une persécution acharnée, de cesser la propagande. « Cela m'est impossible, répond-il, endolori, dans une de ses lettres; l'étincelle qui s'est allumée en moi, à Rome, je ne puis l'éteindre!... » Et il meurt d'une mort suspecte, empoisonné « par l'erreur » du pharmacien qui lui prépare une ordonnance. Le deuxième apôtre est Démètre Tzichindeal, le fabuliste du Banat, « Tzichindeal bouche d'or » comme l'appellera plus tard notre grand Eminesco. En 1802, il est « maître d'école national » à Becicherecul-Mic. En 1814, il publie un recueil de fables très en vogue parmi les Roumains, et tout particulièrement parmi ceux du Banat. Au frontispice de son livre, il met ces mots générateurs de confiance : « Du Savoir! Précieuse race roumaine du Banat, de Transylvanie, de Valachie et de Moldavie! Du Savoir! Quand tu seras éclairée par le Savoir, il n'y aura pas de race qui te devance sur terre! Du Savoir! » Mais ses fables dénoncées par l'évêque serbe Stratimirovici comme subversives, on le chasse de sa paroisse de Becicherecul-Mic, dont il était le prêtre, et on le met en prison. Plus tard, il devient professeur à l'institut pédagogique d'Arad; mais de là aussi il est chassé, pour ses sentiments nationalistes. Et il meurt à Temisoara vers 1818. Le troisième, enfin, est Constantin Diaconovici Loga, l'immortel organisateur des écoles nationales du Banat.

L'influence de ces apôtres du Banat est immense. En peu de temps, elle conquiert l'unanimité des Roumains à la religion de leur origine retrouvée dans le Collège de la Propagande à Rome. Désormais, toute la nation se laissera guider par cette étoile que lui ont fait voir les érudits de Transylvanie et du Banat : la reconstitution de la Dacie dans ses

anciennes limites, que la race a su ne pas perdre même à travers les épreuves les plus rudes.

En 1849, les Roumains protestent solennellement contre l'annexion du Banat à la Voïvodine serbe, qu'on vient de créer et qui n'a d'ailleurs qu'une vie éphémère. La protestation est signée par les grands roumains du Banat à l'époque : André Mocsonyi de Foen, Alois de Vlad, I. Missici, V. Babès, etc. Et au juste, cette Voïvodine dont les Serbes font aujourd'hui un droit quasi-historique dans leurs revendications, qu'est-ce qu'elle est? A l'occasion de la révolution magyare de 1848, les Roumains du Banat, pour des motifs que nous avons vus, ont marché à côté des Hongrois contre les Habsbourg, qui ne s'appuyaient que sur les Serbes. Pour les en récompenser, les Habsbourg leur ont donné l'hégémonie dans la Bacica et dans le Banat, en créant cette voïvodine avec siège à Témisoara. Mais elle n'a pu vivre. Car, en 1860, n'ayant plus besoin des Serbes, les Habsbourg l'abolissent eux-mêmes, en vertu de leur traditionnelle reconnaissance, d'abord, et à cause de son inanition ensuite. Éphémère, elle ne fut donc qu'un des expédients de la polilique des Habsbourg et rien de plus.

En 1850, on crée « l'évêché roumain uni » à Lugoj.

Et au congrès national de Carlovitz enfin, en 1865, on décide la séparation de la hiérarchie roumaine d'avec la hiérarchie serbe. Jean Popasu, protopope de Brasov, est, le premier, nommé évêque de Caransebès. Par là, l'hégémonie religieuse des Serbes sur les Roumains du Banat prend définitivement fin. Tout un épanouissement national roumain dans le Banat s'ensuit, parallèle au déclin manifeste de l'influence serbe, qui, par l'émancipation des Roumains, subit le plus grand coup.

C'est de cette expansion culturelle serbe, antérieure donc

à la séparation, que parlent si fréquemment les Serbes, pour étayer leurs prétentions sur le Banat. Et pourtant, au point de vue du progrès général humain, le souvenir de ces tristes temps devrait être plutôt à tout jamais effacé !

Comme suite de la séparation, les Roumains intentent des procès aux Serbes, pour la part leur revenant dans les immenses fortunes des monastères. Au commencement, ils gagnent deux de ces procès : l'un pour le monastère de Hodos-Bodrog et l'autre pour le monastère de Bezdin. Mais les Hongrois ensuite, inquiétés par le progrès des Roumains, prennent parti pour les Serbes et leur donnent régulièrement gain de cause dans ces procés. Les temps derniers, se préparait même, d'une manière évidente, l'alliance des trois nations, magyaro-germano-serbe[1], contre les Roumains qui, sans disposer du pouvoir, conquéraient — disaient les autres — du terrain à leur détriment. Le fait est que, grâce aux banques qu'ils ont fondées, ainsi qu'à l'argent qui parvient des émigrés roumains d'Amérique, les Roumains sont arrivés à acheter de plus en plus des terres dont ils restent toujours assoiffés.

La lutte nationale politique s'intensifie dans le Banat tous les jours davantage. Deux grandes personnalités se forgent un prestige qui dépasse le cadre de la province : Alexandre Mocsonyi et Coriolan Brediceanu. Alexandre Mocsonyi fonde à Temisoara un grand quotidien roumain : *Dreptatea*, mais qui ne peut pas durer au delà de trois ans, sous l'amas des procès politiques que lui fait le gouvernement magyar. Les Roumains du Banat fondent en outre deux journaux de caractère provincial : le *Drapelul* à Lugoj et un autre à Oravitza. Le clergé, enfin, fait paraître trois publications périodiques, de caractère religieux et scolaire. Et, de toutes les

1. Elle correspond à la fameuse « Unio Trium Nationum » des Magyars, Saxons et Szeklers en Transylvanie.

LA QUESTION DU BANAT

provinces roumaines, ces Roumains du Banat donnent en général, pour toute la presse nationale, le plus fort contingent de lecteurs ; le grand journal *Tribuna*, d'Arad, appuyait son existence surtout sur le Banat. Lorsque l'activité parlementaire des Roumains commence, elle réserve une prépondérance au Banat, car il envoie au Parlement de Budapest : Coriolan Brediceanu, Dr. Stefan Petrovici, Dr. Aurel Novac, des Roumains qui posent leur candidature dans tous les cercles électoraux, engagent des batailles ardentes avec le gouvernement magyar. Les Serbes ne comptent plus. La lutte de résistance dans le Banat, ce n'est que les Roumains qui la mènent. Les Serbes envoient aussi, dans le Parlement, leur vaillant lutteur Michel Polyt, mais du cercle électoral de Bacica, outre Theiss, et non pas du Banat. L'avalanche des persécutions magyares grandit. Le journal *Drapelul* de Lugoj est amené à la barre de la justice à Temisoara, où trois vaillants des nôtres, Dr. St. Petrovici, Corneliu Jurca, Joandrea le Diacre, sont condamnés à un an et un an et demi de prison.

En 1905, a lieu la première assemblée générale de l'Association culturelle des Roumains de Hongrie à Temisoara. La capitale du Banat lui fait un accueil ostensiblement grandiose. Pour la première fois, les progrès immenses que les Roumains du Banat ont faits en un temps relativement court, apparaissent dans toute leur étendue.

Malgré l'affirmation contraire du mémoire serbe, qui ne peut prouver tout au plus que l'ignorance de son auteur, le Banat est une pépinière des plus fécondes des représentants du progrès général roumain. En plus des personnalités susnommées, toute une série de célébrités roumaines sont originaires du Banat. En passant seulement, nous citerons : le Dr. Victor Babès, le savant bactériologue bien connu, élève de Pasteur; le Dr. I. Serbu, l'auteur du plus grand

ouvrage sur Michel le Brave; Georges Popovici, l'historien du Banat; les éminents compositeurs roumains, I. Vidu et T. Brediceanu; les philologues Joseph Popovici et E. Traila; le poète Victor Vlad de la Marina; le nouvelliste Popovici-Banatzeanu et le publiciste politique roumain fort apprécié Aurel C. Popovici, pour ne parler que de ceux dont la renommée a dépassé les frontières du Banat. Nous pouvons mentionner encore le philanthrope très connu Emmanuel Ungureanu. Et nous devons même nous excuser si, arbitrairement peut-être, nous avons omis de cette galerie bien des noms — car nous n'avons pas la prétention d'être complet — qui auraient droit d'y figurer. Mais, faute de sources roumaines, ici à Paris, nous ne citons que de mémoire.

Ce n'est pas d'aujourd'hui que l'Europe connaît nos aspirations territoriales. Du jour même où le peuple roumain a pris conscience de lui-même, ces aspirations n'ont plus été un secret pour personne. Lors du Congrès de Paris en 1856, le baron Prokesch-Osten, représentant de l'Autriche-Hongrie à Constantinople, communiquait que : « Les Roumains aspirent à un État indépendant, embrassant la Bucovine, la partie roumaine de Transylvanie, *le Banat avec les Balkans pour frontière*[1]. » Depuis, cette idée daco-romaine compte des proscrits, dont la liste commence dans le Banat avec les idéalistes de la fin du XVIIIe siècle. Qui pourrait donc se charger de dire à l'heure actuelle au peuple roumain que, à une partie de son patrimoine national que tous ses penseurs lui ont enseigné et que tant de martyrs lui ont rendu sacré, il doit aujourd'hui renoncer à tout jamais ? !...

1. Emile Bourgeois : *Politique étrangère*, t. III, p. 425 (Paris, 1915, Belin frères.)

CHAPITRE VI

LE TRAITÉ D'ALLIANCE

Dans le traité d'alliance de la Roumanie avec la France, l'Angleterre, l'Italie et la Russie, on reconnaît à la Roumanie ses droits sur le Banat entier. La Russie, il est vrai, avait, en tant que chef des États Slaves, demandé à ce moment-là le Torontal pour les Serbes; mais, à la fin, elle se contentait d'un simple hinterland en face de Belgrade. La Roumanie a cependant fait, de la question du Banat, une condition sine qua non de son entrée en guerre. La Russie ayant cédé, le traité a été signé. Le lendemain, la Roumanie jette dans la balance toute sa destinée. Et 800 000 vies[1] scellent de leur sang ce traité.

Aujourd'hui, néanmoins, on en dit de toutes sortes sur ce traité. On dit, entre autres, qu'il serait périmé. Nous ne comprenons pas bien ce que cela veut dire. Les droits moraux qu'il contient ne se périment jamais. La France, l'Angleterre et l'Italie — de la Russie n'en parlons plus, puisque, après la triste expérience faite au Congrès de Berlin en 1878, les Roumains n'auraient certainement pas sacrifié un seul de leurs « dorobantzi » pour sa signature — ont, en 1916, reconnu à la Roumanie ses droits sur le Banat. Pourquoi,

1. D'après la statistique dressée par le Gouvernement, la Roumanie compte, après la guerre, plus de 800.000 âmes en moins.

en 1918, cette reconnaissance serait périmée? Hélas, si elle pouvait se périmer, aussi, la mort de ces 800 000 qui se sont immolés pour ce traité! Le traité dans ce cas-là, comme tout contrat juridique quelconque, pourrait être simplement annulé, réciproquement.

On a encore dit, que la Roumanie aurait abusé de la situation militaire des Alliés en 1916 — et, dans cette interprétation, l'idée de la périmation revêt un certain sens — pour extorquer ce traité. Mais, poser la question de la sorte, ce serait avant tout blesser les Alliés. Cela signifierait, en effet, qu'ils n'ont signé ce traité avec la Roumanie que sous la pression de la situation militaire et avec la réserve mentale de ne pas le respecter. Est-ce qu'on peut dire cela de l'Angleterre, de la France et de l'Italie?... Et alors, où y a-t-il abus?... Mais, c'est qu'on oublie si vite!...

La Roumanie, on le sait, avait, avant guerre, deux « irredenta » : l'une en Bessarabie, province arrachée par les Russes, et l'autre en Transylvanie, province assujettie aux Austro-Hongrois. La guerre éclatée, le Roi Charles, allemand d'origine, réunit le Conseil de Couronne à Sinaïa et demande que la Roumanie mobilise, car, dit-il, le jour est arrivé pour reprendre la Bessarabie. En même temps, il sort du tiroir un traité d'alliance, vieux de 30 ans, entre la Roumanie et les Puissances Centrales, dont l'exécution est exigée aujourd'hui. Et enfin, le Roi ajoute l'argument péremptoire : la victoire des Puissances Centrales ne fait pas de doute!

Mais la Roumanie a hésité!... La Roumanie a refusé!... Ce dont, à cette époque-là, les Alliés lui en savaient déjà gré.... Et refusé pourquoi? — C'est qu'il y avait la France! Le peuple roumain ne pouvait pas être emmené à la guerre contre la France! Certes, ceux qui connaissent l'histoire de la Roumanie, savent bien que le passé ne pouvait donner aux Roumains qu'un seul conseil, une seule

consigne : à aucun prix avec les Russes! Car, depuis Cantemir jusqu'à la guerre de 1877, les Roumains ont été, dans tous leurs traités avec les Russes, immanquablement trahis. Seulement, cette fois-ci, il était question de la France; et guerroyer contre elle, cela semblait un acte fratricide. — C'est qu'il y avait l'Angleterre, aussi!... Notre peuple a toujours eu, sur le sentiment de l'honneur chez la grande nation britannique, la conception la plus haute. Plutôt dans la compagnie de l'Angleterre vaincue, disait-on, qu'avec les Germains victorieux! L'Angleterre était une garantie morale en plus contre un éventuel renouvellement du perpétuel abus des Russes. — Et il y avait l'Italie, enfin!... L'adhésion de ce pays latin à l'alliance anglo-franco-russe, classait d'une manière définitive l'attitude de la Roumanie.

Peut-on donc dire, si l'on veut être juste, que la Roumanie a calculé son attitude? Mais tous les calculs, au contraire, la poussaient dans le camp adverse. Les partisans d'une action à côté des Puissances Centrales avaient, nous le sentions tous, un point de vue théoriquement bien argumenté. L'exemple douloureux de l'écrasement de la Belgique et de la Serbie, en plus, offrait à la Roumanie des indications trop sérieuses, pour le cas où elle aurait voulu s'orienter selon les calculs. Non. Les partisans d'une collaboration avec les Centraux abondaient en arguments; mais il leur manquait, à ceux-là, une chose, une seule, il leur manquait l'âme!

L'âme du peuple roumain tout entier frémissait d'angoisse pour le sort de la France. C'est avec la respiration coupée, qu'on enregistrait à Bucarest l'avance teutonne vers le cœur de la France, vers Paris. Et les victoires des Allemands, claironnées avec tant de brio par les journaux à leur solde, provoquaient chez les Roumains des sentiments justement contraires : douleur, indignation, révolte. La conscience du pays demandait avec plus de force encore, l'entrée en action

contre les Allemands. A un moment donné, M. Bratiano annonce à l'opinion publique qu'il ne peut entrer en action, parce que l'Entente se refuse à reconnaître les droits de la Roumanie sur le Banat intégral. On douta de sa sincérité et on crut même qu'il n'y avait là qu'un prétexte d'ajournement. Les masses de nouveau s'agitent dans la rue et exigent l'entrée en action, indifféremment des conditions. Il s'est trouvé alors des Roumains, oui, notre grand patriote Jean Cantacuzène entre autres, qui ont déclaré, en effet, que, si le Torontal seul est la cause qui nous empêche de partir, qu'on renonce au Torontal! Il s'en est trouvé même qui, dans l'excès de style de ces moments-là, ont écrit chez nous que le devoir de la Roumanie est de se donner en holocauste pour la France, qui représente mieux qu'elle l'idéal latin dans le monde et qui est plus indispensable au progrès général humain. Mais tout cela signifie que ces Roumains ont renoncé au Torontal, comme l'affirment aujourd'hui les Serbes, en exploitant ces déclarations inspirées par un idéalisme supérieur? De cette manière-là, on pourrait dire qu'ils ont renoncé à la Roumanie elle-même!

Entre temps, on a reconnu les prétentions de la Roumanie sur le Banat; et la Roumanie est entrée en guerre. A-t-elle calculé égoïstement ce moment de son entrée en g[illegible] au moins? On l'a dit.

Le terme choisi par les Roumains pour leur e[illegible]n guerre, on le sait, a été le plus malheureux pour eux, [illegible]ais c'était le dernier. Ils ne l'ont donc pas choisi; mais, les yeux fermés, ils se sont jetés dans la mêlée avec un élan et une abnégation d'eux-mêmes qui devraient imposer le respect de leur geste jusqu'aux ennemis. Deux grandes armées allemandes, celle de Falkenheyn et celle de Mackensen, l'une avec destination contre Broussiloff, l'autre avec destination contre Sarrail, changent leur plan initial et se dirigent con-

LA QUESTION DU BANAT

centriquement sur la Roumanie. La coopération promise à la Roumanie, d'autre part, de l'armée des Balkans et de l'armée russe, ne peut plus, à cause d'insuffisance pour la première et à cause d'épuisement et de trahison pour la seconde, avoir lieu. En Occident, tous les fronts entrent dans l'accalmie, réconfortante pour les Alliés, mais pour les Roumains sombre et angoissante. Les Empires Centraux ont largement la possibilité de concentrer toute leur formidable force contre la Roumanie, qui, durant six mois, lutte homériquement, comme David avec Goliath, contre ces forces disproportionnées [1].

Par surcroît, la trahison la guette. Cinq jours après son entrée en guerre, M. Panas, ministre de Grèce à Petrogad, avertit son gouvernement à Athènes, télégraphiquement, qu'il ne faut pas que la Grèce parte, *car la Roumanie sera écrasée*. Sturmer s'était en effet engagé à compléter ce qui, éventuellement, aurait manqué aux Allemands pour atteindre ce résultat.

Sa destinée, dans des circonstances telles, ne pouvait que s'accomplir. D'un État florissant — auquel on ne pouvait certainement comparer en Orient ni la Bulgarie ni la Serbie — elle est devenue une ruine. Une hécatombe de 800 000 vies — autant presque que la France et davantage que l'Angleterre [2] — fait son martyrologe. De Jassy à Severin, les chemins de la retraite sont tous parsemés de

1. La Mission Transylvaine, à l'occasion de la remise de l'acte de l'Union au Gouvernement de Bucarest le 20 décembre dernier, s'est présentée également à M. de Saint-Aulaire, ministre de France, pour lui apporter les hommages de la Transylvanie. Dans sa réponse, M. de Saint-Aulaire dit entre autres :

— La France n'oubliera jamais que, lors du bombardement des forts de Verdun par les Allemands, la Roumanie, par son entrée en guerre, a obligé ces derniers à retirer de Verdun 20 divisions; et que, par ce fait, elle a rendu un immense service à la France. (L'agence *Dacia*).

2. Le nombre officiel des tués à la guerre est de : 1 071 000 pour la France, 658 000 pour l'Angleterre (Voir le *Temps* du 28 décembre 1918).

cadavres. Oh, hiver terrible de 1917! Les souffrances prennent en toi des proportions dantesques! Rien que des médecins, il en tombe à Jassy plus de 300, sous le fléau des épidémies terribles. Il y a des villages où il ne reste plus que des chiens, les quelques 10-15 enfants survivants ayant été recueillis à leurs foyers vides par la Reine. L'Occident ne pourra pas se faire de ces souffrances l'image exacte. Nous sommes venus en Occident, après 4 ans de guerre, et nous avons visité l'Angleterre et la France. Nous étions donc à même d'en faire la comparaison. Et lorsque, à Londres, nous avons vu les convalescents promenés en automobiles spéciales, nous nous sommes rappelé que notre soldat n'avait même pas de chemise sur lui[1]. Nous nous sommes alors dit: ces pays ont sacrifié beaucoup, la Roumanie a sacrifié tout; c'est là la différence!

Nous ne voulons certes pas déprécier les sacrifices des Serbes : tout le monde sait combien ils ont souffert. Nous croyons, cependant, qu'ils ne supportent pas la comparaison. La Serbie a été attaquée, les sacrifices lui étaient imposés. La Roumanie, par contre, a été ménagée : on lui offrait

1. Nous ne pouvons pas oublier une petite scène émouvante. Les représentants de la presse étrangère à Bucarest, anglais, américains, français, etc., étaient venus visiter le front roumain sur le Jiul, où les troupes roumaines avaient remporté une récente victoire sur les Allemands: ils avaient anéanti la 11e division bavaroise. Ils y virent des soldats qui, 40 jours durant, n'avaient pas été relevés dans leurs tranchées; leurs vêtements étaient tout boueux, mais leur tension physique ne se laissait pourtant pas voir sous le moral radieux qu'avait produit la victoire. Au moment où nous retournions des tranchées, à quelques mètres seulement de l'ennemi qui commençait un bombardement fort dangereux, nous aperçûmes au sommet d'une colline une sentinelle roumaine. Un pâle rayon de soleil de décembre tombait sur son visage, dans un cadre de neige. Tiens — fit le collègue anglais — une apothéose! Notre groupe se dirigea vers lui. Mais, en approchant, l'impression poétique diminua un peu. Le manteau du pauvre soldat était tout en loques couvertes de boue et reliées autour du corps avec de la ficelle. — Comment vas-tu, lui demande-t-on. Il nous répond radieusement: « Très bien, maintenant que nous avons battu les Boches! » Un de nos collègues, intrigué de voir au soldat le haut de sa poitrine tout nu, lui ouvre légèrement le manteau. Nous fûmes alors tous douloureusement surpris: le soldat roumain, qui venait de battre les Allemands, n'avait pas de chemise sur lui!

LA QUESTION DU BANAT

des prix fantastiques, des territoires même, rien que pour sa neutralité, et on faisait, à cet effet, couler l'or à flots. Les sacrifices, c'est elle-même qui se les est imposés, bénévolement, et c'est avec une résignation stoïque ensuite qu'elle les a supportés; le tout, pour un idéal, pour l'idéal suprême de ses fils en même temps que de l'humanité. Mr. Adrien Veber synthétise bien ce fait, il nous semble, lorsque, dans la « France Libre » du 29 décembre dernier, il dit : « Un autre secret de polichinelle, c'est que la Serbie n'est pas gentille avec la Roumanie et que l'Entente hésite à rappeler à la Serbie que, pourtant, la guerre est née d'elle, et que la Roumanie a été une nation belligérante, et qu'elle se sacrifia à la cause commune et fut martyre .... »

L'inévitable défaite a lieu. Car, l'« alliée » ayant donné la main à l'ennemi, l'armée roumaine qui, bondissante, battait les Allemands à Marashesti et prenait son élan vers Bucarest et la Transylvanie, s'est vue tout à coup paralysée, les armes figées à la main. Derrière elle, il n'y avait ni Corfou, ni Paris, mais le spectre vil de l'anarchie bolchévique. Quelles heures terribles que celles que l'État Roumain allait traverser après! On amena les canons du front et, en toute hâte, on fit des tranchées autour de Jassy, pour défendre le Roi et le Gouvernement, ce qui restait encore, comme symbole plutôt, de l'État Roumain. Il semblait qu'ils avaient eu vraiment raison, ceux qui avaient averti la nation de ne point s'allier aux Russes.

Suit alors la phase des souffrances morales, la phase des humiliations par l'ennemi et que les Serbes n'ont pas eu à connaître. Oh! celles-là furent encore plus douloureuses que les souffrances physiques! L'ennemi brutal, qui n'avait pourtant pas vaincu l'armée roumaine, nous imposa toutes les humiliations. Nous vîmes personnellement comment, Roi, Gouvernement, Armée, ont été obligés dans la cathédrale de

Jassy, de plier les glorieux drapeaux. Les héros qui n'avaient pas connu les pleurs, avaient les yeux pleins de larmes. Le malheur semblait consumé. Le lendemain, le Roi partait dans les montagnes de l'Oituz, pour ne plus en sortir jusqu'à la paix générale. Mais la dignité nationale était soufflétée à chaque pas. Les ministres qui avaient déclaré la guerre, traînés dans la prison. Les traîtres qui avaient été condamnés à mort par les cours martiales, installés dans les sièges des députés. Plus rien qui ne fût profané!... Et les Serbes pensent qu'il leur est permis, sans offenser le bon sens et le malheur immérité, de trivialiser tant de tragique par des allusions à la « paix séparée », comme l'a fait Mr. Jaksitch dans le *Temps*?

Nous comprenons leur orgueil. La chance les a rendus confiants. Nous avons vu cette séance mémorable, où la Chambre Française, tout entière debout, rendait hommage à la Serbie pendant de longues minutes. C'était la première séance où l'on fêtait la Victoire. A l'adresse de la Roumanie, pas une parole. Elle aussi, pourtant, avait fait quelque chose pour cette victoire; car elle a, au moins, tué 200 000 (pour prendre le chiffre avoué par l'adversaire lui-même) des ennemis de la France! Mais tout cela était déjà oublié, de même que son tricolore était ôté des drapeaux alliés. Au banquet de la Victoire, aujourd'hui, qu'elle soit contente, si elle peut encore trouver quelque part, près de la porte, une place. Après avoir bu jusqu'au fond l'amertume de la défaite, elle ne devait avoir sa part de joie pas même dans la Victoire.

C'est de cet état d'esprit, que sort l'attitude plus récente des Serbes dans la question du Banat. Bon nombre d'écrivains français d'autre part, et parmi eux des plus brillants, ont sans doute donné un prestige en quelque sorte scientifique à cet impérialisme serbe. Et pourquoi? La bonne foi de ces hommes est au dessus de tout soupçon, bien

LA QUESTION DU BANAT

entendu. Mais cette question n'est pas en fonction de simple justice seulement, mais, comme toute question politique, d'opportunisme aussi. Peut-être encore, leurs moyens d'investigation n'ont pas été complètement suffisants ; car, après tout, ils n'ont été informés qu'unilatéralement par les Serbes. Une volumineuse littérature serbe tendancieuse, a préparé l'opinion publique française méthodiquement dans cette direction. Sans quoi, voici par exemple les idées que M. Gauvain, grand champion des questions nationales, exprime dans le *Journal des Débats*[1], à l'occasion des Tchèques : « Quant à la volonté des habitants, elle doit être examinée sous deux aspects. En premier lieu, il faut considérer un pays historique *comme un ensemble*. Dans le cas qui nous occupe, la Bohème est un très vieil État parfaitement délimité, qu'on ne peut découper en bannières suivant des lignes linguistiques. C'est ce pays tout entier qui doit faire connaître sa volonté, et la minorité doit suivre la majorité... ». Ne dirait-on pas que ces lignes sont écrites exprès pour le Banat? Néanmoins, en face des prétentions serbes sur le Banat, M. Gauvain est disposé à un esprit de conciliation, qui, certes, serait à notre détriment en même temps que contraire à ses idées ci-dessus énoncées.

La Roumanie, consciente de ses lourds sacrifices, se fie entièrement à la sainteté de son traité. Il ne s'agit pas tant de la puissance formelle de ce traité, périmée ou non périmée, mais de sa force morale. Ce traité exprime les revendications pragmatiques de la nation roumaine. Personne ne pourrait abdiquer, non pas un homme, mais pas même une génération, à ce qui durant deux mille ans a fait sans interruption le *credo* de la nation. L'Assemblée d'Alba-Julia est toute pénétrée de cette vérité, lorsque, en pro-

1. Voir le n° 359 (décembre 1918).

clamant le 1er décembre 1918 l'union à la Roumanie, elle met en premier lieu :

« L'Assemblée Nationale des Roumains de Transylvanie, de Hongrie et du Banat, réunie le 1er décembre 1918, proclame l'union de tous les Roumains et l'adjonction à la Roumanie de tous les territoires habités par les Roumains. *L'Assemblée Nationale affirme les droits imprescriptibles de la Nation Roumaine sur le Banat, inclus entre le Muresh, la Theiss et le Danube.* »

Cette décision est prise à l'unanimité des 100 000 délégués. Elle contient aussi les suffrages unanimes et démonstratifs des socialistes roumains. N'ont manqué à cette unanimité, justement, que les suffrages des délégués roumains et allemands du Torontal, lesquels, au nombre de 200, furent arbitrairement arrêtés en gare de Temisoara, sur leur chemin vers Alba-Julia, par les troupes d'occupation serbes[1].

Derrière le traité d'alliance de la Roumanie, il y a donc la volonté ferme et intégrale de toute la Nation Roumaine de 15 millions. Il y a la volonté expresse et ferme de la grande majorité, non pas roumaine seulement, mais étrangère aussi, de la population du Banat. Il y a la promesse solennelle faite aux 800 000 morts par les Alliés. Il y a enfin le Droit et la Justice.

Car rien ne caractérise mieux le point de vue roumain autant que le point de vue serbe, que le rapport, justement, où l'un et l'autre se trouvent en face des principes de droit et de justice. Le point de vue roumain, en effet, se trouve en parfaite concordance avec tous les principes de la démocratie moderne. Mais le point de vue serbe ? Peut-on proposer un démembrement territorial du Banat — ne serait-ce que sur la plus petite unité — sans violer les grands prin-

1. Voir le journal *Világ*, de Budapest (du 5 déc. 1918).

cipes de la liberté des peuples? Nous venons de voir qu'on ne le peut pas. Pour y faire donc une concession aux Serbes, il faut inévitablement violer les principes sur lesquels doit se fonder la paix. Ce sont des annexions et non pas des adhésions, que les Serbes visent; et cela met en pleine lumière le caractère impérialiste de leurs prétentions.

On connaît la genèse de la guerre roumaine. La guerre roumaine à côté de l'Entente, c'est le peuple roumain qui l'a faite; et, pour cela, il lui a fallu d'abord vaincre la résistance de ses classes dominantes, qu'une affinité naturelle rattachait au militarisme prussien. Le peuple sentait instinctivement, qu'à côté de l'Entente, il y avait, et son union et son affranchissement du servage. Lorsque la trahison russe l'a livré pieds et poings liés aux Allemands, ces derniers n'ont pas fait la paix avec le peuple roumain, mais avec les éléments de son oligarchie sortis de l'ombre. Et leur premier acte fut justement de punir le peuple roumain pour avoir guerroyé à côté de l'Entente. Ils lui confisquèrent les libertés et la terre qu'il s'était données et l'asservirent de nouveau. Terrassé, écrasé, humilié, le peuple roumain ne gardait plus que l'espoir dans ses grands Alliés. Il serrait sur sa poitrine un parchemin — chiffon de papier?... — son traité d'alliance. Resteront-ils fidèles envers lui, modeste paysan du Danube, ses grands Alliés d'Occident? C'est là la question décisive pour lui. Voudra-t-on bien tenir compte, ou on l'a déjà oublié, que la civilisation occidentale n'eut à un moment donné, dans cet Orient de contradictions barbares, un point d'appui qu'en lui justement, représentant de la petite île latine tant de fois oubliée. Abandonné, il reste de nouveau isolé et seul en face de ses classes dominantes, qui, au premier bon moment, vont encore s'emparer de lui. Déçu, il perd de nouveau la boussole de son

âme. N'a-t-il pas encore une fois été jeté de la sorte en 1877 — lorsque, comme aujourd'hui, après avoir versé son sang dans une guerre victorieuse, l'allié reniait ses engagements et lui arrachait une partie de son territoire national en Bessarabie — dans une alliance contre nature qui devait durer près d'un demi-siècle? Il lui a fallu cette confiance inébranlable dans les nations de l'Occident, pour pouvoir guérir de cette déception-là. Car le peuple roumain n'oublie pas : « *Senatus et Populus Daco-Romanus beneficii et injuriae memor esse solet* » !

CHAPITRE VII

CONCLUSIONS

A la suite de cette étude un peu longue, nous jugeons utile de résumer, pour le lecteur empressé, pourquoi les Roumains restent intransigeants devant les prétentions serbes. Et c'est :

1° En vertu du *principe ethnique*. — Devant les 592 000 Roumains, la minorité de 284 000 Serbes doit s'incliner. Et ces 284 000 Serbes, qu'il est impossible d'ailleurs de délimiter territorialement dans le Banat, sont suffisamment rachetés par les 500 000 Roumains qui se trouvent en Serbie. Sans quoi, augmenter encore le nombre de ces Roumains de Serbie, en leur ajoutant des Roumains du Banat, ce serait violer le principe ethnique ;

2° En vertu du *Droit des Peuples de disposer d'eux-mêmes*. — Quelle mine peuvent faire les prétentions serbes devant ce désidératum de la démocratie moderne : 284 000 Serbes, en face de la volonté expresse de 1 300 000 non-Serbes, qui demandent à rester dans le cadre du Banat et de l'État Roumain? Et cette proportion de 1 à 4 reste vraie, même pour le plus petit fragment du territoire. Les Roumains, d'ailleurs, acceptent volontiers le plébiscite ;

CONCLUSIONS

3° En vertu du *principe géographique*. — Ce principe a consacré l'unité du Banat, depuis que l'histoire le connaît. Beaucoup de maîtres y ont passé — Daces, Romains, Roumains, Hongrois, Turcs, encore Hongrois — mais ils l'ont possédé sans jamais le partager. La géographie, plus vieille que les peuples eux-mêmes, l'a donc de tout temps sauvé de mutilation. Le Danube et la Theiss sont, entre les Roumains et les Serbes, des frontières naturelles. Qui veut les franchir, commet une provocation;

4° En vertu du *principe historique*. — Il a fait partie de la Dacie Trajane, dont nous sommes les héritiers : les suffrages des morts sont avec nous. Il n'y a pas d'autre histoire ici; durant les oppressions même, seule la mission du peuple roumain a agi ici et sans interruption;

5° En vertu du *principe économique*. — Tout naturellement, l'unité géographique a produit ici l'unité économique. Entre les différentes parties du Banat, les intérêts économiques s'enchevêtrent et se tiennent solidaires. Une amputation territoriale amènerait, fatalement, la paralysie économique et la ruine dans les deux parties séparées. En plus, ce serait priver la Transylvanie même de toute sa base fluviale, que d'éloigner de la Theiss les Roumains; et ce serait aussi compromettre notre raison d'État même, sur la Theiss et sur le Danube;

6° En vertu de la *garantie du droit et de la liberté*. — Dans ce coin à population entremêlée, seule la Roumanie peut donner cette garantie. Puisque, dans le libre développement de toutes les facultés des peuples cohabitants, elle ne voit aucun danger pour sa race, elle seule est à même d'y créer un état de droit, de justice et de liberté;

7° En vertu du *traité d'alliance*, enfin, conclu entre la Roumanie et les Grandes Puissances Alliées. — Quelque idée qu'on se fasse sur les traités — et la vie en commun

des peuples ne serait plus possible du jour où la confiance dans les traités serait ébranlée — une chose est indiscutable : 800 000 Roumains ont donné généreusement leur sang pour sceller intégralement ce traité.

Silviu Dragomir

LE BANAT ROUMAIN

SILVIU DRAGOMIR*

BANATUL ROMÂNESC
Schiță istorică

---

* Istoric, om politic, membru titular al Academiei Române. Până la Marea Unire a activat în Partidul Național Român, Partidul Poporului, Partidul Național Agrar și Partidul Național Creștin. A participat la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia din 1 Decembrie 1918, în calitate de secretar, fiind ales membru al Marelui Sfat Național Român. A fondat, în 1934, revista „Revue de Trransylvanie". Ministru secretar de stat în guvernul prezidat de Octavian Goga (28 decembrie 1937 – 10 februarie 1938), apoi ministru de stat pentru minorități, în regimul autoritar instaurat de Carol al II-lea, secretar general al Frontului Renașterii Naționale începând cu 20 ianuarie 1939. S-a opus, în cadrul Consiliului de Coroană din 30 august 1940, cedării fără rezistență în fața Dictatului de la Viena. În anii 1944-1945, activitate didactică și științifică la Universitatea „Ferdinand I" din Cluj. A intrat în atenția autorităților comuniste în timpul grevelor studențești din Cluj din anul 1946, manifestație împotriva iredentismului maghiar, dar și a autorităților supuse Moscovei. Pensionat forțat din învățământ, exclus din Academia Română (1948) și arestat din același an. A fost închis în penitenciarul din Caransebeș, inițial, apoi la Sighet, fiind eliberat în 1955. A murit la București și este înmormântat la Cluj. (n. 13 martie 1888, Gurasada, județul Hunedoara – d. 23 februarie 1962, București).

INTRODUCERE

Teritoriul din sud-vestul României, care continuă în mod natural bazinul carpatic şi face parte integrantă din unitatea poporului român, poartă, de mai multe secole, numele *Banat.* Fără îndoială, această denumire are o bază istorică, deşi la origine termenul *banat* nu a desemnat o unitate teritorială, ci o instituţie regală, menită să apere graniţa, fiind condusă de un înalt demnitar, *banul de* Severin. Când, în urma evoluţiei interne a regatului Ungariei şi, mai ales, a ameninţării tot mai categorice din partea cuceritorilor turci, *banii* s-au deplasat din ce în ce mai mult spre nord, autoritatea lor s-a extins şi asupra regiunilor centrale ale cadrilaterului delimitat de Mureş, Dunăre şi Tisa. Pentru austriecii care l-au preluat de la turci, *Banatul de Timişoara* a rămas, mult timp, o unitate politică şi administrativă distinctă, a cărei înfăptuire răspundea unor scopuri la care imperialismul maghiar a fost, de altfel, constrâns să renunţe.

Tratatele de pace de la Paris, care au divizat acest teritoriu în două părţi, au atribuit jumătatea orientală României, în timp ce regiunea occidentală a fost anexată regatului iugoslav. Această împărţire viza crearea unui echilibru între cele două state, cu toate că numărul românilor înglobaţi în Iugoslavia (82.000) a fost de două ori mai mare decât cel al sârbilor rămaşi între graniţele României (43.000).

De abia în secolul al XIII-lea, adică relativ târziu, Banatul este menţionat în documentele istorice. Cu un secol înainte, ungurii ajunseseră, în sfârşit, după lupte interminabile cu

Bizanţul, să-şi consolideze graniţa de la Dunăre. Dominarea lor politică, ce se întindea până la Orşova, este atestată de Constantin Porfirogenetul şi de numeroase legende târzii. Dacă ar fi să dăm crezare acestor mărturii legendare, primul rege al Ungariei, Ştefan, a trebuit să dobândească prin luptă dreptul de a stăpâni teritoriul situat la sud de Mureş. Relaţiile sale cu bizantinii par să confirme o influenţă politică maghiară, dar documentele istorice din următoarele două secole nu sunt deloc elocvente în privinţa regiunilor care ne interesează. O asemenea tăcere ne face să credem că, la fel ca în regiunile învecinate, Arad şi Zarand, aici ar fi vorba mai degrabă de o dominare nominală decât de o puternică expansiune etnică. De altfel, chiar mai târziu, ungurii nu au putut să se stabilească într-un număr considerabil în aceste regiuni, care şi-au continuat existenţa până în a doua jumătate a secolului al XIII-lea, fără a suferi, în mod efectiv, influenţa perturbatoare a regatului Ungariei.

ROMÂNII DIN BANAT ŞI REGALITATEA MAGHIARĂ

Încă din cele mai îndepărtate timpuri, Banatul, provincie scăldată de Timiş şi Caraş, de Bârzava şi Beghei, ne apare, în lumina documentelor istorice, ca un pământ românesc. Toponimia sa, ca şi cea din oricare altă regiune românească, se recunoaşte după pecetea specifică ce i-a fost pusă de îndelungata comuniune politică şi socială a românilor şi slavilor. *Bârlad, Boroslaviţa, Cerneşti, Bistriţa, Rudăria, Glâmboaca, Mătnic, Ohaba, Selişte, Presaka, Slatina, Topleţ etc.* sunt, în pofida originii lor slave, nume care se pot întâlni pe întregul teritoriu românesc, precum şi autentica terminologie românească, ce apare în provincia respectivă în aceeaşi epocă:

Corbul, Lupul, Mesteacăni, Făget, Cornet, Dănileşti, Costăneşti, Frăteşti, Vlădeşti, Pădureni, Săcel, Săvoiu, Vălişoara etc., care sunt consemnate în documentele de la sfârşitul secolului al XV-lea. Dar acestea sunt atinse de o maladie frecventă în cancelariile maghiare: nu pot fi reproduse nume româneşti fără ca acestea să fie alterate. În general, ele sunt stâlcite sau traduse, atunci când sensul o permite: uneori, sunt create, din părţile componente, toponime maghiare, dintre care unele au sens, dar majoritatea sunt absurde. S-au transformat, astfel, pentru a nu cita decât câteva exemple: *Mărul* în *Almafa, Var* în *Mészfalva, Mesteacăni* în *Nyires* sau *Masztakon, Cornia* în *Somfalu, Găvoşdia* în *Kövesd.* Unele documente maghiare indică în mod clar modificările suferite

de nume: *Wozesti* alio nomine *Libanmezeye* (1404) aproape de Caransebeş, *Lópataka* alio nomine *Mihelencz (1406),* în aceeaşi regiune. Adăugând adesea *falva* sau *háza* numelor româneşti, cancelariile au încercat să le dea un caracter maghiar: *Branfalva, Baliczafalva, Bukurfalva, Stancsafalva, Dragoslavfalva*[1]. Dar numele slave şi româneşti astfel maghiarizate sunt uşor de recunoscut, fiindcă ele variază de la o epocă la alta, potrivit capriciilor şi cunoştinţelor scribilor, în timp ce numele româneşti sunt stabile şi sfârşesc prin a se impune în mod oficial.

Satele din Banat, a căror vechime este atestată în izvoare istorice, au, şi din punct de vedere etnografic, aspectul specific al aşezărilor româneşti autentice. Nu au nimic din ce ar putea indica o origine străină, chiar şi atunci când poartă un nume slav sau maghiar. Ele sunt construite după un model românesc şi, în cea mai mare parte a timpului, toponimia lor nu prezintă nici o influenţă străină; aspectul lor antropologic nu are nimic maghiar, iar arta populară a românilor din această regiune, de o finețe şi de o varietate extraordinară, nu presupune nicio trăsătură turanică. Sângele însuşi, a cărui analiză a fost făcută pe un eşantion larg, dovedeşte că românii din această regiune reprezintă tipul cel mai pur al rasei lor, pe care niciun amestec asiatic nu l-a alterat[2].

Bazându-se pe toponimia păstrată în documentele maghiare, numeroşi istorici maghiari au afirmat, totuşi, că începând cu secolele al XIII-lea şi al XIV-lea a existat în Banat o numeroasă populaţie maghiară. Nimic mai inexact ca această afirmaţie. Documentele, foarte numeroase în a doua jumătate a

[1] Dr.Csánki, Deszö, *Magyarorszag történelmi foldrajza a Hunyadiak korában*, vol. II, Budapest, 1894. Denumirile sunt uşor de găsit deoarece sunt grupate pe comitate şi în ordine alfabetică.

[2] Dr. Manuilă S., *C.R. Société de Biologie,* 1924, p. 1071; Dr. P. Râmneanţu, *Zeitschrift für Rassenphysiologie,* Bd. 9, H. 3/4.

secolului al XIV-lea şi în secolul următor, în timpul huniazilor[3], dovedesc, fără îndoială, că populaţia autentică a Banatului este formată din elementul românesc, cel care pretutindeni, în sate şi în împrejurimile cetăţilor, apare sub conducerea cnejilor ca element autohton. De abia în epoca Angevinilor, sub domnia cărora acest teritoriu a jucat un rol politic foarte important, ungurii au venit să se stabilească în Banat într-un număr mult mai mare ca înainte. De altfel, chiar în această epocă, ei nu au venit să îl populeze, ci pentru a-l exploata. Până la o dată înaintată din secolul al XV-lea, domeniile cele mai întinse din comitatele Caraş şi Timiş aparţineau coroanei, adică regelui. Dar ele se reduceau tot mai mult, pe măsură ce regele făcea donaţii fidelilor săi, unguri, în marea lor majoritate.

Se cunoaşte exact numărul proprietarilor de la sfârşitul secolului al XV-lea din cele patru comitate ale Banatului (Timiş, Caraş, Cuvin, Torontal). Erau 549, dar, deşi un număr considerabil dintre aceşti nobili era format din cneji români, ei purtau deja, cu rare excepţii, nume şi prenume maghiare. Astfel, de exemplu, în comitatul Timiş, din cei 390 de proprietari care trăiau în acea epocă, 104 erau de origine românească, după cum recunoaşte Csanki[4] însuşi, iar unii dintre aceşti nobili români aveau nume bine cunoscute în istoria Banatului: *Bizerel, Csornai, Dési, Gámán, Gerlistyei, Hollödi, Macskási, Rakoviczai, Zajk* etc. Ei şi-au uitat de mult timp originea şi au devenit, ca şi nobilii unguri, heralzi ai regalităţii maghiare. Cnejii patriarhali de altădată au fost, astfel, transformaţi de către statul maghiar în reprezentanţi fideli al tendinţelor sale imperialiste.

Dar, cu excepția noilor proprietari şi a suitei lor, ca și a căpitanilor care comandau cetăţile veghind la graniţa deja

[3] Pesty Fr., *A szörényi bánság; Krassómegye története*, ortvay T., *Temesmegye és Temesvárváros története*, vol. IV.

[4] Csánki, *op. cit.*, p. 5.

amenințată, întreaga populație a Banatului era românească. În toate donațiile regale, unde populația este menționată, aceasta este reprezentată numai de români. Iată de ce se întâlnesc atât de frecvent expresii ca *posessio valachica* pentru a desemna satele românești, iar pentru orașe se memționează *oppidum regis desertum valahicale, Köszeg apellatum in dlstrictu de Haram* (1444)*,* orășel situat în extremitatea vestică, aproape de Palanca[5]. Ceea ce dovedește rolul important, jucat de către elementul autohton din Banat până la invazia turcilor, este organizarea acestei provincii în *districte românești,* răspândite în cele trei comitate (Caraș, Timiș, Cuvin)[6]. Aceste districte, în număr de opt, la care se vor adăuga mai târziu încă trei sau patru (districtus Valachorum), ocupă cea mai mare parte a teritoriului provinciei, cunoscut în secolele al XIV-lea și al XV-lea. Unitatea lor, recunoscută de regele Ungariei în 1457, în virtutea identității lor etnice, este un bun mult mai prețios decât privilegiile rar respectate de către un regim arogant, dar incapabil să apere granițele meridionale ale regatului. Dacă documentele care menționează aceste districte nu sunt falsificate – originalele ne lipsesc, din păcate! – ele constituie dovada clară a caracterului românesc al acestei regiuni, până în epoca huniazilor. Vechile *cnezate,* organizate în comune, se grupează în unități mai mari, având drepturi autonome și fiind conduse de un șef unic, obhgat să se conformeze dispozițiilor vechiului *drept românesc*. Regii Ungariei, cărora le-au urmat principii Transilvaniei, nu și-au respectat cuvântul dat, însă reprezentanții *districtelor românești* s-au impus prin merite dobândite în timpul războaielor, obținând, de nenumărate ori din partea suveranilor, confirmarea privilegiilor care le-au fost recunoscute.

[5] Csánki, *op. cit.,* p. 97.

[6] Pesty Fr, *A szörényi bánság; Krassómegye története*, ortvay T., *Temesmegye és Temesvárváros története*, vol. IV.

Timp de un secol s-a văzut aşadar manifestându-se dorința fermă de a menține anticul caracter al acestei provincii şi forma sa de viață cu adevărat românească[7], deşi din cele 8 districte, 7 purtau nume maghiare. Această toponimie străină, impusă, în mod evident, de administrație şi de o nobilime nou creată, nu a reuşit niciodată să schimbe caracterul etnic al Banatului, nici inainte de ocupația turcească, nici după venirea austriecilor. Cei care îndrăznesc totuşi să conteste vechimea elementului românesc din Banat (Szentkláray, Borovszky, Turcsányi, Bodor, Lukiniæ[8] etc.) nu țin seama nici de izvoarele istorice, nici de configurația geografică şi politică a Banatului din epoca despre care vorbim. Comitatul Timiş, cel mai mare dintre toate, era situat atunci pe cursul râului cu acelaşi nume, una dintre extremitățile sale fiind mărginită de munții Transilvaniei, pe când cealaltă atingea ținuturile Tisei. Mai la sud, comitatul Caraş avea aproape aceeaşi întindere şi aceeaşi direcție, în timp ce Torontalul nu cuprindea decât cetatea Beceiu şi împrejurimile sale, pe o arie foarte restrânsă; cât despre comitatul Cuvin, situat la sud de actualul Torontal şi unde se aflau localitățile Cuvin, Panciova şi Dubovăț, avea o suprafață foarte redusă. Comitatul Arad cuprindea o parte destul de întinsă pe malul stâng al Mureşului şi se constată pretutindeni prezența unei populații exclusiv româneşti, chiar şi pe cursul inferior al Mureşului unde, spre mijlocul secolului al XV-lea, comandantul sârb Jakčić obține, odată cu Nădlacul, un număr considerabil de sate româneşti[9].

Aceste constatări sunt confirmate şi de mărturia numeroaselor documente contemporane de care dispunem. Nu există, totuşi,

[7] Gh. Vinulescu, *Privilegiile românilor din cele opt districte bănățene,* în „Omagiul fraților Al. şi I.I. Lăpedatu", Bucureşti, 1936, p. 869-876.

[8] Szentkláray, *A szerb monostoregyházak Délmagyarországon*; Borovszky S., *Csánadvm. tört.*; Turcsányi T., *Krassószörénymegye története*; Bodor Antal, *Délmagyarországi telepitések története és hatása a mai közallapotokra*.

[9] Borovszky S., *A nagylaki uradalom története*, p. 11 şi 16.

documente istorice maghiare care să menționeze prezența românilor în Banatul secolului al XIII-lea. Printr-o veritabilă ironie a sorții, această circumstanță contrazice teoria maghiară a infiltrării lente a elementului *pastoral* românesc de pe malul drept al Dunării, în provinciile de sud şi sud-est ale vechiului regat maghiar. Dacă lucrurile s-ar fi petrecut conform acestei teorii, absența românilor în aceste regiuni ar fi inexplicabilă. într-adevăr, de-a lungul întregului Ev Mediu, Dunărea avea, in drumul său prin Banat, numeroase vaduri care nu puteau fi ignorate de păstorii români, când se îndreptau spre platoul occidental al munților Transilvaniei. Dacă admitem ipoteza atât de puțin fondată a istoriografiei maghiare, ei ar fi trebuit să formeze un convoi care nu putea să scape observatorilor Imperiului Bizantin sau cancelariei maghiare. Or, nicio mişcare de această natură nu a fost înregistrată, cum este cazul, de exemplu, în Dalmaţia şi în Serbia, unde ocupaţia otomană din secolele al XVI-lea şi al XVII-lea pune în mişcare grupuri mult mai reduse de români din Serbia, Muntenegru şi Herţegovina. Aceasta dovedeşte că Banatul, departe de a fi pentru români o simplă regiune de trecere, reprezintă încă din timpurile cele mai îndepărtate o vatră, unde populaţia românească poate fi considerată autohtonă şi de unde s-a răspândit în regiunile învecinate. În această provincie, dominaţia maghiară nu se afirmă decât în momentul în care regele încearcă să-şi transforme autoritatea, până atunci pur formală, într-o cucerire efectivă. Reuşeşte doar în secolul al XIV-lea, când românii s-au răspândit în toate regiunile din Banat, nu ca o populaţie instabilă, ci ca un element de bază căruia îi revine sarcina de a apăra graniţele, întreţinerea fortăreţelor şi munca istovitoare pentru crearea lentă a noii lumi feudale.

Două *conscripţii* din secolul al XIV-lea ne permit să tragem concluzii de cea mai mare importanţă. Primul dintre aceste

documente este o listă cuprinzând dijmele papale care au fost percepute în Banat între anii 1333-1335, în urma unei dispoziţii a papei Ioan al XXII-lea. Acesta i-a însărcinat pe Jacob de Berengar şi pe Remondo Bonofato să perceapă, timp de trei ani, a zecea parte din venitul fiecărui preot[10]. Deoarece dijma a fost percepută fără milă în cursul acestor trei ani şi nu i-a vizat decât pe preoţii catolici, listele, ce s-au păstrat aproape intacte, ne informează despre numărul parohiilor catolice, care erau, probabil, în totalitate ungureşti şi, fapt de o importanţă capitală, ele ne dau, în acelaşi timp, numărul enoriaşilor catolici. Or, istoricii maghiari recunosc, în unanimitate, situaţia lamentabilă în care se afla dioceza catolică de Cenad. Această situaţie era lamentabilă din două motive: 1. Dioceza avea un număr foarte redus de enoriaşi în raport cu numărul mare de oraşe şi sate din Banatul acelei epoci şi 2. Parohiile existente erau, cu câteva excepţii, atât de mici, încât nu puteau avea decât puţini credincioşi. Astfel[11], în timp ce comitatul Timiş număra atunci 30 de fortăreţe, 22 de oraşe şi 990 de sate, perceptorii nu au găsit decât 94 de parohii mici, iar în comitatul Caraş, ce dispunea de 13 fortăreţe, 10 oraşe şi 200 de sate, nu s-au găsit decât 22 de parohii catolice. În comitatul Cuvin, al cărui teritoriu aparţine astăzi, în marea lui majoritate, de Torontal şi care avea 3 fortărete, 3 oraşe şi 66 de sate, nu existau decât 16 parohii catolice. Disproporţia dintre densitatea populației şi numărul mic de parohii maghiare din Banat se explică prin faptul că restul populației era de naționalitate română şi de religie ortodoxă. Ceea ce confirmă justețea acestor concluzii este faptul că regiunea de nord-vest a Banatului, unde ungurii au reuşit să pătrundă, parohiile vecine cu Tisa sunt mult mai întinse şi mai bogate. Dar în Banat, unde

[10] *Monumenta Vaticana historiam regni Hungariae Illustrantia* Series I, Tomus I, Budapest, 1887

[11] A se vedea numărul cetăților, oașelor și satelor la Csánki, *op*. *cit*., tablou creat pe baza informațiilor din secolele al XIV-lea și al XV-lea.

ele nu aveau rădăcini şi unde, în calitatea lor de instituţie strâns legată de sistemul feudal maghiarizant, îndeplineau o funcţie bine definită în politica statului maghiar, aceste parohii catolice rămân nesemnificative în timpul primelor infiltrări ale ungurilor. Dacă, pe de altă parte, am schiţa o comparaţie cu situaţia dintr-o altă dioceză catolică din mijlocul românilor, am observa aceleaşi fenomene: extraordinara întindere a arhiepiscopiilor, marea depărtare dintre parohii şi numărul mic de credincioşi, acestea fiind şi trăsăturile unei dioceze catolice din Transilvania secolului al XIV-lea[12].

În urma interpretării cifrelor din listele privind dijma papală, s-a făcut o observaţie care nu poate să ne schimbe concluziile. Într-adevăr, dacă în secolul al XIV-lea, perioadă în care fusese percepută dijma, numărul fortăreţelor, al oraşelor şi satelor din Banat fusese mult mai redus decât cel dat de noi, ar trebui să existe documente privind crearea de noi aşezări româneşti începând cu anul 1340. Or, nu a ajuns până la noi niciun document de această natură, deşi Banatul a fost bine cunoscut de către cancelaria regilor angevini, Carol Robert şi Ludovic I.

A doua conscripţie, care s-a păstrat din secolul al XIV-lea, are în vedere exclusiv populaţia românească din Banat. Ea datează din anii 1371-1372, adică din timpul luptelor pe care Ludovic Angevinul le-a purtat împotriva românilor conduşi de voievodul Vlaicu şi împotriva bulgarilor. Astfel se relevă, mai bine ca niciodată, importanţa strategică a fortăreţei de la Orşova, pe care regele intenţionează să o consolideze din nou. Mai mult de 60 de cneji români au fost obligaţi să dea trei sute de muncitori pentru terminarea lucrărilor. Aceşti cneji şi muncitorii lor au fost recrutaţi din toate regiunile Banatului[13]. Desigur, lista întocmită nu prezintă, nici pe departe, tabloul complet al

[12] Cf. Conscripţia privind Transilvania, în *Monumenta Vaticana Hungariae*, t. 1
[13] Száázadok, 1900, p. 610-612.

cnejilor din toate satele româneşti ale acestei regiuni. Anumite considerente l-au determinat pe banul de Severin să nu îi aleagă decât pe cei notaţi în această listă. Dar importanța ei rezultă din faptul că ea confirmă caracterul românesc al câtorva sate, pe care adversarii noştri le declară maghiare ori slave. Astfel, cu excepţia unui mare număr de localităţi ca: Sinersig, Hodoş, Lugoj, Visag, ce şi-au păstrat până în zilele noastre vechiul caracter, găsim enumerate comunele: Dolaţ, Ujudvar[14], Ivanda, Sarad[15] (spre nord-vestul Timişoarei), Macedonia, Bykamezö[16] (comună care nu mai există sub această denumire), Bikacs[17], Vasvar, care sunt, fără îndoială, aceleaşi cu localităţile existente, în prezent, în județul Torontal. Aşadar, această conscripție confirmă, cu certitudine, existența satelor româneşti şi în jumătatea occidentală a Banatului.

[14] Localitate dispărută pe lângă Banloc, jud. Timiş, unde pusta *Idvor* îi păstrează amintirea (Suciu, *Dicţionar,* vol. II, p. 426)

[15] Oraş întărit, între Giarmata şi Pişchia, jud. Timiş, azi dispărut (Suciu, *Dicţionar*, vol. II, p. 399).

[16] Localitate dispărută lângă Parţa, jud. Timiş (Suciu, *Dicţionar,* vol. II, p. 299).

[17] Localitate dispărută lângă Parţa, jud. Timiş (Suciu, Dicţionar, vol. II, p. 299).

ROMÂNII ŞI SÂRBII DIN BANAT

De asemenea, au existat şi învăţaţi sârbi care au considerat că pot să reproducă întocmai aceste opinii. Domnul Iovan Radonić, profesor la Universitatea din Belgrad, şi-a însuşit concluziile istoricilor maghiari în *Le Banat (Paris,* 1919) şi în *Histoire des Serbes de Hongrie* (Paris, 1919).

Principalul argument invocat de teza sârbească este toponimia slavă din Banat. Domnul Radonić merge până acolo încât afirmă că această nomenclatură este *iugoslavă* şi că s-a păstrat şi în regiunile unde nu mai există nicio urmă a slavilor. Dar o asemenea afirmaţie se bazează pe o greşeală capitală: ea nu recunoaşte condiţiile în care s-a format poporul român. Or, nimeni nu ar trebui să recunoască mai bine decât un savant slav contribuţia adusă de către slavi, între secolele al VI-lea şi al X-lea, la formarea poporului român. În prezent, se ştie foarte bine că, prin secolul al V-lea, slavii s-au răspândit în nordul Dunării, pe teritoriul unde românii erau autohtoni. De abia în secolul al VI-lea şi în prima jumătate a secolului următor, ei au traversat fluviul în mase compacte. Deci, din anul 650 până în anul 1000, insuliţele de slavi rămase pe malul stâng au avut, din plin, timpul necesar pentru a fi asimilate de elementul autohton care, aici, era românesc. Toponimia slavă, răspândită pe întregul pământ românesc este tocmai dovada convieţuirii slavo-române, în care elementul slav a dominat numeric o anumită perioadă. Dar, pe când în sudul Dunării elementul românesc, atât de puternic altădată, a fost învins după o rezistenţă care s-a prelungit aproape o mie de ani, procesul de asimilare a slavilor

a fost la noi mult mai rapid astfel încât, la venirea lor în Banat, ungurii nu au mai găsit niciun slav.

Însă Radonić comite şi o altă eroare privind toponimia slavo-română: emite concluzii fără a consacra un studiu prealabil despre nomenclatura topică a acestei regiuni. În realitate, toponimia slavă din întregul Banat este de acelaşi tip cu numele slave pe care le întâlnim în restul teritoriului locuit de români, de exemplu, în Transilvania sau în Oltenia. În munţii şi văile situate între Caraş şi Orşova, numele slave se datorează unei populaţii de tip bulgar: *Luncaviţa, Goleţ, Topleţ, Cerna, Cruşovăţ, Criva, Teregova, Sadova, Nouă, Ilova, Bolvaşniţa, Borlova* etc. Dar şi pe Valea Bistrei, la nord-est de Caransebeş, se întâlnesc nume slave de acelaşi tip: *Bistra, Obreja, Glâmboca, Voislova, Bucova* etc. Fenomenul se repetă în alte regiuni ale Banatului: *Slatina* (1444), *Selişte* (1444), *Bezna, Grădişte (lângă Bârzava), Moişa* (1483) lângă Timişoara, toate în fostul comitat Timiş, *Bruznuk* (1437), *Cerneţ* (1354), *Reciţa* (secolul al XV-lea), *Târgovişte* (secolul al XV-lea), *Zagorian* (1366), în comitatul Caraş. Trebuie să recunoaştem, totuşi, că Banatul a suferit şi o influenţă sârbească: *Dubova, Cutina, Predel, Jupa (Zupa), Jupani (Zupani),* nume strâns legate de fosta organizare socială sârbească, *Lescovăţ, Starnic* (din sârbescul *starinik*), în comitatul Timiş, *Miloş, Neg, Ugrinocz* (1421), în comitatul Caraş, şi *Dobravicza,* în comitatul Cuvin (1425)[18]. Analizând toponimia slavă din nordul judeţului Severin, profesorul Petrovici conchide că trebuie să presupunem existenţa, în această regiune, a două straturi de populaţie slavă: una mai veche, de origine bulgară, şi alta mai nouă, formată din sârbii refugiaţi din Peninsula Balcanică în Banat începând cu secolul al XV-lea.

[18] Dacoromania, X, Sibiu, 1943, Emil Petrovici, *Daco-slava,* p.250, 255. Idem, *Ibidem,* p. 521-522. Pentru toponimele vechi din Banat, cf. Dr. Csánki Deszö, *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában,* II, kötet, Budapest, 1894, s.v. la comitatele respective.

Din punct de vedere istoric, această concluzie nu ar putea fi verificată în mod exact, pentru că numele slave de origine sârbească, citate mai sus, sunt cu mult mai vechi decât emigraţia sârbilor în Banat, iar în secolele al XIV-lea şi al XV-lea nu există niciun indiciu al penetrării sârbeşti, spre exemplu, al traversării Dunării în regiunea situată în văile Cernei, Belarecăi sau Bistrei. Cele două straturi de populație slavă, care au lăsat urme în toponimia Banatului, sunt aproape sau la fel de vechi și reprezintă, probabil, rămăşiţele valului care, în urmă cu câteva secole, a pătruns, trecând prin vadurile Dunării[19], în Peninsula Balcanică.

Această constatare poate fi valabilă pentru întregul Banat, dacă mai adăugăm şi faptul că analiza obiectivă a toponimelor slave din Banat dovedeşte, în mod incontestabil, o simbioză slavo-română, care nu a putut să se producă decât înaintea cuceririi maghiare.

Pe lângă toponimie, o serie de instituţii păstrate în obiceiurile juridice ale românilor din Banat pledează în favoarea unei foarte vechi simbioze slavo-române, care a dobândit un caracter aparte în această regiune. Au existat, cu siguranţă, trupe destinate apărării frontierei şi în alte puncte ale Regatului Maghiar, dar *bănia* de Severin era o instituţie locală, ce s-a impus în faţa noilor stăpâni datorită importanţei politice şi numerice a

[19] Această argumentare contrazice opinia bine cunoscută a lui Lubomir Niederie (*Manuel de l'Antiquité slave,* t. 1, Paris, 1923, p. 76-77), potrivit căreia sârbo-croaţii şi slovenii au venit din nord, prin Panonia şi prin regiunea Alpilor şi, în niciun caz, urmând sub presiunea avarilor, cursul Dunării mijlocii. C. Jireček nu a adoptat, totuşi, teoria lui Niederie *(Geschichte der Serben,* Gotha, 1913, B.I., p. 101, 103) şi a continuat să susţină opinia mai generală (Roesler, Miklosich, Stan, Stanojević), potrivit căreia sârbii, stabiliţi în Peninsula Balcanică, sunt aceiaşi cu cei care trăiau, din timpul domniei lui Iustinian până la cea a lui Mauricius, în România, în Transilvania şi în regiunile vecine Ungariei (adică în Banat). „Cercetările lingvistice moderne confirmă această opinie" (p.103), conchidea savantul ceh, iar noi putem adăuga că şi toponimia slavo-română o confirmă, fără nicio îndoială.

populaţiei româneşti autohtone, care a transmis-o. Pe malul stâng al Dunării, *cnezatul* este forma de organizare patriarhală a românilor, de aceea în secolele al XIV-lea şi al XV-lea se întâlneşte şi în Banat un număr atât de mare de cneji români. Este semnificativă absenţa *voievozilor* în această regiune, care nu sunt menţionaţi decât o singură dată. După ce au reuşit să asimileze ultimele rămăşiţe de slavi cu care conviеţuiau, românii din Banat au urmat o evoluţie proprie, distinctă de cea a românilor din alte regiuni: ei au păstrat *ohabele* sau satele scutite de impozite ruinătoare (acest termen de origine slavă nu mai există decât la românii din Banat şi dintr-o regiune învecinată). Banatul este singurul teritoriu românesc unde s-au menţinut câteva urme ale vechii *jupe* slave şi unde s-a împământenit instituţia *crainicilor,* împrumutată de la slavii de nord, care s-a menţinut aici până la sfârşitul Evului Mediu. Mai târziu, aceste influenţe slave şi-au pierdut orice importanţă, din momentul în care populaţia slavă, complet asimilată de români, a dispărut.

Obiecţia cea mai gravă care poate fi adusă prietenilor noştri, istoricii sârbi, este că în niciunul din comitatele Timiş, Caraş, Cuvin sau vechiul Torontal nu s-a făcut vreo simplă menţionare a sârbilor în secolele al XIII-lea sau al XIV-lea. Numai pe la mijlocul secolului al XV-lea, regii Ungariei îi vor coloniza în aceste regiuni.

Primul sârb pe care îl întâlnim la noi este Dimitrie, fiul regelui Vucašin; între anii 1404 şi 1407 el devine conte de Zarand şi *pârcălab* sau prefect de Şiria. Fără îndoială, înaintarea turcilor l-a obligat să fugă, iar regele Ungariei i-a oferit adăpost. Puţin mai târziu, despotul sârb Ştefan Lazarević a obţinut domenii întinse în Ungaria: Sătmar, Baia Mare şi Baia Sprie, care trebuiau să-i servească drept refugiu în caz de nevoie şi, în afara domeniilor situate pe teritoriul maghiar, alte două proprietăţi în Torontal, Bečikerek şi Bečej. Urmaşul său, Gheorghe Brancović, a primit

în 1439 impozanta cetate regală de la Şiria, situată dincolo de Mureş, cu oraşele şi satele care depindeau de ea, împreună cu nobilii români[20]. Dar este evident că posedarea acestor domenii nu implică, după cum au susţinut în mod greşit istoricii sârbi, colonizarea lor cu o populaţie sârbească. Dimpotrivă, dieta maghiară a interzis noilor veniti să se înconjoare, în fortăreţele lor, de prefecţi şi de alţi funcţionari străini. Probabil că trebuie să-i considerăm refugiaţi sârbi pe aceşti *barones rasciani,* menţionaţi în 1438 ca proprietari ai satului Saruld[21], situat nu departe de comunele Tolvădia şi Partoş.

Primele grupuri importante de emigranţi sârbi nu s-au stabilit în Banat decât prin a doua jumătate a secolului al XV-lea. în 1464, regele Mathias oferă domeniul Nădlacului familiei Jakšić, refugiată din lagodina sârbească. Acestui domeniu i se adaugă opt sate din comitatul Timiş şi 43 de sate din Caraş, toate locuite de români. În noile sale teritorii, familia Jakšić a adus aproximativ 1200 de soldaţi sârbi care s-au stabilit cu familiile lor. În 1478 au mai obţinut trei sate româneşti pe malul stâng al Mureşului: Fenlac, Şerfeşti şi Lupeşti, unde au instalat colonişti sârbi.

În această perioadă, Peninsula Balcanică a fost teatrul unor transformări politice, etnice şi sociale de importantă deosebită. În 1459, Semendria[22] a căzut în mâinile turcilor şi, odată cu ea, s-au prăbuşit ultimele vestigii ale statului sârbesc independent.

De acum înainte, luptele continue ale turcilor împing spre nord noi valuri de emigranţi, care se refugiază în Bosnia, Croaţia, Slovenia, la Sirmium şi, în cele din urmă, în Banat. Într-o scrisoare particulară, regele Mathias evalua la aproximativ 200.000 numărul acestor dezrădăcinaţi care şi-au abandonat

[20] „Transilvania", 1917, Studiul *Cele mai vechi ştiri cu privire la românii din eparhia Aradului*

[21] Csánki, *op. cit.,* p. 60.

[22] Azi Smederevo

vetrele situate dincolo de Dunăre. Un fapt deosebit de important este menţionat de către regele Mathias într-o scrisoare adresată papei Sixtus al IV-lea (1480): „Când a invadat regiunea cuprinsă între Semendria şi Kruševac, Paul Kinizsi[23] a luat cu el în jur de 60.000 de sârbi, dintre care marea lor majoritate s-a stabilit în Sirmium, iar un alt număr s-a aşezat în Banat. După expediţia din 1502, când voievodul Transilvaniei şi banul Croaţiei au cucerit Cladova, Vidinul şi Nicopole, ei au colonizat numeroase grupuri de sârbi[24] în Banat, între Timişoara şi Panciova.

Banatul din secolul al XVI-lea nu mai avea fizionomia românească de altădată. Pe lângă ţăranii români, au venit să se stabilească aici şi colonişti sârbi. Ultimii, care nu ocupau, la început, decât regiunea occidentală a Banatului şi, în special, împrejurimile Becicherecului, s-au răspândit mai târziu pe malul stâng al Mureşului, la sud de Arad şi Cenad, pătrunzând puţin câte puţin în alte regiuni, situate mai la est. Dar nimic nu dovedeşte că aceste colonii au avut un caracter definitiv şi masiv. De abia cucerirea otomană, care a îngroşat rândurile lor, i-a determinat să se fixeze în aceste regiuni. În a doua jumătate a secolului al XVI-lea, sârbii s-au instalat în Timişoara, s-au răspândit până la Lugoj şi Caransebeş, au dominat Valea Lipovei şi au căutat un adăpost pe malul drept al Mureşului, la Arad şi în câteva comune învecinate. Spre sfârşitul secolului, ajung să aibă chiar şi un rol politic datorită revoluţiei pe care o organizează in 1594. Doar jumătatea orientală a comitatului Caraş-Severin, care nu aparţinuse turcilor, a fost cruţată de noii veniţi. Pentru a ne face o idee clară despre regiunile care au fost ocupate de sârbi în cei150 de ani, cât a durat dominaţia turcească, trebuie să consultăm tabloul care prezintă populaţia din Banat la începutul scolului al XVIII-lea, după retragerea

[23] Paul Chinezu.

[24] Studiul din “Transilvania”, 1917, deja citat

turcilor. Acest tablou, care se află în statisticile întocmite de administraţia austriacă, ne interesează din mai multe motive. El prezintă rezultatul definitiv al tuturor *emigraţiilor sârbeşti,* la care se adaugă grupurile de sârbi aduşi de patriarhul Arsenie Černojević care însoţea armatele imperiale dincolo de Tisa. *Defterile* sau registrele cu impozite pentru turci, care prezintă lista contribuabililor, nu sunt complete decât în districtul Cenad[25]. Numai coloniile sârbeşti, aşezate de către Ali-Bei pe cele două maluri ale Mureşului în a doua jumătate a secolului al XVII-lea, pot forma o idee despre continua mişcare a populaţiei care a avut loc sub dominaţia otomană[26]. Concluzia esenţială, ce se impune după un studiu atent al tabloului menţionat, este menţinerea elementului românesc care constituie, deşi slăbit, majoritatea covârşitoare a populaţiei pe întregul teritoriu al Banatului. Şi dacă ar fi necesar să opunem un ultim argument tezei maghiare, l-am afla tot în acest tablou: el dovedeşte, într-adevăr, că în această epocă nu a mai existat niciun singur sat maghiar în Banat, pe malurile Tisei, în împrejurimile Cenadului sau între Mureş şi Tisa. Aşa cum uraganul rupe, fără cel mai mic efort, arbuştii exotici, plantaţi de mâna omului, şi distruge din temelii civilizaţiile care nu au rădăcini înfipte în pământ, la fel au fost şterse puţinele vestigii ale cuceririi maghiare, iar proprietarii şi nobilii unguri de odinioară s-au împrăştiat fără nicio urmă.

[25] Velicz-Kammerer, *Török kincstári defterek*.
[26] Borovszky S., *Egy alajbég telepitései Delmagyarországon*.

BANATUL ŞI POLITICA DE COLONIZARE AUSTROUNGARĂ

Statisticile întocmite de generalul Mercy în 1717, adică de îndată ce Banatul a fost recucerit, cuprind lista completă a comunelor, locuinţelor şi locuitorilor grupaţi pe naţionalităţi, pentru cele 11 districte ale Banatului. Dar noi suntem în posesia unui număr mai mare de statistici, fapt ce ne permite să constatăm anumite diferenţe privind numărul comunelor locuite şi al celor nelocuite, cât şi numărul total al caselor şi al locuitorilor în general, ele păstrează aceeaşi proporţie numerică între elementul naţional românesc şi elementul sârbesc şi tocmai acesta este, în cazul de faţă, meritul lor. Astfel, dacă statistica din 1717 prezintă în Banat 21.500 de case în 688 de comune, o alta, care datează din anul 1725, nu mai conţine decât 560 de comune, cu 120 mai puţine decât în prima statistică, ea înregistrând, în schimb, 343 de localităţi nelocuite[27]. Aceste diferenţe importante, pe care le constatăm şi între alte recensăminte din epocă, se explică prin politica de colonizare a administraţiei austriece din Banat. *Beamterii*, care le redactau pentru autorităţile centrale de la Viena, se gândeau astfel să determine Curtea să grăbească transportul coloniştilor spre terenurile nepopulate. În aceste condiţii, hărţile desenate în epocă de către specialişti indică un mare număr de *praedia* nelocuite. Publicând rezultatul acestor statistici, istoricii maghiari au omis însă date importante care ne interesează în mod deosebit: este vorba despre cifrele care indică proporţia dintre cele două naţionalităţi, română şi sârbă, care populau vechiul teritoriu al Banatului.

---

[27] Szentkláray I., S*záz év Délmagyarország ujabb történetéböl*,I, p. 20 şi urm.

Potrivit unui recensământ din anul 1743, păstrat în arhivele fostului minister de război din Viena şi publicat de istoricul român N. Dobrescu în 1905, configuraţia etnică a Banatului se prezenta în felul următor:

	District	Sate româneşti	Sate sârbeşti	Sate diverse
1	Timişoara	19	17	7germane
2	Palanca	42	8	-
3	Panciova	-	12	1 german
4	Caransebeş	75	-	-
5	Ciacova	49	11	1german
6	Bečkerek	-	28	1 srb.-german
7	Cenad	1	14	1 german
8	Lipova	22	14	3 germane
9	Lugoj	96	-	-
10	Orşova	37	-	-
11	Vârşeţ	40	16	2 germane

Ceea ce se desprinde, în primul rând, din statistica de mai sus este numărul restrâns de comune din cele trei districte situate în imediata vecinătate a Tisei. Nu găsim decât 54 de comune locuite de sârbi. Or, acest număr reprezintă echivalentul comunelor româneşti dintr-un singur district, spre exemplu, Ciacova. Restul teritoriului şi-a păstrat caracterul românesc până şi sub dominaţia turcească. De altfel, districtele sârbeşti sunt în general slab populate: de abia dacă au 1789 de case, în timp ce în districtele româneşti se află, la Vârşeţ, de exemplu, 3501 de case, la Ciacova 3492, la Caransebeş 3915 şi la Palanca 2377. Dacă s-ar evalua la aproximativ 100.000 de suflete populaţia Banatului, la data retragerii turcilor, românii reprezentau cel puţin 80% din această populaţie.

Tabloul prezentat ne permite să facem şi alte constatări. Mai întâi, nu se poate afirma în mod serios, aşa cum fac istoricii sârbi, Zeremskij, Radonić şi, mai recent, Dušan Popović, că

jumătatea din Banat, situată la vest de o linie ce uneşte Aradul cu Biserica Roşie (Crvena Crkva), trecând prin Timişoara şi Vârşeţ, a constituit în 1720, dată când a scăpat de sub dominaţia otomană, ca şi în timpul acestei dominaţii (1580), un teritoriu populat în întregime de sârbi.

În realitate, există mai multe comune pur româneşti (150) în patru districte ale acestui teritoriu (Palanca, Vârşet, Ciacova, Timişoara), iar numărul comunelor sârbeşti din întregul Banat se ridică la 120. În al doilea rând, dacă se examinează o hartă a aşezărilor din Banat, de la mijlocul secolului al XVIII-lea, se observă că acestea sunt rare într-o zonă ce se întinde la sud-vest de Timişoara. Acest fapt se explică prin prezenţa terenurilor inundabile în această regiune, care fac de nelocuit suprafeţe întise[28]. Elementul românesc venind dinspre est, a pătruns până la aceste diguri naturale, în timp ce sârbii nu au trecut peste Tisa şi nu au putut să intre în legătură cu aşezările slave din nord decât datorită colonizărilor din secolul al XVIII-lea. A vorbi, deci, de un teritoriu etnic sârbesc în aceste regiuni înseamnă a ignora realităţile istorice. Sub ocupaţia turcească, regiunea situată în jurul Timişoarei a fost numită *Vlaška* sau *Ţara Românească,* în opoziţie cu *Rácság,* care desemna teritoriul din Banatul occidental.Termenul *Vlaška* sau *Nahija Vlaška* a fost folosit în jurul anului 1660 şi de patriarhia sârbească, iar în anul 1652, un episcop al Timişoarei era numit *vlaškozemskij* (din Ţara Românească). Este clar că un astfel de titlu nu a putut să fie folosit în Banat decât atunci când, în urma cuceririlor turceşti, grupuri mai mult sau mai puţin numeroase de colonişti sârbi şi-au făcut apariţia pe malul stâng al Dunării. Deoarece au găsit aici o populaţie românească foarte compactă, termenul *Vlaška* a ajuns să desemneze şi această regiune. Celebrul călător turc Evlia Čelebi, care a trăit pe la mijlocul secolului

[28] Laurian Someşan, *Câmpia Tisei ca barieră etnică,* Bucureşti, 1943, p . 27.

al XVII-lea, a denumit şi el Banatul prin echivalentul turc de *Ţara Românească.* Termenii *Rascia, Rácz*ság sau, după Dušan Popović, *Ráczország,* vizau regiunea vecină cu râul Tisa, adică Torontalul şi Bačka, la care s-ar adăuga, poate, şi partea de sud-vest a Banatului cu centrul la Panciova[29].

Acest raport de forţe dintre românii şi sârbii din Banat s-a menţinut, de altfel, de-a lungul întregului secol al XVIII-lea[30]. În anul 1797, cele două dioceze ortodoxe din Banat au făcut recensământul credincioşilor grupându-i pe naţionalităţi: în dioceza Timişoarei existau 196.211 români faţă de 147.140 sârbi, ceea ce reprezintă 57,05% şi 42,05%, iar dioceza Vârşeţului conţinea 198.017 români faţă de 26.513 sârbi (88,2% şi 11,8%). Superioritatea evidentă a elementului românesc rezultă din aceste cifre, care s-au menţinut până în zilele noastre într-un raport aproape constant.

Nu putem vorbi, aşadar, despre existenţa în Banat a unui teritoriu etnic sârbesc care are drept graniţe Aradul, Timişoara şi Vârşetul, decât făcând abstracţie de restul populaţiei care era autohtonă şi mult mai numeroasă decât sârbii. Şi niciodată grupurile dispersate de populaţii străine nu au putut să transforme caracterul autentic al teritoriilor unde autohtonii trăiau în masă compactă. Soarta acestor insuliţe a fost întotdeauna pecetluită dinainte: ele au fost puţin câte puţin asimilate de mediul străin şi au sfârşit prin a dispărea. Gruparea etnică sârbească din Banat şi din judeţul Arad conţine, potrivit recensământului din 1930, un total de 2060 de membri, atât de răspândiţi prin comunele româneşti, încât nu pot constitui şi întreţine o singură comunitate bisericească.

Pentru a ne convinge de importanţa pe care o are elementul românesc, chiar şi la Timişoara, este suficient să-l

[29] D.I. Popović şi Sv Matić, *O Banatu i stanovnistvu Banatu u 17 veku*, Sr, Karlovci, 1933, p. 4 şi 17.
[30] Dr. Dušan, L Popović, *Vojvodina*, I, Beograd, 1925, p. 57-66.

citam pe Mathias Bel, un cunoscut istoric maghiaro-slovac, care vizitând Banatul prin anii 1720-1730 mărturiseşte[31]: „hinc est ut nihil sermone valahico Temesvarini sit vulgatius" sau „Valachi incolunt potissimum provinciam"[32].

În anul 1716, când cetatea Timişoara a fost cucerită de turci, cartierul cu populaţia cea mai numeroasă, Palanca Mare, care număra mai multe mii de locuitori, era într-adevăr locuit de români şi sârbi, în timp ce Palanca Mică, situată la sud-est de cetate, era locuită doar de români. În 1718 se construieşte din nou un cartier numit *Maierul Vechi* sau *Maierul Valah* - devenit astăzi *Elisabetin,* care a fost locuit aproape în exclusivitate de români, timp de mai multe decenii. Un recensământ din anul 1754 arată că acest cartier, denumit, în general, prin termenul *rascian,* adică *Auswärtige Fabrik*[33] era locuit în majoritate de români. Lista cu numele lor dovedeşte că, din cele 670 de familii, 300 erau româneşti. Dacă adăugăm şi întreaga populaţie românească din *Maierul Valah,* care nu figurează în această listă, putem conchide că după patruzeci de ani de la recucerirea Banatului, rornânii constituiau o majoritate dacă nu absolută, cel puţin relativă (dintr-un total de 1100 de familii). Comunitatea bisericească sârbo-română şi mai ales intoleranţa conducătorilor politici sârbi, ca şi permanenta ostilitate manifestată de administraţia austriacă faţă de români au condus la un regres al acestora din urmă, oprindu-le evoluţia firească în acest oraş[34]. În anul 1817, repartiţia pe naţionalităţi a locuitorilor Timişoarei era modificată după cum urmează: 8775 germani, 3807 români, 2346 unguri si 1770 sârbi.

Dacă dominaţia maghiară şi cea turcească nu au reuşit să înlăture caracterul exclusiv românesc al acestei provincii,

[31] *Történelmi és Régészeti Értesitö*, Temesvár, 1892, VIII, p. 205.

[32] "Nimic nu este mai răspândit decât vorbirea valahică (românească) timişoreană"; "Valahii locuiesc, în cea mai mare măsură, în provincie".

[33] "Fabricul de la periferie"

[34] I. Stoia-Udrea, *Studii şi documente bănăţene*, Timişoara, 1943; p. 35-45

administraţia austriacă a ajuns, dimpotrivă, să o altereze, datorită unei intense politici de colonizare, care a introdus în masele compacte de români un număr considerabil de elemente străine. Curtea de la Viena, care în toamna anului 1716 s-.a instalat în Banat după ce turcii au fost alungaţi, a considerat că acest teritoriu este un excelent câmp de exploatare pentru fisc. În secolul al XVIII-lea, administraţia austriacă nu s-a condus deci după principii de drept public, cum ar fi dorit patrioţii maghiari, care cereau revenirea la vechea situaţie; mai mult, ea nu urmărea, în mod gratuit, atracţia unei regiuni care a avut mult de suferit de pe urma dominaţiei turceşti. Egoistă şi lipsită de scrupule, această administraţie nu avea decât un scop: să-i stoarcă de bani pe oamenii nevoiaşi. De îndată ce a devenit conştientă de bogăţiile acestui pământ, ca şi de importanţa deosebită a elementului românesc, ea a adus colonişti germani în Banat în urma vânzării unor vaste proprietăţi în regiunile cele mai fertile. Totuşi, trebuie să recunoaştem că administraţia austriacă, dispunând de mijloace tehnice, s-a străduit, în secolul al XVIII-lea, să dreneze întinsele mlaştini care reduceau considerabil suprafaţa terenurilor productive. *Banatul de Timişoara,* cum l-au numit în mod oficial austriecii, a fost împărţit apoi în 13 districte administrative, 6 circumscripţii militare şi *Clisura.* Dar aceste districte şi conducerea lor nu erau altceva decât principalii factori însărcinaţi să execute ordinele puterii centrale. S-a căutat zadarnic o formulă de quvernare mai accesibilă decât cea a regimului absolutist şi militar din Banat[35].

Ceea ce a fost fatal pentru poporul român din această provincie este faptul că, în epoca respectivă, Curtea de la Viena avea convingerea că dominaţia sa asupra regiunilor recent cucerite nu ar putea fi comsolidată decât printr-un număr considerabil de supuşi catolici şi de germani. Fiindcă românii nu erau catolici,

[35] Vezi şi Szentkláray I., *Mercy Cl. Florimund kormányzata a temesi bánságban*.

generalii austrieci îi considerau ostili intereselor statului şi îi supuneau la nenumărate umilinţe pentru a-i determina să plece din Banat.

Ca urmare, colonizarea Banatului, începută în anul 1718 şi continuată timp de 200 de ani, a adus un prejudiciu unităţii etnice a teritoriului şi intereselor materiale pe care le aveau locuitorii autohtoni. În decursul primului secol care a urmat retragerii turcilor, colonizarea a fost dirijată de Curtea de la Viena, iar timp de o jumătate de secol, cât a durat aşa-numitul regim *constituţional,* ungurii au dus şi ei, sub steagul naţional, o politică identică în scopul de a face să triumfe interesele maghiare.

Primele colonii de şvabi s-au făcut fără un plan de ansamblu. De abia mai târziu, în timpul domniei împărătesei Maria-Thereza, principiile de guvernare au fost grupate într-un sistem. Dar populaţia Banatului nu a crescut, până la mijlocul secolului al XVIII-lea, decât cu aproximativ 35.000 de coloniști, care erau în cea mai mare parte germani (şvabi) catolici. Printre ei se aflau însă şi italieni, spanioli, francezi, adunaţi din toate ţările Europei de către agenţi, care îi atrăgeau aici prin promisiuni mincinoase. Numărul coloniştilor s-a dublat în timpul domniei împărătesei Maria-Thereza şi a lui Iosif al II-lea. Cunoaştem în detaliu acţiunea întreprinsă, originea, numele coloniştilor, suprafeţele de teren pe care aceştia le-au obţinut, privilegiile de care se bucurau. Dacă nu s-ar fi urmărit prin această colonizare decât creştere raţională a populaţiei, necesară pentru eliberarea bugetului de stat, nu s-ar fi ajuns la mutarea elementului românesc şi la înlocuirea lui cu indivizi fără căpătâi, aduşi din străinătate. Dacă cei colonizaţi au fost scutiţi, încă de la început, de plătirea impozitelor pe timp de câţiva ani, populaţia autohtonă a trebuit să plătească atâtea contribuţii şi să presteze atâtea munci, încât s-a văzut obligată să-şi părăsească vetrele

strămoşeşti. Încă din anul 1718, locuitorii mai multor sate din jurul Caransebeşului au fost siliţi să plece în Ţara Românească, deoarece erau copleşiţi de impozite (o povară suprasolicitantă pentru contribuabili), după cum se constată într-un act oficial. Ca să oprească acest curent periculos care ameninţa să disloce întreaga populaţie românească din sudul Banatului, ca şi de pe malurile Mureşului, generalul Mercy a trebuit să scutească de impozite, timp de doi ani, populaţia românească din satele ale căror locuitori părăsiseră Banatul[36]. În alte regini, abuzurile făcute de administratorii districtelor, precum şi brutalitatea ofiţerilor şi a soldaţilor austrieci nu mai cunoştea limite. Populaţia autohtonă era chiar obligată să suporte cheltuielile de călătorie ale coloniştilor, mai ales în prima jumătate a secolului al VIII-lea. Acesta este motivul pentru care, în anul 1719, populaţia din valea Timişului a refuzat să continue plata contribuţiilor ce i-au fost impuse; motivul penru care între anii 1724-1725 românii din regiunea Moldoviţa şi din Caransebeş au organizat o răzvrătire sângeroasă[37] împotriva noului regim austriac; şi, în sfârşit, motivul pentru care întreaga populaţie românească i-a întâmpinat pe turci cu braţele deschise, când aceştia au recucerit Banatul pentru scurt timp, fiind dispusă să lupte alături de ei.

În cursul anilor 1738-1739, administraţia austriacă a fost obligată să organizeze o adevărată expediţie militară împotriva românilor care s-au revoltat aproape în întregul Banat. Ea s-a dedat la represiuni sângeroase împotriva unei populaţii complet lipsite de arme, ceea ce ne face să credem că adevăratul scop urmărit de această administraţie era exterminarea elementului românesc. Un istoric bănăţean, care se arată în general foarte rezervat în aprecieri[38], descrie în următorul mod *execuţia* căreia

[36] Szentkláray I., *Mercy Cl. Fl.*, p. 34-35,

[37] Vezi Baróti, *Adattár Delmagyarország történetéhez,* pentru anii respectivi.

[38] Patriciu Dragalina, *Din istoria Banatului Severin,* vol. III, p. 210. Vezi şi dr. Antoniu Mărchescu, *Grăniceri bănăţeni şi Comunitatea de avere*, Caransebeş, 1941, p. 60 şi urm.

românii i-au fost victime: „Mişcarea românilor s-a extins în întregul judeţ Caraş-Severin şi într-o bună parte din Timiş. Putem spune că porțile capitalei Banatului au fost zguduite de strigătele de răzbunare ale unui popor asuprit. Revolta a fost înecată în sânge. Năvălind în mod laş asupra românilor, cavaleria imperială a străbătut într-o lună distanţa care separă *porţile de fier transilvane* de Dunăre şi Timişoara de Slatina, a transformat în cenuşă majoritatea satelor, i-a masacrat pe notabili şi pe fruntaşii satelor lăsându-i, în plină iarnă, fără adăpost, pradă foamei şi gerului, pe bătrânii neputincioşi, pe mame, femei şi copii".

Represiunea, căreia i-au căzut victime zeci de mii de români bănăţeni, urmaşi ai locuitorilor de altădată din districtele privilegiate, a pus capăt protestului ferm al populaţiei autohtone împotriva colonizării Banatului. Deşi românii au fost învinşi, iar literatura epocii i-a numit *rebeli* şi *hoţi,* protestul lor rămâne, totuşi, un fapt istoric. Colonizarea Banatului de către administraţia austriacă nu a constituit doar proba cea mai umilitoare la care au fost supuşi românii, ci şi o dreptate făcută cu atâta cinism şi cu atâta cruzime, încât nicio realizare de ordin fiscal, nicio pretenţie de progres nu ar putea să o şteargă.

Ceea ce i-a adus la culmea disperării pe români este faptul că administraţia nu îi stabilea pe coloniştii şvabi decât în satele româneşti, unde le acorda toate facilităţile necesare pentru ca ei să-şi poată construi case, mergând până la alungarea vechii populaţii româneşti, pe care o deposeda de pământuri, ca să-i instaleze, în loc, pe noii veniti. Desigur, avea grijă ca numărul coloniştilor din satele româneşti să fie cât mai mare, fiindcă, altfel, aceştia riscau să fie alungaţi de populaţia românească. În sfârşit, un ordin al împărătesei Maria-Thereza, dat la 14 iulie 1765, informa administraţia din provincie despre decizia luată de către Curtea de la Viena, de a muta în alte regiuni comunele

româneşti din Banat[39]. Deoarece administraţia de la Timişoara a elaborat un proiect detaliat privind executarea acestui plan, în luna martie a anului 1767, contele Rialph Perlas a prezentat împărătesei un memoriu în care arăta clar că „mutarea populaţiei româneşti este necesară mai ales pentru a asigura colonizarea nemţilor. Coloniştii nemţi tremură de frică atunci când află că se vor aşeza printre români”. De asemenea, acest înalt demnitar conchide afirmând că planul împărătesei poate fi realizat prin evacuarea românilor care se află între Arad şi Timişoara, urmând apoi să fie aplicat pe scară largă. În aceste condiţii, putem deci considera un noroc extraordinar faptul că evacuarea nu a fost executată şi că, cu excepţia a trei comune care au fost strămutate în Torontal în condiţii dramatice, majoritatea românilor au rămas la casele lor[40]. Împăratul losif al ll-lea, care cunoştea bine Banatul, unde a făcut trei călătorii de studii[41] şi a putut să se convingă, după cum arată în memorii, „că românii sunt schingiuiţi şi adesea obligaţi să-şi părăsească vetrele şi să cedeze pământurile, preferând să emigreze”, a susţinut, totuşi, evacuarea tuturor românilor de la Căpâlnaş până la Orşova”[42]. Deci, după ce românii au fost deposedaţi de toate pământurile fertile de la câmpie, se voia alungarea lor şi din regiunile muntoase. În anii 1797-1798, sub domnia împăratului Francisc al ll-lea, problema evacuării populaţiei româneşti din împrejurimile Caransebeşului a stat din nou în atenţie, dar ea a rămas la stadiul de proiect şi de această dată.

Întrucât împăratul losif al ll-lea considera că formarea marilor proprietăţi din Banat ar putea spori veniturile statului,

[39] „Invocând *ratio status militaris et politici*, au pretins ca în districtele situate în nord-vestul Timişoarei, între râurile Mureş, Tisa şi Bega, să se stabilească noi comunităţi germane”.
[40] Szentkláray I., *Oláhok költözte*tése Délmagyarországon a mult században.
[41] Czoernig, *Ethographie von Oesterreich, I-II*.
[42] Valahii trebuie neapărat îndepărtaţi de lângă păduri şi colonizaţi de la Căpâlnaş până la Caransebeşul German, altfel pădurile vor fi distruse.

numeroase domenii au fost vândute, la licitaţiile din Viena şi Timişoara, unor amatori recrutaţi mai ales din rândul comercianţilor îmbogăţiţi în timpul ultimelor războaie şi dintre funcţionari, cărora li se acordau facilităţi de plată. Noii veniţi s-au instalat în Banat, iar locuitorii autohtoni, adică românii, trebuiau să-i servească în calitate de iobagi.

În timp ce populaţia românească era mai asuprită decât sub jugul turcesc, administraţia provinciei îi primea pe toţi străinii şi le acorda numeroase privilegii. Astfel, în anul 1737, la Vinga şi în împrejurimi, s-au instalat bulgari refugiaţi din Oltenia, în timp ce un alt grup s-a stabilit în Caraşova şi în comunele românilor, cunoscut sub numele de craşovani. Şi elementul sârbesc a fost întărit în cursul secolului al XVlll-lea prin emigraţii şi colonizări. Valul de refugiaţi, conduşi de patriarhul Arsenie Ioanović Sakabent, le sporeşte numărul, mai ales în districtele Pančova, Bečkerek şi Biserica Albă (Biela Crkva). Dacă răsfoim *Etnografia* lui Czoernig[43], celebrul purtător de cuvânt al imperialismului austriac, ne dăm seama de numărul mare al comunelor întemeiate şi colonizate de sârbi în această regiune, până la sfârşitul secolului al XVlll-lea.

Astfel, teritoriul etnic românesc al Banatului a fost metodic redus şi dezmembrat de către administraţia austriacă, iar când provincia a fost din nou încorporată Ungariei (1788), administraţia comitatelor a adus aici, pe lângă şvabi, care nu încetau să vină, şi cehi, slovaci, precum şi un număr important de maghiari. Oare nu am văzut noi cum s-au creat, în zilele noastre, în judeţele Caraş-Severin, Timiş şi Torontal, pe baza legilor constituţionale, cele câteva sate de *ceangăi* al căror unic rol era să facă o breşă în blocul românesc şi să unească grosul populaţiei maghiare cu secuii din Transilvania.

[43] Czoernig, *Ethographie von Oesterreich, I-II*.

Ca urmare, de abia în secolulal XVlll-lea şi în secolul următor au putut fi întemeiate, în Banat, 20 de comune cu colonişti maghiari, majoritatea în regiunea de vest, aproape de Tisa; numărul lor s-a dublat după anul 1873. Legea colonizării din 1894 a inaugurat apoi politica de reducere a populaţiei româneşti, în judeţul Severin fiind create 7 colonii maghiare[44]. Numai în felul acesta se explică prezenţa maghiarilor în mediul rural din Banat.

[44] Hitel, *Nemzetpolitikai Szemle*, VIII, nr. 3, Cluj, p. 158-163.

BANATUL, PARTE INTEGRANTA DIN UNITATEA ROMÂNEASCA

Politica habsburgilor a făcut deci din Banat un refugiu pentru diversele elemente etnice, care i-au modificat fizionomia seculară, în cursul ultimelor două secole. Dar perseverenţa tenace a unui regim care dispunea de cele mai variate mijloace pentru a anihila opoziţia popoarelor oprimate nu a reuşit să fărâmiţeze populaţia românească a cărei formare trebuie căutată în timpurile cele mai îndepărtate. Fie că avem în vedere repartiţia populaţiei între frontierele care au existat până în anul 1940, fie că luăm drept bază a aprecierilor demografice situaţia din Banat înainte de 1918, se impune o constatare: aceea că românii deţin majoritatea absolută în Banatul românesc şi majoritatea relativă pe întregul teritoriu curpins între munţi, Mureş, Tisa şi Dunăre. Cu siguranţă că, pe măsură ce se înainta spre vest, populaţia românească, compactă până atunci, se răreşte, în timp ce insuliţele alogene se înmulţesc. Dar dacă examinăm mai îndeaproape tabloul etnografic al regiunii, constatăm că doar elementul românesc este prezent pretutindeni, în toate judeţele, în toate circumscripţiile administrative, în timp ce ungurii au grupuri importante doar în oraşe, iar sârbii nu sunt întâlniţi decât în vestul Banatului. Şi unii, şi alţii sunt aproape complet absenţi în centru şi în est. Grupul nemţilor colonizaţi pe teritoriul ce se întinde între Lipova şi Arad, Timişoara şi Chichinda formează, este adevărat, o *zonă mixtă,* dar superioaritatea etnică a românilor nu este niciunde mai puţin evidentă. Aşezările româneşti ocupă însăşi

inima Banatului şi sunt străbătute de toate drumurile esenţiale, de toate pasajele importante. Doar românii îşi pot impune astfel dominaţia politică în acest teritoriu strâns legat de alte regiuni pur româneşti, de pe malul drept al Mureşului şi din Hunedoara

Românii din Banat au fost întotdeauna conştienţi de apartenenţa la unitatea etnică şi politică a naţiunii lor şi acest lucru a constituit un factor decisiv în evoluţia teritoriului. Primii patrioţi români din această provincie Dimitrie Ţichindeal, Damaschin Bojincă şi Eftirnie Murgu au observat, pe bună dreptate, că Banatul reprezintă continuarea, în mod natural, a bazinului carpatic şi că el constituie un element indispensabil desăvârşirii unităţii românilor. Pe de altă parte, ştiinţa obiectivă a stabilit că această provincie, departe de a fi fost ocupată târziu de către români, este, dimpotrivă, leagănul românismului şi că formează, de secole, pentru întreaga populatie românească, un minunat bastion de apărare.

Ar fi fost natural ca după prăbuşirea Imperiului Austro-Ungar Banatul să fie reintegrat în unitatea politică de care îl leagă caracterul său etnic. Dar s-a preferat să fie împărţit pentru a satisface interese diferite şi, mai ales, pentru a permite stabilirea relaţiilor de bună vecinătate între popoare, care după secole de lupte şi-au obţinut, în sfârşit, frontierele naţionale.

Expunerea de mai sus permite să se deducă în ce măsură aceste noi frontiere se justifică din punct de vedere istoric. De altfel, discuţia propriu-zisă dintre foştii şi noii pretendenţi ai Banatului are rădăcini adânci.

Ungurii au fost primii care l-au reclamat austriecilor şi au reuşit să-l anexeze Regatului Maghiar în 1778, cu toate că ei nu reprezentau decât o proporţie infimă din populaţia provinciei. Dominaţia lor, care s-a menţinut până în anul 1918, nu are altă justificare decât imperialismul naţiunii maghiare şi prezumţia unui drept istoric. Acesta este motivul pentru care ei susţin că,

din secolul al XI-lea până în secolul al XVI-lea, majoritatea populaţiei din Banat era maghiară, motivul pentru care ei pun la îndoială dovezile istorice ale existenţei elementului românesc şi nu încetează să minimalizeze rolul pe care românii l-au avut întotdeauna în această provincie.

În aceeaşi perioadă, sârbii au ridicat şi ei pretenţii asupra Banatului. Congresul lor naţional, întrunit la Timişoara în anul 1790, a cerut, în scris, să li se dea Banatul ca *teritoriu propriu* cu atribuţii autonome. Deşi favorabilă, în principiu, concesiunii unui astfel de teritoriu, Curtea de la Viena şi-a rezervat dreptul de a aprecia momentul oportun creării acestei *corporaţii morale* şi regiunea în care sârbii ar urma să fie evacuaţi în acest scop[1]. Putem vedea astfel că, deşi i-a invitat pe sârbi printr-un comisar special să-şi exprime doleanţele şi revendicările, Curtea însăşi considera că Banatul nu poate fi reşedinta unei *voivodine* sârbeşti. Potrivit mărturiei lui Vladimir lakšić, demograf sârb din secolul trecut, sârbii care ridicau pretenţii asupra Banatului nu constituiau decât 22% din populaţia acestui teritoriu[2]. În acea epocă, românii erau de trei ori mai numeroşi decât petiţionarii Congresului de la Timişoara, iar coloniştii şvabi, de soarta cărora Curtea se interesa în primul rând, nu puteau fi sacrificaţi pretenţiilor sârbeşti.

De altfel, aceste revendicări nu au fost satisfăcute deoarece, între timp, Curtea de la Viena s-a reconciliat cu ungurii, dar trebuiau să fie reluate în anul 1848 şi reprezentau, la acea dată, un preţios atu în jocul politic al habsburgilor. Congresul de la Karloviţ limitează revendicările lor asupra Banatului în regiunile locuite de sârbi, între Mureş şi Timişoara, care trebuia să devină reşedinţa *voivodinei.* O astfel de pretenţie putea să dea naştere unui grav conflict cu românii, care căutau, pe bună dreptate, să se emancipeze de sub jurisdicţia ierarhiei sârbeşti, pe care o considerau intolerabilă. Când

s-au văzut supuşi şi unei administraii sârbeşti, disperarea lor nu a mai cunoscut margini, iar ostilitatea dintre cele două popoare s-a manifestat în timpul revoluţiei. Fiecare dintre ele şi-a urmat propriul drum, fără a înceta să lupte împotriva celuilalt şi să faciliteze astfel jocul Vienei. În noiembrie 1849, sârbii au obţinut o *voivodină* ale cărei graniţe erau cerute de interesele guvernului, în timp ce românii trebuiau să se mulţumească doar cu un *căpitanat,* având o existenţă tot atât de efemeră ca cea a provinciei sârbeşti.

Românii nu au încetat să protesteze împotriva revendicărilor ce continuau să uzurpe, fără motiv, teritoriul etnic românesc. Încă în iulie 1848, o mare adunare populară, care a avut caracterul unui adevărat congres naţional, a formulat, la Lugoj, revendicările legitime ale românilor din Banat şi protestul lor categoric împotriva pretenţiilor sârbeşti. După crearea *voivodinei* în decembrie 1849, un memoriu, semnat de 600 de notabili din Banat, cuprindea din nou protestul plin de amărăciune al românilor, întrucât în loc să-şi vadă îndeplinită dorinţa legitimă de a forma o unitate naţională Vereinigung zu einem nationalen Ganzen”), elementul românesc din Ungaria a fost dislocat, iar românii din Banat, supuşi unei naţiuni străine care nu putea invoca pentru a se justifica decât propria ambiţie. De asemenea, ei cer[45] ca regiunile locuite de români în judeţele Timiş şi Caraş, ca şi o bună parte din Torontal să fie separate de *voivodină.*

Izvoarele contemporane (1849), care abundă în informaţii preţioase, arată în ce măsură este justificat acest protest. Astfel, când s-a propus să se acorde sârbilor un teritoriu propriu, Ladislau Szögyeny, preşedintele administraţiei civile din Ungaria, evalua populaţia *Banatului de Timişoara* cu cele trei judeţe, Timiş, Caraş şi Torontal, la mai mult de 800.000

[45] *Die Romanen der österreichischen Monarchie,* III, Wien, 1851, p, 22·23, 61-62.

de locuitori, din care 425.000, adică majoritatea absolută, erau români, 150.000 nemți, 50.000 unguri şi 175.000 sârbi şi alţi slavi. Pe de altă parte, un consilier al Curţii, baronul Ludwig Ambrozy constata că, dacă s-ar crea *voivodina* în Banat, toate celelalte popoare care locuiau în provincie s-ar fi simţit lezate, întrucât pe acest teritoriu nu erau decât 180.000 iliri sau sârbi, faţă de 200.000 nemţi, 600.000 români şi 80.000 unguri. Cifrele, bazate cel mai adesea pe calcule aproximative, variază, după cum se observă, dar faptul că românii constituiau încă majoritatea absolută nu poate fi ignorat de nimeni. Acesta este argumentul pe care îl invocă românii când încearcă să combată proiectul de anexare a Banatului românesc la *voivodină.* Episcopul Andrei Şaguna îşi exprimă teama că încorporarea unui număr atât de mare de români ar avea consecinţe regretabile, iar Petre Mocioni, unul dintre conducătorii românilor din Banat, observă, pe bună dreptate, că sârbii ar trebui să-şi formeze *voivodina* în teritoriile care prezintă cu adevărat un caracter sârbesc, în Ungaria meridională, în Slovenia şi Croaţia, şi că unirea lor cu croaţii le-ar aduce avantaje importante[46].

Şvabii au protestat împotriva revendicărilor cerute de sârbi la un congres din anul 1848 în comuna Bulgăruş. Când au cerut însă autonomia sub conducerea unui *conte german,* înţelegeau să se alipească unei Austrii mari, ca pionieri „ai germanismului în spaţiul dunărean". Prea slabi pentru a se afirma într-o astfel de orientare politică şi aflaţi curând după aceea sub influenţa decisivă a curentului de maghiarizare, ei nu au revenit la această idee decât după prăbuşirea monarhiei austro-ungare (1918). *Consiliul naţional şvab* a fuzionat atunci cu organizaţia unitară a germanilor din întreaga Ungarie şi a cerut, din nou, autonomie administrativă şi culturală. De această dată, frontierele politice stabilite la Versailles au făcut să nu se realizeze revendicările

[46] „Balcania", VI, Bucureşti, 1944, p. 560, 561.

lor. Banatul a fost împărţit între cele trei state succesoare: România, Iugoslavia şi Ungaria, cu toată intervenţia delegaţiei şvabe pe lângă Conferinţa de pace. Această delegaţie insista să fie menţinută unitatea Banatului şi dorea ca teritoriul locuit de şvabi să fie ataşat, în întregime, României. În luna august 1919, reprezentanţii şvabilor din Banat au hotărât, în unanimitate, să ceară alipirea la Regatul României, convinşi că pot rămâne în noul stat ca un popor liber din punct de vedere naţional (ein national freies Volk). Într-adevăr, statul român le-a oferit toate posibilităţile de a se dezvolta liber şi de a scăpa de sub jugul maghiarizării. Totuşi, după anul 1940, în timpul celor mai dificile momente pe care le-a cunoscut România, unele voci ale şvabilor n-au renunţat să ceară o colaborare directă cu germanismul sud-oriental al Reichului. În anul 1941, revista *Das Reich* preconiza transformarea forţelor latente ale nemţilor de aici într-un „stat cu o conducere adevărată”.

Este clar însă că o astfel de revendicare nu s-ar fi putut sprijini pe forţa Imperiului german[47]. Şvabii din Banat nu constituie decât o insulă destul de mică şi puţin compactă între Arad, Timişoara şi Becicherec. Ei nu sunt în legătură directă nici cu infiltraţiile germane din Transilvania, nici cu coloniile mai numeroase din Panonia (Schwäbiche Türkei). În întregul Banat sunt de două ori mai puţin numeroşi decât românii.

Dacă românii din Banat au protestat întotdeauna ferm împotriva pretenţiilor străine faţă de teritoriul lor, ei au făcut-o întrucât erau conştienţi că în momentul delimitării unui teritoriu naţional între Mureş, Tisa şi Dunăre, acesta nu ar putea aparţine decât românilor, care sunt cei mai vechi şi reprezintă majoritatea absolută a populaţiei, în cea mai mare parte a provinciei. Ei cereau deci, încă din anul 1849, să fie ataşaţi unei provincii româneşti pe care guvernul de la Viena, dacă voia să fie echitabil, trebuia

[47] Hans Herrschaft, *Das Banat*, Berlin, 1942, p. 141-146, 195-196, 327.

să o creeze din toate regiunile locuite în majoritate covârşitoare de români şi în fruntea căreia să numească un conducător civil de naţionalitate română. Numai această formaţiune politică, pe care românii din Banat o denumeau, în ianuarie 1849, *România,* cu o administraţie românească şi cu limba română ca limbă oficială, corespundea atunci idealului pe care şi l-a înfăptuit generaţia de la 1848.

În aprilie 1849, delegaţia naţională a sârbilor a avut o întrevedere cu banul croat Jelačić, pentru a stabili atitudinea care trebuia adoptată de către conducătorii slavi privind revendicările românilor. Unul din demnitarii sârbi a întrebat[2]: „Guvernul are intenţia să-i organizeze pe români pe baza egalităţii în drepturi? În acest caz românii din Transilvania, Bucovina, Ungaria şi Banat vor fi uniţi aşa cum cer în petiţia înaintată împăratului?" La aceasta, banul a răspuns clar: „Aceste revendicări trebuie să fie satisfăcute în virtutea principiului echităţii".

Deşi Curtea de la Viena a reuşit să se sustragă obligaţiilor elementare ce îi reveneau faţă de poporul român, revendicările politice ale românilor din Banat nu au fost niciodată abandonate, iar în perioada dintre 1867 şi 1917, ele au continuat să se bazeze pe principiul echităţii şi al dreptului pe care îl are fiecare popor de a-şi organiza propria existenţă, în limitele teritoriului său naţional. În prima fază a disputelor parlamentare care s-au desfăşurat în Camera Deputaţiior de la Budapesta, reprezentanţii Banatului, Vincenţiu Babeş şi Alexandru Mocioni, au fost purtătorii de cuvânt ai tuturor românilor din Transilvania, iar în a doua fază a acestor dispute, Coriolan Brediceanu şi Valeriu Branişte (ultimul, după ce a stat ani grei în închisorile maghiare) au proclamat, în acelaşi timp cu alte oficialităţi din provincie, încrederea în triumful principiului de unitate naţională, triumf care a fost consfinţit la 1 decembrie 1918, la memorabila Adunare Naţională de la Alba Iulia.

Sârbii din Banatul românesc 1919-1940

I

Prin frontiera trasată în tratatul de la Sèvres, teritoriul Banatului a fost împărţit între români, iugoslavi şi unguri. Noua frontieră convenţională tăia de acum fatalmente în două nu numai blocul etnic românesc, dar despărţea, deolaltă, şi comunele sârbeşti răsfirate pe un teritoriu întins, fără putinţa de a constitui nicăieri o masă compactă. Ea lăsa deci, de o parte şi de alta a frontierei, minorităţi care erau izolate şi osândite a-şi organiza o viaţă nouă în cadrul statelor naţionale constituite în baza principiului etnic.

Numărul românilor din Banatul iugoslav era însă aproape de două ori mai mare decât al sârbilor din Banatul românesc. Recensământul unguresc din 1910 arată pe teritoriul Banatului, atribuit Iugoslaviei, cu totul 82.000 de români, iar pe sârbiî din Banatul românesc îi cifrează la 43.000 de suflete. Recensămintele oficiale mai noi, anume cel iugoslav din 1921 şi cel românesc din 1930, nu mai constată în Banatul iugoslav decât 73.938 de români, iar în Banatul românesc 40.500 de sârbi.

O privire sumară aruncată pe hartă ne arată însă că aşezările sârbeşti dinăuntrul frontierei române sunt difuze, dispersate pe o suprafaţă întinsă şi amestecate între comunele româneşti, covârşitoare ca număr, sau în vecinătatea

şvabilor, mult mai tari şi ei sub raport etnic. Într-adevăr, din 53 de comune în care locuiesc sârbii, ei deţin numai în 22 majoritatea absolută.

Tabloul ce urmează cuprinde toate localităţile cu populaţie sârbească, alături de cifra românilor, germanilor, ungurilor şi evreilor.

Nr. crt.	Comuna	Judeţul	Total	Sârbi	Români	Germani	Maghiari	Evrei	Slovaci
1	Arad	Arad	77181	1323	30370	6130	29978	7057	-
2	Nădlac	„	12467	154	3699	51	503	108	7754
3	Pecica	„	8625	89	6197	66	1698	90	338
4	Turnu	„	2081	258	607	29	1182	1	-
5	Belobreşca	Caraş	1071	997	56	4	-	-	-
6	Divici	„	650	572	78	-	-	-	-
7	Câmpia (Lugareţ)	„	1402	829	544	2	-	-	-
8	Lescoviţa	„	1015	853	154	-	-	-	-
9	Liubcova de Jos	„	1642	1156	368	16	7	4	-
10	Măceşti (Macevici)	„	764	721	43	-	-	-	-
11	Moldova Veche	„	2113	1645	363	33	36	-	-
12	Pojejena de Sus	„	650	434	197	-	6	1	-
13	Radimna	„	832	701	76	1	-	-	-
14	Socol(ovaţ)	„	1747	1256	264	38	20	2	-

15	Zlatiţa	„	1387	317	717	9	-	-	192
16	Sviniţa	Severin	1477	1381	59	12	2	-	-
17	Timişoara	Timiş-Torontal	91580	2156	24217	27807	27652	7161	-
18	Becichere cul Mic	„	3318	461	431	2294	35	-	-
19	Parţa	„	2633	194	1498	527	367	-	-
20	Ciacova	„	3744	207	1136	1759	467	63	-
21	Diniaş	„	1656	1636	7	6	7	-	-
22	Foeni	„	1938	441	1332	20	135	-	-
23	Gad	„	1227	507	403	194	74	-	-
24	Giera (Gjira)	„	1245	309	129	551	243	1	-
25	Ivanda	„	1456	975	56	318	97	-	-
26	Rudna	„	2144	954	859	102	958	3	-
27	Sânnmartinul sârbesc	„	1639	1589	9	8	7	3	-
28	Tolvădia	„	1916	272	908	607	109	-	-
29	Dejan	„	918	195	106	72	541	-	-
30	Denta	„	2979	613	1160	582	231	-	-
31	Deta	„	4056	136	538	2334	971	25	-
32	Sângeorge	„	809	525	273	1	1	-	-
33	Soca	„	968	853	30	17	17	-	-
34	Beregsăul Mic	„	1023	787	138	43	45	-	-

35	Cenei	„	2661	1185	82	1033	184	3	-
36	Checea	„	3045	748	1509	221	392	6	-
37	Jimbolia	„	10873	191	660	7640	2097	65	-
38	Felnac	„	2895	537	2142	34	50	-	-
39	Munar	„	627	173	327	2	123	2	-
40	Satu Mare	„	1451	821	94	455	64	5	-
41	Sânpetru Mare	„	2493	1716	99	416	72	-	-
42	Variaş	„	4233	1575	108	2361	69	6	-
43	Cralovăţ	„	690	668	17	2	3	-	-
44	Petrovaselo	„	819	754	33	2	26	-	-
45	Recaş	„	4210	690	378	1687	1315	13	-
46	Stanciova	„	1959	927	433	23	575	1	-
47	Cenadu Mare	„	5594	1206	2085	1547	602	7	-
48	Saravale	„	3714	990	2087	377	80	7	-
49	Sânnicolaul Mare	„	9107	799	4173	2362	1089	362	-
50	Gelu	„	1565	1110	72	321	26	2	-
51	Mănăştur	„	1740	256	985	241	242	4	-
52	Satchinez	„	2666	148	1342	974	32	-	-
53	Lucareţ	„	399	93	250	8	20	4	-

Dintre cele 11 comune din judetul Caraş în care se găsesc sârbi, ei deţin majoritatea absolută în 10 şi numai în Zlatiţa numărul românilor îi covârşeşte. Nouă din aceste comune sunt situate în plasa Moldova Nouă, constituind aşa-zisa regiune a Clisurii de Sus. Totuşi, aceeaşi plasă mai are 10 comune cu majorităţi zdrobitoare româneşti şi trei cu majorităţi formate din colonişti ceho-slovaci. Numărul românilor din întreaga plasă se evaluează la 15.699, iar al sârbilor la 8.739, dintr-un total de 28.588.

Aşezările sârbeşti din judeţul Timiş-Torontal sunt, ce-i drept, mai numeroase, dar şi mult mai slabe sub raport etnic. Dintr-un total de 37 de comune, numai 11 au majorităţi sârbeşti, iar restul de 26 cuprind fragmente de populaţie sârbească, neînsemnate faţă de numărul românilor şi al sârbilor, reprezentaţi prin sate neobişnuit de bine populate. Raportul de forţe se vede mai clar din cifrele aplicate pe judeţul întreg: la un total de 499.433 de locuitori, românii au 188.020, germanii 174.395, iar sârbii numai 28.766. În această cifră din urmă e cuprinsă şi populaţia urbană a Timişoarei şi diasporele neînsemnate din o serie întreagă de comune. Din cele 10 plăşi ale judeţului, sârbii numai în două depăşesc proporţia de 10%: Ciacova 15,8% şi Periam 11,6%. Prima din acestea e situată la frontiera iugoslavo-română şi mai are, în ciuda colonizării sistematice a Austriei, încă tot o majoritate românească, deşi numai relativă (40,9%). Plasa Deta, care se întinde de-a lungul frontierei iugoslavo-române, nu deţine decât 6,6% sârbi, alături de 40,2% români, 31,7% germani şi 14,8% unguri. Acest procent (6,6%) îl reprezintă sârbii, raportaţi la totalitatea populaţiei rurale din judeţul Timiş-Torontal.

Disparent este şi numărul sârbilor aşezaţi în nordul Mureşului, în oraşul Arad şi în alte trei comune din acelaşi judeţ. Izolaţi cu totul de celelalte colonii sârbeşti, aceştia se găsesc în

continuă scădere; sub regimul ungar, o bună parte dintre ei au căzut pradă politicii de maghiarizare. Aceeaşi soartă îi ameninţa şi pe sârbii din Timişoara, care astăzi nu mai reprezintă decât 2,2% din populaţia oraşului, dacă organizaţia bisericească, cu un episcop şi apoi cu un vicar episcopesc în frunte, nu ar fi susţinut o acţiune permanentă pentru menţinerea naţionalităţii.

Această configuraţie etnică a sârbilor din Banatul românesc nu este un fenomen nou, produs de lupta acerbă care s-a dat pentru stăpânirea acestui teritoriu între neamurile amestecate, în ultimele două veacuri, cu o diabolică artă, de politica Casei de Habsburg. Ea constituie o moştenire mult mai veche, a epocii care a premers ocupaţiei sârbilor din Peninsula Balcanică, în regiunile bogate din câmpia Tisei şi din valea Mureşului. De aceea, dacă admitem că într-un anume moment raportul numeric al populaţiei sârbeşti din Banat a putut fi mai favorabil, niciodată nu se poate vorbi, cel puţin pentru partea Banatului românesc, de un teritoriu etnic sârbesc. Superioritatea elementului românesc este atât de categorică, oriunde în judeţele şi plăşile (circumscripţiile) de dincoace de frontieră, încât întreg teritoriul acesta trebuie considerat ca făcând parte din spaţlul etnic românesc, iar grupul sârbesc, drept element străin, fără continuitate cu masa proprie şi izolat etniceşte.

II

O cercetare istorică, cât de cât obiectivă, trebuie să constate, în temeiul documentelor din secolele al XIII-lea şi al XIV-lea, că nici în Timiş, nici în Caraş, nici în Cuvin şi nici măcar în vechiul Torontal nu se face vreo menţiune despre sârbi. Ei apar numai înspre mijlocul secolului al XV-lea, colonizaţi de regii ungari.

Cel dintâi sârb pe care-l găsim la nordul Dunării a fost, între anii 1404 şi 1407, Dimitrie, fiul regelui Vukašin, care a ajuns comite în Zarand şi pârcălab al Şiriei. El era desigur primul refugiat dinaintea turcilor, care a fost primit într-un adăpost paşnic de către regele ungar. Ceva mai târziu, despotul sârbesc Štefan Lazarević obţinu feude întinse în Ungaria, pentru a-i servi ca refugiu în caz de nevoie: Sătmarul, Baia Mare şi Baia Sprie şi, în afară de alte domenii pe teritoriul unguresc, încă două proprietăţi din Torontal: Becicherec şi Beceiu. Urmaşul său, Gheorghe Brancović, obţinu în 1439 şi vasta cetate regală a Şiriei, dincolo de Mureş, cu oraşele şi satele ce-i aparţineau şi cu nobilii săi români. Dar evident că posesiunea acestor feude nu implică şi *colonizarea* lor cu populaţie sârbească, după cum afirmă istoricii sârbilor. Dimpotrivă, dieta ungurească îi opri să ţină în cetăţile lor pârcălabi şi alţi oficianţi străini. Asemenea refugiaţi sârbi vor fi fost şi acei *barones rasciani* care se menţionează în anul 1438 ca proprietari ai satului Saruld, situat in preajma comunelor Tolvădia şi Partoş.

Cele dintâi cete de emigranţi sârbi s-au aşezat în Banat abia în a doua jumătate a secolului al XV-lea. În anul 1464, regele Matia dărui posesiunea din Nădlac familiei Jakšic, care se refugiase din Jagodina Serbiei. La această posesiune aparţineau şi 8 sate din judeţul Timiş şi 43 de sate din judeţul Caraş, toate locuite de români. Aici, pe teritoriul posesiunii lor, membrii familiei Jakšic au adus vreo 1200 de soldaţi sârbi, aşezându-i împreună cu familiile lor. În 1478, ei au mai obţinut pe malul stâng al Mureşului trei sate româneşti: Felnac, Şerfeşti şi Lupeşti, unde, de asemenea, au colonizat cete de sârbi.

După războaiele înteţite cu turcii, au venit apoi în Ungaria noi şi noi cete de emigranţi sârbi, care se oploşesc în Bosnia, Croaţia, Slavonia, Sirmiu[48] şi, în cele din urmă, şi în Banat.

[48] Azi *Sremska Mitrovica*, în Iugoslavia, vechea capitală a Panoniei Inferioare.

Regele Matia evalua, într-o scrisoare particulară, cam la 200.000 de suflete numărul acestor pribegi, care şi-au părăsit locaşurile vechi de peste Dunăre. Pe noi ne interesează îndeosebi faptul, pe care-l povesteşte tot regele Matia într-o scrisoare adresată papei Sixt al IV-lea (1480), că Paul Kinizsi a adus din Serbia, cu prilejul unei invazii pe care a făcut-o în ţinutul de la Semendria până la Kruševac, circa 60.000 de sârbi, pe care i-a aşezat mai ales în Sirmiu, dar o bună parte şi în Banat. După expediţia din 1502, când voievodul ardelean şi banul croat cuceriră Cladova, Vidinul şi Nicopole, ei transportară mai multe cete de sârbi, pe care îi colonizează în Banat, între Timişoara şi Panciova.

Astfel, în secolul al XVI-lea, teritoriul bănăţean nu mai prezintă fizionomia de mai înainte. Alături de ţăranii români se aşază acum şi noii colonişti sârbi. Ei ocupă, la început, numai regiunea sud-vestică a Banatului, mai ales regiunea Becichereculuí, fixează apoi câteva colonii sârbeşti şi pe malul stâng al Mureşului, din jos de Arad şi Cenad şi, încetul cu încetul, pătrund şi în alte regiuni, mai înspre răsărit. În jumătatea a doua a secolului al XVI-lea, ei se încuibă în Timişoara, înaintează până la Lugoj şi Caransebeş, domină *oraşul* Lipova şi se aciuiază şi pe malul drept al Mureşului, în Arad şi într-alte câteva comune învecinate. La sfârşitul aceluiaşi veac, ei izbutesc a juca şi un oarecare rol politic, prin cunoscuta revoluţie pe care au înscenat-o în anul 1594. Numai jumătatea estică a judeţului Caraş-Severin, care n-a aparţinut turcilor, fu scutită de aceşti oaspeţi.

Ca să ne facem însă o idee clară despre ţinuturile pe care le-au ocupat sârbii în răstimpul celor trei jumătăti de veac de stăpânire turcească, trebuie să consultăm tabloul pe care-l tnfătişează populaţia Banatului, la începutul veacului al XVIII-lea, după retragerea turcilor. Acest tablou ne-a rămas zugrăvit în statisticile redactate de administraţia austriacă şi ne interesează din mai multe puncte de vedere.

Listele statistice compuse îndată după ce a fost luat în stăpânire Banatul, încă în anul 1717, de către generalul Mercy, cuprind înşirarea completă a comunelor, caselor şi a locuitorilor după naţionalitate, din cele 11 districte bănăţene. Dar avem mai multe liste de acestea şi trebuie să observăm că între ele există oarecari deosebiri, atât în ce priveşte numărul comunelor locuite şi nelocuite, cât şi în ceea ce priveşte numărul caselor şi al locuitorilor. În general, însă, ele păstrează aceeaşi proporţie numerică între naţionalitatea română şi cea sârbească şi aceasta constituie, pentru problema noastră, meritul lor de căpetenie.

După un recensământ făcut în anul 1743, care se află în arhiva fostului minister de război din Viena şi publicat încă în 1905 de istoricul român N. Dobrescu, configuraţia etnică a Banatului se prezintă în chipul următor:

	District	**Sate româneşti**	**Sate sârbeşti**	**Sate mixte româno-sârbe**	**Sate cu diferite minorităţi**
1	Timişoara	19	17	4	7 germ
2	Palanca	42	8	-	-
3	Panciova	-	12	-	1 germ.
4	Caransebeş	75	-	-	-
5	Ciacova	49	11	4	1 germ.
6	Becicherec	-	28	-	1srb.-germ.
7	Cenad	1	14	-	1 germ.
8	Lipova	22	14	4	3 germ.
9	Lugoj	96	-	-	-
10	Orşova	37	-	-	-
11	Vârşeţ	40	16	7	2 germ.

Din această statistică, ceea ce remarcăm, înainte de toate, numărul restrâns de comune din cele trei districte situate în imediata apropiere de Tisa. Abia găsim atâtea comune: 54 locuite fireşte de sârbi, câte comune româneşti erau, spre pildă, în districtul Ciacovei. Restul teritoriului şi-a păstrat, sub turci, caracterul românesc. Districtele sârbeşti mai erau, în afară de acestea, şi foarte slab mpopulate: abia existau în districtele sârbeşti 1798 de case, în vreme ce în districtele române erau, spre pildă, la Vârşeţ 3503 de case, la Ciacova 3492, la Caransebeş 3915 şi la Palanca 2377 de case. Evaluând deci la circa 100.000 de suflete locuitorii Banatului, în momentul când s-au retras turcii, românii formau un contingent de cel puţin 80% al populaţiei întregi. Şi ca să ne convingem de importanţa elementului românesc chiar în Timişoara, ajunge să citǎm pe Matias Bel, cunoscutul istoric ungur, care a umblat prin 1720-1730 în Banat şi care mărturiseşte că „Nihil sermone valachico Temesvarini est vulgatius” şi că „Valachi incolunt potissimum provinciam”.

Dar tabloul acesta ne permite să facem şi alte constatări. Mai întâi, nu se poate susţine în mod serios, cum fac istoricii sârbi Zeremskij, Radonić şi acum, mai nou, Dušan Popović, că întreaga jumătate vestică a Banatului, demarcată de o linie ce ar merge de la Arad prin Timişoara şi Vârşeţ până la Biserica Roşie, ar fi constituit la 1720, în momentul eliberării de sub turci, ca şi sub dominaţia turcească (1580), un teritoriu etnic pur sârbesc. În realitate, numai în patru districte, Palanca, Vârşet, Ciacova şi Timişoara, din acelaşi teritoriu, se găsesc mai multe comune pur româneşti (150), decât există sârbeşti în tot Banatul (104). În rândul al doilea, dacă privim o hartă a aşezărilor omeneşti din Banat, de la mijlocul secolului al XVIII-lea, vom observa că ele sunt deosebit de rare pe o zonă ce se întinde la sud-vest de Timişoara. Aceasta, din pricina terenurilor inundate, care

făceau nelocuibile mari întinderi. Elementul românesc a pătruns din răsărit până la aceste diguri naturale, câtă vreme sârbii au rămas fixaţi de-a lungul Tisei şi numai datorită colonizărilor din secolul al XVIII-lea au putut face legătura cu aşezările de la nord. A vorbi, prin urmare, despre un teritoriu etnic sârbesc în această regiune înseamnă a nesocoti realităţile istorice. Teritoriul situat în jurul Timişoarei e denumit tocmai în epoca turcească *Vlaška* (Ţara Românească), în opoziţie cu *Ráczság,* sub care se înţelege teritoriul din vestul Banatului (districtele Cenad şi Becicherec). Însăşi patriarhia sârbească numeşte, pe la 1660, ţinutul de care e vorba *Vlaška* sau *Nahija Vlaška,* iar un episcop din Timişoara se intitulează, în 1652, *vlaškozemskij* („din Ţara Românească"). Evident că pe teritoriul Banatului o asemenea denumire nu s-a putut împământeni decât numai după ce, în urma cuceririi turceşti, pâlcuri tot mai dese de colonişti sârbi au apărut dincoace de Dunăre. Găsind aici o populaţie în majoritate românească, ce era mai firesc decât să denumească *Vlaška* întreg acest ţinut. Cunoscutul călător turc de la mijlocul veacului al XVII-lea, Evlia Celebi, numeşte şi el, în turceşte, ţinutul Banatului drept „Ţara Românească". *Rascia, Ráczság* sau, după Dušan Popović, *Ráczország* era ţinutul de lângă Tisa, adică Torontalul şi Backa, cuprinzând poate şi partea de sud-vest a Banatului, cu centrul în Pančova.

De altminteri, raportul acesta de forţe între românii şi sârbii din Banat s-a menţinut în tot cursul secolului al XVIII-lea. La 1797, două eparhii ortodoxe din Banat şi-au numărat credincioşii după naţionalitate: în eparhia Timişoarei s-au găsit 196.211 români, faţă de 147.140 sârbi, adică 57,05% faţă de 42,05%, iar în cea a Vârşeţului, 198.017 români, faţă de 26.513 sârbi (88,2% şi 11,8%). Superioritatea elementului românesc reiese destul de convingător din aceste cifre, care se repetă categoric şi consecvent până în epoca modernă.

Prin urmare, de un teritoriu etnic sârbesc în Banat, cu frontiera la Arad, Timişoara şi Vârşet, nu se poate vorbi decât dacă se face abstracţie de restul populaţiei, care era autohtonă şi mult mai numeroasă. Nicăieri şi niciodată însă fragmentele dispersate de neamuri străine nu au putut despuia, de caracterul lor autentic, teritoriile masive ale băştinaşilor. Dimpotrivă, soarta acestor diaspore e pecetluită din capul locului: ele se asimilează încetul cu încetul în mediul străin lor şi dispar apoi definitiv. Gruparea etnică sârbească din Banatul român şi din judeţul Arad are, după recensământul din 1930, în total 2060 de membri împrăştiaţi în comune româneşti şi în număr atât de disparent, încât ei nu pot constitui şi întreţine nici măcar o comunitate bisericească.

III

Sârbii din Banatul românesc şi din judeţul Arad locuiesc în covârşitoare majoritate în mediul rural, adică 37.929; numai un mic număr e reprezentat de populaţia urbană, în oraşele Timişoara şi Arad, în număr de 2.574. După delimitarea frontierei care a împărţit Banatul, o bună parte din intelectualii sârbi au părăsit teritoriul românesc, pentru a căuta o ocupaţie în statul iugoslav, care le oferea posibilităţi de existenţă mult mai satisfăcătoare. Au rămas numai puţini preoţi şi învăţători şi câţiva liber-profesionişti, legaţi prin interese personale de aşezările bănăţene. Datorită atmosferei de toleranţă a statului român, în cursul celor două decenii următoare s-a refăcut, încetul cu încetul, mai întâi cadrul clerului şi al corpului didactic primar, apoi s-au consolidat şi celelalte ramuri de ocupaţie. În 1940, după un recensământ al vicariatului sârbesc din Timişoara, sârbii dispun de:

medici	2
avocaţi	6
preoţi	42
profesori	1
învăţători	30
învăţătoare	18
Total	99

Ceva mai bine dezvoltată e tagma negustorilor şi îndeosebi a industriaşilor: 155 negustori sârbi cu firme înscrise, cei mai mulţi practicând micul comerţ mixt (129) şi 891 mici industriaşi (meseriaşi) reprezentând aproape toate ramurile micii industrii. Fabrici au cu totul 6.

Grosul grupării etnice sârbeşti din Banatul românesc îl constituie însă ţăranii agricultori, cei mai mulţi, mici proprietari. După un tablou întocmit de Vicariatul sârbesc din Timişoara, proprietatea funciară se împarte în modul următor:

Proprietari sârbi sub trei iugăre		2767	(28%)
“	de la 3-10 “	3087	(31,2%)
“	de la 10-30 “	1711	(17,3%)
“	de la 30-50 “	317	(3,2%)
“	peste 50	166	(1,7%)
Sârbi fără proprietate		1840	(18,6%)
	Total	9888	

Întinderea proprietăţii funciare, deţinută de sârbi în Banatul românesc, este, în 58 de comune, de 93.707 iugăre,

ceea ce se cifrează la 23,6% din totalul proprietăţii particulare (397.626 iugăre), care există în comunele respective. Raportat la numărul populaţiei sârbeşti, acest procent poate fi considerat favorabil, mai ales că, exceptând doar satele sârbeşti din Clisură, ei deţin terenuri arătoare de cea mai bună calitate. Buna stare materială se vede şi din numărul de vite pe care le posedă sârbii din aceste 58 de comune:

Cai	*Vaci*	*Oi*	*Porci*	*Boi*
9310	*7627*	*36175*	*23.237*	*740*

Case de locuit posedă sârbii în total 10.434, adică, în medie, fiecare familie are cel puţin o casă.

Într-un singur domeniu ei nu s-au putut reface după anul 1918, cel al organizaţiei financiare şi cooperatiste. O bancă pe care au avut-o în Timişoara a fost nevoită a-şi închide ghişeele din pricina unor operaţiuni nesocotite de devize. Cooperativele pe care le-au avut, în majoritate constituite între ţărani, nu au reuşit să le adapteze noilor împrejurări, mai ales din cauza numărului redus de intelectuali de la sate, între anii 1919-1930 şi astfel ele s-au desfiinţat rând pe rând.

IV

Meritul de căpetenie pentru organizarea şi conducerea grupuiui etnic sârbesc din Banatul românesc îl are clerul lor şi Vicariatul ortodox din Timişoara. Îndată după stabilirea frontierei, noua episcopie sârbească din Timişoara a fost mutată la Kikinda Mare, pe teritoriul iugoslav, croindu-se pentru

credincioşii sârbi, rămaşi în hotarele României, un vicariat dependent de episcopul din Kikinda. Crearea acestui vicariat a fost recunoscută de organele guvernului român, Consiliul Dirigent din Sibiu, în 20 decembrie 1919. În 1932, părţile dezlipite ale vechii eparhii sârbeşti din Timişoara au fost reunite, pe teritoriul iugoslav, cu eparhia Vârşeţului, sub denumirea de *Eparhia Banatului.* Episcopul din Kikinda, mutat la Vârşeţ ca episcop sârbesc al Banatului, a exercitat şi jurisdicţia asupra bisericii din România până în anul 1935. Începând cu acest an, funcţionează, ca administrator al Episcopiei din Timişoara, episcopul sârbesc din Novisad. În realitate, însă, reînfiinţarea episcopiei din Timişoara nu a fost recunoscută de statul român, care a făcut-o pendentă de reuşita negociaţiunilor întreprinse în felurite rânduri cu guvernul iugoslav, pentru stabilirea unui regim bazat pe principiul reciprocităţii, şi în ce priveşte biserica românească din Banatul iugoslav. Organul provizoriu de conducere a bisericii sârbeşti din Banatul românesc a rămas, prin urmare, Vicariatul ortodox, anexându-i-se, din decembrie 1919, şi comunele bisericeşti (14), care mai înainte au aparţinut eparhiei sârbeşti din Vršac (Vârşeţ).

Vicariatul ortodox sârbesc din Timişoara şi-a păstrat până astăzi organizaţia episcopală de mai înainte, cu un consistor şi cu o adunare eparhială, constituite după regulamentul din 1872. Statul român nu a pus nicio piedică la menţinerea legăturii spirituale cu biserica mamă sârbească şi a admis ca episcopii din Kikinda, Vršac şi Novisad să exercite jurisdicţie şi asupra comunelor bisericeşti din România, să-şi ia reşedinţa temporară în palatul Episcopiei din Timişoara, să prezideze consistorul, să sfinţească preoţi şi să facă vizite canonice. În chipul acesta, biserica sârbească din Banatul românesc a rămas, de fapt, ca parte integrantă a Patriarhiei sârbeşti din Karlovci şi Belgrad.

Vicariatul ortodox sârbesc din Timişoara are trei protoprezbiterate: Timişoara, Arad, Socol; celui din Timişoara îi aparţin 21 de comune bisericeşti, celui din Arad 20, iar celui din Socol 11. Toate comunele bisericeşti au biserici şi case parohiale, precum şi sesiuni de terene, care servesc pentru întreţinerea preotului. Reforma agrară a atins numai câteva din aceste averi, reducând întinderea lor, dar, în general, ele au rămas stăpâne pe patrimoniul anterior (din 3024 de iugăre s-au expropriat 434 iugăre). Reducerile privesc mai ales sesiunile parohiale cu o întindere mai mare de 100 de iugăre. Există însă parohii sârbeşti care prin împroprietărire au obţinut sesiuni parohiale. Dar cu toate pierderile suferite din pricina reformei agrare, situaţia materială a clerului sârbesc este cea mai favorabilă în comparaţie cu celelalte culte şi îndeosebi cu clerul românesc. Statul român a acordat permanent o sumă însemnată pentru întreţinerea Vicariatului şi pentru completarea salariilor preoţeşti.

În Vicariatul sârbesc din România se află şi 5 mănăstiri: Bezdin, Sf. Gheorghe, Zlatiţa, Kusici şi Baziaş. Unele din ele reprezintă însemnate centre de viaţă monahală ortodoxă, deşi nu sunt aşezate în mediul sârbesc, ci în mijlocul populaţiei româneşti. Aceste mănăstiri au fost însă lovite mai greu de reforma agrară, fiind instituţii obligate în primul rând a ceda ţăranilor terenurile cultivabile. I s-a lăsat însă fiecăreia minimul prevăzut de lege şi trebuie remarcat, îndeosebi, că exproprierea lor s-a făcut perfect legal, ca şi a fundaţiilor româneşti. În aceleaşi conditii s-a efectuat şi exproprierea altor trei fundaţii bisericeşti, de importanţă mult mai redusă.

Aceste exproprieri sunt, de altminteri, singurele gravamine pe care le-a ridicat biserica sârbească din Banatul românesc, în cursul celor două decenii de stăpânire românească. Dar ele nu au avut caracter de agresivitate împotriva bisericii sârbeşti sau

împotriva patrimoniului altor neamuri, ci, consimţite de toată opinia democratică a ţării, au fost suportate de toţi, în egală măsură şi cu egale jertfe.

Statul român nu a pierdut nicio ocazie să acorde, îndeosebi bisericii sârbeşti, toată bunăvoinţa sa. A îngăduit să fie aplicaţi călugări şi preoţi sfinţiţi fără o pregătire prealabilă suficientă, în locul clericilor îndepărtaţi îndată după definitivarea graniţei; le-a dat lefuri de stat, a tolerat ca creşterea viitorilor preoţi să se facă în institutele teologice şi în seminariile din Iugoslavia, a admis instituirea de preoţi a unor cetăţeni străini în parohiile din Banatul românesc şi aşezarea de călugări în mănăstirile lor, fără niciun control. Nicio observaţie nu s-a făcut privitor la exercitarea jurisdicţiei spirituale, cu toate că noua patriarhie sârbească, modificându-şi statutele, s-a transformat într-o organizaţie pur naţională.

Atitudinea aceasta de toleranţă şi răbdătoare înţelegere a fost determinată de dorinţa exprimată permanent de toate guvernele române de a consolida legăturile de prietenie cu statul iugoslav, eliminând conflictele şi încercând să lichideze diferendele de orice natură. De aceea, România a insistat în deosebite rânduri să fie convocate comisiile asupra cărora s-a convenit îndată după semnarea tratatului de la Sèvres, pentru a stabili, de comun acord şi cu concesiuni reciproce, regimul bisericesc al celor două fragmente, rupte de masa conaţionalilor, adică al sârbilor din Banatul românesc şi al românilor din Banatul iugoslav. Comisiunile mixte s-au întrunit în mai multe rânduri, în anii 1923, 1929 şi 1933, au discutat amănunţit toate problemele puse şi au izbutit în trei rânduri să se pună de acord asupra unui statut bisericesc. Guvernul iugoslav însă nu a ratificat niciunul din aceste acorduri şi nici nu a îngăduit ca bisericile româneşti din Banatul iugoslav să-şi înjghebeze o oarecare organizaţie, măcar provizorie. În contrazicere cu propria sa practică, patriarhia

sârbească refuză adică să recunoască o autonomie deplin asigurată pe seama bisericii româneşti din Iugoslavia, pretinzând înglobarea ei în unitatea bisericii naţionale sârbeşti, chiar cu riscul ca acelaşi tratament să fie aplicat şi bisericii sârbeşti din Banatul românesc. În aceeaşi vreme, însă, Patriarhia sârbească continuă să exercite jurisdicţia nu numai asupra Episcopatului sârbesc din Buda (Ungaria) şi a celui ucrainean din Praga şi Muncaci (Ceho-Slovacia), dar şi asupra sârbilor ortodocşi din Zara (Italia), în temeiul unei convenţii speciale, şi chiar asupra numărului redus al sârbilor din Albania. În asemenea condiţiuni, această problemă bisericească a rămas nerezolvată. Guvernele române au stăruit pentru a menţine neştirbit principiul bisericii naţionale, care a fost recunoscut chiar de guvernele ungureşti, ca unică formulă potrivită a înlătura din jurul bisericii conflictele de ordin naţional. Separarea de ierarhia sârbească a Bisericii Ortodoxe Române din fostele teritorii ungare s-a făcut, după lupte înverşunate, încă în anul, 1864 şi revenirea la aceeaşi formulă ar fi insemnat noi lupte naţionale, o nouă încordare între cele două biserici şi, foarte probabil, un conflict nedorit între cele două state.

V

Regimul şcolilor sârbeşti din Banatul românesc a fost reglementat definitiv prin Convenţia încheiată între România şi Iugoslavia, în anul 1933. Tratativele premergătoare au fost şi în acest domeniu lungi şi anevoioase, izbindu-se necontenit de dificultăţile ridicate de guvernul iugoslav, cu toate că, încă în 1920, miniştrii de externe ai celor două state conveniseră să rezolve problemele bisericeşti şi şcolare, de comun acord,

în baza principiului de reciprocitate. Dar în timp ce guvemul român a lăsat şcoala confesională sârbească, moştenită din fosta Ungarie, să se dezvolte liber, fără a-i impune obligaţiuni inexecutabile, guvernul iugoslav a desfiinţat şcoala confesională a românilor din Iugoslavia încă în anul 1921 şi, statificând toate şcolile româneşti, le-a impus limba de predare sârbească şi un corp didactic compus aproape numai din sârbi.

În Banatul românesc, regimul şcolar al sârbilor nu a fost unitar în primii 15 ani, deci până la 1934. În judetele Timiş, Torontal şi Arad existau şcoli sârbeşti întreţinute de biserică în 40 de comune. În judetele Caraş şi Severin însă, în 11 comune, şcolile sârbeşti erau întreţinute de comunele politice respective. Acestea din urmă, odată cu organizarea învăţământului public, au trecut în proprietatea statului, fiind tratate în conformitate cu dispoziţiunile legii învăţământului primar. Lovitură grea a primit însă şcoala sârbească din România prin faptul că, îndată după încheierea războiului, majoritatea învățătorilor sârbi calificaţi au trecut în Iugoslavia. în 1925, şcolile sârbeşti nu mai dispuneau decât de 15 învăţători cu diplomă, 42 nu aveau calificarea cerută de lege, iar 5 şcoli au rămas fără nici un învăţător. Pentru a completa numărul necesar de învăţători, Vicariatul sârbesc a trimis un număr mai mare de elevi la şcolile normale din Iugoslavia, a înscris pe câţiva candidaţi la cursurile speciale de pregătire ale statului român şi a aplicat în măsură largă preoţi şi călugări fără calificarea cerută, pentru ca să nu se întrerupă învăţământuI. Organele de control ale statului au trecut cu vederea abaterile de la lege şi deficienţele învăţământului sârbesc şi i-au acordat tot sprijinul pentru a-şi reface cadrele. Până în 1930, de fapt, numărul învătătorilor confesionali s-a urcat la 62, dintre care acum numai trei nu aveau cetăţenia română, o condiţie indispensabilă pentru oricine îndeplineşte o funcție publică în statul românesc. O serie de manuale şcolare,

tipărite în Iugoslavia, au fost în fine aprobate de Ministerul Instrucţiunii Române pentru şcolile primare sârbeşti.

O singură problemă mai rămânea să fie rezolvată de autorităţile bisericeşti, sub a căror conducere erau puse şcolile primare sârbeşti din Banat: crearea fondurilor pentru întreţinerea lor şi plata corpului didactic. Ele au făcut faţă acestei îndatoriri, graţie spiritului de jertfă a populaţiei sârbeşti şi mai ales graţie bunăstării materiale de care se bucură.

Când, în 1933, s-a reuşit totuşi a încheia o convenţie între Iugoslavia şi România pentru stabilirea regimului şcolar al celor două minorităţi, şcoala sârbească din România era acum înzdrăvenită şi capabilă a-şi îndeplini funcţiunea sa normală. Convenţia şcolară, încheiată la 10 martie 1933 şi publicată, după ratificare, în Monitorul oficial din 25 septembrie 1933, rezolvă toate problemele puse în legătură cu organizarea şcolii sârbeşti, deşi ea rămâne aşezată pe acelaşi temei pe care e constituit, în general, învăţământul particular în România. Două tipuri de şcoli primare se asigură pe seama sârbilor, de stat şi particulare. Cele dintâi se înfiinţează la cererea părinţilor, în oricare localitate, dacă există un număr de cel puţin 20 de copii obligaţi a cerceta şcoala. Şcolile particulare cuprind grupa şcolilor denumite mai înainte confesionale, sunt întreţinute de comitetele locale. care au obligaţia de a plăti şi salariile corpului didactic. Cu toată sarcina grea pe care o reclamă întreţinerea şcolilor cu fonduri proprii, sârbii s-au declarat pentru acest tip de şcoli şi au organizat aproximativ 100 de şcoli primare, înfiinţând asemenea şcoli şi în comunele unde ele nu au existat niciodată. Convenţia prevede dreptul acesta al minorităţii sârbeşti din Banatul românesc, pe care apoi Vicariatul a izbutit să-l valorifice în întregime, nu însă fără oarecare luptă. Această luptă s-a dat în regiunea numită *Clisura* din judeţul Caraş, unde în

cele 11 comune sârbeşti există şi o minoritate apreciabilă de români. Cum însă aceştia fac parte încă din comunitatea Bisericii Ortodoxe Sârbeşti, ar fi urmat să fie îndrumaţi şi copiii lor a cerceta şcoala particulară sârbească. În unele comune sărace, sârbii au refuzat chiar a suporta sarcinile de întreţinere, ce li se păreau prea grele. Toate dificultăţile au fost, mai pe urmă, înlăturate şi statul român şi-a îndeplinit prompt obligaţia ce şi-a luat-o prin semnarea Convenţiei, deşi în Banatul iugoslav nu s-au creat pe seama românilor decât şcoli de stat, puse sub directa conducere a organelor şcolare iugoslave. Convenţia a adus şi o surpriză pe seama guvernului român, prin descoperirea în Banatul românesc a două fragmente de populaţie slavă, *şocaţii* (croaţi din comunele Checea şi Recaş, în judeţul Timiş- Torontal) şi aşa-zişii *craşovani* din comunele Iabalcea, Caraşova, Lupac, Rafnic, Clocotici, Vodnic şi Nermet, toate în judeţul Caraş. Cei dintâi sunt imigranţi în secolul al XVIII-lea; ei au trăit izolaţi şi au izbutit să-şi salveze limba până în zilele noastre; sunt romano-catolici şi nu au întreţinut nicio legătură cu sârbii ortodocşi. Totuşi, o interpretare *ad litteram* a Convenţiei trebuie să-i înglobeze şi pe ei între beneficiarii protecţiei, fiind incontestabil de origine sârbo-croată. Guvernul român s-a executat şi le-a înfiinţat şcoli minoritare în sensul acordului. Şcoli asemănătoare li s-au acordat şi craşovanilor din cele şapte sate pomenite mai sus, deşi, de origine. ei nu sunt sârbocroaţi, ci bulgari emigraţi din patria lor prin secolul al XIV-lea, care vorbesc încă şi astăzi unul din dialectele limbii bulgare. Învăţătorii sârbocroaţi, care au fost instituiţi în satele craşovanilor, au întâmpinat rezistenţa populaţiei şi nici până astăzi nu au reuşit a crea o solidaritate cu ideea iugoslavă. Guvernele române au renunţat a se interesa de evoluţia acestui experiment, cu toate că nu au

lipsit nici protestele Episcopului Catolic din Timişoara, sub a cărui jurisdicţie aparţin craşovanii, nici protestele populaţiei înseşi care refuză a se serbiza.

În sensul Convenţiei, s-a întemeiat, pe lângă Liceul de Stat din Timişoara, o secţie de gimnaziu, în care toate materiile se propun în limba sârbească. Un număr de profesori sârbi din Iugoslavia au fost aplicaţi ca profesori. O secţie sârbească există şi pe lângă Şcoala Normală din Timişoara, pentru a creşte pe viitorii învăţători din şcolile primare ale sârbilor.

Luând în considerare toate aceste dovezi de toleranţă şi înţelegere ale statului român, Vicariatul ortodox din Timişoara s-a simţit obligat a face, în 1937, declaraţia publică răsunătoare „că sârbii şi croaţii din România posedă o puternică bază pentru dezvoltarea credinţei şi a culturii lor naţionale”.

VI

Statul român a oferit, prin urmare, mănunchiului de sârbi rămaşi în hotarele Banatului toate condiţiile necesare pentru a-şi asigura existenţa naţională şi a-şi cultiva în chip paşnic particularităţile etnicului lor. Dacă ei nu au realizat mai mult, faptul se explică prin numărul prea neînsemnat, care nu poate produce şi susţine o clasă intelectuală mai capabilă de acţiune şi care în raportul de forţe politice reprezintă o cantitate într-adevăr neglijabilă. De aceea, manifestaţiunile lor în domeniul cultural se mărginesc la întreţinerea societăţilor de lectură, organizate solid în 11 comune mai mari, la asociaţii corale, foarte frecvente în regiunea bănăţeană, dintre care sârbii au 21, la cercuri tinereşti, societăţi filantropice conduse de femei

şi, în Timişoara, la o asociaţie cu caracter de binefacere, *Soga,* care urmăreşte cultivarea sentimentului de solidaritate între sârbi.

Politiceşte, gruparea etnică sârbească nu s-a impus. Ea nu a luat parte ca grupare independentă la alegerile parlamentare, ci aproape în toate ocaziile s-a ataşat partidelor de la guvern. Programul ei politic l-a formulat, în 1930, Vicarul episcopesc din Timişoara în aceste cuvinte: „Poporul nostru cere libertatea credinţei ortodoxe sârbeşti sub scutul bisericii-mame, a Patriarhiei Ortodoxe Sârbeşti, libertatea învăţământului confesional sârbesc pe baza legilor ţării, cere libertatea vieţii sale culturale şi economice". Din cele expuse mai sus apare limpede că minoritatea sârbească din Banat a fost tot timpul în posesiunea acestor libertăţi şi că guvernele române au făcut tot posibilul pentru a o întări în dezvoltarea sa liberă. De aceea, acelaşi reprezentant autorizat al sârbilor, făcând bilanţul primei decade de la fixarea noilor frontiere, constată că „poporul sârbesc din Regatul României a rămas credincios ţărnei de pământ în care s-a născut, tot aşa de puternic în număr ca înainte cu zece ani; şi-a menţinut credinţa ortodoxă sârbească; şi-a păstrat cu preţul unor mari sacrificii materiale şcoala confesională sârbească; a rămas stăpân pe libertatea sa economică, religioasă şi culturală".

Aceste constatări ale vicarului sârbesc ilustrează îndeajuns şi politica statului român faţă de una din grupările sale minoritare, într-o regiune în care elementul românesc continuă să fie stăpânitor nu numai prin numărul său, ci şi prin munca stăruitoare pentru progres şi mai ales prin concepţia sa înaltă despre drepturile naţionalităţii.

Silviu Dragomir

LE BANAT ROUMAIN

INTRODUCTION

Le territoire qui constitue au sud-ouest de la Roumanie, la continuation naturelle du bassin carpathique et fait partie intégrante de I'unité du peuple roumain porte, depuis plusieurs siècles, le nom de Banat. Cette dèsignation repose sans conteste sur une base historique, bien qu'à l'origine le terme de *banat* ait désigné, non une unité territoriale, mais une institution royale, ayant en vue la défense de la frontière et placée sous les ordres d'un haut dignitaire, le ban de Severin. Lorsque, par suite de l'evolution intérieure du royaume de Hongrie et surtout de la menace toujours plus precise que constituaient les conquêtes des Turcs, les *bans* se sont déplacés de plus en plus vers le nord, leur autorité s'est étendue également aux regions centrales du quadrilatère delimité par le Mureş, le Danube et la Tisa. Pour les Autrichiens qui l'avaient repris aux Turcs, le *Banat de Timişoara* est longtemps resté une unité politique et administrative bien distincte dont la fondation répondait à des buts que l'impérialisme hongrois devait d'ailleurs les contraindre à abandonner.

Les traités de paix de Paris qui ont divisé ce territoire en deux parties, an ont attribué la moitié orientale à la Roumanie, alors que la région occidentale était annexée au royaume yougoslave. Ce partage visait à creer un équilibre entre les deux États, encore que le nombre des Rou-mains englobés dans la Yougoslavie (82.000), fût deux fois plus grand que celui des Serbes (43.000) restés entre les frontiéres de la Roumanie.

C'est au XIII-ème siècle seulement, c'est-à-dire relativement tard, que le Banat est mentionné dans les documents historiques.

Au siècle précédent, les Hongrois étaient enfin parvenus, après d'interminables luttes contre Byzance, à consolider leur frontière danubienne. Leur domination politique qui s'étendait jusqu'à Orşova est attestée par Porphyrogénète et par de nombreuses lègendes, à vrai dire tardives. Si l'on ajoute foi a ces témoignages légendaires, le premier roi de Hongrie, Étienne, dut reprendre les armes pour affirmer ses droits sur le territoire situé au sud du Mureş. Ses relations avec les Byzantins paraissent confirmer une influence politique hongroise, mais les documents historiques des deux siècles suivants ne sont guère éloquents au sujet des régions qui nous intéressent. Ce silence est bien de nature à nous faire penser qu'ici comme dans les régions voisines d'Arad et de Zarand, il s'agissait plutôt d'une domination nominale que d'une vigoureuse expansion ethnique. D'ailleurs, même plus tard, les Hongrois n'ont jamais pu s'établir en nombre considérable dans ces régions qui ont poursuivi de la sorte leur existence propre jusqu'à la seconde moitié du XIII-ème siècle, sans subir de façon effective l'influence perturbatrice du royaume de Hongrie.

LES ROUMAINS DU BANAT ET LA ROYAUTÉ HONGROISE

Ainsi, depuis les temps les plus reculés, le Banat, cette province que baignent le Timiş et le Caraş, la Bârzava et le Begheiu, nous apparaît, à la lumière des documents historiques, comme une terre roumaine. Sa toponymie, comme celle de toute autre règion roumaine est reconnaissable au cachet spécifique que lui a valu la longue communauté politique et sociale des Roumains et des Slaves. *Bârlad, Boroslaviţa, Cerneşti, Bistriţa, Ruda, Rudăria, Glâmboaca, Mătnic, Ohaba, Selişte, Presaka, Slatina, Topleţ* etc*.,* en dépit de leur origine slave, sont des noms que l'on rencontre sur tout le sol roumain, aussi bien que l'authentique nomenclature roumaine qui apparaît, elle aussi, dans cette province, à la même epoque: *Corbul, Lupul, Mesteacăni, Făget, Cornet, Dănileşti, Costăneşti, Frăţeşti, Vlădeşti, Pădu-reni, Săcel, Săvoiu, Vălişoara* etc., que l'on rencontre dans les documents de la fin du XV-ème siècle. Mais ceux-ci sont atteints de la maladie qui sévissait dans les chancelleries hongroises: ils ne peuvent reproduire, sans les alterer, les noms roumains. En général, ils les écorchent ou les traduisent, quand le sens le permet; parfois ils forgent de toutes pièces des toponymes hongrois dont certains ont un sens mais dont la plupart sont absurdes. Ils ont fait ainsi, pour ne citer que quelques exemples, de *Mărul-Almafa,* de *Var-Mészfalva,* de *Mesteacăni-Nyires* ou *Masztakon,* de *Cornia-Somfalu,* de *Găvoşdia-Kövesd.* Quelquefois les documents hongrois

indiquent clairement les modifications subies par les noms: *Wozesti* alio nomine *Libanmezeye* (1404) près de Caransebeş, *Lópataka* alio nomine *Mihelencz* (1406), dans la même région. Parfois, ajoutant „falva” ou „háza” aux noms roumains, ils se sont efforcés de leur donner un caractère hongrois: *Branfalva, Baliczafalva, Bukurfalva, Stancsafalva, Dragoslav-falva*[1]. Mais les noms slaves et roumains magyarisés de la sorte sont faciles à reconnaître car ils varient d'une epoque à l'autre suivant les caprices et les connaissances des scribes, tandis que les noms roumains sont stables et finissent par s'imposer officiellement.

Les villages du Banat dont l'ancienneté est attestée par des temoignages historiques ont, au point de vue ethnographique également, l'aspect particulier aux établissements roumains authentiques. Ils ne présentent rien qui plaide en faveur d'une origine étrangère même lorsqu'ils portent un nom slave ou hongrois. Ils sont construits suivant un type purement roumain et, la plupart du temps, leur toponymie ne présente aucune influence étrangère; leur aspect anthropologique n'a rien de hongrois, quant a l'art populaire des Roumains de cette région, d'une finesse et d'une variété extraordinaire, il n'accuse aucun trait touranique. Le sang lui-même, dont l'analyse a été faite sur une large échelle, prouve que les Roumains de cette région représentent le type le plus pur de leur race, que n'altère aucun melange asiatique[2].

De nombreux historiens hongrois, se basant sur la toponymie conservée par les documents hongrois, ont cependant affirmé qu'a dater des XIII-ème et XIV-ème siècles, il a existè, dans le Banat, une nombreuse population hongroise. Rien de plus inexact que

[1] Dr. Csánki, Deszö, *Magyarorszag történelmi foldrajza a Hunyadiak korában*, vol. II, Budapest, 1894. Les dénominations y sont faciles à trouver car elles sont groupées par comitats et dans l'ordre alphabétique.

[2] Dr. Manuila S., C.R. *Société de Biologie*, 1924, p. 1071; Dr. P. Râmneanţu, *Zeitschrift für Rassenphysiologie*, Bd. 9, H. 3/4.

cette affirmation. Les documents, particulièrement abondants au cours de la seconde moitiè du XIV-ème siècle et pendant le siècle suivant, a l'epoque des Hunyades[2], prouvent, sans doute possible, que la population authentique du Banat est formée par l'élément roumain qui, partout, dans les villages et aux alentours des cités apparaît sous la direction de ses cnèzes. comme l'élément autochtone. C'est seulement à l'epoque des Angevins, sous le règne desquels ce territoire a joué un rôle politique particulièrement que les Hongrois sont venus s'établir dans le Banat en départements de Caraş et de Timiş appartenaient à la couronne, c'est-à-dire au roi. Mais ils se réduisaient sans cesse, au fur et à mesure que le roi octroyait des donations à ses fideles, hongrois pour la plupart. On connaît exactement le nombre des propriétaires qui existaient à la fin du XV-ème siècle dans les quatre départements du Banat (Timiş, Caraş, Cuvin, Torontal). Il y en avait 549, mais bien qu'un nombre considérable de ces nobles fût constitué par les cnèzes roumains, ils portaient déjà, à part de rares exceptions, des noms et des prénoms hongrois. C'est ainsi, par exemple, que dans le département de Timiş, sur 390 propriétaires qui existaient à l'epoque, 104 étaient d'origine roumaine, comme le reconnaît Csánki[3] lui-même et parmi ces nobles roumains, certains portent des noms bien connus dans l'histoire du Banat: *Bizerei, Csornai, Dési, Gámán, Gerlistyei, Hollödi, Macskási, Rakoviczai, Zajk etc.* Ils avaient depuis longtemps oublié leur origine et étaient devenus, au même titre que les nobles hongrois, les hérauts de la royauté hongroise. Ainsi les cnèzes patriarcaux d'autrefois, ont été transformés par l'État hongrois en représentants fidèles de ses tendances impérialistes.

Mais en dehors des nouveaux propriétaires et de leur suite, ainsi que des capitaines qui commandaient les citadelles veillant sur la frontière déjà menacée, toute la population de

[3] Csánski, *op. cit.*, p.5

Banat était roumaine. Dans toutes les donations royales où la population est mentionnée, celle-ci n'est représentée que par des Roumains. C'est pourquoi l'on rencontre si fréquemment des expressions comme *possessio valachica* pour désigner les villages roumains et pour les villes on a l'exemple d'un *oppidum regis desertum valahicale, Köszeg apellatum in districtu de Haram* (1444), petite viile située à l'extreme ouest, pres de Palanca[4]. Ce qui prouve le rôle important joué par l'élément autochtone du Banat jusqu'à l'invasion des Turcs c'est l'orga-nisation de cette province en *districts roumains* répandus dans les trois departements (Caraş, Timiş, Cuvin)[5]. Ces districts, au nombre de huit, auxquels viendront s'en ajouter plus tard trois ou quatre autres (districtus Valachorum), occupent la plus grande partie du territoire de la province connu au XIV-ème et au XV-ème siècles. L'unité qui leur a été reconnue par le roi de Hongrie en 1457, en vertu de leur identité ethnique, est un bien plus précieux que les privilèges rarement respectés par un régime plein de présomptions vaniteuses, mais incapable de défendre les frontières méridionales du royaume. Si les documents qui mentionnent ces districts ne sont pas falsifiés – leurs originaux nous font, hélas! défaut – ils constituent la preuve péremptoire du caractère roumain de cette région jusqu'à l'epoque des Hunyades. Les anciens *cnèzats* organisés en communes se groupent en unités plus grandes dotées de droits autonomes et placées sous la direction d'un chef unique qui se conforme aux dispositions de l'ancien *droit roumain.* Les rois de Hongrie, auxquels succédèrent les princes de Transylvanie, n'ont pas respecté la parole donnée, mais les représentants des *districts roumains* se sont imposés par leurs mérites guerriers et ont maintes fois arraché à leurs

[4] Csánski, *op*. *cit*., p. 97.
[5] Pesty Fr., *A szörejnyvármegyei hajdani oláh kerületek*, Budapest, 1876.

suzerains, la confirmation des privileges qui leur avaient été reconnus. On a donc vu se manifester pendant un siècle une volonté decidée à maintenir I'antique caractère de cette province et sa forme de vie bien roumaine[6], encore que sur les 8 districts, sept portent des noms hongrois. Cette toponymie étrangère imposée, de toute évidence par l'administration et par une noblesse de fraîche date, n'a jamais reussi à changer le caractere ethnique du Banat, ni avant l'occupation turque, ni après le retour des Autrichiens. Ceux qui osent cependant contester l'ancienneté de l'élément roumain dans le Banat (Szentkláray, Borovszky Turcsányi, Bodor, Lukinich, etc.)[7] ne tiennent compte ni des témoignages historiques ni de la configuration géographique et politique du Banat à l'epoque dont nous parlons. Le département de Timiş, le plus étendu de tous, était alors situé sur le cours du fleuve de ce nom et I'une de ses extrémités s'appuyait sur les monts de Transylvanie, tandis que l'autre atteignait les parages de la Tisa. Plus au sud, le département de Caraş avait à peu pres la même étendue et la même direction, alors que le Torontal ne comprenait que la citadelle de Beceiu et ses environs dans un rayon très court; quant au département de Cuvin situé au sud du Torontal actuel et où se trouvaient Cuvin, Panciova et Dubovăţ, il était, lui aussi, dune superficie très réduite. Le département d'Arad empiétait assez profondément sur la rive gauche du Mureş et partout on y constate la présence d'une population exclusivement roumaine, même sur le cours inférieur du Mureş où, vers le milieu du XV-ème siècle, le chef serbe

[6] Gh. Vinulescu, *Privilegiile românilor din cele opt districte bănățene (Les privilèges des Roumains dans les 8 districts du Banat)*, „Omagiul fraților Al. și I.I. Lăpedatu", Bucarest, 1936, p. 89-876

[7] Szentkláray I. , *A szerb monostoregyházak Délmagyarorzágon;* Borovzky S., *Csanádvm. tört.;* Turcsany T., *Krassöszörénymegye története;* Bodor Antal, *Délmagyarországi telepitések története és hatása a mai közállpotokra*.

Iakchitch obtient, en même temps que le Nădlac, un nombre considérable de villages roumains[8].

Ces constatations sont également confirmées par le témoignage des nombreux documents contemporains qui nous sont parvenus. Il n'existe cependant pas de documents historiques hongrois qui mentionnent la présence des Roumains dans le Banat au XIII-ème siècle. Par une véritable ironie du sort, cette circonstance contredit la théorie hongroise sur l'infiltration lente de l'élément *pastoral* roumain de la rive droite du Danube dans les provinces du sud et du sud-est de l'ancien royaume hongrois. Car si les choses s'étaient passeés comme l'affirme cette théorie, l'absence des Roumains, dans ces régions justement, serait inexplicable. En effet, pendant tout le moyen âge, le Danube présentait, dans sa traversée du Banat de nombreux gués que n'auraient pu ignorer les pâtres roumains se dirigeant vers le plateau occidental des monts de Transylvanie. Si l'on admet l'hypothese si peu fondée de l'historiographie hongroise, ils ont da former un convoi massif qui ne pouvait manquer d'être remarqué, soit par les observateurs de l'empire byzantin, soit par la chancellerie hongroise. Or, aucun mouvement de cette nature n'est enregistré, comme c'est le cas par exemple en Dalmatie et en Serbie, où l'occupation ottomane des XVI-ème et XVII-ème siècles mit en mouvement les groupes beaucoup plus réduits des Roumains de la Serbie, de Monténégro et de l'Herzégovine. C'est que le Banat, loin de constituer pour les Roumains une simple région de passage représente depuis les temps les plus reculés un foyer où la population roumaine peut être considerée comme autochtone et d'où elle a rayonné sur les régions voisines. La domination hongroise ne s'affirme, dans cette province, qu'au moment où le roi s'efforce de transformer sa domination, jusqu'alors purent nominale, en conquête

[8] Borovsky S., *A nagylaki uradalom története*, *p. 11 et 16*.

effective. Il ne devait y parvenir qu'au XIV-ème siècle, à une date où les Roumains sont répandus dans toutes les régions du Banat, non comme une population flottante, mais bien comme l'élément de base auquel incombent la défense des frontières, l'entretien des forteresses et l'ecrasant labeur que nècessite la lente élaboration du nouveau monde féodal.

Deux *conscriptons* du XIV-ème siècle nous permettent d'établir des conclusions de la plus haute importance. Le premier de ces documents est une liste de dîmes papales qui ont été perçues au cours des années 1333--1335 dans le Banat sur les ordres du pape Jean XXII. Ce demier avait chargé Jacob de Berengar et Remondo Bonofato de prélever pendant trois ans la dixième partie du revenu de chaque prêtre[9]. Comme la dîme füt prelevée sans pitié au cours de ces trois ans et comme elle ne frappait que les prêtres catholiques, les listes qui se sont conservées presque intactes nous renseignent sur le nombre des paroisses catholiques, qui étaient probablement toutes hongroises, et, fait d'une importance capitale, elles nous donnent également le nombre des paroissiens catholiques. Or les historiens hongrois sont unanimes à reconnaître la situation lamentable dans laquelle se trouvait le diocèse catholique de Cenad. Lamentable, cette situation l'était pour deux motifs: 1. il disposait d'un nombre très réduit de paroisses par rapport au grand nombre de villes et de villages que le Banat comptait vers cette époque et 2. les paroisses existantes étaient, à quelques exceptions près, si petites qu'elles ne comptaient que quelques fi-dèles. Ainsi[10], tandis que le département de Timiş comptait alors 30 cita-delles, 22 villes et 990 villages, les dîmeurs n'ont trouvé que 94 petites paroisses, et dans le département de Caraş

[9] *Monumenta Vaticana historiam regni Hungariae Illustratia*, Series I, Tomus I, Budapest, 1887.

[10] A se vedea numărul cetăților, oașelor și satelor la Csánki, *op*. *cit*., tablou creat pe baza informațiilor din secolele al XIV-lea și al XV-lea.

qui disposait de 13 citadelles, 10 villes et 200 villages, ils ne trouvèrent que 22 prébendes catholiques. Dans le département de Cuvin dont la majeure partie du territoire appartient de nos jours au Torontal, et qui possédait 3 citadelles, 3 villes et 66 vil-lages, il n'existait que 16 paroisses catholiques. La disproportion entre la densité de la population et le petit nombre de paroisses hongroises du Banat s'explique par le fait que le reste de la population était de nationalité roumaine et de religion orthodoxe. Ce qui confirme la justesse de ces conclusions c'est que dans la région nord-ouest du Banat où les Hongrois ont réussi à penetrer, les paroisses voisines de la Tisa sont plus étendues et plus riches. Mais dans le Banat, où elles n'avaient pas de racines et où cependant, en leur qualité d'institution étroitement liée au système feodal magyarisant, elles remplissaient une fonction bien définie dans la politique de l'État hongrois, ces paroisses catholiques restent anémiques pendant tout le cours des premières infiltrations hongroises. Si, d'autre part, en esquissait une comparaison avec la situation d'un autre diocèse catholique établi au milieu des Roumains, on observerait les mêmes phénomènes: l'extraordinaire étendue des archevêchés, le grand éloignement entre les diverses paroisses et le petit nombre des fidèles, car tels sont également les caractères d'un diocese catholique de Transylvanie au XIV-ème siècle[11].

II a été fait, à cette interpretation des chiffres compris dans les listes de la dîme papale, une observation qui ne saurait ébranler nos conclusions. En effet, si au XIV-ème siècle, à l'époque où fut prélevée la dîme, le nombre des citadelles, des viiles et des villages du Banat avait été beau-coup plus réduit que celui donné par nous, il devrait exister des documents relatifs à la fondation de nouveaux établissements roumains depuis 1340. Or, Il ne nous est parvenu aucun document de cette nature,

[11] Száázadok, 1900, p. 610-612.

encore que le Banat ait été fort bien connu par la chancellerie des rois angevins Charles Robert et Louis I-er.

La deuxième conscription qui nous soit restée du XIV-ème siècle concerne exclusivement la population roumaine du Banat. Elle date des années 1371-1372, c'est-a-dire de l'epoque des luttes que le roi Louis l'Angevin a dû soutenir contre les Roumains du voivode Vlaico et contre les Bulgares. On se rend compte alors, mieux que jamais, de l'importance strategique de la forteresse d'Orşova que le roi projette de fortifier de nouveau. Plus de 60 cnèzes roumains ont été obligés de donner les trois cent ouvriers nécessaires à l'achèvement des travaux. Ces cnezes et leurs ouvriers ont été recrutés dans toutes les régions du Banat[12]. Certes, la liste qui en a été fait est loin de présenter le tableau complet des cnèzes de tous les villages roumains de la region. Certaines conside-rations on dû inciter le ban de Severin à ne choisir que ceux qui sont notés sur cetteliste. Mais l'importance de celle-ci vient du fait qu'elle confirme caractère roumain de quelques villages que nos adversaires déclarent hongrois ou slaves. C'est ainsi qu'en dehors d'une foule de localités comme Sinersig, Hodoş, Lugoj, Visag, qui ont conservé jusqu'à ce jour leur ancien caractère, nous trouvons enumerées les communes de Dolaţ, Ujudvar, Ivanda, Sarad (vers le nord-ouest de Timişoara), Macedonia, Bykamezö (commune n'existant plus sous cette denomi-nation) Bikacs, Vasvar, qui sont, à n'en pas douter, les mêmes que des communes existant de nos jours encore dans le département de Toron-tal. Cette conscription confirme donc pleinement l'existence des villages roumains dans la moitié occidentale du Banat également.

[12] Száázadok, 1900, p. 610-612.

LES ROUMAINS ET LES SERBES DANS LE BANAT

Mais il s'est également trouvé des savants serbes qui ont jugé bon de reproduire ces opinions sans y changer un iota. M. Iovan Radonitsch, professeur à l'université de Belgrad, a fait siennes, dabs Le Banat (Paris, 1919) et dans l'Histoire des Serbes de Hongrie (Paris, 1919), les conclusions des historiens hongrois.

Le principal argument allégué par la thèse serbe est la toponymie slave du Banat. M. Radonitsch va jusqu'à affirmer que cette nomenclature est *yougoslave* et qu'elle s'est conservée même dans le régions où il ne reste plus trace de Slaves. Mais une pareille affirmation repose sur une erreur capitale: elle méconnaît les conditions dans lesquelles s'est formé le peuple roumain. Or personne mieux qu'un savante slave ne devrait conaître la contribution apportée à cette formation par les Slaves des VI-ème au X-ème siècle. Aujourd'hui on sait fort bien que vers le V-ème siècle, le Slaves se sont répandus au nord du Danube, sur le territoire où les Roumains étient autochtones. Mais ce n'est qu'au cours du VI- ème siècle et de la première moitié du siècle suivant qu'ils ont traversé le fleuve en masses compactes. Donc, depuis 650 jusqu'à l'an 1000, les îlots de Slaves restés sur la rive gauce ont eu largement le temps nécessaire pour s'assimiler à l'élément autochtone qui étaient ici l'élément roumain. La toponymie slave qui se retrouve sur toute l'étendue du sol roumain est justement une preuve de la

communauté slavo-roumaine dans laquelle l'élément slave a eu, pendant quelque temps, la prépondérance numérique. Mais, tandis qu'au sud du Danube, l'élément roumain, autrefois si puissant, a succombé apres une résistence qui s'est prolongée pres de mille ans, le processus d'assimilation des Slaves a été, chez nous, beaucoup plus rapide, si bien que, lors de leur venue dans le Banat du moins, les Hongrois, ne trouvèrent pas un Slave.

Mais Radonitsch commet une autre erreur en ce qui concerne la toponymie slavo-roumaine: il émet des conclusions sans avoir consacré une étude préalable à la nomenclature topique de cette région. En réalité, la toponymie slave du Banat a partout le même caractère que les noms slaves que nous rencontrons dans le reste du territoire peuplé de Roumains, par exemple en Transylvanie on en Olténie. Dans les monts et les vallées situés entre Caransebeş et Orşova, les noms slaves sont dûs à une population de caractère bulgare: *Luncaviţa, Goleţ, Topleţ, Cerna, Cruşovăţ, Criva, Teregova, Sadova Nouă, Ilova, Bolvaşniţa, Borlova* etc. Mais sur la vallée de la Bistra egalement, au nord-est de Caransebeş on rencontre des noms slaves de même caractere: *Bistra, Obreja, Glâmboca, Voislova, Bucova* etc. Le phénomène se répète dans les autres régions du Banat: *Slatina* (1444)*, Seliţte* (1444), *Bezna, Grădişte* (près de Bârzava), *Moişa* (1483) près de Timişoara, tous dans l'ancien département de Timiş, *Bruznuk* (1437)*, Cerneţ* (1354), *Reciţa* (XV-ème siècle), *Târgovişte* (XV-ème siècle), *Zagorian* (1366), dans le département de Caraş. Il faut cependant recon-naître que le Banat a également subi une influence serbe: *Dubova, Cutina, Belareka, Predel, Jupa (Zupa), Jupani (Zupani)* nom étroitement lié à l'ancienne organisation sociale serbe, *Lescovăţ*, *Starnic* (du serb *starinik)* dans le département de Timiş, *Miloş, Neg, Ugrinocz* (1421) dans le département de

Caraş et *Dobravicza* dans celui de Cuvin (1425) 1. Analysant la toponymie slave dans le nord du département de Severin, le prof. Petrovici conclut que l'on doit supposer l'existence, dans cette région, de deux couches de population slave: l'une plus ancienne, d'origine bulgare et l'autre plus récente, formée de Serbes de la Peninsule Balkanique qui se sont réfugiés dans le Banat à partir du XV-ème siècle.

Mais historiquement, cette conclusion ne saurait être exactement verifiée, car les noms slaves d'origine serbe, cités ci-dessus, sont tous plus anciens que l'immigration serbe dans le Banat, et aux XIV-ème et XV-ème siècle, il n'existe aucun indice de pénétration serbe, par exemple, du Da-nube dans la région située dans les vallées de la Cerna, de la Belareka ou la Bistra. Les deux couches de la population slave qui ont imprimé leur trace dans la toponymie du Banat sont aussi anciennes, ou presque aussi anciennes, l'une que l'autre et elles sont probablement des restes du flot qui, il y a quelques siècles, a pénétré dans la Peninsule Balkanique par les gués danubiens[13].

Cette constatation peut s'appliquer à tout le territoire du Banat si l'on prend soin d'ajouter que l'analyse objective des toponymes slaves du Banat prouve incontestablement une symbiose slavo-roumaine que n'a pu se produire qu avant la conquête hongroise.

[13] Cette argumentation cortredit l'opinion bien connue de Lubomir Niederie *(Manuel de l'Antiquité slave,* t.1, Paris, 1923, p. 76-77), selon lequelle les Serbo-Croates et les Slovènes sont venus du Nord, par la Pannonie et la région des Alpes et, en aucun cas, ensuivant la voie du Danube moyen, sous la pression des Avares. Cependant C. Jireček n'a pas adopté la théorie de Niederie *(Geschichte der Serben,* Gotha, 1913, B.I., p. 101, 103) et il a continué à soutenir l'opinion la plus générale (Roesler, Miklosich, Stan Stanojević), selon laquelle les Serbes, établis dans la Péninsule Balkanique, sont les mêmes qui, depuis Justinien jusqu'à Mauricius, vivaient en Roumanie, en Transylvanie et dans les régions voisines de la Hongrie (c'est-à-dire dans le Banat). „Les recherches linguistiques modernes confirment cette opinion" (p. 103), concluait le savant čeche, et nous pouvons ajouter, que la toponymie slavo-roumaine le confirme aussi, sans aucun doute.

Outre la toponymie, toute une serie d'institutions conservées dans les coutumes juridiques des Roumains du Banat plaident en faveur d'une ancienne symbiose slavo-roumaine qui a revêtu, dans cette région, un caractère particulier. Il a certes existé, sur d'autres points du royaume hon-grois, des gardes frontaliers, mais la *bania* de Severin était une institution locale qui c'est imposée aux nouveaux maîtres grâce à l'importance politique et numerique de la population roumaine autochtone qui l'a transmise. Le *cnézat est,* sur la rive gauche du Danube, la forme d'organisation patriarcale des Roumains, c'est pourquoi, aux XIV-ème et XV-ème siècles on rencontre un si grand nombre de cnèzes roumains dans le Banat également. L'absence dans cette region des *voïvodes* qui ne sont mentionnés qu'une fois, est significative. Après avoir reussi à assimiler les restes de Slaves qui vivaient parmi eux, les Roumains du Banat ont suivi une évolution propre, distincte de celle des Roumains des autres régions; ils ont conservé les *ohabe,* ou villages privilégiés exemptés des impôts écrasants (ce terme d'origine slave n'existe plus que chez les Roumains du Banat et d'une région avoisinante). Le Banat este le seul territoire roumain où se soient maintenues quelques traces de la vieille *jupa* slave et où se soit acclimatée l'institution des *crainici* empruntée aux Slaves du nord et qui s'est maintenue ici jusqu'à la fin du moyen-âge. Plus tard, ces influences slaves ont perdu toute importance du moment où la population slave, complètement assi-milée par les Roumains, a disparu.

L'objection la plus grave qui puisse être adressée à nos amis les historiens serbes, c'est que ni dans le Timiş, ni dans le Caraş, ni dans le Cuvin, ni même dans l'ancien Torontal, il n'est fait la moindre mention des Serbes au XIII-ème ou au XIV-ème siècles. C'est vers le milieu du XV-ème siècle seulement que les rois de Hongrie les envoient coloniser ces régions.

Le premier serbe que nous rencontrons chez nous est Démètre fils du roi Voukachine, qui, entre le années 1404 et 1407, devint comte de Zarand et *pârcalab* ou préfet de Širia. L'avance des Turcs l'avait sans doute obligé à s'enfuir et le roi de Hongrie lui avait offert un hâvre de paix. Un peu plus tard, le despote serbe Étienne Lazarević obtint en Hongrie de vastes fiefs: Sătmar, Baia Mare et Baia Sprie qui devaient lui servir de refuge en cas de besoin et, en dehors des domaines situés en territoire hongrois, deux autres propriétés dans le Torontal, Bečkerek et Bečej. Son successeur Gheorghe Brancovitch reçut en 1439 l'imposante citadelle royale de Širia, située au-delà du Mureş, avec les villes et les villages qui en dependaient et avec ses nobles roumains[14]. Mais il est évident que contrairement à ce qu'affirment les historiens serbes, la possesion de ces fiefs n'implique pas leur colonisation par une population serbe. Au contraire, la diete hongroise interdit à ces nouveaux venus de s'entourer, dans leurs forteresses, de préfets et d'autres officiers étrangers. Il est probable qu'on doit également voir des réfugiés serbes dans ces *barones rasciani* mentionnés an 1438 comme proprietaires du village de Saruld[15], situé non loin des communes de Tolvadia et de Partoş,

Les premiers groupes importants d'émigrants serbes ne se sont établis dans le Banat que vers la seconde moitié du XV-ème siècle. En 1464, le roi Mathias offrit la possession de Nădlac à la famille Jaksitsch réfugiée de Jagodina en Serbie. A cette possession se rattachaient huit villages du département de Timiş et 43 villages du département de Caraş, tous peuplés de Roumains, Sur leurs nouveaux territoires, les Jaksitsch amenèrent environ 1200 soldats serbes qui s'y établirant avec

[14] „Transilvania" 1917, Étude: *Cele mai vechi ştiri cu privire la românii din eparhia Aradului* (Les plus ancienes documents relatifs aux Roumains du diocèse d'Arad)
[15] Csánki, *o.c.*, p. 60.

leurs familles. En 1478 ils obtinrent encore sur la rive gauche du Mureş trois villages roumains: Fenlac, Şerfeşti et Lupeşti, où ils installèrent également des colons serbes[16].

À cette époque la Péninsule Balkanique était le theatre des transformations politiques, ethniques et sociales d'une importance considerable. En 1459 Semendria tomba aux mains des Turcs et, avec elle, s'effondrèrent les derniers vestiges de l'État serbe indépendant.

Désormais les combats incessants que leur livrent les Turcs repoussent vers le nord de nouvelles vagues d'émigrants qui se réfugient en Bosnie, en Croatie, en Slavonie, à Sirmium et finalement dans le Banat. Dans une lettre privée, le roi Mathias évaluait à 200.000 environ le nombre de ces déracinés qui avaient dü abandonner leurs foyers situeés au-delà du Danube. Un fait particulièrement interessant est mentionné par le roi Mathias dans une lettre adressée au pape Sixte IV (1480): Lorsqu'il envahit la région comprise entre Semendria et Kruševac, Paul Kinizsi amena de Serbie 60.000 Serbes environ dont la plupart s'établirent dans le Sirmium mais dont un certain nombre se fixa dans le Banat. Après l'expedition de 1502 lorsque le voïvode de Transylvanie et le ban de Croatie ont conquis Kladova, Vidin et Nicopole, ils colonisèrent dans le Banat de nombreuses bandes de Serbes entre Timişoara et Pančevo[17].

Ainsi, au XVI-ème siècle, le Banat ne présentait plus la physionomie roumaine qu'il avait naguère. À côté des paysans roumains étaient venus s'établir de nouveaux colons serbes. Ces derniers, qui n'occupaient, au début, que la région occidentale du Banat et en particulier les environs de Bečkerek, déborder ensuite sur la rive gauche du Mureş au sud d'Arad et de Cenad et envahissent peu à peu d'autres régions situées plus à l'est.

[16] Ivitsch A., *Istorija Srba u Ugarskoj*, p. 6 et suiv.
[17] Étude de „Transylvania”, 1917, déjà citée.

Mais rien ne prouve que ces colonies aient eu un caractère définitif et mas-sif. Ce fut la conquête turque qui, en grossissant leurs rangs, les détermina à se fixer dans ces régions. Au cours de la seconde moitié du XVI-ème siècle, ils s'installent à Timişoara, poussent jusqu'à Lugoj et Caransebeş, dominent la Ville de Lipova et cherchent un abri sur la rive droite du Mureş, à Arad et dans quelques communes avoisinantes. Vers la fin du siècle ils parviennent même à jouer un certain rôle politique grâce à la revolution qu'ils organisent en, 1594. Seule la moitié orientale du département de Caraş-Severin, qui n'appartint pas aux Turcs, a été épargnée par ces nouveaux venus. Pour se faire une idée nette des régions qui ont été envahies par les Serbes au cours des cent cinquante ans que dura la domination turque, il faut consulter le tableau qui présente la population du Banat au début du XVIlI-ème siècle, après le retrait des Turcs. Ce tableau qui se trouve dans les statistiques rédigées par l'administration autrichienne nous intéresse à plusieurs titres. Il expose le résultat definitif de toutes les *immigrations serbes* auxquelles s'ajoutent les bandes de Serbes amenées par le patri-arche Arsenie Cernojevitsch qui suivait les armées imperiales au-delà de la Tisa. Les *defter ou* rôles d'impôts turcs qui présentent la liste des contri-buables ne sont complets que pour le district de Cenad[18]. Seules les colo-nies serbes établies par Ali-Bey sur les deux rives du Mureş pendant la seconde moitié du XVII-ème siècle peuvent donner une idee du continuel mouvement de population qui a eu tieu sous la domination turque[19]. La conclusion essentielle qui s'impose après une étude consciencieuse du tableau mentionneé est la persistance de l'élément roumain qui, bien qu'affaibli, n'en constitue pas moins la majorité écrasante de la population sur tout le teritoire du Banat. Et

[18] Velicz-Kammerer, *Török kincstári defterek*.
[19] Borovszky S., *Egy alajbég telepitései Delmagyarországon.*

s’il était nécessaire d’opposer un dernier argument à la thèse hongroise, c’est encore ce tableau qui nous le fournirait: il prouve en effet qu’à cette époque il n’existe plus un seul village hongrois dans le Banat, ni sur les bords de la Tisa, ni dans les environs de Cenad ni entre le Mureş et la Tisa. De même que l’ouragan brise sans effort les arbustes exotiques plantés par la main de l’homme et détruit de fond en comble les civilisations qui n’ont pas de racines dans le sol, de mame ont été effacés les moindres vestiges de la conquête hongroise et se sont dispersés, jusqu’au dernier, les propriétaires et les nobles hongrois de jadis.

LE BANAT ET LA POLITIQUE DE COLONISATION AUSTRO-HONGROISE

Les tableaux statistiques composes par le General de Mercy en 1717, c'est-à-dire dès que fut reconquis le Banat, comprennent la liste complète des communes, des habitations et des habitants, groupés par nationalités, pour les 11 districts du Banat. Mais nous possédons plusieurs de ces tableaux et il convient d'observer qu'ils preésentent certaines differences aussi bien en ce qui concerne le nombre des communes habitées et désertes qu'au sujet du total des maisons et des habitants. Mais ils conservent en général la même proportion numérique entre l'élément national roumain et l'élément serbe et c'est ce qui constitue, pour le problème qui nous intéresse, leur principal mérite. Ainsi, alors que la statistique de 1717 présente dans le Banat 21.500 maisons dans 688 communes, un autre recensement de 1725 ne compte plus que 560 communes, c'est-à-dire 120 de moins que dans le premier tableau, mais elle indique en revanche 343 localités désertes[20]. Ces importantes divergences que l'on constate éga-lement entre d'autres recensements de l'époque, s'expliquent par la politique de colonisation de l'administration autrichienne du Banat. Les *Beamter* qui les rédigeaient pour les autorités centrales de Vienne pensaient ainsi determiner la Cour à accélérer les transports de colons vers les terrains déserts. C'est pourquoi les cartes dessinées à l'époque par les spécialistes présen-taient un nombre fantastique de *praedia* inhabitées. Mais les historiens hongrois qui ont publié le résultat

[20] Szentkláray I., *Száz év Délmagyarország ujabb történetéböl*, I, p. 20 et suiv.

de ces statistiques ont omis des données importantes qui nous intéressent particulièrement: il s’agit des chiffres qui indiquent la proportion numérique entre les deux nationalités, la roumaine et la serbe, les seules qui peuplent désormais l’ancien territoire du Banat.

D’après un recensement de 1743, conservé dans les archives de l’ancien ministère de la guerre de Vienne et qui a été publié en 1905 par l’historien roumain N. Dobresco, la configuration ethnique du Banat se présente comme suit:

	District	Villages roumains	Villages serbes	Villages nixte roum.-serbes	Villages divers
1	Timişoara	19	17	4	7 allemands
2	Palanca	42	8	-	-
3	Panciova	-	12	-	1 allemands
4	Caransebeş	75	-	-	-
5	Ciacova	49	11	4	1 allemands
6	Beckerek	-	28	-	1 serbo-all.
7	Cenad	1	14	-	1 allemands
8	Lipova	22	14	4	3 allemands
9	Lugoj	96	-	-	-
10	Orşova	37	-	-	-
11	Vârşeţ	40	16	7	2 allemands

Ce qui ressort avant tout de cette statistique, c’est le nombre res-treint de communes dans les trois districts situés dans le voisinage immédiat de la Tisa. On n’en trouve guère que 54, peuplées naturellement de Serbes. Or, ce nombre represente à

peine celui des communes roumaines d'un seul district, celui de Ciacova par exemple. Le reste du territoire a conservé, même sous les Turcs, son caractère roumain. D'ailleurs, les districts serbes sont en général faiblement peuplés: c'est à peine s'ils possèdent 1798 maisons, alors que dans les districts roumains on trouve à Vârşet, par exemple, 3501 maisons, à Ciacova 3492, à Caransebeş 3915 et à Palanca 2377 maisons. Si donc on évalue à 100.000 âmes environ la population du Banat au moment où se sont retirés les Turcs, les Roumains représentaient au moins 80% de cette population.

Mais ce tableau permet de faire encore d'autres constatations. La première c'est qu'on ne peut soutenir sérieusement comme le font les historiens serbes, Zeremskij, Radonitsch et plus récemment Dušan Popovitsch que la moitié du Banat située à l'ouest d'une ligne allant d'Arad à Biserica Roşie (Crvena Crkva), en passant par Timişoara et Vârşet ait constitué en 1720, date où elle échappa à la domination turque, de même que pendant cette domination (1580), un territorire uniquement peuplé de Serbes. En réalite, il existe plus de communes purement roumaines (150) dans quatre districts (Palanka, Vârşeţ, Ciacova, Timişoara) de ce territoire qu'il n'y a de communes serbes dans tout le Banat (120). En second lieu, si l'on examine une carte des établissements humains du Banat vers le milieu du XVIlI-ème siècle, on observe qu'ils sont particulièrement rares dans une zone qui s'étend au sud-ouest de Timişoara. Ce fait s'explique par la présence, dans cette region, de terrains inondables qui rendent inhabitabils de vastes étendues[21]. L'élément roumain, venant de l'est, a pénétré jusq'aux ces digues naturelles, alors que les Serbes n'ont pas dépassé la Tisa et n'ont pu entrer en liaison avec les établissements slaves du nord que grâce aux colonisations du

[21] Laurian Someşan, *Câmpia Tisei ca barieră etnică*, Bucureşti, 1943, p. 27.

XVIII-ème siècle. C'est donc ignorer les réalités historiques que de parler d'un territoire ethnique serbe dans ces parages. Sous la domination turque, la région située autour de Timişoara est denomée *Vlaška* ou *Pays Roumain,* par opposition au *Rácság* qui désigne le teritoire du Banat occidental. Ce terme de *Vlaška* ou *Nahija Vlaška* est également celui qu'emploie vers 1660 la patriarchie serbe elle-même et l'on voit, en 1652, un évêque de Timişoara s'intituler *vlaško--zemskij* (du Pays Roumain). Il est évident qu'une pareilie dénomination n'a pu s'employer dans le Banat que lorsque, à la suite de la conquête turque, des groupes de plus en plus denses de colons serbes ont fait leur apparition sur la rive gauche du Danube. Comme ils ont trouvé ici une population roumaine très compacte, le terme de *Vlaška* leur est naturallement venu à l'esprit pour désigner toute la région. Le fameux voyageur turc Evlia Čelebi qui vécut vers le milieu du XVII-ème siècle, désigne lui aussi le Banat par l'equivalent turc de *Pays Roumain.* Les termes de *Rascia, Ráczság* ou, d'après, Dušan Popovitsch *Ráczország* s'appliquaient à la région voisine de la Tisa, c'est-à-dire au Torontal et à la Bačka, auxquels s'ajoutait peut-être la partie sud-ouest du Banat dont le centre était Pančova[22].

D'ailleurs, ce rapport de forces entre les Roumains et les Serbes du Banat s'est maintenu pendant tout le cours du XVIII-ème siècle. En 1797, les deux diocèses orthodoxes du Banat font le recensement de leurs fidèles en les groupant par nationalités: dans le diocèse de Timişoara on trouve 196.211 Roumains pour 147.140 Serbes ce qui représente des pourcentages respectifs de 57,05 et 42,05; et le diocèse de Vârşeţ comprend 198.017 Roumains pour 26.513 Serbes (88,2% et 11,8%). La supériorité catégorique de l'élément reumain ressort de ces

[22] D.I. Popovitsch et Sv. Matitsch, *O Banatu i stanovnistvu Banata u 17 veku*, Sr. Karlovci, 1933, p. 4 et 17.

chiffres qui se sont maintenus jusqu'à nos jours dans un rapport à peu près constant .

On ne saurait donc parler dans le Banat d'un territoire ethnique serbe ayant comme frontière Arad, Timişoara et Vârşeţ, qu'en faisant abstraction du reste de la population qui était autochtone et beaucoup plus nombreuse que les Serbes eux-mêmes. Et jamais les groupes dispersés de peuples étrangers n'ont pu transformer le caractère authentique des territoires où les autochtones vivaient en masses compactes. Le sort de ces îlots a toujours été signé d'avance: ils sont peu à peu assimilés par le milieu étranger et finissent par disparaître. Le groupement ethnique serbe du Banat roumain et du département d'Arad comprend, d'après le recensement de 1930, un total de 2060 membres à tel point disséminés dans les communes roumaines qu'ils ne peuvent constituer et entretenir une seule communauté ecclésistique.

Pour se convaicre de l'importance que présente, même à Timişoara, l'élément roumain, il suffit de citer Matias Bel, l'historien hungaro-slovaque bien connu qui a visité le Banat vers 1720-1730 et qui confesse[23]: „hinc est ut nihil sermone valahico Temesvarini sit vulgatius" ou „Valachi incolunt potissum provinciam".

En effet, en 1716, date où la itadelle de Timişoara fut pris par le Turcs, le quartilr le plus dense, Palanca Mare qui comptait plusieurs milliers d'habitations était peuplé de Roumains et de Serbes, tandis qu'au sud-est du château, Palanca Mică n'abritait que des Roumains. En 1718 on reconstruit un quartier dénommee *Maierul Vechiu* ou *Maierul Valah* – devenu aujourd'hui l'*Elisabetin* et qui lui aussi a été presque exclusivement peuplé de Roumains pendant plusieurs décades. Un recensement de 1754 montre que le quartier désigné en général par le terme de

[23] *Történelmi és Régészeti Értesitö*, Temesvár, 1892, VIII, p. 205.

rascian, c'est-à-dire *Auswärtige Fabrique* était peuplé d'une majorité de Roumains. La liste des noms prouve que sur 670 familles, 300 étaient roumaines. Si l'on ajoute la population entièrement roumaine du *Maierl Valah* qui ne figure pas sur cette liste, on a le droit de conclure que, Quarante ans après la reprise du Banat, les roumains disposaient encore dans Timişoara d'une majorité sinon absolue du moins relative (sur un total de 1100 familles). La communauté serbo-roumaine dans l'Église et surtout l'intolérance des chefs politiques serbes de même qui l'hostilité permanente manifestée par l'admi-stration autrichienne à l'egard des Roumains a entraîne le recul progressif de ces derniers, tout en arrêtant leur évolution normalée dans la viile[24]. En 1817, la répartition par nationalités des habitants de Timişoara était modifiée comme suit: 8775 Allemands, 3807 Roumains, 2346 Hongrois et 1770 Serbes[25].

Alors que ni la domination honqroise, ni la domination turque *n'avaient* reussi à effacer le caractère exclusivement roumain de cette province, l'administration autrichienne au contraire est parvenue à l'altérer grâce à la persévérance de sa politique de colonisation qui a introduit dans les masses compactes de Roumains un nombre considérable d'éléments étrangers. La Cour de Vienne qui, en automne 1716, s'installa dans le Banat lorsque les Turcs en eurent été chassés considéra ce territoire comme un excellent champ d'exploitation pour le fisc. L'administration autrichienne n'a donc pas été conduite, au XVIII-ème siècle, par les principes de droit public cornme l'auraient désiré les patriotes hongrois qui demandaient le retour à l'ancienne situation; elle ne poursuivait pas davantage, de

[24] Ion Stoia Udrea, *Studii şi documente bănăţene* (Études et documents du Banat), Timişoara, 1943, p. 35-45.

[25] Dr. C. Grofşoreanu, *Situaţia românilor bănăţeni în decursul secolului al XVIII-lea* (La situation des Roumains du Banat au XVIII-ème siècle), Timişoara, 1944, p. 19, d'après la monographie de Johann N. Preyer.

façon désintéressée, l'intérêt d'une région qui avait eu beaucoup à souffrir de la domination turque. Égoïste et depourvue de scrupules, cette administration n'avait qu'un but pressurer d'impôts les pauvres gens. Des qu'elle se fut rendue compte de la richesse de ce sol ainsi que de la redoutable importance de l'élément roumain, elle entreprit d'établir des colons allemands dans le Banat, tout en procédant à la vente de vastes propriétés dans les régions les plus fertiles. Il faut cependant reconnaître, à sa décharge que I'administration autrichiene, disposant de nombreux moyens techniques, s'est efforcée, pendant tout le XVIII-ème siècle, de draîner les immenses marécages qui reduisaient considérablement l'étendue des terrains productifs. *Le Banat de Timişoara* comme le nommaient les officiels autrlchiens a, par suite, été divisé en 13 districts administratifs, 6 circonscriptions militaires et la *Clisura.* Mais ces districts et leurs organes n'etaient autre chose que les principaux facteurs chargés d'exécuter les volontés de la puissance centralisatrice. On aurait, en vain, cherché une formule de gouvernement plus adaptée que celle-ci au régime absolutiste et militaire du Banat[26].

Ce qui a été fatal au peuple roumain de cette province, c'est le fait qu'à l'époque, la Cour de Vienne était persuadée que sa domination sur les régions nouvellement acquises ne serait consolidée que grâce à un nombre considérable de sujets catholiques et allemands. Les Roumains n'étaient même pas catholiques, les généraux autrichiens les considéraient comrne nuisibles aux intérêts de l'État et les soumettaient à d'intolérables traiternents afin de les obliger à quitter le Banat.

Aussi la colonisation du Banat, qui fut commencée an 1718 et se poursuivit pendant près de 200 ans, s'est-elle faite

[26] Voir également Szentkláray I., *Mercy Cl. Florimund kormányzata a temesi bánságban*

au préjudice de l'unité ethnique du territoire et à l'encontre des intérêts matériels des habitants autochtones. Au cours du premier siècle qui suivit le retrait des Turcs, la colonisation a été presidée par la Court de Vienne et pendant le demi-siècle que dura le soi-disant régime *constitutionnel*, les Hongrois ont poursuivi, eux aussi, sous l'étendard national, une politique analogue en vue de faire triompher les intérêts magyars.

Les premières Colonies de Souabes furent établies sans plan d'ensemble. C'est plus tard, au cours du long règne de l'imperatrice Marie Thérèse, que les principes de gouvernement ont été groupés en système. Mais, jusqu'au milieu du XVlll-èrne siècle, la population du Banat ne s'accrut que de 35.000 colons environ, qui étaient pour la plupart des Allemands (Souabes) catholiques. II y avait également parrni eux des Italiens, des Espagnols, des Français recrutés dans tous les pays d'Europe par des agents qui les attiraient ici par de fallacieuses promesses. Au cours des règnes de Marie-Thérèse et de Joseph II, le nombre des colons fut doublé. Nous connaissons dans tous ses details l'action entreprise, l'origine, le nom des colons, l'étendue des terrains qu'ils ont obtenus, les privilèges qui leur furent conférés. Si cette colonisation n'avait poursuivi qu'un accroissement rationnel de la population, nécessaire à l'equilibre du buget de l'État, elle ne se serait pas acharnée à deplacer l'élément roumain pour le remplacer par des individus sans feu ni lieu, recrutés à l'étranger. Alors que dès le début les colons furent exemptés d'impôts pendant quelques années, la population autochtone dut payer tant de contributions et se plier à tant de corvées qu'elle se vit obligée d'abandonner les foyers de ses ancêtres. En 1718 dejà, les habitants de plusieurs villages des environs de Caransebeş furent contraints de passer en Valachie parce qu'ils étaient accablés d'impôts (wegen überspannter Contributionslast) comme le constate un acte officiel. Afin d'endiguer ce courant dangereux qui menaçait de changer

toute la population roumaine dans le sud du Banat comme sur les bords du Mureş, le général de Mercy dut exempter d'impôts, pendant deux ans, les populations roumaines des villages dont les habitants avaient quitté le Banat[27]. Dans les autres régions, les abus des administrateurs de districts et la brutalité des officiers et des soldats autrichiens ne connaissaient plus de bornes. La populatiaon autochtone était même obligée de supporter, surtout pendant la première moitié du XVIII-ème siècle, les frais de voyage des colons étrangers. C'est pourquoi, en 1719, la population de la vallee du Timiş refuse de continuer à payer les contributions qui étaient exigées d'elle; c'est pourquoi également en 1724-1725, les Roumains de la région de Moldoviţa et de Caransebeş organisent un soulèvement sanglant[28] contre le nouveau régime autrichien, c'est pourquoi enfin, lorsque les Turcs reprennent pour un temps le Banat, toute la population roumaine les reçoit à bras ouverts et se montre prête à lutter dans leurs rangs.

Au cours des années 1738-1739, l'administration autrichienne fut obligée d'entreprendre une véritable expedition militaire contre les Roumains qui s'étaient révoltés sur tout le territoire du Banat Elle se livra à une sanglante répression contre une population complètement déporvue d'armes ce qui permet de croire que le véritable but poursuivi par cette administration était l'extermination de l'element roumain. Un historien du Banat qui se montre en général très réservé dans ses appréciations[29] d'ecrit de la façon suivante *l'exécution* dont les Roumains furent victimes: „Le soulèvement des Roumains

[27] Szentkláray I., *Mercy Cl. Fl.*, p. 34-35,

[28] Voir également Baróti, *Adattár Delmagyarország történetéhez,* pour les années en question.

[29] Patriciu Dragalina, *Din istoria Banatului Severin* (Pages d'histoire du Banat de Severin), vol. III, p. 210. Voir en particulier dr. Antoniu Marchesco, *Grăniceri bănăţeni şi Comunitatea de avere* (Les frontaliers du Banat et la Communauté de biens), Caransebeş, 1941, p. 60 et suiv.

gagna tout le département de Caraş-Severin et même une partie considérable du Timiş. On peut dire que les portes de la capitale du Banat ont été ébranlées par les cris de vengeance d'un peuple opprimé. La révolte fut noyée dans le sang. La cavalerie impériale se jetant lâchement sur les Roumains, franchit en un mois les distances qui séparent *les portes de fer* transylvaines du Danube et Timişoara de Slatina, elle réduisit en cendres la plupart des villages, massacra dans les villages les notables et les hommes les plus vaillants et laissa, en plein hiver, les vieiliards impuissants, les mères, les femmes et les enfants sans foyer, en proie à la faim et au gel".

La répression dont furent victimes des dizaines de milliers de Roumains du Banat, descendants de ceux qui habitaient autrefois les districts privilégiés, a mis fin à la protestation obstinée que la population autochtone avait toujours élevée contre les colonisations du Banat. Mais, bien que ces Roumains aient été vaincus et que la. littérature de l'epoque les traitât de *rebelles* et de *voleurs,* leur protestation n'en reste pas moins un fait historique. La colonisation du Banat par l'administration autrichienne n'a pas été seulement l'épreuve la plus pénible infligée aux Roumains, mais encore une justice commise avec un tel cynisme et une telle cruauté que nulle realisation d'ordre fiscal, nulle prétention de progrès ne sauraient l'effacer.

Ce qui a porté à son comble l'exaspération des Roumins, c'est le fait que l'administration n'etablissait les colons suabes que dans les villages roumains où elle leur accordait toutes facilités nécessaires pour qu'ils puisent se construire des maisons, allant parfois jusqu'à chasser l'ancienne population roumaine qu'elle dépouillait de ses terres pour y installer les nouveau-venus. Elle prenait soin, bien entendu, que le nombre des colons dans les villages roumains aussi éléve que possible, car sinon ils risquaient d'être chassés par la population roumaine. Finalement une ordonnance de

l'imperatrice Marie-Thérèse, en date du 14 juillet 1765, informa l'administration provinciale que la Cour de Vienne avait décidé en principe de transplanter les communes roumaines du Banat dans d'autres régions[30].L'administration de Timişoara ayant élaboré un projet détaillé pour l'exécution de ce plan, le comte Rialph Perlas presenta, en mars 1767, à l'imperatrice un mémoire où il était dit clairement que: „le déplacement de la population roumaine est nécessaire surtout pour assurer la colonisation des Allemands. Les colons allemands tremblent de frayeur lorsqu'ils apprennent qu'ils vont être établis parmi les Roumains". Aussi ce haut dignitaire conclut-il en disant que le plan de l'imperatrice peut entrer dans la voie des réalisations par l'évacuation des Roumains qui se trouvent entre Arad et Timişoara et qu'il sera par la suite appliqué dans de plus vastes proportions. Dans ces conditions on peut donc considérer comme une chance extraordinaire le fait que l'évacuation n'ait pas été executée et qu'en dehors de trois communes qui ont été transportées dans le Torontal, dans des circonstances dramatiques, les autres Roumains soient restés dans leurs foyers[31]. L'empereur Joseph II qui connaissait cepandant bien le Banat où il avait fait trois voyages d'étude[32], et qui avait pu se convaincre, comme il le dit dans son mémoire, „que les Roumains sont maltraités et sont souvent obligés d'abandonner leurs foyers et de céder leurs terres, ce qui explique qu'ils préfèrent émigrer", n'en projeta pas moins d'évacuer tous les Roumains de Căpâlnaş jusqu'à Orşova[33]. Donc, après les avoir depossédés de tous les terrains productifs de la plaine, on voulait encore chassar les Roumains des régions

[30] "Weilen *ratio status militaris et politici* erheischet, in denen rückwärts Temeswar situirten Districten, zwischen denen Flussen Marosch, Theys un Pega, deutsche Dorfschaften anzulegen"

[31] Szentkláray I., *Oláhok költöztet*ése Délmagyarországon a mult században.

[32] Czoernig, *Ethnographie von Oesterreich*, I-II.

[33] "Die Walachen müssen notwendig von denen Wäldern wegkommen und von Kapolnash aus bis gegen Karansebes Teutsche angesiedelt werden, sonst seynd die Wälder hin"

montagneuses. En 1797-1798, sous le règne de l'empereur François II, le problème de l'évacuation de la population roumaine des environs de Caransebeş fut envisagé de nouveau, mais, une fois de plus, il rest à l'etat de projet.

Comme l'empereur Joseph II estimait que la constitution de grandes propriétés dans le Banat accroîtrait les revenus de l'État, de nombreux domaines furent vendus aux enchères à Vienne et à Timişoara a des amateurs recrutés surtout parmi les commerçants enrichis au cours des dernières guerres et parmi les fonctionnaires auxquels on accorda des facilités de paiement. Les nouveaux venus s'installèrent dans le Banat dont les habitants autochtones, c'est-à-dire les Roumains, devaient leur servir de serfs.

Tandis que la population roumaine était plus maltraitée que sous le joug si calomnié des Turcs, l'administration de la province accueillait tous les étrangers et leur accordait les faveurs les plus diverses. C'est ainsi qu'en 1737 s'installent à Vinga et dans ses environs, des Bulgares réfugiés d'Olténie, cependant qu'un autre groupe s'établit dans Craşova et dans les communes des Roumains désignés sous le terme de *Crasoviens*. L'élément serbe fut, lui aussi, renforcé au cours du XVIII-ème siècle par des immigrations et des colonisations. La vague des réfugiés, conduits par le patriarche Arsenie Ioanovitsch Sakabent, vint en accroître considérablement le nombre, surtout dans les districts de Pančova, Bečkerek et de Biserica Aibă (Bjela Crkva). Si l'on feuillette *l'Etnographie* de Czoernig[34], le fameux porte-parole de l'imperalisme autrichien, on se rendra compte du grand nombre de communes fondées et colonisées dans cette région par les Serbes, jusqu'ă la fin du XVIII-ème siècle.

C'est ainsi que le territoire ethnique roumain du Banat a été méthodiquement réduit et démembré par l'administration

[34] Czoernig, *Ethnographie Oesterreich*, I-II.

autrichienne et, quand la province fut de nouveau incorporée à la Hongrie (1788), l'administration des comitats y introduisit, en dehors des Souabes qui ne cessaient d'affluer, des Tchèques, des Slovaques et un nombre particulièrement élevé de Hongrois. Et n'avons-nous pas vu créer, de nos jours, dans les départements de Caraş-Severin, de Timiş et de Torontal, à la faveur de lois constitutionnelles, les quelques villages de *Tsangós* dont le seul rô1e était de pratiquer une brèche dans le bloc roumain et de rattacher le gros des masses hongroises aux Sicules de Transylvanie.

De sorte que, c'est à peine si, au cours du XVIII-ème siècle et durant le siècle suivant, on a pu fonder 20 communes de colons hongrois dans le Banat, la plupart dans la règion de l'Ouest, près de la Tisa; leur nombre a doublé depuis 1873. La loi de colonisation de 1894 a inauguré ensuite la politique d'affaiblissement des masses roumains et 7 colonies hongroises ont même été créées dans le département de Severin[35]. C'est seulement ainsi que s'explique la présence des Hongrois dans le milieu rural du Banat.

[35] Hitel, *Nemzetpolitikai Szemle,* VIII, No. 3, Cluj, p. 158-163.

LE BANAT, PARTIE INTÉGRANTE DE L'UNITÉ ROUMAINE

La politique des Habsburg a donc fait du Banat un refuge pour les divers éléments ethniques qui en ont modifié, au cours des deux derniers siècles physionomie seculaire. Mais l'inlassable persévérance d'un régime qui, pour briser l'opposition des peuples opprimés, disposait des moyens les plus variés, n'a pas reussi a émietter le bloc roumain dont la formation remote aux temps les plus reculés. Que l'on envisage la répartition de le population entre les frontières qui ont existé jusqu'en 1940 ou que l'on prenne comme base d'appréciations démographiques la situation du Banat avant 1918, une constation s'impose: c'est que les Roumains détiennent encore la majorité absolue dans le Banat roumain et la majorité relative dans tout le territoire compris entre les monts, le Mureş, la Tisa et le Danube. Certes, au fur et à mesure que l'on avance vers l'ouest les masses roumaine jusqu'alors compactes se raréfient, tandis que les îlots allogènes se multiplient. Mais si l'on examine de plus près le tableau ethnographique de la région, on constate que l'élément roumain est le seul qui soit représenté partout dans tous les départements, dans tous les arrondissements, alors que les Hongrois ne possedent des groupes importants que dans les villes, qu on ne trouve des Serbes que dans l'ouest du Banat et que les uns et les autres sont presque complètement absents du centre et de l'est. Le groupe d'Allemands colonisés sur le territoire qui s'étend entre Lipova et Arad, Timişoara et Kikinda

forme, il est vrai, une *zone mixte,* mais la supériorité ethnique des Roumains n'en reste pas moins évidente partout. Les établissements roumains occupent le coeur même du Banat, ils en commandent toutes les voies essentielles, tous les passages importants. Seuls donc les Roumains peuvent imposer leur domination politique dans ce territoire qui est étroitement relié aux régions purement roumaines de la rive droite du Mureş et du Hunedoara.

Les Roumains du Banat ont toujours eu conscience d'appartenir à l'unité ethnique et politique de leur nation et ce fait a constitué un facteur décisif dans l'evolution de ce teritoire. Les premiers patriotes roumains de cette province, Dimitrie Ţichindeal, Damaschin Bojincă et Eftimie Murgu ont clairement discerne que le Banat represente la continuation naturelle du bassin carpathique et qu'iI constitue un élément indispensable à l'achève-ment de l'unité roumaine. D'autre part, la science obiective a établi que cette province, loin de n'avoir été occupée que tardivement par les Roumains, est au contraire le berceau du roumanisme et qu'elle forme des siècles, pour toutes les masses roumaines, un merveilleux bastion de défense.

Après l'effondrement de I'empire austro-hongrois, il aurait été naturel que le Banat fût réintégré dans l'unité politique è laquelle le rattache son caractère ethnique. Mais on a préféré le partager pour satisfaire à des considérations diverses et surtout pour permettre l'établissement de relations de bon voisinage entre des peuples qui, après des siècles de luttes, ont enfin obtenu leurs frontières nationales.

L'exposé qui précède permet de déduire dans quelle mesure ces nouvelles frontières se justifient au point de vue historique. D'ailleurs la discussion proprement dite entre les anciens et les nouveaux compétiteurs du Banat a des racines anciennes.

Les Hongrois ont été les premiers à le réclamer aux Autrichiens et ils sont parvenus, en 1778, à le rattacher au royaume hongrois, en dépit du fait qu'ils ne représentaient à cette époque qu'une infime proportion de la population de la province. Leur domination qui s'est maintenue jusqu'en 1918, n'a d'autre justification que l'imperialisme de la nation hongroise et la présomption d'un droit historique. C'est la raison pour laquelle ils soutiennent que du XI-ème au XVI-ème siècle, la majorité de la population du Banat était hongroise, c'est pourquoi ils mettent en doute les preuves historiques de l'existence de l'élément roumain et ne cessent de déprécier le rôle que les Roumains ont toujours joué dans cette province.

Les Serbes ont élevé, vers la même époque que les Hongrois, des prétentions sur le Banat. Leur Congrès national, réuni à Timişoara, en 1790, demanda par écrit que le Banat leur fut accodé comme *territoire propre* doté d'attributions autonomes. Bien que favorable, en principe, à l'octroi d'une territoire de cette nature, le *Burg* de Viene se réserve le droit d'apprecie le moment opportun à la creation de cette *corporation morale* et la région où les serbes devraient être évacués dans ce dessein[36]. On voit donc que la Cour elle-même, encore qu'elle eû, par l'entremise d'uncommissaire spécial invité les Serbes à exprimer leurs doléance et leurs prétentions, ne considérait pas le Banat comme indiqué pour être le siège d'une *voïvodina* serbe. D'après le témoignage de Vladimir lakšić, demographe serbe du siècle dernier, les Serbes, qui élevaient des prétentions sur le Banat, ne constituaient que les 22% de la population de ce territoire[37]. Les Roumains étaient, à cette epoque, trois fois plus nombreux que les pétitionnaires du Congrès de Timişoara et quant aux colons souabes, au sort desquels la Cour s'intéressait

[36] Dr. Dušan I. Popovitsch, *Vojvodina*, Beograd, 1925, I, p. 23 et suiv.
[37] "Glasnik", 1872, nr. XXXIII, article *Disparition de la population serbe en Hongrie*.

particulièrement, on ne pouvait les sacrifier aux prétentions des Serbes.

Ces prétentions ne furent d'ailleurs pas satisfaites car, entre temps, la our de Vienne se réconcilia avec les Hongrois, mais elles devaient être reprises en 1848 et constituaient, à cette date, un précieux atout dans le jeu politique des Habsbourgs. Le Congrès de Karlovitz limite d'ailleurs ses prétentions sur le Banat aux régions peuplées de Serbes entre le Mureş, ainsi qu'à Timişoara qui devait devenir la résidence de la: *voïvodina.* Une prétention de cette nature ne pouvait manquer d'engendrer un grave conflit avec les Roumains qui cherchaient justement à s'émanciper de la juridiction de la hiérarchie serbe qu'ils jugeaient intolérable. Lorsqu'ils se virent égalemnt soumis à une administration politique serbe leur exaspération ne connut de bornes et l'hostilité entre les deux

(„ihre peuples se manifesta pendant tout le cours de la révolution: Chacun d'eux suivit sa voie sans cesser de combattre l'autre et de faciliter ainsi le jeu de Vienne. En novembre 1849, les Serbes obtinrent une *voïvodina* dont les limites étaient d'ailleurs commandées par les intérêts du gouvernement, alors que les Roumains durent se contenter d'un *căpităna*t dont l'existence devait être aussi ephemere que celle de la province serbe.

Les Roumains n'ont cessé de protester contre les revendications qui continuaient à empiéter sans raison sur le territoire ethnique roumain. En juin 1848 deja, une grande assemblée publique, qui eut le caractère d'un veritable congrès national, formula, à Lugoj, les justes revendications des Roumains du Banat et leur protestation catégorique contre les prétentions serbes. Après la création de la *voïvodina,* en décembre 1849, un mémoire, signé par six cents notables du Banat, exposait de nouveau la protestation roumaine toute

empreinte d'amerturne, car au lieu de voir exaucer son voeu légitime d'être réuni en une unité nationale („ihre Vereinigung zu einem nationalen Ganzen"), le bloc roumain de Hongrie a été disloqué et les Roumains du Banat ont été soumis à une nation étrangère qui ne peut invoquer pour se justifier que son ambition. Aussi demandent-ils[38] que les régions peuplées de Roumains dans les départernents de Timiş et de Caraş, de même qu'une bonne partie du Torontal, soient séparées de *voïvodina.*

Les témoignages contemporains (1849) qui abondent en inforn tions précieuses, montrent à quel point cette protestation était justifiée. Ainsi, lorsqu'il fut question d'accorder aux Serbes un territoire prop Ladislas Szögyény, président de I'administration civile de Hongrie, évaluait la population du *Banat de Timişoara* avec ses trois départements Timiş, Caraş et Torontal, à plus de 800.000 habitants, dont environ 425.000, c'est-à-dire la majorité absolue, étaient Roumains, 150.000 Allemands, 50.000 Hongrois et 175.000 Serbes et autres Slaves.

D'autre part, un conseiller de la Cour, le baron Ludwig Ambrozy, constatait que I'on fondait la *voïïvodina* dans le Banat, tous les autres peuples qui habitaient la province se sentiraient lésés car il n'y avait dans ce territoire que 180.000 Illyriens ou Serbes, à côte de 200.000 Allemands, 600.000 Roumains et de 80.000 Hongrois. Les chiffres, fondés la pluspart du temps sur des calculs approximatifs, varient comme on le voit, mais le fait que les Roumains constituaient encore la majorité absolue de la population n'était ignoré de personne. C'est l'argument qu'invoquent les Roumains lorsqu'ils s'efforcent de combattre le projet d'annexion du Banat roumain à la *voïvodina.* L'evêque

[38] *Die Romanen der östereichischen Monarchie*, III, Wien, 1851, p. 22-23, 61-62.

André Şaguna exprime la crainte que l'incorporation d'un si grand nombre de Roumains ait de regrettables conséquences, et Petre Mocioni, l'un des chefs des Roumains du Banat observe, avec raison, que les Serbes devraient constituer leur *voïvodina* dans les territoires qui présentent vraiment un caractère serbe, dans la Hongrie méridionale, en Slavonie et en Croatie, et que leur union avec les Croates leur vaudrait des avantages importants[39].

Les Souabes ont protesté contre les revendications des Serbes à un congrès reuni, en 1848, dans la commune de Bogaroš. Mais en demandant leur autonomie sous la conduite *d'un comte allemande*, ils entendaient se rattacher à une grande Autriche, comme pionniers "du germanisme dans l'espace danubien". Trop faibles pour s'affirmer dans une telle orientation politique et, bientôt après, placés sous l'influence décisive du courant de magyarisation, ils ne sont revenus à leur idée qu'après la désagrégation de la monarchie austro-hongroise (1918). Alors *le conseil national souabe* a fusionné avec l'organisation unitaire des Allemands de toute la Hongrie et a demandé, de nouveau, son autonomie administrative et culturelle. Cette fois-ci ce sont les frontières politiques tracées à Versailles qui ont rendu ces revendications irréalisables. Les Banat a été partagé entre les trois États successeures: la Roumanie, la Jugoslavie et la Hongrie, malgré l'intervention souabe aupres de la Conférence de la Paix. Cette délégation insistait pour que l'unité du Banat soit maintenue et désirait que le territoire habité par les Souabes soit, tout entier, rattaché à la Roumanie. Au mois d'août 1919, les représentants des Souabes du Banat prirent, à l'unanimité, la décision de demander leur rattachement au royaume de Roumanie, convaincus de pouvoir demeurer, dans le nouvel État, un

[39] "Balcanica", VI, Bukarest, 1944, p. 560, 561.

peuple libre au point de vue national (ein national freies Volk). L'État roumain leur a, vraiment, offert toutes les possibilités pour se développer librement et pour s'émanciper du joug de la magyarisation. Cependant, après 1940, durant les moments les plus difficiles qu'ait conus la Roumanie, des voix souabes n'ont pas manqué de s'élever pour demander une collaboration direct avec le germanisme sud-oriental du Reich. En 1941 la revue *Da Reich* préconisait la transfornation des forces latentes des Allemands d'ici en un "etat de direction réelle". Mais il est évident qu'une telle prétention n'aurait pu s'appuyer que sur la force de l'empire allemand[40]. Les Souabes du Banat ne constituent qu'un îlot assez petit et ethniquement peu compact entre Arad, Timişoara et Bečkerek. Ils ne sont en liaison directe ni avec les infiltrations allemandes de Transylvanie, ni avec les colonies plus nombreuses de Pannonie (Schwäbische Turkei). Dans le Banat tout entier ils sont deux fois moins nombreux que les Roumains.

Si les Roumains du Banat ont toujours protesté avec vigueur contre les atteintes portées à leur territoire par les autres prétentions, c'est parce qu'ils avaient conscience que si I'on délimitait un territoire national entre le Mureş, Tissa et le Danube, ce territoire ne pouvait être dévolu qu'aux Roumains qui ont pour eux I'ancienneté ei constituent dans la plus grande partie de cetle province la majorité absolue de la population. Ils demandaient donc, dès 1849, à être rattachés à une province roumaine que le gouvernement de Vienne, s'il voulait être équitable, devait créer dans toutes les régions peuplées en majorité écrasante de Roumains et à la tête de laquelle serait placé un chef civil de nationalité roumaine. Seule cette formation que les Roumains du Banat dénommaient, en janvier 1849, *Romania*, qui devaient être dotée d'une administration roumaine

[40] Hans Herrschaft, *Das Banat*, Berlin, 1942, p. 141-146, 195-196, 37.

et dont la langue officielle serait le roumain, correspondait alors à l'idéal que s'était forgé la génération du 1848.

En avril 1849, la délégation nationale des Serbes tint conseil avec le ban croat Jelačić afin de fixer l'attitude que devaient adopter les chefs slaves à l'egard des revendications roumaines. Un des notables serbes demanda[41]: "Le gouvemement a-t-il l'intention d'organiser les Roumains sur la base de l'egalite des droits? Dans ce cas, les Roumains de Transylvanie, de Bukovine, de Hongrie et du Banat seront-ils réunis comme ils le demandent dans le pétition presentée à l'empereur?" Ce à quoi le ban répondit clairement: „Ces revendications doivent être satisfaites en vertu du principe de l'equité".

Bien que la Cour de Vienne ait alors réussi a se soustraire aux obliga-tions élémentaires qui lui incombaient vis-à-vis du peuple roumain, les revendications politiques des Roumains du Banat n'ont jamais été abandon-nées et, pendant la période qui s'étend de 1867 à 1917, elles ont continué à se baser sur le principe de l'équité et du droit que possède chaque peuple d'organiser son existence propre dans les limites de son territoire national. Dans la première phase des luttes parlementaires qui se sant déroulées à la Chambre des Députés de Budapest, les représentants du Banat, Vincent Babeş et Alexandre Mocioni ont été les porte-parole de tous les Roumains de Transylvanie et, dans la dernière phase de ces luttes, Coriolan Brediceanu et Valère Branişte (ce dernier après avoir langui dans les prisons hongroises) ont proclamé, en même temps que d'autres notables de la province, leur confiance dans le triomphe du principe de l'unité nationale, triomphe qu'ils ont contribué à assurer le 1-er decembre 1918 à la mémorable Assemblée Nationale d'Alba-Iulia.

"Balcanica", VI, p. 562.

LE BANAT (BANATUL)

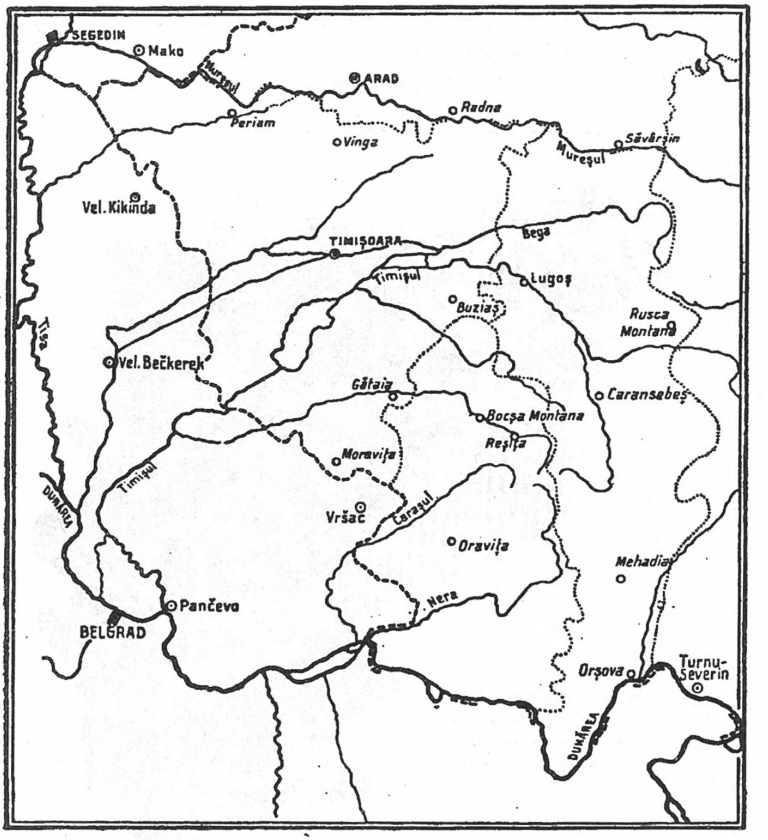

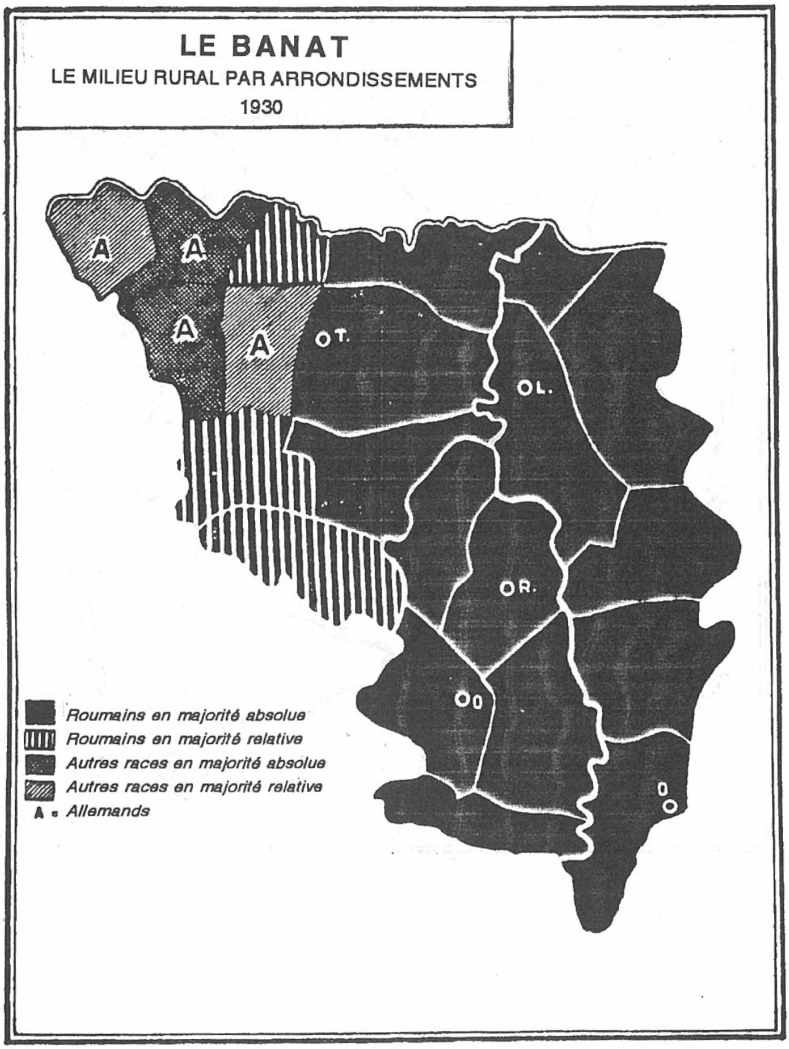
LE BANAT
LE MILIEU RURAL PAR ARRONDISSEMENTS
1930
A
A
A
A
OT.
OL.
OR.
OO
O
O
Roumains en majorité absolue
Roumains en majorité relative
Autres races en majorité absolue
Autres races en majorité relative
A = Allemands

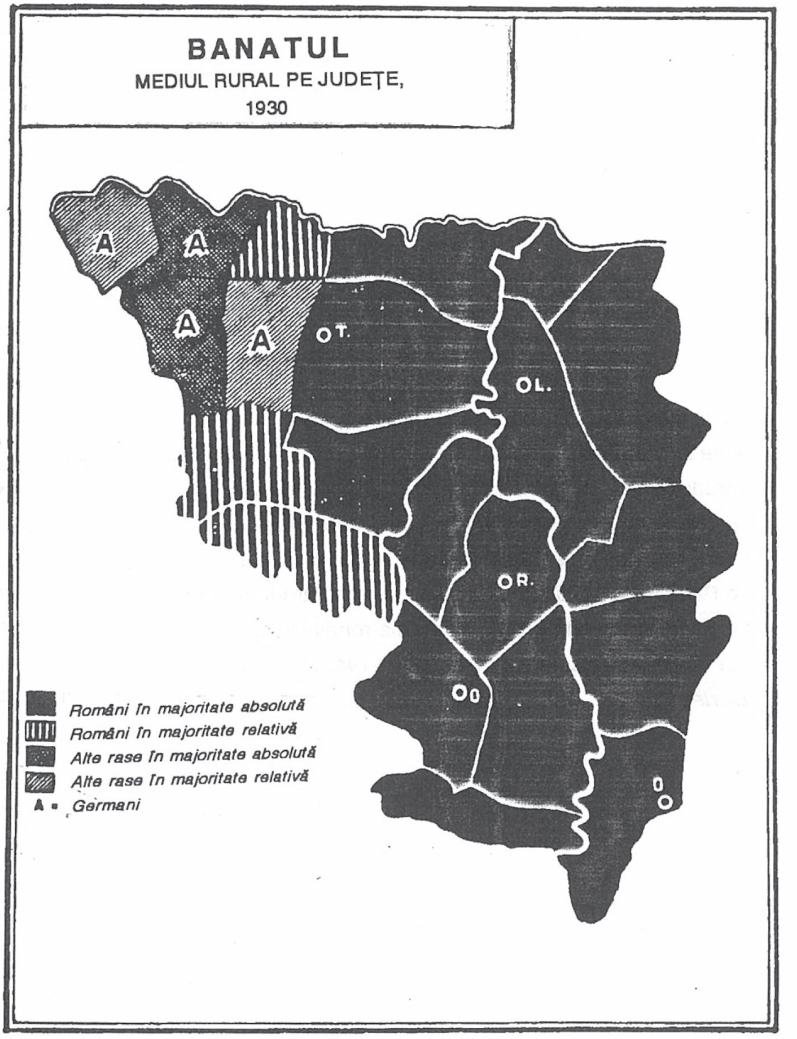
BANATUL
MEDIUL RURAL PE JUDEȚE,
1930
A
A
A
A
OT.
OL.
OR.
Români în majoritate absolută
Români în majoritate relativă
Alte rase în majoritate absolută
Alte rase în majoritate relativă
A = Germani

UNIVERSITATEA TIMISOARA
~BIBLIOTECA CENTRALA~
110907

RAJAN LALESCO
Professeur à l'Université de Bucarest

LE PROBLÈME ETHNOGRAPHIQUE DU BANAT

Avec quatre tableaux statistiques
- et une carte du BANAT -

CONSEIL NATIONAL DE L'UNITÉ ROUMAINE
1700
PARIS

PARIS
IMPRIMERIE PAUL DUPONT
4, RUE DU BOULOI
1919

TRAIAN LALESCU

PROBLEMA ETNOGRAFICĂ A BANATULUI

---

[*] A studiat matematica la Iaşi şi Bucureşti, unde i-a avut profesori pe Gheorghe Ţiţeica, Spiru Haret, Emil Pangrati, Anton Davidoglu, Nicolae Coculescu. În 1905, pleacă la studii la Paris, unde, în 1908, susţine, la Sorbona, teza de doctorat cu titlu: Sur l'equation de Voltterra, lucrare ce va fi apreciată ca o contribuţie de seamă în domeniul ecuaţiilor integrale şi îi va aduce stima marelui matematician Vito Volttera. Tot acum, la Paris, obţine şi diploma de inginer la Şcoala Superioară de Electricitate. A militat pentru înfiinţarea Şcolii Politehnicii din Timişoara al cărui prim rector (director) a fost în 1920. Deputat de Caransebeş. Domeniul preferat: teoria ecuaţiilor integrale şi aplicarea lor în rezolvarea unor probleme din teoria ecuaţiilor diferenţiale. A publicat cel dintâi tratat din lume asupra ecuaţiilor integrale (1911). Din 1990, devine membru post-mortem al Academiei Române. (n. 12 iulie/24 iulie 1882, Bucureşti – d. 15 iunie 1929, Bucureşti).

PROBLEMA ETNOGRAFICĂ A BANATULUI

Problema Banatului aparține grupului de chestiuni litigioase pe care Congresul de pace din 1919 urma să le rezolve. Aliații și prietenii noștri sârbi au formulat, asupra unei părți din această provincie românească, pretenții, sprijinindu-se pe argumente istorice și etnografice. Acestor cerințe bazate, până la un anumit punct, pe adevăr, vine să li se alăture, ca de obicei, exagerarea subiectivă a șovinismului. Astfel, chestiunea se deformează în asemenea măsură încât oamenii de bună credință sfârșesc prin a-i pierde semnificația, văzându-se obligați să se mulțumească cu niște idei primitive care reprezintă adesea deformări grotești ale adevărului.

Scopul lucrării noastre este acela de a împiedica propagarea argumentelor hazardate, cu atât mai ușor de acceptat de către opinia publică, cu cât ele deformează mai mult realitatea.

Singurul mijloc util de a combate această situație îl reprezintă apelul la metoda științifică având ca instrumente, în domeniul nostru, istoria și statistica.

Argumentul istoric

Am realizat din prima clipă cât de dificilă este rezolvarea unui asemenea conflict folosind argumentul istoric. Aproape în orice moment pot apărea o serie întreagă de negări; negarea din incompetență, negarea prin interpretări tendențioase, negări

venite din partea altor autori și, în sfârșit, negarea prin nulitatea textelor invocate.

Aceste situații țin, până la un punct, de natura lucrurilor. Chiar admițând faptul că se cunoaște exact istoria unei provincii, o expunere istorică va rămâne întotdeauna doar o succesiune rapidă de imagini pe ecranul cinematografului, constând în perindarea unor chipuri umane.

Este suficient să iei două imagini disparate pentru a încurca și a denatura lucrurile; dacă, în plus, fiecare vine cu propria sa interpretare, confuzia devine totală și discuțiile cad într-o nesfârșită controversă.

Or Banatul, prin poziția sa geografică, a fost provincia cu una dintre cele mai zbuciumate istorii.

Provincie-frontieră în timpul lungii perioade romane încheiată prin cucerirea Daciei, ea a suferit consecințele poziției sale geografice. Teatru de nesfârșite războaie și incursiuni, *Dacia riparia* a fost, prin forța lucrurilor, provincia dacică în care infiltrarea latină s-a produs cel mai rapid, cu mult înainte de colonizarea lui Traian, printr-un proces de osmoză socială incontestabil și necontestat.

Această lungă perioadă de patru secole este cea care a dat provinciei caracterul său definitiv latin, caracter pe care a știut să-l păstreze, în ciuda tuturor vicisitudinilor provocate de invaziile barbare, până în zilele noastre.

Ultimii doi cuceritori ai provinciei au fost maghiarii și germanii. Sub dominația acestora, Banatul a trebuit să facă față, ca ultimă frontieră, formidabilelor atacuri ale turcilor, și în această epocă a prins formă, puțin câte puțin, fizionomia etnică specială pe care o descoperim astăzi. *Timp de două secole, sângele românilor a curs în valuri pentru a apăra pământul strămoșilor lor și cauza creștinătății.* Având drept conducători militari pe marii generali de origine română, Ion

Huniade și Paul Kinezu, care au fost totodată și cei mai mari eroi ai istoriei ungare, românii au apărat, până la limita forțelor, Europa amenințată de hoardele turcești.

Aceste locuri goale lăsate în urmă de miile de eroi anonimi[1] au fost oferite mai apoi trupelor mercenare sârbești și familiilor lor, pentru a-i apăra de răzbunarea turcilor.

Susținute și întreținute de guvernele din Pesta și de la Viena, aceste noi colonii au prosperat rapid, alături de coloniile germane, care trăiau aici de mult timp, atrase de bogăția unui sol demn de Mesopotamia.

Concluzia capitală care se desprinde din această parte tragică a istoriei este *colonizarea forțată* a regiunilor la care românii au fost obligați să renunțe pentru un timp, de către străinii care s-au stabilit definitiv aici și împotriva cărora românii, decimați de războaie și de epidemii, au reacționat de data aceasta fără izbândă.

Astfel, partea bogată a Banatului a fost smulsă românilor de către stăpânii lor. Germanii și ungurii au acaparat aceste teritorii românești și au întemeiat aici sate noi; pentru a combate forța redutabilă a românilor care reușiseră nu o dată să reintre în stăpânirea vechilor drepturi de proprietate în mod pașnic, prin denaționalizare, germanii și ungurii vor găsi un aliat prețios în masele sârbe care fugeau înspăimântate din calea masacrelor turcești.

Aici se află originea chestiunii etnografice a Banatului. Guvernele de la Pesta și de la Viena nu au găsit alt mod de a recompensa sacrificiile românilor din Banat din timpul războaielor cu turcii decât prin a le sufoca provincia cu coloniști aparținând tuturor națiunilor lumii, transformând

[1] Iată ce notează, referitor la Banat, regele Matei Corvin în scrisoarea sa din anul 1482, adresată cardinalului de Aragon: „Sunt præterea nonnullæ regiones et provinciæ sub corona nostra adeo *per continuas Turcarum invasiones et rapinas desolat*æ, in quibus rarissima vel tuguria et inhabitores perpauci visuntur„ (E. Caschoviae, 1743).

astfel fertila câmpie a Banatului în ceea ce abatele Griselini avea să numească încă în 1780 „*un complesso di dieci nazione*”.

Ei bine, în ciuda acestor eforturi germane și ungare, în ciuda vecinătății cu sârbii din munții meridionali care pândeau bogatele câmpii românești, în ciuda forței insinuante de infiltrare, armă specific slavă, pe care o exercita la frontiera occidentală populația din Syrmia și Bachka, rasa românească a rezistat și este capabilă astăzi să-și susțină cu curaj cauza în fața areopagului mondial și să-și afirme drepturile.

Pentru a-și păstra intacte naționalitatea, obiceiurile și limba, românii au rămas însă refractari tentațiilor vieții moderne, fiind chiar obligați să primească cu reținere binefacerile civilizației, într-atât sistemul perfid al deznaționalizării forțate transformase instruirea și orice fundament modern al vieții sociale în instrumente de asasinat național.

Au plătit astfel prin suferințe cumplite și situații umilitoare atașamentul lor la tradiția strămoșească; dar astfel au rezistat, limitându-se la acea viață patriarhală, suficientă sie însăși, izvor al unei vigori care le-a fost armă de apărare.

Elementul românesc își reia acum, din ce în ce mai mult, locul său dominant, în ciuda închipuirilor unei administrații superficiale de care forța suverană a naturii nu se sinchisește.

Asistăm în mod continuu la acest fenomen, înfricoșător pentru coloniile străine din Banat - ascuns de altfel cu grijă sub cifrele savante ale statisticii – numit românizare. M. Picot este cel care a făcut cunoscute în lumea științifică următoarele cuvinte care, în Banat, circulă sub forma unui proverb:

„De îndată ce o femeie valahă intră într-o casă, toată familia devine valahă.”

Un savant sârb, foarte erudit, îmi punea într-o zi următoarea întrebare:

- Cum vă explicați faptul incontestabil că sârbii din Banat se românizează atât de ușor?

I-am răspuns:

- Pentru că Banatul este provincie românească și de altfel, din același motiv aromânii din Serbia și din Macedonia se slavizează la rândul lor atât de ușor.

Nu găsesc niciun alt argument atât de semnificativ ca această mărturie unanimă a germanilor, ungurilor și sârbilor relativ la inferioritatea lor în privința rezistenței naționale în Banat. În ciuda unei coaliții care are în mâinile sale toate armele opresiunii și toate mijloacele deznaționalizării, românii nu numai că rezistă, dar ofensiva de îndată ce o perioadă de acalmie îi pune la adăpost de măceluri sau asasinate.

Iată deci prezentate, pe scurt, momentele esențiale din istoria Banatului, necesar a fi reamintite pentru ca cititorul să poată beneficia de această lucrare. Scopul ei esențial este de a face o analiză statistică a Banatului actual, pe care să o putem utiliza mai apoi ca bază de discuție pentru o analiză critică a diverselor argumente invocate de adversarii noștri.

Argumentul statistic

În acest domeniu trebuie să ne sprijinim pe statisticile ungurești, singurele surse disponibile în acest moment. Prima întrebare care se pune este cum vom putea deosebi realitatea? Este cunoscut șovinismul maghiar ca și larga interpretare pe care guvernul de la Pesta o acordă denumirii de *maghiar*, în detrimentul altor naționalități și în special al celei române. Putem fi siguri că cifrele furnizate de statistici pentru fiecare comună sunt *forțate* în avantajul elementului maghiar sau confuze, pentru a anihila naționalitatea dominantă, atunci când aceasta era posibil. Astfel, în această țară extraordinară, unde logica administrativă a creat o naționalitate în plus, cea a *surdo-muților* (aceștia neputând declara nicio limbă maternă,

criteriu al naționalității în Ungaria), putem găsi anumite sate în care *majoritatea* populației figurează la rubrica „diverși „„ fiind astfel obligați să atribuim unei naționalități fictive *naționalitatea diversă*; este adevărat că proporția acestor cazuri este foarte mică (1%), fără nicio influență asupra concluziilor noastre, dar faptul este de reținut, fiind un exemplu în plus al *camuflajului* unguresc.

Pentru a descoperi realitatea și pentru a ne sprijini pe un teren cât mai solid, este necesar să căutăm elementul invariabil, de nealterat prin procedee de deformare „civilizate”, rezolvând astfel o adevărată problemă de *Analysis situs*.

Suntem astfel obligați să luăm, ca unitate a cercetării, celula socială, *comuna*. Metoda care mi s-a părut că ne aproprie cel mai mult de realitate este aceea de a examina întregul Banat, comună cu comună, căutând *majoritatea* și atribuind comunei naționalitatea care este predominantă în ea.

Cred că este de necontestat faptul că majoritatea unei comune nu poate fi falsificată prin niciun procedeu statistic civilizat. Într-un mare număr de cazuri, majoritatea este atât de evidentă, încât nu poate exista nici cea mai mică îndoială. Totuși, în anumite comune, populația este repartizată în grupe aproape egale de naționalități diferite, astfel că acestora li se poate atribui doar o majoritate relativă; aceste cazuri au fost evidențiate într-un mod aparte.

Procedând astfel, putem desprinde mai bine caracterul non național al comunelor germane, sârbe și maghiare din Banat, deoarece documentele oficiale ne permit să urmărim comună după comună și în ordine cronologică *epoca fondării* comunelor străine în Banat.

Putem evidenția astfel caracterul foarte recent al acestor colonii și, în consecință, lipsa totală a unei baze serioase în ceea ce privește revendicările istorice ale minorităților din Banat.

Nu cunoaștem o lucrare de sinteză referitor la acest subiect, dar publicăm un astfel de Tabel cronologic (după Czoernig) pentru perioada ce a urmat înfrângerii definitive a turcilor (1718); acesta ilustrează pe viu procesul de colonizare forțată al cărei brevet pleacă de la Sfântul Ștefan și din care Leopold, Carol VI și Maria-Tereza au făcut o adevărată industrie națională.

Detalii despre tabelul statistic

Referitor la alcătuirea tabelului statistic al Banatului întocmit de noi, precizăm următoarele:

1. Am ales ca bază a cercetării recensământul din anul 1900, la care am adăugat datele statistice din 1910 pentru fiecare comună, dând aceste ultime cifre în comparație cu precedentele. Am constat astfel că majoritatea populațiilor comunale nu s-au schimbat, cu două-trei excepții datorate de altfel unor metamorfoze administrative; prin urmare punctul nostru de vedere este justificat.

2. Am clasificat și denumit comunele după numele lor românești, acestea fiind cele folosite de populație. Ar fi fost imposibil să le folosim pe cele maghiare oficiale, care *se schimbă la fiecare zece ani*. Voi oferi în această lucrare un extras, sub forma unui dicționar *maghiaro-maghiar,* din câteva asemenea schimbări oribile în care intenția de a traduce numele în maghiară și libertinajul filologic exagerat s-au aliat pentru a camufla sau a mutila numele unor comune românești sau sârbești. Voi cita ca exemplu, în acest context, cazul comunei *Cornea,* comuna natală a tatălui meu – unde în anul 1913 nu existau decât doi unguri, jandarmii – numită Kornyia în 1900, și care acum se numește *Sonfa!*

Sunt, iată, procedee de maghiarizare fără scrupule care vor stigmatiza pe veci poporul maghiar și „misiunea sa civilizatoare”.

Am adăugat totuși și numele maghiar oficial conform ultimului recensământ, pentru a înlesni cercetările. Această muncă dificilă de identificare mi-a fost ușurată în mare măsură de Dicționarul lui Moldovan, dar adeseori am fost nevoit să recurg la cifrele referitoare la suprafețele comunale, pentru a putea stabili corespondența dintre numele românești și cele maghiare de la 1900, și apoi dintre acestea și cele din anul 1910. Pentru comunele colonii germane, maghiare și sârbe, am păstrat în cea mai mare parte numele oficiale maghiare.

3. În loc de a prezenta un tabel, în ordine alfabetică, al comunelor din Banat considerat în ansamblul său, am preferat, în perspectiva discuțiilor posibile, să respectăm separarea în comitate și chiar am adoptat pentru cele două comitate de câmpie, Timiș și Torontal, împărțirea în districte, cu scopul de a facilita cercetarea și pentru verificarea diverselor puncte de vedere ce se vehiculează de ceva timp.

Prima grupă cu două coloane de cifre ne dă *populația totală* a comunelor, după statistica din 1900, cu cifra, pozitivă sau negativă, a variației populației între 1900 si 1910.

În a doua grupă de coloane, este înregistrată populația *românească,* iar în coloana următoare, dăm indicații despre populația străină care locuiește în comună (dacă aceasta depășește în general 5% din numărul total de locuitori). Dacă străinii au majoritatea absolută sau relativă, indicăm de asemenea, între paranteze, cifra acestei majorități.

În fine, o ultimă coloană conține concluzia, adică numele națiunii predominante din fiecare comună. Dacă majoritatea este absolută, indicăm acest lucru prin majuscule; dacă, dimpotrivă, ea nu este decât relativă, folosim o literă mică.

CONCLUZII

Suntem în măsură acum să tragem concluziile privind starea actuală a populației din Banat, plasându-ne în diversele puncte de vedere adoptate până în prezent.

Putem formula următoarele concluzii:

1. Majoritatea relativă a populației din Banat este românească. Într-o populație de 1.582.133 de locuitori avem:

Români	592.049
Germani	387.545
Sârbi	284.329
Maghiari	242.152
Alții	75.058

2. Împărțit în *zone de munte* și *zone de câmpie* (sugestie sârbă), rezultatul este următorul:

Banatul montan (Caraș-Severin) are o *majoritate absolută românească*, cu următoarea repartiție:

Români	336.082 (cifre din 1910)
Germani	55.883
Maghiari	33.787
Sârbi	14.764

Banatul de câmpie (Timiș Torontal) are o majoritate *relativă germană*, cu următoarea repartiție:

Germani	355.103	(cifre din 1910)
Români	262.167	
Sârbi	256.759	

3. Luând ca unitate etnică *Comitatul,* găsim în Banat:

Comitatul *Caraș-Severin* (format prin unirea Caraşului şi Severinului, comitate altădată distincte), cu o *majoritate absolută românească*:

Populație totală	466.147	(cifre din 1910)
Români	336.082	
Germani	55.883	
Maghiari	33.787	
Sârbi	14.674	

Comitatul *Timiș* cu o *majoritate relativă românească :*

Populație totală	500.835	(cifre din 1910)
Români	169.030	
Germani	165.883	
Sârbi	69.905	
Maghiari	79.969	

Comitatul *Torontal* cu o *majoritate relativă sârbă*:

Populație totală	615.151	(cifre din 1910)
Sârbi	199.750	
Germani	165.779	
Maghiari	128.520	
Români	86.937	

4. Coborând la districte, obținem:

39 de districte repartizate astfel:

- 20 de districte românești, din care 1 cu majoritate numai relativă
- 12 de districte germane, din care 7 cu majoritate numai relativă
- 6 de districte sârbe, din care 3 cu majoritate numai relativă
- 1 de districte maghiar.

5. Ajungând în fine la comune, avem următorul rezultat:

Comitatul Caraș-Severin:

315 comune românești, din care 5 cu majoritate relativă
20 ---------- germane , din care 6 ----------
12 ---------- sârbe
5 ----------maghiare
8 ----------diverse.

Comitatul Timiș:

124 comune românești, din care 8 cu majoritate relativă
58 ---------- germane , din care 11 ----------
33 ----------sârbe, din care 4 ----------
9 ----------maghiare, din care 3 ----------
1 ---------- diverse.

Comitatul Torontal:

70 comune germane, din care 8 cu majoritate relativă
64 ---------- sârbe , din care 7 ----------
42 ---------- maghiare, din care 7 ----------
33 ---------- românești, din care 3 ----------
1 ----------diverse.

În concluzie, Banatul are 795 comune, astfel distribuite între naționalități:
472 comune românești, din care 16 cu majoritate relativă
148 ---------- germane , din care 25 ----------
109 ---------- sârbe, din care 11 ----------
55 ---------- maghiare, din care 10 ----------
11 ---------- diverse.

Aceste date exprimă, fără niciun fel de comentariu, justețea cauzei românești: în ciuda tuturor eforturilor asupritorilor, *Banatul a rămas provincie românească* căci, după părerea noastră, numărul grupurilor de oameni stabilite într-o provincie este cel care decide caracterul național al acesteia. Or, tocmai am constatat că **majoritatea absolută a acestor centre de populație** este românească.

TABLEAU

des

COMMUNES DU BANAT

LE BANAT

I. — LE COMITAT CARAS-SEVERIN

Notations abrégées :

R., r.	Roumain.	Cr., cr.	Croate.	I., i.	Italien.
A., a.	Allemand.	Ve., ve.	Veude.	T., t.	Tzigane.
S., s.	Serbe.	Tc., tc.	Tchèque.	Sl., sl.	Slovaque.
M., m.	Magyar.	Bu., bu.	Bulgare.	D., d.	Divers.

Notations abrégées pour les districts :

Be.	Bega.	J.	Jam.	Ors.	Orsova.
Bo.	Bogsa.	Lu.	Lugoj.	Re.	Resita.
Bz.	Bozovici.	Mu.	Mures.	Ti.	Times.
Ca.	Caransebes.	Mo.	Moldova.	Te.	Teregova.
Fa.	Faget.	O.	Oravita.		

N°s	LOCALITÉS — NOM ROUMAIN	LOCALITÉS — NOM MAGYAR	DISTRICT	POPULATION — GÉNÉRALE 1900	GÉNÉRALE 1910 (1)	ROUMAINE 1900	ROUMAINE 1910 (1)	AUTRES nationalités (2)	NATIONALITÉ prédominante (3)
1	Agadici	Karaszentgyörgy	O.	845	—107	833	— 1	—	R.
2	Apadia	Apadia	Re	896	+ 44	886	+ 33	—	R.
3	Armenis	Ormenyes	Te	2.598	+416	2.529	+342	—	R.
4	Baile Herculane	Herkulesfürdo	Ors	424	+ 88	138	+ 30	A. M.	a.
5	Bacamezeu	Bakamező	Mu	652	+ 37	642	+ 32		R.
6	Balasesti	Begabalazd	Fa	222	+ 22	222	+ 22		R.
7	Balint	Balincz	Be	915	+439	737	+ 23	A. M.	R.
8	Bara	Barafalva	Be	1.088	+ 9	1.063	+ 1	—	R.
9	Barbosu	Barbosu	Bo	869	— 4	837	—	—	R.
10	Barliste	Berlistye	J.	1.144	+ 6	1.106	— 12	—	R.
11	Bania	Banya	Be	2.454	— 51	2.433	— 70		R.
12	Barna	Barnafalva	Lu	406	+ 33	404	+ 32		R.
13	Barza	Borzeny	Ors	455	+ 96	393	+ 61	A	R.
14	Bata	Batta	Mu	1.480	+149	1.380	+ 93	A. M.	R.
15	Batesti	Botyanfalva	Fa	568	— 30	562	— 25		R.
16	Betlenhaz	Bethlenhaza	Be	871	+149	23	+121	A. (609) M.	A.
17	Bichigi	Bikis	Fa	822	+ 64	820	+ 61		R.

(1) Les chiffres de ces colonnes représentent la différence entre le nombre des habitants de la commune en 1910 et 1900, c'est-à-dire l'accroissement algébrique de la population dans la décade 1900-1910.

(2) Dans cette colonne nous avons mentionné les autres nationalités habitant dans la commune, dès que le nombre dépasse généralement 5 °/₀. Nous donnons le chiffre des habitants étrangers, s'ils forment la majorité.

(3) Les grandes lettres indiquent que la majorité est absolue ; les petites lettres, la majorité relative.

LOCALITÉS			DISTRICT	POPULATION					NATIONALITÉ prédominante
				GÉNÉRALE		ROUMAINE		AUTRES nationalités (2)	
N°s	NOM ROUMAIN	NOM MAGYAR		1900	1910	1900	1910		
18	Belobresca . .	Tcherdomb . .	Mo	**1.000**	+ 47	**11**	— 4	S. (990)	S.
19	Bierzasca . . .	Birzasca. . . .	Mo	**2.251**		**1.515**		A. M.	R.
20	Binis	Benyes	Bo	**1.887**	— 49	**1.761**	+ 32		R.
21	Birchis	Marosberkes .	Mu	**1.499**	— 5	**1.447**	— 29	—	R.
22	Bocsa rom. . .	Olah boksa. . .	Bogsa	**2.985**	+ 173	**2.599**	—162	A. M.	R.
23	Bocsa mont . .	Var boksan . .	Bogsa	**3.369**	—211	**1.971**	+ 466	A. M. S.	R.
24	Bogodint . . .	Bogorfalva. . .	J.	**900**	— 55	**893**	— 58	—	R.
25	Bogoltin . . .	Bogolteny . . .	Te	**1.780**	+ 76	**1.780**	+ 68		R.
26	Bolvasnita . . .	Bolvas	Ca	**801**	+ 48	**801**	+ 46		R.
27	Boldur	Boldor	Lu	**1.094**	+ 12	**955**	+ 55		R.
28	Borlova	Borlo.	Ca	**1.588**	+ 77	**1.575**	+ 69		R.
29	Borlovenii noi .	Ujborloveni . .	Bz	**664**	+ 67	**657**	— 14	M.	R.
30	Borlovenii vechi	Oborloveni . .	Bz	**1.005**	+ 12	**1.004**	+ 5		R.
31	Bosnecac. . . .	Bosnyak. . . .	Mo	**3.202**	+ 235	**2.767**	+ 164	A. S. M.	R.
32	Botesti	Borzasfalva . .	Lu	**215**	+ 22	**215**	+ 22		R.
33	Bozovici . . .	Bozovici. . . .	Bz	**3.974**	+ 269	**3.557**	—231	A. M S.	R.
34	Braesti. . . .	Bazosd.	Fa	**579**	+ 105	**573**	+ 94		R.
35	Branesti. . . .	Alvasfalva . . .	Fa	**673**	+ 11	**664**	+ 3		R.
36	Breazova . . .	Beganyirest . .	Fa	**472**	— 13	**468**	— 13		R.
37	Brebul	Perlö	Re	**1.211**	+ 126	**1.120**	+ 32	A.	R.
38	Brosteni. . . .	Krassoborostyan	O.	**1.728**	— 17	**1.712**	— 59		R.
39	Bruznic	Marosbrosnok .	Mu	**970**	+ 12	**950**	+ 1		R.
40	Bulcin	Bulcs	Mu	**446**	+ 3	**402**	+ 12		R.
41	Bulza	Bulza	Mu	**571**	—122	**571**	—157		R.
42	Buchin	Bakeny	Ca	**628**	+ 104	**618**	+ 78		R.
43	Bucosnita . . .	Bökos.	Ca	**679**	+ 147	**675**	+ 140		R.
44	Bucovat. . . .	Bucovecz . . .	Fa	**814**	— 27	**806**	— 32		R.
45	Bujor.	Bozsur	Fa	**632**	+ 27	**590**	+ 40		R.
46	Bunea rom. . .	Bunya.	Mu	**724**	+ 66	**718**	+ 31		R.
47	Bunyaseksard. .	Bunyaseksard .	Mu	**282**	— 32	**6**	— 1	M. (670)	M.
48	Cacova	Kakofalva. . .	O.	**1.917**	+ 55	**1.741**	+ 21	A.	R.
49	Calina	Galonya. . . .	O.	**649**	— 36	**648**	— 45		R.
50	Calnic	Kolnik.	Re	**2.109**	+ 91	**2.014**	+ 51	T. A.	R.
51	Canicea	Szörenykaniz-a.	Te	**474**	+ 17	**474**	+ 17		R.
52	Capalnas . . .	Kapolnas. . . .	Mu	**1.506**	+ 96	**1.450**	+ 26	M.	R.

LOCALITÉS			DISTRICT	POPULATION					NATIONALITÉ prédominante
				GÉNÉRALE		ROUMAINE		AUTRES nationalités	
N°s	NOM ROUMAIN	NOM MAGYAR		1900	1910	1900	1910		
53	Caprioara . . .	Kaprevar . . .	Mu	970	+ 16	923	— 3		R.
54	Caransebes. . .	Karansebes . .	Ca	6.494	+1502	3.365	+551	A. M.	r.
55	Caransebes nou.	Ujkaransebes. .	Ca	641	+111	39	29	A. (396)	A.
56	Carbunar . . .	Harampatak . .	J.	1.550	—178	1.539	—180		R.
57	Carlsdorf . . .	Karolyfalva . .	Mo	258	+149	254	+139		R.
58	Carnecea . . .	Kernyecsa. . .	O.	1 088	— 4	1.030	— 20	A.	R.
59	Carpa.	Körpa.	Ca	971	+ 86	965	+ 71		R.
60	Cavareni. . . .	Kavaran. . . .	Ti	806	+ 56	723	+ 49	A.	R.
61	Cicleni	Csikleny. . . .	Ca	191	+ 23	191	+ 23		R.
62	Ciclova m. . .	Csiklovabanya .	O.	2 305	—30[illegible]	2.130	—254	A. M.	R.
63	Ciclova r. . . .	Csiklova. . . .	O.	3.149	+ 52	3 145	+ 19		R.
64	Ciorda.	Csorda	J.	652	+ 24	650	+ 11		R.
65	Ciresa.	Bisztrocseres. .	Ca	538	+ 92	476	+ 66	A. M.	R.
66	Ciresul	Cserestemes . .	Ti	521	+411	436	+ 12	T. V.	r.
67	Ciuchici. . . .	Tyuko.	J.	1.789	— 4	1.771	— 12		R.
68	Ciudanita . . .	Csudafalva. . .	O.	586	+ 62	585	+ 17		R.
69	Ciuta	Csutta.	Ca	705	+ 8	688	+ 17		R.
70	Cladova. . . .	Begkalodva . .	Be	781	+ 10	740	+ 21	T.	R.
71	Cliciova. . . .	Klicso.	Be	1.173	—128	980	— 19	T. M. A.	R.
72	Clocotici. . . .	Krascsörgö . .	Re	1.192	+ 7	19	— 11	Bu. (1146)	Bu.
73	Comoriste . . .	Komornok. . .	O.	1.472	+ 81	1.351	— 11	A. M.	R.
74	Cornea	Somfa.	Te	1.543	— 44	1.494	— 46		R.
75	Cornereva. . .	Somosreve. . .	Te	4.499	—250	4.456	—255		R.
76	Coronini. . . .	Laszlovara. . .	Mo	901	+ 82	872	+ 94		R.
77	Costeiu	Felsokastely . .	Fa	608	+ 22	589	+ 23		R.
78	Costeiu mare. .	Nagykastely . .	Lu	1.271	+ 32	1.251	— 17		R.
79	Costeiu mic . .	Kiskastely. . .	Lu	358	— 9	324	— 5	A. M.	R.
80	Coramnic . . .	Koromnok. . .	Ors	237	+ 29	235	+ 23		R.
81	Cosava	Kossovo. . . .	Fa	579	+125	533	+123		R.
82	Cosavita. . . .	Kiskosso. . . .	Fa	140	+ 12	140	+ 11		R.
83	Crasova. . . .	Krassova . . .	Re	3.353	+158	57	— 7	Bu. (3119) A. M.	Bu.
84	Crasna	Korcsona . . .	Ca	701	+ 43	689	+ 8	A.	R.
85	Crivina	Krivina	Ti	509	+ 1	503	— 2		R.
86	Crivina	Felsögörbed . .	Fa	367	— 31	360	— 21		R.
87	Criciova. . . .	Kricsova. . . .	Ti	992	+ 84	973	+ 7		R.

N°s	LOCALITÉS NOM ROUMAIN	LOCALITÉS NOM MAGYAR	DISTRICT	POPULATION GÉNÉRALE 1900	GÉNÉRALE 1910	ROUMAINE 1900	ROUMAINE 1910	AUTRES nationalités	NATIONALITÉ prédominante
88	Crusovat . . .	Kortvelypatak .	Te	615	+ 70	614	+ 44		R.
89	Cutina	Gutonya. . . .	Be	923	+ 46	900	+ 63		R.
90	Cuptoare . . .	Kuptorya . . .	Te	916	+ 81	915	+ 63		R.
91	Cuptoare . . .	Kemensczeszek.	Re	1.545	—138	572	+ 43	(700) Tc. M. Sl.	a.
92	Curtea	Kurtya	Fa	1.306	+ 19	1.262	+ 2		R.
93	Dalboset . . .	Dalbofalva. . .	Bz	2 379	+ 29	2 279	+ 53		R.
94	Dalciu. . . .	Dalcz	Ca	536	+ 23	536	+ 20		R.
95	Daruvar. . . .	Daruvar. . . .	Lu	1.482	+ 18	42	— 17	A (1365) M.	A.
96	Delinesti. . . .	Delinyest . . .	Re	1 082	+ 74	1.027	+ 79		R.
97	Dezesti	Dezest	Bo	841	+ 70	831	+ 73		R.
98	Divici.	Divecs	Mo	707	— 1	104	— 36	S. (638)	S.
99	Dobresti. . . .	Dobrozd. . . .	Be	611	+ 7	610	+ 7		R.
100	Doclin	Dokleny. . . .	Bo	1.272	— 3	1.170	+ 19		R.
101	Dognecea . . .	Dognàcska. . .	Bo	3 525	—123	2.195	+125	A. M. Cr. S.	R.
102	Dolnia liupcova.	Alsolupko . . .	Mo	1.561	+ 77	246	+ 50	S. (1184)	S.
103	Doman	Domany	Re	1.000	+192	667	+ 8	A. I. Tc. M.	R.
104	Domajna . . .	Domasnia . . .	Te	2 072	+ 54	2.036	+ 19		R.
105	Dragomiresti. .	Dragomer . . .	Lu	661	+ 81	611	+ 24	M. A.	R.
106	Dragsinesti . .	Dracfalva . . .	Fa	315	— 28	314	— 36		R.
107	Drinova. . . .	Derenyo. . . .	Lu	323	+ 73	323	+ 67		R.
108	Dubesti	Dobozd	Mu	936	+118	924	+ 80		R.
109	Dubova	Dunatolgyes. .	Ors	476	+ 28	473	+ 20		R.
110	Duleu.	Dullo	Bo	833	+ 53	726	+ 50	A. M. S.	R.
111	Eibental. . . .	Tiszafa	Mo	720	+128	22	78		D.
112	Fadimac. . . .	Fagymag . . .	Be	958	— 20	952	— 29		R.
113	Faget.	Facsad	Fa	2 479	+844	1.372	+ 95	M. A. Cr.	r.
114	Farasesti . . .	Forrasfalva . .	Fa	538	+ 59	521	+ 26	M.	R.
115	Fardia	Ferde.	Fa	971	+ 45	953	+ 26		R.
116	Farliuc	Furluk	Bo	2.474	+169	2.414	+123		R.
117	Fenes.	Fenyes	Te	907	+132	906	+ 76		R.
118	Ferdinantberg .	Nandorhegy . .	Ca	1.407	+287	287	+131	A. (728) Sl. M.	a.
119	Fizes	Krassofüzes . .	Bo	2.003	+139	1.593	— 71	M. A. Sl. Tc.	R.
120	Forotic	Forotik	O.	1.682	—200	1.248	+ 95	A. M. T.	R.
121	Garbovat . . .	Gerboczvecz . .	Bz	1.821	+ 35	1.819	+ 24		R.
122	Garliste. . . .	Gerlistye . . .	Re	1.692	— 60	1.657	— 64		R.

LOCALITÉS			DISTRICT	POPULATION					NATIONALITÉ prédominante
				GÉNÉRALE		ROUMAINE		AUTRES nationalités	
N°s	NOM ROUMAIN	NOM MAGYAR		1900	1910	1900	1910		
123	Gavojdia. . . .	Gavosdia. . . .	Ti	1.503	— 11	1.106	+ 50	M. A.	R.
124	Gladna m. . .	Gladnabanya. .	Fa	311	+ 6	251	+ 14	A. M.	R.
125	Gladna r . . .	Galadna. . . .	Fa	777	— 25	754	— 12		R.
126	Glamboaca. . .	Glimboka . . .	Ca	2.017	+143	1.992	+ 86		R.
127	Ciucas.	Csukas.	Ti	957	— 16	8	— 1	A. (858)	A.
128	Globucraiova. .	Globukrajova. .	Ti	778		774			R.
129	Globureu . . .	Golbor	Ors	665	+ 20	664	+ 21		R.
130	Goizesti	Gojcsefalva. . .	Fa	175	+ 9	167	+ 14		R.
131	Golet	Galacs.	Ca	720	+ 73	706	+ 48		R.
132	Gornealiupcom.	Felsölüpko. . .	Mo	862	+111	847	+103		R.
133	Gornia.	Gorony	Re	878	— 69	856	— 68		R.
134	Grcovat	Geröcz	O.	1.585	+160	1.546	+113	A.	R.
135	Grosi	Marosgoros. . .	Mu	396	+ 2	382	— 7		R.
136	Gruin	Gruny.	Lu	877	+ 28	866	+ 31		R.
137	Harmadia . . .	Harmad	Ti	370	+ 26	367	+ 28		R.
138	Hauzesti. . . .	Hegyeslak . . .	Fa	314	+ 27	309	+ 24		R.
139	Herendesti. . .	Heres	Lu	971	+137	945	+ 85	A.	R.
140	Hezeres	Lugosegres. . .	Be	564	563	561	—		R.
141	Hodos.	Krassohodos . .	Lu	635	+ 45	628	+ 24		R.
142	Homojdia . . .	Homosdia . . .	Fa	381	— 11	322	+ 48		R.
143	Honorici. . . .	Honorios. . . .	Lu	825	+107	780	+ 8	A. M.	R.
144	Iablanita. . . .	Belajablancs. .	Ors	1.829	+124	1.795	+ 69	M. A.	R.
145	Jabalcea. . . .	Krassoamlas. .	Mo	422	— 26	8	— 6		D.
146	Jam.	Jam.	J.	1.136	+ 17	985	+ 10	M. A.	R.
147	Iaz	Iasz.	Ca	826	— 11	809	— 15		R.
148	Iersnic.	Iercze.	Be	592	— 19	587	— 18		R.
149	Iersig.	Erszeg.	Bo	980	— 31	445	+ 9	M. A. Sl.	r.
150	Ieselnita. . . .	Dunaorbagy . .	Ors	1.062	+166	999	+131		R.
151	Iertof.	Hever.	J.	657	— 28	655	— 34		R.
152	Iezeris.	Ezeres.	Re	1.556	+ 2	1.506	— 8		R.
153	Igaz.	Igaztalva. . . .	Fa	1.881	+108	9	+ 11	M. (1805)	M.
154	Iladia.	Ilyed	J.	2.144	— 98	2.120	—125		R.
155	Ilova	Illopatak. . . .	Te	1.060	+121	1.060	+111		R.
156	Istvanhegy. . .	Istvanhegy. . .	Ti	71		49			R.
157	Izgar	Izgar	Bo	1.267	— 10	842	+ 6	M. A.	R.

LOCALITÉS			DISTRICT	POPULATION					NATIONALITÉ prédominante
				GÉNÉRALE		ROUMAINE		AUTRES nationalités	
N°s	NON ROUMAIN	NOM MAGYAR		1900	1910	1900	1910		
192	Marginea . . .	Marzsina. . . .	Fa	557	+128	502	+ 64	M.	R.
193	Merul.	Almafa	Ca	1.832	+211	1.601	+ 68	A. M. V.	R.
194	Mehadia . . .	Mehadia. . . .	Ors	2.497	+ 7	1.993	+ 78	A. M. S.	R.
195	Mehadica . . .	Kismihald . . .	Te	2.181	+109	2.126	+121	T.	R.
196	Moceris	Mocsaros. . . .	Bz	1.196	+133	1.190	+126		R.
197	Moniom	Moniö.	Re	563	— 1	542	+ 2		R.
198	Mutnic mare . .	Nagymutnik . .	Ti	921	+ 38	822	+ 32	A. M.	R.
199	Mutnic mic. . .	Kismutnik . . .	Fa	351	— 8	343	— 10		R.
200	Nadrag	Nadrag	Ti	2.150	—237	731	—179	A.(1962) Sl.Tc.M.	a.
201	Nagybodofalva .	Nagybodofalva.	Be	1.328	+248	10	— 3	M. (1304)	M (1556)
202	Naidas.	Neranadas. . .	J.	2.674	+ 38	2.644	+ 21		R.
203	Nemesesti . . .	Nemese	Fa	191	— 6	190	— 5		R.
204	Nermed. . . .	Nermet	Re	745	— 72	—	—		D.
205	Nevrincea . . .	Nörincse. . . .	Be	372	+467	359	—		R.
206	Nicolint. . . .	Miklohaza . . .	J.	1.317	— 94	1.300	—118		R.
207	Obreja	Bisztanyes. . .	Ca	1.984	+176	1.964	+114		R.
208	Ocna de fer . .	Vaskö.	Bo	1.242	+ 90	1.072	+102	A. M.	R.
209	Ogradna veche.	Oaszonyiret. . .	Ors	812	+ 42	776	+ 24		R.
210	Ohaba-Bistra. .	Bistere	Ca	1.026	+195	844	+ 99	A. M.	R.
211	Ohaba lunga. .	Hosszuszabadi .	Be	428	+136	397	— 62	M.	R.
212	Ohaba mutnic .	Ohaba mutnik .	Ti	925	+200	882	— 61	M. A.	R.
213	Ohaba serba. .	Raczszabady . .	Mu	866	+ 65	843	+ 54	M.	R.
214	Ohabita	Kiszabady . . .	Re	340	+ 5	336	—		R.
215	Olosag.	Ollosag	Lu	919	— 33	812	+ 2	M. A.	R.
216	Oravita m . . .	Oraviczabanya .	O.	4.314	—225	1.487	—154	A.(2274) M. S. Sl.	A.
217	Oravita r. . .	Oraviczafalva. .	O.	2.542	+294	1.659	+ 23	A. M. S.	R.
218	Ogradna mica. .	Ujasszonyret. .	Ors	259	+ 22	46	+ 13		D.
219	O moldova. . .	O moldova. . .	Mo	2.170	— 19	96	— 20	S. (1939)	S.
220	Orsova	Orsova	Ors	4.610	+1185	1.165	+295	A. (1835) M. J. S. etc.	a.
221	Osupanec . . .	Naguszupany. .	Ors	1.732	— 76	981	+413		R.
222	Ostrov	Marosziget. . .	Mu	626	— 27	620	— 30		R.
223	Padurany . . .	Maroserdöd . .	Mu	498	+ 50	381	+164		R.
224	Padina matei. .	Padinamatei . .	Mo	759	— 28	752	— 32		R.
225	Pajoga	Pozsga	Mu	797	+ 58	779	+ 62		R.
226	Perul.	Begakortes. . .	Be	662	— 36	631	— 34		R.

LOCALITÉS			DISTRICT	POPULATION					NATIONALITÉ prédominante
				GÉNÉRALE		ROUMAINE		AUTRES nationalités	
N°s	NOM ROUMAIN	NOM MAGYAR		1900	910	1900	1910		
227	Parvova. . . .	Porko.	Bz	1175	+ 55	1146	+ 33		R
228	Patas	Nerapattas. . .	Bz	1218	+ 70	1157	+ 85		R
229	Pecesnica . . .	Csernabesenyo .	Ors	676	+ 26	644	— 2	A.	R
230	Pestera	Krassobarlang .	Ti	626	— 30	570	+ 16	Cr.	R
231	Petnic.	Petnik.	Ors	1154	+ 84	1140	+ 69		R
232	Petrila	Petrilova . . .	J	938	— 61	935	— 70		R
233	Petroasa. . . .	Köfalu	Fa	597	— 20	570	— 53		R
234	Petrosnita . . .	Petresfalva . .	Ca	1103	+134	1083	— 64	A.	R
235	Plavicevita. . .	Nazsados . . .	Ors	457	+ 25	398	+ 38	Bu. A.	R
236	Plugova. . . .	Ekes	Ors	1192	+103	1180	+ 99		R
237	Poeni	Ruszcatö . . .	Fa	636	+ 62	582	+ 68	M. A.	R
238	Poganesti . . .	Poganyfalva . .	Lu	491	+ 50	482	+ 42		R
239	Poiana	Sebes mezö . .	Ca	1184	+128	1175	+111		R
240	Pojejena r. . .	Alsöpozsgas . .	Mo	782	+116	765	+ 94	S.	R
241	Potoc	Szenesfalu. . .	J	1423	+ 50	1412	+ 57		R
242	Povarjma . . .	Porzson	Fa	441	+ 8	432	+ 12		R
243	Prigor	Nerahalmos . .	Bz	1843	— 97	1824	—137	A.	R
244	Prilipet	Perebö	Bz	1744	+ 42	1713	+ 48		R
245	Prisaca	Gyepesfalu . .	Tr	875	—163	839	—164		R
246	Prisian	Perestyen . . .	Ca	425	+ 65	405	+ 59	M.	R
247	Putna.	Putna.	Bz	414	— 4	398	— 6		R
248	Racajdia. . . .	Racasdia . . .	J	2975	+ 10	2910	+ 23	A.	R
249	Rachita	Rekitta	Be	1035	+602	1035	+564		R
250	Rachitova . . .	Rakitova. . . .	O	974	— 16	965	— 23		R
251	Radimna . . .	Radonya. . . .	Mo	804	+ 38	94	— 2	S. (714)	S
252	Radmaniesti . .	Radmanyest . .	Be	723	— 26	690	— 11		R
253	Ramna	Raffna.	Bo	2507	— 22	2437	— 84	A. S.	R
254	Ravensca . . .	Almasrona. . .	Bz	386	— 31	—	+ 5		D
255	Remetea lunga.	Remete lunka .	Be	737	— 18	707	— 25	A.	R
256	Remetea poganici . .	Poganyremete .	Lu	591	+ 68	547	+ 50	A. S.	R
257	Resita mont . .	Resicza banya .	Re	11740	+ 3449	1840	+ 672	A. (7559) M. Tc. Sl.	A
258	Resita r. . . .	Roman resicza	Re	3165		1284		A. M. Tc. Sl.	r
259	Romanesti. . .	Rumunyest . .	Fa	681	+ 31	660	+ 21	M.	R
260	Rudaria	Ogerlistye. . .	Bz	2827	—257	2801	— 261		R
261	Rueni.	Sebesron . . .	Ca	687	+ 26	681	+ 39		R

TRAJAN LALESCO

Professeur à l'Université de Bucarest

LE PROBLÈME ETHNOGRAPHIQUE DU BANAT

Avec quatre tableaux statistiques
- et une carte du BANAT -

UNIVERSITATEA TIMIŞOARA
BIBLIOTECA CENTRALĂ
110907

Biblioteca Centrală
Universitară
Timişoara
H2010236

PARIS
IMPRIMERIE PAUL DUPONT
4, RUE DU BOULOI

4203

LE

PROBLÈME ETHNOGRAPHIQUE

DU

BANAT

Le problème du Banat appartient au groupe des questions litigieuses que le Congrès de la paix de 1919 aura à résoudre. Nos alliés et amis serbes formulent, sur une partie de cette province roumaine, des prétentions appuyées par des arguments historiques et ethnographiques. Aux exigences basées jusqu'à un certain point sur la vérité vient s'ajouter, comme toujours, l'appoint passionné des chauvins. La question se déforme alors de telle façon que les hommes de bonne foi finissent par perdre le fil et sont obligés de se retrancher derrière leurs idées primitives qui sont parfois des déformations grotesques de la vérité.

Le but de ce travail est justement d'aider à empêcher la propagation des arguments de bonne fortune qui sont d'autant plus facilement acceptés par l'opinion publique qu'ils déforment davantage la vérité.

Le seul moyen à cet effet, c'est d'employer la méthode scientifique qui dans notre domaine a pour instruments, l'histoire et la statistique.

Sur l'argument historique.

Or, je me suis rendu compte immédiatement combien il est difficile de trancher pareil conflit par l'argument historique. A chaque instant, on vous oppose toute une gamme de réfutations ; réfutations de non compétence, réfutations d'interprétation tendancieuse, réfutations par autres auteurs et enfin réfutation par nullité pure et simple des textes invoqués.

Ces conditions sont, jusqu'à un certain point, dans la nature des choses. En admettant même que l'on connaisse exactement l'histoire d'une province, un exposé historique ressemble toujours à cette suite rapide de transformations que l'écran du cinéma nous a rendues maintenant familières et qui consistent à faire passer, dans un clin d'œil, d'une figure humaine à une autre.

Il suffit de prendre deux clichés à des instants différents pour embrouiller déjà les choses; si de plus, chacun vient avec son photographe, la confusion est alors complète et les discussions finissent par tomber dans le régime de la controverse permanente.

Or le Banat, par sa situation géographique, a été l'une des provinces dont l'histoire a été la plus mouvementée.

Province-frontière pendant la longue période de l'histoire romaine qui se termina avec la conquête de la Dacie, elle a subi les multiples effets de sa position géographique. Théâtre de guerres et d'incursions continuelles, *Dacia riparia* fut par la force des choses aussi la province dacique où l'infiltration latine s'effectua le plus rapidement, bien avant la colonisation de Trajan, par un procédé d'osmose sociale incontestable et incontesté.

C'est cette longue période de quatre siècles qui donna à la province son caractère latin définitif, caractère qu'elle sut garder à travers toutes les vicissitudes des invasions barbares, jusqu'à nos jours.

Les deux derniers conquérants de la province furent les Magyars et les Allemands. C'est sous leur domination que le Banat eut à soutenir, en dernier lieu, les formidables assauts des Turcs, et c'est de cette époque qu'il prit peu à peu la physionomie ethnique spéciale que nous lui découvrons aujourd'hui. *Pendant deux siècles, le sang roumain coula abondamment pour défendre la terre de leurs ancêtres et la cause de la chrétienté.* Ayant pour chefs militaires les grands généraux d'origine roumaine Ion Huniade et Paul Kinezu — qui furent aussi les plus grands héros de l'histoire hongroise, les Roumains défendirent, jusqu'à la limite de leurs forces, l'Europe menacée par les hordes turques.

Ce sont les places vides laissées par ces milliers et milliers de héros anonymes (1), qui furent offertes ensuite aux troupes mercenaires serbes et à leurs familles, pour les abriter à leur tour contre la vengeance des Turcs.

---

(1) Voici ce qu'écrit, au sujet du Banat, le roi Matei Corvin dans sa lettre de 1482, adressée au cardinal d'Aragon :

« Sunt præterea nonnullæ regiones et provinciæ sub corona nostra adeo *per continuas Turcarum invasiones et rapinas desolatæ*, in quibus rarissima vel tuguria et inhabitores perpauci visuntur. » E. Caschoviae, 1743.

2° Séparé en *pays de montagne et pays de plaine* (suggestion serbe), le résultat est le suivant :

Le Banat montagneux (Caras Severin) a une *majorité absolue roumaine* avec la répartition suivante :

Roumains	336.082	(chiffres de 1910).
Allemands . . .	55.883	
Magyars	33.787	
Serbes.	14.764	

Le Banat de plaine (Times Torontal), a une majorité *relative allemande* avec la répartition suivante :

Allemands	355.103	(chiffres de 1910).
Roumains.	262.167	
Serbes.	256.759	

3° En prenant comme unité ethnique le Comitat, nous trouvons en Banat :

Le Comitat *Caras-Severin* (formé par la réunion de Caras et Severin, Comitats autrefois distincts), avec *une majorité absolue roumaine :*

Population totale. .	466.147	(chiffres de 1910).
Roumains. . . .	336.082	
Allemands	55.883	
Magyars.	33.787	
Serbes.	14.674	

Le Comitat *Times* avec une majorité *relative roumaine :*

Population totale. .	500.835	(chiffres de 1910).
Roumains.	169.030	
Allemands	165.883	
Serbes	69.905	
Magyars	79.969	

Le Comitat Torontal avec une majorité *relative serbe :*

Population totale. .	615.151	(chiffres de 1910).
Serbes	199.750	
Allemands	165.779	
Magyars	128.520	
Roumains.	86.937	

Soutenues et entretenues par les Gouvernements de Pest et de Vienne, ces nouvelles colonies prospérèrent rapidement, à côté des colonies allemandes, qui vivaient dans ces régions depuis longtemps, où elles avaient été attirées et fixées par la richesse d'un sol de Mésopotamie.

Le fait capital qui se dégage de cette partie tragique de l'histoire c'est la *colonisation forcée* des régions auxquelles les Roumains avaient été obligés de renoncer provisoirement, par des étrangers qui s'y fixèrent définitivement et contre lesquels les Roumains, décimés par la guerre et les épidémies, réagirent cette fois sans succès.

La partie riche du Banat fut ainsi arrachée aux Roumains par leurs maîtres. Allemands et Hongrois s'emparèrent des terres roumaines et y fondirent de nouveaux villages; ils trouvèrent dans les masses épouvantées serbes qui fuyaient les massacres turcs, un auxiliaire précieux pour combattre la force roumaine redoutable qui avait repris à plusieurs reprises, pacifiquement, par dénationalisation pure et simple, ses anciens droits de propriété.

C'est là l'origine de la question ethnographique du Banat. Les gouvernements de Pest et de Vienne ne trouvèrent pas autre chose pour récompenser les sacrifices des Roumains du Banat dans les guerres turques, qu'à inonder leur province par des colons appartenant à toutes les nations du monde et transformant ainsi la plaine fertile du Banat dans ce que l'abbé Griselini appelait déjà en 1780 « *un complesso di dieci nazione.* »

Eh bien! en dépit de ces efforts allemands et hongrois, en dépit de la proximité méridionale des montagnards serbes qui guettaient les riches plaines roumaines, en dépit de la force d'infiltration insinuante, arme spécifique slave que la population de Syrmie et de Bachka exerçait sur la frontière occidentale, la race roumaine tint bon et elle peut maintenant, devant l'aréopage du monde entier, soutenir bravement sa cause et faire valoir ses droits restés dominants.

Pour garder intactes, nationalité, mœurs et langues, les Roumains restèrent réfractaires aux tentations de la vie moderne et furent même obligés de recevoir avec méfiance jusqu'aux bienfaits de la civilisation, tant le système perfide de dénationalisation forcée avait transformé l'instruction et toute l'assise moderne de la vie sociale, en instruments d'assassinat national.

Ils payèrent ainsi par des souffrances inouïes et par une situation humiliante, leur attachement à la tradition de leurs ancêtres; mais ils tinrent bon, limités à cette vie patriarcale, qui se suffisait d'ailleurs à elle-même, source d'une vigueur qui fut, en échange, leur arme de défense.

L'élément roumain reprend maintenant sa place dominante de plus en plus, malgré toute la fantaisie sans cesse en éveil d'une administration superficielle dont se moque la force souveraine de la nature.

Nous assistons continuellement à ce phénomène, angoissant pour les colonies étrangères du Banat — caché d'ailleurs avec soin, sous les plis savants de la statistique — et qui s'appelle la roumanisation. C'est M. Picot qui a rendu courantes dans le monde scientifique, ces paroles qui circulent en guise de proverbe, dans le Banat :

« Dès qu'une femme valaque pénètre dans une maison, toute la famille devient valaque. »

Un savant serbe, très érudit, me posait un jour cette question :

— Comment expliquez-vous ce fait indéniable que les Serbes de Banat se roumanisent si facilement?

Je lui répondis :

— Parce que la province du Banat est roumaine et c'est d'ailleurs le même motif qui fait que les Aroumounes de Serbie et de Macédoine se slavisent à leur tour, tout aussi facilement.

Je ne trouve aucun argument à caractère général aussi significatif que cet aveu unanime des Allemands, Hongrois et Serbes, relatif à leur infériorité de résistance nationale dans le Banat. Malgré une coalition qui a en mains toutes les armes d'oppression et tous les moyens de dénationalisation, les Roumains non seulement résistent, mais prennent le dessus immédiatement qu'une période d'accalmie les met à l'abri de la boucherie et de l'assassinat.

Voilà donc en deux mots, les moments essentiels de l'histoire du Banat, qu'il était utile de rappeler pour que le lecteur puisse tirer profit de ce travail. Son but essentiel est de faire une analyse statistique du Banat actuel et de l'utiliser ensuite, comme base de discussion pour une analyse critique des divers arguments, invoqués par nos adversaires.

L'argument statistique.

A cet effet, nous devons nous appuyer sur les statistiques hongroises, seules sources actuelles disponibles. Mais la première question qui se pose est de savoir comment pourrons-nous en dégager la vérité? On connaît le chauvinisme magyar, ainsi que la large interprétation que le Gouvernement de Pest accorde au nom

de magyar, au détriment des autres nationalités et surtout de la nationalité roumaine. On peut être certain que les chiffres donnés en chaque commune sont *forcés* à l'avantage de l'élément magyar, ou embrouillés pour annihiler la nationalité dominante, dès que cela était possible. C'est ainsi que dans ce pays extraordinaire où la logique administrative avait créé une nationalité de plus, celle des *sourds-muets* (puisque ceux-ci ne peuvent déclarer aucune langue maternelle, base de nationalité en Hongrie), on peut aussi trouver certains villages où *la majorité* de la population figure sous la rubrique « divers », et que nous sommes ainsi obligés d'attribuer à une nationalité fictive, *la nationalité diverse;* il est vrai que la proportion en est extrêmement faible (1 0/0), sans aucune influence sur nos conclusions, mais le fait était à retenir, car c'est un exemple de plus du camouflage hongrois.

Pour déceler la vérité et s'appuyer fermement sur un terrain plus solide, il est donc nécessaire de chercher l'élément invariant, inaltérable par les procédés de déformation « civilisée » et de résoudre ainsi un véritable problème d'*Analysis situs.*

On est alors obligé de prendre, comme unité de recherche, la cellule sociale, *la commune.* Examiner commune par commune le Banat tout entier, en chercher *la majorité* et attribuer la commune à la nationalité qui y est prédominante, tel est le moyen qui m'a semblé nous rapprocher le plus près de la vérité.

La majorité d'une commune ne peut, dans aucun cas, être faussée par aucun procédé statistique civilisé, c'est, je crois, un point incontestable. Dans un très grand nombre de cas, la majorité en est tellement manifeste qu'on ne peut avoir le moindre doute. Pourtant, dans un certain nombre de communes, la population se répartit en groupes à peu près égaux, entre plusieurs nationalités, de sorte qu'elles ne sont pourvues que d'une majorité relative; nous avons mis en évidence ces cas d'une façon spéciale.

En procédant de la sorte, nous pouvons aussi mieux dégager le caractère non national des communes allemandes, serbes et magyares dans le Banat, car les documents officiels nous permettent de suivre commune par commune et en ordre chronologique, *l'époque de la fondation* des communes étrangères en Banat et de mettre ainsi en pleine lumière le caractère tout récent de ces colonies et par conséquent, le manque complet de base sérieuse, quant aux revendications historiques des autres minorités du Banat. Nous ne connaissons pas un travail d'ensemble à ce sujet, mais nous publions d'après *Czoernig* (p. 46) un pareil tableau chronologique, pour l'époque qui suivit la défaite définitive des Turcs (1718) et qui

montre sur le vif le processus de colonisation forcée dont le brevet remonte à Saint-Etienne et dont Léopold, Charles VI et Marie-Thérèse en tirèrent une véritable industrie nationale.

Détails sur le tableau statistique.

Nous avons à présenter, au sujet de la composition de notre tableau statistique du Banat, les remarques suivantes :

1° Nous avons choisi le recensement de 1900 comme base de recherche, mais nous avons ajouté aussi les données statistiques de 1910 pour chaque commune, en donnant ces derniers chiffres, par différence avec les précédents. Nous avons ainsi constaté que *les majorités* des populations communales n'ont pas *changé* — à deux ou trois exceptions près, dues d'ailleurs à des métamorphoses administratives ; par conséquent notre point de vue est justifié.

2° Nous avons classé et nommé les communes par leur nom *roumain*. Ce sont les noms employés par la population. D'ailleurs il eût été impossible d'adopter les noms magyars officiels, *car ils changent tous les dix ans*. Je donne plus loin un extrait, sous forme de dictionnaire *magyaro-magyar* (p. 45), de quelques-uns de ces horribles changements où l'intention de traduire en magyar jointe au libertinage philologique le plus effréné, se sont alliés pour camoufler ou mutiler les noms des communes, tout à fait roumaines ou serbes. Je citerai comme exemple à ce sujet, le cas de *Cornea*, la commune natale de mon père — où en 1913 il n'y avait que deux Hongrois, les gendarmes — Kornyia en 1900 et qui s'appelle maintenant *Sonfa!*

Ce sont des procédés de magyarisation sans scrupule qui, à eux seuls, stigmatiseront à jamais le peuple magyar et sa « mission civilisatrice. »

Nous avons ajouté pourtant aussi le nom officiel magyar du dernier recensement, pour permettre des vérifications. Ce pénible travail d'identification m'a été facilité, en grande mesure, par le Dictionnaire de Moldovan, mais très souvent j'ai été obligé de recourir aux chiffres des surfaces communales, afin de parvenir à identifier les noms roumains avec ceux magyars de 1900, et puis

ceux-ci avec ceux de 1910. Pour les communes, colonies allemandes, magyares et serbes, nous avons conservé, dans la plupart des cas, les noms officiels magyars.

3° Au lieu de présenter un tableau, par ordre alphabétique, des communes du Banat, considéré dans son ensemble, nous avons préféré en vue des discussions possibles, de respecter la séparation en Comitats et même, nous avons adopté pour les deux Comitats de plaine Times et Torontal, la division en districts afin de faciliter toute recherche et contrôler les divers points de vue auxquels on se plaît depuis quelque temps.

Le premier groupe de deux colonnes de chiffres donne la *population totale* des communes, d'après la statistique de 1900, avec le chiffre, positif où négatif, de la variation de la population entre 1900 et 1910.

Dans le second groupe de colonnes, est enregistrée la population *roumaine* et dans la colonne suivante, nous donnons des indications sur la population étrangère qui habite la commune (si elle dépasse généralement 5 0/0 du nombre total d'habitants). Lorsque les étrangers ont la majorité absolue ou relative, nous indiquons aussi, entre parenthèses, le chiffre indiquant cette majorité.

Enfin une dernière colonne contient l'indication de conclusion, c'est-à-dire le nom de la nation prédominante dans chaque commune. Si la majorité est *absolue*, nous indiquons ce fait par une *grande lettre;* si au contraire, elle n'est que *relative*, nous employons une petite lettre.

Conclusions.

Nous sommes maintenant en mesure de tirer des conclusions concernant l'état actuel de la population du Banat, en nous plaçant aux divers points de vue adoptés jusqu'à présent.

On peut formuler les conclusions suivantes :

1° *La majorité relative de la population du Banat est roumaine.* Dans une population de 1.582.133 habitants, nous avons :

Roumains	592.049
Allemands	387.545
Serbes.	284.329
Magyars	242.152
Autres	75.058

4° Descendant au district, nous obtenons :

39 districts ainsi répartis :

20 districts roumains, dont 1 à majorité seulement relative.
12 — allemands, dont 7 — — —
6 — serbes, dont 3 — — —
1 — magyar.

5° Arrivant enfin aux communes, nous avons le résultat suivant :

Comitat de Caras-Severin :

315 communes roumaines, dont 5 à majorité relative.
20 — allemandes — 6 —
12 — serbes
5 — magyares
8 — diverses.

Comitat de Times.

124 communes roumaines, dont 8 à majorité relative.
58 — allemandes — 11 —
33 — serbes — 4 —
9 — magyares — 3 —
1 — diverses.

Comitat de Torontal.

70 communes allemandes, dont 8 à majorité relative.
64 — serbes — 7 —
42 — magyares — 7 —
33 — roumaines — 3 —
1 — diverse.

Donc en tout, le Banat a 795 communes, ainsi distribuées entre nationalités :

472	**communes**	**roumaines,**	**dont**	**16**	**à majorité relative.**
148	—	**allemandes**	—	**25**	—
109	—	**serbes**	—	**11**	—
55	—	**magyares**	—	**10**	—
11	—	**diverses.**			

Ces faits expriment, sans avoir besoin d'aucun autre commentaire, la justice de la cause roumaine : malgré tous les efforts des opprimeurs, *le Banat est resté province roumaine*, car, à notre avis, c'est le nombre des groupements humains établis dans une province qui décide de son caractère national. Or, nous venons de constater que **la majorité absolue de ces centres d'habitation** est roumaine.

13

TABLEAU

des

COMMUNES DU BANAT

LE BANAT

I. — LE COMITAT CARAS-SEVERIN

Notations abrégées :

R., r.	Roumain.	Cr., cr.	Croate.	I., i.	Italien.
A., a.	Allemand.	Ve., ve.	Veude.	T., t.	Tzigane.
S., s.	Serbe.	Tc., tc.	Tchèque.	Sl., sl.	Slovaque.
M., m.	Magyar.	Bu., bu.	Bulgare.	D., d.	Divers.

Notations abrégées pour les districts :

Be.	Bega.	J.	Jam.	Ors.	Orsova.
Bo.	Bogsa.	Lu.	Lugoj.	Re.	Resita.
Bz.	Bozovici.	Mu.	Mures.	Ti.	Times.
Ca.	Caransebes.	Mo.	Moldova.	Te.	Teregova.
Fa.	Faget.	O.	Oravita.		

LOCALITÉS			DISTRICT	POPULATION				NATIONALITÉ prédominante (3)
				GÉNÉRALE		ROUMAINE		
N°s	NOM ROUMAIN	NOM MAGYAR		1900	1910 (1)	1900	1910 (1)	AUTRES nationalités (2)
1	Agadici	Karaszentgyörgö . .	O.	845	—107	833	— 1	—	R.
2	Apadia	Apadia	Re	896	+ 44	886	+ 53	—	R.
3	Armenis	Ormenyes . . .	Te	2.598	+416	2.529	+342	—	R.
4	Baile Herculane.	Herkulesfürdo .	Ors	424	+ 88	138	+ 30	A. M.	a.
5	Bacamezeu . . .	Bakamezö . . .	Mu	652	+ 37	642	+ 32		R.
6	Balasesti	Begabalazd . . .	Fa	222	+ 22	222	+ 22		R.
7	Balint	Balincz	Be	915	+439	737	+ 23	A. M.	R.
8	Bara	Barafalva . . .	Be	1.088	+ 9	1.063	+ 1	—	R.
9	Barbosu	Barbosu	Bo	869	— 4	837	—	—	R.
10	Barliste	Berlistye	J.	1.144	+ 6	1.106	— 12	—	R.
11	Bania	Banya	Bz	2.454	— 51	2.433	— 70		R.
12	Barna	Barnafalva . . .	Lu	406	+ 33	404	+ 32		R.
13	Barza	Borzeny	Ors	455	+ 96	393	+ 61	A	R.
14	Bata	Batta	Mu	1.480	+149	1.380	+ 93	A. M.	R.
15	Batesti	Botyanfalva . . .	Fa	568	— 30	562	— 25		R.
16	Betlenhaz . . .	Bethlenhaza . .	Be	871	+149	23	+121	A. (609) M.	A.
17	Bichigi	Bikis	Fa	822	+ 64	820	+ 61		R.

(1) Les chiffres de ces colonnes représentent la différence entre le nombre des habitants de la commune en 1910 et 1900, c'est-à-dire l'accroissement algébrique de la population dans la décade 1900-1910.

(2) Dans cette colonne nous avons mentionné les autres nationalités habitant dans la commune, dès que le nombre dépasse généralement 5 °/₀. Nous donnons le chiffre des habitants étrangers, s'ils forment la majorité.

(3) Les grandes lettres indiquent que la majorité est absolue ; les petites lettres, la majorité relative.

LOCALITÉS			DISTRICT	POPULATION					NATIONALITÉ prédominante
				GÉNÉRALE		ROUMAINE		AUTRES	
N°s	NOM ROUMAIN	NOM MAGYAR		1900	1910	1900	1910	nationalités (2)	
18	Belobresca . .	Tcherdomb . .	Mo	1.000	+ 47	11	— 4	S. (990)	S.
19	Bierzasca . . .	Birzasca. . . .	Mo	2.251		1.515		A. M.	R.
20	Binis	Benyes	Bo	1.887	— 49	1.761	+ 32		R.
21	Birchis	Marosberkes .	Mu	1.499	— 5	1.447	— 29	—	R.
22	Bocsa rom . . .	Olah boksa. . .	Bogsa	2.985	+ 173	2.599	—162	A. M.	R.
23	Bocsa mont . .	Var boksan . .	Bogsa	3.369	—211	1.971	+ 466	A. M. S.	R.
24	Bogodint . . .	Bogorfalva. . .	J.	900	— 55	893	— 58	—	R.
25	Bogoltin . . .	Bogolteny . . .	Te	1.780	+ 76	1.780	+ 68		R.
26	Bolvasnita . . .	Bolvas	Ca	801	+ 48	801	+ 46		R.
27	Boldur	Boldor	Lu	1.094	+ 12	955	+ 55		R.
28	Borlova	Borlo.	Ca	1.588	+ 77	1.575	+ 69		R.
29	Borlovenii noi .	Ujborloveni . .	Bz	664	+ 67	657	— 14	M.	R.
30	Borlovenii vechi	Oborloveni . .	Bz	1.005	+ 12	1.004	+ 5		R.
31	Bosnecac. . . .	Bosnyak. . . .	Mo	3.202	+ 235	2.767	+ 164	A. S. M.	R.
32	Botesti	Borzasfalva . .	Lu	215	+ 22	215	+ 22		R.
33	Bozovici . . .	Bozovici. . . .	Bz	3.974	+ 269	3.557	—231	A. M S.	R.
34	Braesti. . . .	Bazosd.	Fa	579	+ 105	573	+ 94		R.
35	Branesti. . . .	Alvasfalva . . .	Fa	673	+ 11	664	+ 3		R.
36	Breazova . . .	Beganyirest . .	Fa	472	— 13	468	— 13		R.
37	Brebul	Perlö	Re	1.211	+ 126	1.120	+ 32	A.	R.
38	Brosteni. . . .	Krassoborostyan	O.	1.728	— 17	1.712	— 59		R.
39	Bruznic	Marosbrosnok .	Mu	970	+ 12	950	+ 1		R.
40	Bulciu	Bulcs	Mu	446	+ 3	402	+ 12		R.
41	Bulza	Bulza	Mu	571	—122	571	—157		R.
42	Buchin	Bakeny	Ca	628	+ 104	618	+ 78		R.
43	Bucosnita . . .	Bökos.	Ca	679	+ 147	675	+ 140		R.
44	Bucovat. . . .	Bucovecz . . .	Fa	814	— 27	806	— 32		R.
45	Bujor.	Bozsur	Fa	632	+ 27	590	+ 40		R.
46	Bunea rom. . .	Bunya.	Mu	724	+ 66	718	+ 31		R.
47	Bunyaseksard..	Bunyaseksard .	Mu	282	— 32	6	— 1	M. (670)	M.
48	Cacova	Kakofalva. . .	O.	1.917	+ 55	1.741	+ 21	A.	R.
49	Calina	Galonya. . . .	O.	649	— 36	648	— 45		R.
50	Calnic	Kolnik.	Re	2.109	+ 91	2.014	+ 51	T. A.	R.
51	Canicea	Szörenykaniz-a.	Te	474	+ 17	474	+ 17		R.
52	Capalnas . . .	Kapolnas. . . .	Mu	1.506	+ 96	1.450	+ 26	M.	R.

LOCALITÉS			DISTRICT	POPULATION					NATIONALITÉ prédominante
				GÉNÉRALE		ROUMAINE		AUTRES nationalités	
N°s	NOM ROUMAIN	NOM MAGYAR		1900	1910	1900	1910		
53	Caprioara . . .	Kaprevar . . .	Mu	970	+ 16	923	— 3		R.
54	Caransebes. . .	Karansebes . .	Ca	6.494	+1502	3.365	+551	A. M.	r.
55	Caransebes nou.	Ujkaransebes. .	Ca	641	+111	39	29	A. (396)	A.
56	Carbunar . . .	Harampatak . .	J.	1.550	—178	1.539	—180		R.
57	Carlsdorf . . .	Karolyfalva . .	Mo	258	+149	254	+139		R.
58	Carnecea . . .	Kernyecsa. . .	O.	1 088	— 4	1.030	— 20	A.	R.
59	Carpa.	Körpa.	Ca	971	+ 86	965	+ 71		R.
60	Cavareni. . . .	Kavaran. . . .	Ti	806	+ 56	723	+ 49	A.	R.
61	Cicleni	Csikleny. . . .	Ca	191	+ 23	191	+ 23		R.
62	Ciclova m. . .	Csiklovabanya .	O.	2 305	—307	2.130	—254	A. M.	R.
63	Ciclova r. . . .	Csiklova. . . .	O.	3.149	+ 52	3 145	+ 19		R.
64	Ciorda.	Csorda	J.	652	+ 24	650	+ 11		R.
65	Ciresa.	Bisztrocseres. .	Ca	538	+ 92	476	+ 66	A. M.	R.
66	Ciresul	Cserestemes . .	Ti	521	+411	436	+ 12	T. V.	r.
67	Ciuchici. . . .	Tyuko.	J.	1.789	— 4	1.771	— 12		R.
68	Ciudanita . . .	Csudafalva. . .	O.	586	+ 62	585	+ 17		R.
69	Ciuta	Csutta.	Ca	705	+ 8	688	+ 17		R.
70	Cladova. . . .	Begkalodva . .	Be	781	+ 10	740	+ 21	T.	R.
71	Cliciova. . . .	Klicso.	Be	1.173	—128	980	— 19	T. M. A.	R.
72	Clocotici. . . .	Krascsörgö . .	Re	1.192	+ 7	19	— 11	Bu. (1146)	Bu.
73	Comoriste . . .	Komornok. . .	O.	1.472	+ 81	1.351	— 11	A. M.	R.
74	Cornea	Somfa.	Te	1.543	— 44	1.494	— 46		R.
75	Cornereva. . .	Somosreve. . .	Te	4.499	—250	4.456	—255		R.
76	Coronini. . . .	Laszlovara. . .	Mo	901	+ 82	872	+ 94		R.
77	Costeiu	Felsokastely . .	Fa	608	+ 22	589	+ 23		R.
78	Costeiu mare. .	Nagykastely . .	Lu	1.271	+ 32	1.251	— 17		R.
79	Costeiu mic . .	Kiskastely . . .	Lu	358	— 9	324	— 5	A. M.	R.
80	Coramnic . . .	Koromnok. . .	Ors	237	+ 29	235	+ 23		R.
81	Cosava	Kossovo. . . .	Fa	579	+125	533	+123		R.
82	Cosavita. . . .	Kiskosso. . . .	Fa	140	+ 12	140	+ 11		R.
83	Crasova. . . .	Krassova . . .	Re	3.353	+158	57	— 7	Bu. (5119) A. M.	Bu.
84	Crasna	Korcsona . . .	Ca	701	+ 43	689	+ 8	A.	R.
85	Crivina	Krivina	Ti	509	+ 1	503	— 2		R.
86	Crivina	Felsögörbed . .	Fa	367	— 31	360	— 21		R.
87	Criciova. . . .	Kricsova. . . .	Ti	992	+ 84	973	+ 7		R.

LOCALITÉS			DISTRICT	POPULATION					NATIONALITÉ prédominante
				GÉNÉRALE		ROUMAINE		AUTRES nationalités	
N°s	NOM ROUMAIN	NOM MAGYAR		1900	1910	1900	1910		
88	Crusovat . . .	Kortvelypatak .	Te	615	+ 70	614	+ 44		R.
89	Cutina	Gutonya. . . .	Be	923	+ 46	900	+ 63		R.
90	Cuptoare . . .	Kuptorya . . .	Te	916	+ 81	915	+ 63		R.
91	Cuptoare . . .	Kemensczeszek.	Re	1.545	—138	572	+ 43	A (700) Tc. M. Sl.	a.
92	Curtea	Kurtya	Fa	1.306	+ 19	1.262	+ 2		R.
93	Dalboset . . .	Dalbofalva. . .	Bz	2 379	+ 29	2 279	+ 53		R.
94	Dalciu.	Dalcz	Ca	536	+ 23	536	+ 20		R.
95	Daruvar. . . .	Daruvar. . . .	Lu	1.482	+ 18	42	— 17	A (1365) M.	A.
96	Delinesti. . . .	Delinyest . . .	Re	1 082	+ 74	1.027	+ 79		R.
97	Dezesti	Dezest	Bo	841	+ 70	831	+ 73		R.
98	Divici.	Divecs	Mo	707	— 1	104	— 36	S. (638)	S.
99	Dobresti. . . .	Dobrozd. . . .	Be	611	+ 7	610	+ 7		R.
100	Doclin	Dokleny. . . .	Bo	1.272	— 3	1.170	+ 19		R.
101	Dognecea . . .	Dognàcska. . .	Bo	3 525	—123	2.195	+125	A. M. Cr. S.	R.
102	Dolnia liupcova.	Alsolupko . . .	Mo	1.561	+ 77	246	+ 50	S. (1184)	S.
103	Doman	Domany	Re	1.000	+192	667	+ 8	A. I. Tc. M.	R.
104	Domajna . . .	Domasnia . . .	Te	2 072	+ 54	2.036	+ 19		R.
105	Dragomiresti. .	Dragomer . . .	Lu	661	+ 81	611	+ 24	M. A.	R.
106	Dragsinesti . .	Dracfalva . . .	Fa	315	— 28	314	— 36		R.
107	Drinova. . . .	Derenyo. . . .	Lu	323	+ 73	323	+ 67		R.
108	Dubesti	Dobozd	Mu	936	+118	924	+ 80		R.
109	Dubova	Dunatolgyes . .	Ors	476	+ 28	473	+ 20		R.
110	Duleu.	Dullo	Bo	833	+ 53	726	+ 50	A. M. S.	R.
111	Eibental. . . .	Tiszafa	Mo	720	+128	22	78		D.
112	Fadimac. . . .	Fagymag . . .	Be	958	— 20	952	— 29		R.
113	Faget.	Facsad	Fa	2 479	+844	1.372	+ 95	M. A. Cr.	r.
114	Farasesti . . .	Forrasfalva . .	Fa	538	+ 59	521	+ 26	M.	R.
115	Fardia	Ferde.	Fa	971	+ 45	953	+ 26		R.
116	Farliuc	Furluk	Bo	2.474	+169	2.414	+123		R.
117	Fenes.	Fenyes	Te	907	+132	906	+ 76		R.
118	Ferdinantberg .	Nandorhegy . .	Ca	1.407	+287	287	+131	A. (728) Sl. M.	a.
119	Fizes	Krassofüzes . .	Bo	2.003	+139	1.593	— 71	M. A. Sl. Tc.	R.
120	Forotic	Forotik	O.	1.682	—200	1.248	+ 95	A. M. T.	R.
121	Garbovat . . .	Gerboczvecz . .	Bz	1.821	+ 35	1.819	+ 24		R.
122	Garliste. . . .	Gerlistye . . .	Re	1.692	— 60	1.657	— 64		R.

Nos	LOCALITÉS — NOM ROUMAIN	LOCALITÉS — NOM MAGYAR	DISTRICT	POPULATION — GÉNÉRALE 1900	GÉNÉRALE 1910	ROUMAINE 1900	ROUMAINE 1910	AUTRES nationalités	NATIONALITÉ prédominante
123	Gavojdia. . . .	Gavosdia. . . .	Ti	1.503	— 11	1.406	+ 50	M. A.	R.
124	Gladna m. . .	Gladnabanya. .	Fa	311	+ 6	251	+ 14	A. M.	R.
125	Gladna r . . .	Galadna. . . .	Fa	777	— 25	754	— 12		R.
126	Glamboaca. . .	Glimboka . . .	Ca	2.017	+143	1.992	+ 86		R.
127	Ciucas.	Csukas.	Ti	957	— 16	8	— 1	A. (858)	A.
128	Globucraiova. .	Globukrajova. .	Ti	778		774			R.
129	Globureu . . .	Golbor	Ors	665	+ 20	664	+ 21		R.
130	Goizesti. . . .	Gojcsefalva. . .	Fa	175	+ 9	167	+ 14		R.
131	Golet.	Galacs.	Ca	720	+ 73	706	+ 48		R.
132	Gornealiupcom.	Felsölüpko. . .	Mo	862	+111	847	+103		R.
133	Gornia.	Gorony	Re	878	— 69	856	— 68		R.
134	Grcovat	Geröcz	O.	1.585	+160	1.546	+113	A.	R.
135	Grosi	Marosgoros. . .	Mu	396	+ 2	382	— 7		R.
136	Gruin	Gruny.	Lu	877	+ 28	866	+ 31		R.
137	Harmadia . . .	Harmad	Ti	370	+ 26	367	+ 28		R.
138	Hauzesti. . . .	Hegyeslak . . .	Fa	314	+ 27	309	+ 24		R.
139	Herendesti. . .	Heres	Lu	971	+137	945	+ 85	A.	R.
140	Hezeres	Lugosegres. . .	Be	564	563	561	—		R.
141	Hodos.	Krassohodos . .	Lu	635	+ 45	628	+ 24		R.
142	Homojdia . . .	Homosdia . . .	Fa	381	— 11	322	+ 48		R.
143	Honorici. . . .	Honorios. . . .	Lu	825	+107	780	+ 8	A. M.	R.
144	Iablanita. . . .	Belajablancs . .	Ors	1.829	+124	1.795	+ 69	M. A.	R.
145	Jabalcea. . . .	Krassoamlas . .	Mo	422	— 26	8	— 6		D.
146	Jam.	Jam.	J.	1.136	+ 17	985	+ 10	M. A.	R.
147	Iaz	Iasz.	Ca	826	— 11	809	— 15		R.
148	Iersnic.	Iercze.	Be	592	— 19	587	— 18		R.
149	Iersig.	Erszeg.	Bo	980	— 31	445	+ 9	M. A. Sl.	r.
150	Ieselnita. . . .	Dunaorbagy . .	Ors	1.062	+166	999	+131		R.
151	Iertof.	Hever.	J.	657	— 28	655	— 34		R.
152	Iezeris.	Ezeres.	Re	1.556	+ 2	1.506	— 8		R.
153	Igaz.	Igazfalva. . . .	Fa	1.881	+108	9	+ 11	M. (1805)	M.
154	Iladia.	Ilyed	J.	2.144	— 98	2.120	—125		R.
155	Ilova	Illopatak. . . .	Te	1.060	+121	1.060	+111		R.
156	Istvanhegy. . .	Istvanhegy. .	Ti	71		49			R.
157	Izgar	Izgar	Bo	1.267	— 10	842	+ 6	M. A.	R.

LOCALITÉS			DISTRICT	POPULATION					NATIONALITÉ prédominante
				GÉNÉRALE		ROUMAINE		AUTRES	
Nos	NOM ROUMAIN	NOM MAGYAR		1900	1910	1900	1910	nationalités	
158	Istvanfalva . .	Istvanfalva. . .	Lu	409	+ 26	1	—	A. (407)	A.
159	Jabar	Zsabar.	Lu	986	— 41	979	— 34		R.
160	Jdioara	Zsidovar. . . .	Ti	1.405	— 95	1 199	+ 32	A. M.	R.
161	Jena	Zsena.	Ti	587	+ 72	490	+ 57	A. S. M.	R.
162	Jidovin	Zsidovin. . . .	Bo	1.808	— 21	1.336	— 35	Sl. A. M.	R.
163	Jitini	Dicseny	O.	637	— 32	619	— 37		R.
164	Jupanesti . . .	Zsupanfalva . .	Fa	232	+107	232	+106		R.
165	Jupalnic. . . .	Nagyszupany .	Ors	1.732	— 76	981	+413	M. A. S.	R.
166	Jupany	Zsupany. . . .	Be	607	+ 97	570	+ 74	M. A.	R.
167	Jupa	Zsuppa	Ti	519	+ 24	514	—107	M. A.	R.
168	Juresti.	Györözd. . . .	Lu	289	+ 19	283	+ 20		R.
169	Jurjova	Karaszentgyorgy	O.	773	— 35	773	— 41		R.
170	Kiralykeggye. .	Kiralykeggye. .	Bo	1.415	+ 7	12	— 4	A. (923)	A.
171	Lalasint	Lalanz.	Mu	1.429	—138	1.396	—128		R.
172	Lapusnic. . . .	Lapusnik . . .	Bz	2.108	+139	2.100	+ 97		R.
173	Langenfeld. . .	Neramezö . . .	Mo	1.416	+156	486	—136	S. (1187)	S.
174	Lapusnicel. . .	Lapusnicsel . .	Ti	932	+ 45	921	+ 33		R.
175	Lescovita . . .	Neramogyoros .	J.	1.155	— 40	736	—346		S.
176	Leucusesti. . .	Lökösfalva. . .	Be	757	+ 27	728	+ 45		R.
177	Lindenfeld. . .	Karanberek . .	Ca	231	— 1	—	—	A. (230)	A.
178	Lugoj.	Lugos.	Lu	16.126	+ 5.692	5.564	+623	A. (6241) M.	a.
179	Lugojel	Lugoshely . . .	Ti	1.352	+ 64	1.289	+ 6	A. M.	R.
180	Luncani	Begalancas. . .	Fa	637	— 18	597	— 22	M.	R.
181	Luncavita . . .	Nagylancas . .	Ti	1.321	— 21	1.308	— 40		R.
182	Lupac.	Kisskrasso. . .	Mo	878	— 24	16	— 9		D.
183	Maciova. . . .	Macsova. . . .	Ti	628	+194	598	+ 19	M. A.	R.
184	Macevici. . . .	Matyasmezö . .	Mo	713	+ 18	24	+ 2	S (699)	S.
185	Macoviste . . .	Makovistie. . .	J.	703	— 14	703	— 14		R.
186	Maidan	Majdan	O.	1.265	— 50	1.226	—135	A.	R.
187	Maguri	Sendelak-maguri . .	Ti	432	—197	223	— 22	T.	R.
188	Mal.	Mal.	Ca	538	+ 1	538	— 3		R.
189	Marcina	Mercsina. . . .	J.	1.670	+ 29	1.607	— 3		R.
190	Marcovat. . . .	Mercocz. . . .	J.	1.213	— 70	1.199	— 72		R.
191	Marga.	Marga.	Ca	1.800	+ 74	1.751	+ 1	M.	R.

LOCALITÉS			DISTRICT	POPULATION					NATIONALITÉ prédominante
				GÉNÉRALE		ROUMAINE		AUTRES nationalités	
N°s	NON ROUMAIN	NOM MAGYAR		1900	1910	1900	1910		
192	Marginea . . .	Marzsina. . . .	Fa	557	+128	502	+ 64	M.	R.
193	Merul.	Almafa	Ca	1.832	+211	1.601	+ 68	A. M. V.	R.
194	Mehadia . . .	Mehadia. . . .	Ors	2.497	+ 7	1.993	+ 78	A. M. S.	R.
195	Mehadica . . .	Kismihald . . .	Te	2.181	+109	2.126	+121	T.	R.
196	Moceris	Mocsaros. . . .	Bz	1.196	+133	1.190	+126		R.
197	Moniom	Moniö.	Re	563	— 1	542	+ 2		R.
198	Mutnic mare . .	Nagymutnik . .	Ti	921	+ 38	822	+ 32	A. M.	R.
199	Mutnic mic. . .	Kismutnik . . .	Fa	351	— 8	343	— 10		R.
200	Nadrag	Nadrag	Ti	2.150	—237	731	—179	A.(1962) Sl.Tc.M.	a.
201	Nagybodofalva .	Nagybodofalva.	Be	1.328	+248	10	— 3	M. (1304)	M (1556)
202	Naidas.	Neranadas. . .	J.	2.674	+ 38	2.644	+ 21		R.
203	Nemesesti . . .	Nemese	Fa	191	— 6	190	— 5		R.
204	Nermed. . . .	Nermet	Re	745	— 72	—	—		D.
205	Nevrincea . . .	Nörincse. . . .	Be	372	+467	359	—		R.
206	Nicolint. . . .	Miklohaza . . .	J.	1.317	— 94	1.300	—118		R.
207	Obreja	Bisztanyes. . .	Ca	1.984	+176	1.964	+114		R.
208	Ocna de fer . .	Vaskö.	Bo	1.242	+ 90	1.072	+102	A. M.	R.
209	Ogradna veche.	Oaszonyiret. . .	Ors	812	+ 42	776	+ 24		R.
210	Ohaba-Bistra. .	Bistere	Ca	1.026	+195	844	+ 99	A. M.	R.
211	Ohaba lunga. .	Hosszuszabadi .	Be	428	+136	397	— 62	M.	R.
212	Ohaba mutnic .	Ohaba mutnik .	Ti	925	+200	882	— 61	M. A.	R.
213	Ohaba serba. .	Raczszabady . .	Mu	866	+ 65	843	+ 54	M.	R.
214	Ohabita	Kiszabady . . .	Re	340	+ 5	336	—		R.
215	Olosag.	Ollosag	Lu	919	— 33	812	+ 2	M. A.	R.
216	Oravita m . . .	Oraviczabanya .	O.	4.314	—235	1.487	—154	A.(2274) M. S. Sl.	A.
217	Oravita r. . .	Oraviczafalva. .	O.	2.542	+294	1.659	+ 23	A. M. S.	R.
218	Ogradna mica. .	Ujasszonyret. .	Ors	259	+ 22	46	+ 13		D.
219	O moldova. . .	O moldova. . .	Mo	2.170	— 19	96	— 20	S. (1939)	S.
220	Orsova	Orsova	Ors	4.610	+1185	1.165	+295	A. (1835) M. J. S. etc.	a.
221	Osupanec . . .	Naguszupany. .	Ors	1.732	— 76	981	+413		R.
222	Ostrov	Marosziget. . .	Mu	626	— 27	620	— 30		R.
223	Padurany . . .	Maroserdöd . .	Mu	498	+ 50	381	+164		R.
224	Padina matei. .	Padinamatei . .	Mo	759	— 28	752	— 32		R.
225	Pajoga	Pozsga	Mu	797	+ 58	779	+ 62		R.
226	Perul	Begakortes. . .	Be	662	— 36	631	— 34		R.

LOCALITÉS			DISTRICT	POPULATION					NATIONALITÉ prédominante
				GÉNÉRALE		ROUMAINE		AUTRES	
N°s	NOM ROUMAIN	NOM MAGYAR		1900	910	1900	1910	nationalités	
227	Parvova. . . .	Porko.	Bz	1175	+ 55	1146	+ 33		R
228	Patas	Nerapattas. . .	Bz	1218	+ 70	1157	+ 85		R
229	Pecesnica . . .	Csernabesenyo .	Ors	676	+ 26	644	— 2	A.	R
230	Pestera	Krassobarlang .	Ti	626	— 30	570	+ 16	Cr.	R
231	Petnic.	Petnik.	Ors	1154	+ 84	1140	+ 69		R
232	Petrila	Petrilova . . .	J	938	— 61	935	— 70		R
233	Petroasa. . . .	Köfalu	Fa	597	— 20	570	— 53		R
234	Petrosnita . . .	Petresfalva . .	Ca	1103	+134	1083	— 64	A.	R
235	Plavicevita. . .	Nazsados . . .	Ors	457	+ 25	398	+ 38	Bu. A.	R
236	Plugova. . . .	Ekes	Ors	1192	+103	1180	+ 99		R
237	Poeni	Ruszcatö . . .	Fa	636	+ 62	582	+ 68	M. A.	R
238	Poganesti . . .	Poganyfalva . .	Lu	491	+ 50	482	+ 42		R
239	Poiana	Sebes mezö . .	Ca	1184	+128	1175	+111		R
240	Pojejena r. . .	Alsöpozsgas . .	Mo	782	+116	765	+ 94	S.	R
241	Potoc	Szenesfalu. . .	J	1423	+ 50	1412	+ 57		R
242	Povarjma . . .	Porzson. . . .	Fa	441	+ 8	432	+ 12		R
243	Prigor	Nerahalmos . .	Bz	1843	— 97	1824	—137	A.	R
244	Prilipet	Perebö	Bz	1744	+ 42	1713	+ 48		R
245	Prisaca	Gyepesfalu . .	Tr	875	—163	839	—164		R
246	Prisian	Perestyen . . .	Ca	425	+ 65	405	+ 59	M.	R
247	Putna.	Putna.	Bz	414	— 4	398	— 6		R
248	Racajdia. . . .	Racasdia . . .	J	2975	+ 10	2910	+ 23	A.	R
249	Rachita	Rekitta	Be	1035	+602	1035	+564		R
250	Rachitova . . .	Rakitova. . . .	O	974	— 16	965	— 23		R
251	Radimna . . .	Radonya. . . .	Mo	804	+ 38	94	— 2	S. (714)	S
252	Radmaniesti . .	Radmanyest . .	Be	723	— 26	690	— 11		R
253	Ramna	Raffna.	Bo	2507	— 22	2437	— 84	A. S.	R
254	Ravensca . . .	Almasrona. . .	Bz	386	— 31	—	+ 5		D
255	Remetea lunga.	Remete lunka .	Be	737	— 18	707	— 25	A.	R
256	Remetea poganici . .	Poganyremete .	Lu	591	+ 68	547	+ 50	A. S.	R
257	Resita mont . .	Resicza banya .	Re	11740	+3449	1840	+672	A. (7559) M. Tc. Sl.	A
258	Resita r. . . .	Roman resicza	Re	3165		1284		A. M. Tc. Sl.	r
259	Romanesti. . .	Rumunyest . .	Fa	681	+ 31	660	+ 21	M.	R
260	Rudaria	Ogerlistye. . .	Bz	2827	—257	2801	— 261		R
261	Rueni.	Sebesron . . .	Ca	687	+ 26	681	+ 39		R

LOCALITÉS			DISTRICT	POPULATION					NATIONALITÉ prédominante
				GÉNÉRALE		ROUMAINE		AUTRES nationalités	
Nos	NOM ROUMAIN	NOM MAGYAR		1930	1910	1900	1910		
262	Rugi	Ruzs	Ti	932	— 1	928	— 4		R.
263	Ruginosu	Rugynocz	Ti	399	— 30	392	— 25		R.
264	Rusca	Ruszka	Ti	1.598	—126	1.579	—123		R.
265	Rusca mont	Ruszkabanya	Ca	2.946	—345	1.381	— 45	A. Sl. M. I.	R.
266	Rusova noua	Ujruszolcz	J.	419	— 3	419	— 8		R.
267	Rusova veche	Orusova	J.	380	— 18	375	— 24		R.
268	Saceni	Szecseny	Fa	240	+166	230	— 26	A. M.	R.
269	Sacu	Zsaku	Ti	1.198	+158	1.010	+ 34	A. M.	R.
270	Sadova noua	Ujsagyva	Te	533	+ 10	533	+ 8		R.
271	Sadova	Osagyva	Te	589	+ 47	20	— 14	A. (606)	A.
272	Salbagel	Szilvashely	Ti	1.003	—313	622	+ 17	A. Sl.	R.
273	Salciva	Szolcsva	Mu	684	+ 21	679	+ 18		R.
274	Santa Elena	Duna Szentilona	Mo	766	+ 48	2	— 1		D.
275	Sasca mont	Saszkabanya	J.	2.581	—693	1.958	—617	A. M. S.	R.
276	Sasca rom	Romansaszka	J.	1.447	— 41	1.425	— 21		R.
277	Sarazani	Szarazany	Lu	527	— 27	489	— 17	M. A.	R.
278	Satu mic	Lugoskisfalu	Lu	731	+239	663	+ 28	M. A.	R.
279	Scaius	Bojtorjanos	Lu	1.635	— 9	914	+ 7	Ru. M. A.	R.
280	Schnellerruhe	Biger	Mo	325	+ 48	—	—		D.
281	Schinapar	Mariaschnee	J.	700	— 8	687	— 8		R.
282	Secas	Krassoszekas	O.	1.512	— 4	1.479	— 42	A.	R.
283	Sichevita	Szikesfalu	Mo	2.424	+199	2.314	+194		R.
284	Silha	Szilha	Lu	1.150	+ 73	1.119	+ 77	A. M.	R.
285	Sintesti	Szintyest	Mu	927	+ 8	924	—		R.
286	Slatina	Neraszlatina	J.	1.459	— 66	1.453	— 65		R.
287	Slatina mica	Temeszlatina	Te	2.115	+107	1.885	+105	A. M.	R.
288	Soceni	Szocsan	Re	1.143	+ 32	1.087	+ 26	T.	R.
289	Socolovici	Nerasolymos	Mo	1.782	+213	75	+ 13	S. (1755)	S.
290	Socolar	Szokolar	J.	1.443	+ 74	1.435	+ 83		R.
291	Sopotu nou	Ujsopot	Bz	1.443	+ 48	1.441	+ 22		R.
292	Sopotu vechi	Osopot	Bz	1.157	+124	1.156	+112		R.
293	Spata	Begapatta	Be	434	— 13	416	— 15		R.
294	Steierlac anina	Steierlak anina	O.	13.723	—1387	1.026	+254	A. (9105) Tc.P.	A.
295	Subodica	Krassoszombat	J.	552	+ 59	4	+ 12	S. (324)	S.
296	Sudrias	Begaszederejes	Be	572	+ 62	535	+ 43	M.	R.

LOCALITÉS			DISTRICT	POPULATION					NATIONALITÉ prédominante
				GÉNÉRALE		ROUMAINE		AUTRES	
N°s	NOM ROUMAIN	NOM MAGYAR		1900	1910	1900	1910	nationalités	
297	Surducu mare .	Nagyszurduk . .	Bo	1.004	+ 115	706	+ 46	A. Tc. M.	R.
298	Surducu mic. .	Kisszurduk. . .	Fa	808	— 17	802	— 19		R.
299	Sumita	—	Bz	376	+ 51	—	—		D.
300	Susani.	Bégaszussany. .	Be	717	+ 223	685	+ 53	M. Cr. A.	R.
301	Susca.	Sisak	Mo	657	+ 68	588	+ 56	S.	R.
302	Svinita	Szinicze. . . .	Ors	1.419	+ 29	22	+ 11	S. (1344)	S.
303	Tapia.	Tapya.	Ti	558	— 45	478	+ 21		R.
304	Targoviste. . .	Vasaros	Be	667	+ 368	661	— 13	M.	R.
305	Tarnova. . . .	Torno.	Re	3.269	+ 190	3.181	+ 236		R.
306	Temeresti . . .	Temerest . . .	Mu	842	+ 44	839	+ 47		R.
307	Teregova . . .	Teregova . . .	Te	3.156	+ 383	2.920	+ 324	A. M.	R.
308	Ticvanu mare .	Nagyticvany . .	O.	1.832	—148	1.761	—172		R.
309	Ticvanu mic. .	Kisticvany . . .	O.	1.511	—103	1.494	—117		R.
310	Tincova. . . .	Tinkova. . . .	Ti	748	+ 45	734	+ 36		R.
311	Tisovita. . . .	Tiszovicza . . .	Ors	271	+ 30	256	+ 22		R.
312	Tomesti	Tamaszd. . . .	Fa	696	+ 3	471	—	A. Sl. M.	R.
313	Topla.	Topla.	Mu	238	+ 1	223	+ 8		R.
314	Toplet.	Csernaheviz . .	Ors	1.748	+ 372	1.572	+ 301	A. M.	R.
315	Tuferiu	Tuffier.	Ors	880	+ 9	817	—113	A. M. J.	R.
316	Turnu.	Sebestorony . .	Ca	472	+ 23	471	+ 24		R.
317	Tala	Csella.	Mu	1.266	+ 88	1.209	+ 55	M. A.	R.
318	Tapar.	Szaparyfalva. .	Be	1.548	+ 193	92	— 47	M (1410) Sl. A.	M.
319	Tarova	Krassocer. . .	Re	834	+ 46	759	+ 11	T. A. (318)	R.
320	Udvarsalas. . .	Udvarszalas . .	J.	468	— 6	59	+ 20	M. (328)	M.
321	Valea Bolvasnita	Valea Bolvasnicza. .	Ors	1.262	+ 41	1.245	+ 39		R.
322	Valea Boul. . .	Okerpatak. . .	Ti	838	+ 51	824	— 14		R.
323	Valea deni. . .	Valdeny	Re	1.035	+ 26	1.027	+ 20		R.
324	Valea lunga . .	Begahoszupatak	Be	467	+ 97	362	— 27	M.	R.
325	Valea mare . .	Bizhanagyvolgy . . .	Ca	473	+ 37	473	+ 31		R.
326	Valea mare . .	Valea mare . .	Mu	570	— 41	519	— 20	M.	R.
327	Valea mare . .	Poganyosvolgy.	Bo	648	+ 28	627	+ 27		R.
328	Valea Paiu. . .	Valepaj	Bo	1.122	+ 77	1.084	+ 25	A.	R.
329	Valiug.	Ferenczfalva. .	Re	2.481	—284	1.301	— 45	A. Tc. M.	R.
330	Valisoara . . .	Valisoara . . .		1.012	+ 97	990	+ 94	A.	R.
331	Vama marga. .	Vamasmarga. .	Ca	102	— 6	94	— 3		R.

LOCALITÉS			DISTRICT	POPULATION					NATIONALITÉ prédominante
				GÉNÉRALE		ROUMAINE		AUTRES nationalités	
N°s	NOM ROUMAIN	NOM MAGYAR		1900	1910	1900	1910		
332	Var.	Var.	Ca	1.077	+ 50	1.077	+ 39		R.
333	Varciorova. . .	Varcsaro . . .	Ca	1.373	— 23	1.356	— 11		R.
334	Vasiova. . . .	Vassafalva . .	Bo	1.327	+101	879	— 64	A. M. S.	R.
335	Vecsehaz . . .	Vecsehaze. . .	Lu	1.130	+ 78	7	+ 1	A. (1.137)	A.
336	Verendin . . .	Verend	Te	1.941	+ 96	1.921	+ 90		R.
337	Veresmort. . .	Vörösmart. . .	Mu	279	+ 10	278	+ 8		R.
338	Vermes	Vermes	Bo	2.067	+ 24	1.836	+200	M. Sl. A.	R.
339	Visag	Krassoviszag. .	Lu	1.891	+193	1.805	+124	A. M.	R.
340	Vodnic	Vizes	Re	461	+ 17	1	+ 1		D.
341	Voislova. . . .	Bisztronagyvölgy. . .	Ca	562	— 32	539	— 35	A.	R.
342	Vraniu	Alsövarany. . .	J.	1.872	+ 3	1.863	— 47		R.
343	Vraniut	Felsövarany . .	J.	1.598	— 51	1.580	— 81		R.
344	Weidental. . .	Temesfo. . . .	Te	937	+108	1	—	A. (1.033)	A.
345	Weizenried . .	Szörenybuzas .	Mo	1.155	+111	1	+ 5		D.
346	Wolffsberg . .	Zsonenyordas .	Te	882	+ 79	1	—	A. (961)	A.
347	Zabar.	Zsabar	Lu	986	— 41	979	— 34		R.
348	Zabalt.	Zsabalcz. . . .	Mu	730	+ 16	683	+ 27	M. A.	R.
349	Zagujeni. . . .	Zaguzseny. . .	Ti	566	+ 18	494	+ 12	M. A.	R.
350	Zavoiu	Zavojly	Ca	456	+ 43	454	+ 42		R.
351	Zervest	Eszervesdtye. .	Ca	682	+ 60	677	+ 48		R.
352	Zgribesti . . .	Krassogombas .	Ti	1,107	+897	971	+ 58	M. A.	R.
353	Zlatita.	Neraaranyos. .	Mo	1.267	+ 94	534	— 84	S. (764)	S.
354	Zlagna	Szalakna. . . .	Ca	501	+ 50	501	+ 50		R.
355	Zolt.	Zold	Fa	391	+ 23	349	+ 43	M. A.	R.
356	Zorany	Zorany	Fa	295	— 11	295	— 11		R.
357	Zorlent mare .	Nagyzorlencz. .	Re	2.902	+107	2.756	+ 47	A.	R.
358	Zorlent mic . .	Felsokiszorlencz. . .	Ti	596	— 9	571	+ 14		R.

II. — LE COMITAT DE TIMES

Nos	LOCALITÉS NOM ROUMAIN	LOCALITÉS NOM MAGYAR	POPULATION GÉNÉRALE 1930	GÉNÉRALE 1910	ROUMAINE 1930	ROUMAINE 1910	AUTRES nationalités	NATIONALITÉ prédominante
		Aradul nou						
1	Aradu nou	Ujarad	6.139	—133	210	+ 11	A. (5054) M.	A.
2	Bodrogu nou	Ujbodrog	315	— 66	277	— 31	A.	R.
3	Cherestes	Temes keresztes	1.123	— 17	56	— 27	A. (986)	A.
4	Chisfaluda	Angyalgut	1.580	+122	74	+ 14	A. (1593)	A.
5	Fenlac	Fonlak	2.970	+125	1.720	+254	S. A. M.	R.
6	Firiteaz	Feregyhaz	1.264	—134	865	— 71	M. A.	R.
7	Fibis	Fibis (Temesfüves)	2.346	+ 94	1.354	+ 13	A. M.	R.
8	Fiscut	Temesfuzkut	875	+ 21	759	— 4		R.
9	Munar	Munar	634	— 1	376	— 84	S. (222) M. (105) A.	r.
10	Nagifola	Temesnagyfalu	1.568	— 69	104	— 43	S. (896) A. (485)	S.
11	Nemeciag	Nemetsag	1.986	+ 39	69	— 16	A. (1881) M.	A.
12	Secusigiu	Szekeszut	2 652	—206	2.149	—200	A. M.	R.
13	Rethat	Rethat	997	— 12	32	+ 3	A. (946)	A.
14	S. Miclaus mic	Kiszentmiklos	2.684	+187	1.097	+ 13	A. (1359) M. S.	a.
15	S. Petre nemtesc	Nemetszentpeter	2.801	—182	121	— 48	A. (1966) M.	A.
16	Sepfalu	Szepfalu	2.538	—250	89	— 12	A. (2073) M.	A.
17	Zadarlac	Zadorlak	2.339	—212	180	— 16	A. (1860) M.	A.
		Biserica Alba						
18	Biserica alba	Fehertemplom	10.849	+405	869	+937	A. (6245) S. M.	A.
19	Carlsdorf	Karoly falva	3.512	+328	94	+ 11	A. (3497) M. S.	A.
20	Cseh	Cseh falva	182	+ 34	—	—	M. (72)	m.
21	Cusici	Kussics	2.547	+276	128	— 6	S. (2151) A.	S.
22	Crusita	Crusita	2.317	+ 3	10	+ 15	S. (1805) A. M	S.
23	Furies	Furjes	1.102	+143	129	— 92	S. (1146)	S.
24	Gaitsol	Gajtasol	407	+ 87	63	— 35	S. (459)	S.
25	Grebenat	Gerebencz	2.260	+183	2.152	+140	S. A. M.	R.
26	Iasenova	Körtedkarasjeszeno	2.162	+251	84	— 77	S. (1764) Tc. A. M.	S.
27	Isbiste	Isbiste	2.613	+104	38	+ 48	S. (2546) A.	S.

LOCALITÉS			POPULATION					
			GÉNÉRALE		ROUMAINE		AUTRES	NATIONALITÉ prédominante
N°s	NOM ROUMAIN	NOM MAGYAR	1900	1910	1900	1910	nationalités	
28	Nicolint mare	Temes miklos	3.462	+ 21	3.355	—107	A. S.	R.
29	Oresat	Homokdiod	682	+ 84	436	+ 17	S.	R.
30	Palanca	Palank	1.268	+ 73	3	+ 2	S. (1311)	S.
31	Parta	Parta	667	+ 82	112	— 47	S. (677) A.	S.
32	Ulma	Homokszil	3.572	+315	113	+ 53	S. (3364) A.	S.
33	Rebenberg	Szolloshegy	769	— 51	17	— 9	S. (694)	S.
34	Straja	Temestrasza	1.606	+ 72	1.537	+ 7	S. A.	R.
35	Varalia	Temesvaralja	1.153	+ 89	60	— 28	S. (1174) A.	S.
36	Vracevgaj	Varaszliget	2.439	+124	13	+ 2	S. (2458) A.	S.
37	Vorostemplom	Vorostemplom	1.008	+ 89	4	+ 9	S. (1001)	S.
		Buzias						
38	Bacova	Bakovar	2.099	— 62	39	+ 8	A. (1895) M.	A.
39	Blajova	Balazsd	528	— 19	458	— 2	A. M.	R.
40	Buzias	Buzias furdo	2.852	+ 71	889	+ 11	A. (1043) M. (912	a.
41	Cadar	Kadar	813	— 65	587	— 6	M. A. S.	R.
42	Capat	Keped	691	+ 68	583	—	M.	R.
43	Cheveresul mare	Nagy koveres	1.995	— 64	1.692	— 60	M. A. S.	R.
44	Dragsina	Temes falva	896	+ 28	561	+ 44	M. A.	R.
45	Dragoesti	Dragony falva	955	— 13	914	— 11	M.	R.
46	Duboz	Temes doboz	735	+ 41	669	+ 80	A.	R.
47	Ficatar	Feketeer	945	+ 6	898	+ 17	M. A.	R.
48	Hitias	Hatyias	1.789	— 23	1.664	— 31	M. A.	R.
49	Icloda	Iklod	719	+ 3	637	+ 60	A. M.	R.
50	Niczky falva	Niczky falva	2.131	+ 39	14	+ 7	A. (2089) U.	A.
51	Racovita	Rakovicza	1.859	—134	1.755	— 96	M. A.	R.
52	Ohaba forgaci	Temes forgaci	1.676	— 30	1.639	— 39	A.	R.
53	Sacos turc	Töröckszakos	1.408	—131	1.196	— 77	M. A.	R.
54	Otvosd	Otvosd	552	+264	—	—	M. (791)	M.
55	Sacos ungur	Magyarsakos	3.067	+216	2.971	+238		R.
56	Silaj	Nagyszilas	2.240	— 59	2.027	— 2	M. A.	R.
57	Sinersig	Szinerszeg	924	+ 48	605	— 11	M. A.	R.
58	Serbova	Szirbo	866	+ 42	837	— 27	A.	R.
59	Tormac	Vegvar	2.494	+390	70	+ 2	M. (2659) A.	M.

LOCALITÉS			POPULATION					
			GÉNÉRALE		ROUMAINE		AUTRES	NATIONALITÉ prédominante
N°s	NOM ROUMAIN	NOM MAGYAR	1900	1910	1900	1910	nationalités	
60	Unip	Tèmes ujnep . . .	742	— 53	654	— 59		R.
61	Uliug	Temes ujlak . . .	963	— 2	919	— 45	A. M.	R.
62	Vucovar	Temes vakovar . .	1211	— 44	610	— 10	Sl.	R.
		Central						
63	Beregsau	Berekszo	2210	+104	1981	— 83		R.
64	Becicherec mic . .	Kisbecsekerk . . .	3738	+ 72	422	— 1	A. (2531) S.	A.
65	Cerneghihaz . . .	Csernegyhaz . .	1454	—122	1275	—424		R.
66	Besenova noua . .	Ujbessenyo	2857	—316	78	— 64	A. (2535) M.	A.
67	Covaci	Temes kovacs. . .	957	— 9	14	+ 15	A. (913)	A.
68	Ghiroda	Gyored	1184	+235	774	+ 77	M. A.	R.
69	Ghiarmat	Temes gyarmata. .	5322	+ 55	295	+ 23	A. (4287)	A.
70	Ghiroc	Gyureg.	2215	+146	1979	+ 31	A. M.	R.
71	Kissoda	Tesöld	1688	+1319	1216	+ 7	A. M.	r.
72	Medves.	Magyarmedves . .	1241	+ 21	484	— 10	M. (626) A.	m.
73	Mehala.	Mehala.	6196	—	2284	—	A. (2563)	a.
74	Mosnita	Mosnicza	1180	+716	1026	— 8	M. A.	R.
75	Parta	Paracs	2813	+ 74	1444	—111	A. M. S.	r.
76	Remetea t.. . . .	Temesremete . . .	1352	+ 39	1099	— 5	M. A.	R.
77	Sacalhaz	Szakalhaza	4136	—481	71	+ 21	A. (3435) M.	A.
78	Sabadfalu	Szabadfalu	1322	+126	14	+ 13	A. (1319)	A.
79	Sag	Felsoszek.	2564	—143	808	— 55	G. (1335) M.	A.
80	Temisoara	Temesvar.	53.033	+19524	4014	+3552	G. (31644)	a.
81	Utvin	Otveny.	1537	— 97	1248	— 77	A. M.	R.
82	St-Andrei.	Szent andras . . .	3011	—275	418	+ 27	A. (2175) M.	A.
83	S. Mihai n	Nemet St Mihaly. .	1453	—291	15	— 6	A. (1411) M.	A.
84	S. Mihai r. . . .	Begast mihaly. . .	2021	+103	1666	+ 52	M. A. S.	R.
		Ciacova						
85	Berin	Bereny	1184	— 13	1090	— 55	M.	R.
86	Ciacova	Csak.	4601	—197	1090	—158	A. (2233) V. S.	a.
87	Cerna	Temescserna . . .	749	+ 80	683	+ 35	M. A.	R.
88	Foliă.	Folya	1452	—146	799	+ 36	A. M. S.	R.

LOCALITÉS			POPULATION					NATIONALITÉ prédominante
N°s	NOM ROUMAIN	NOM MAGYAR	GÉNÉRALE 1900	GÉNÉRALE 1910	ROUMAINE 1900	ROUMAINE 1910	AUTRES nationalités	
89	Ghilad	Gilad	3785	+117	2492	+137	M. A. S.	R.
90	Libling	Liebling	4174	+175	73	+ 10	A. (4155) M.	A.
91	Lighet	Temesliget	1873	— 51	1696	— 85	A. M. S.	R.
92	Obad	Obad	1003	— 12	534	— 4	A. (387)	R.
93	Petromani	Petromany	2084	— 78	1888	— 92	M. A.	R.
94	Sipet	Sebed	2805	—310	2447	—143	A. M.	R.
95	Stamora rom	Felsosztamora	1043	+ 60	941	+ 70	A. M.	R.
96	Voiteg	Vejte	1893	+ 17	700	+ 4	A. (992)	a.
97	Zabala	Szephely	3993	+132	3088	+ 74	M. A.	R.
		Cubin						
98	Bavaniste	Homok balvanyos	6683	+157	58	— 8	S. (6115) A.M.	S.
99	Cubin	Kevevara	5853	+1582	1291	+435	A. (2650) S. M.	a.
100	Deliblata	Deliblat	4729	— 18	2116	+ 23	S. (2232)	s.
101	Dubovat	Dubovacs	1069	+437	212	+ 9	S. (1034)	S.
102	Galia	Galia	2027	+298	298	— 37	S. (1715)	S.
103	Mramorac	Homokos	4458	+205	1261	— 5	A. (2156) S. M.	a.
104	Plosici	Kevepallos	2092	+ 10	5	— 3	S. (1116) A.	S.
105	Sekelikeve	Szekelykeve	3399	+1143	2	+ 15	M. (3869)	M.
106	Temessziget	Temessziget	1408	+ 40	28	+ 9	S. (1300)	S.
		Detta						
107	Berecuta	Berkucsa	299	+ 3	290	+ 9		R.
108	Beresti	Berestye	1010	— 6	13	+ 7	S. (889)	S.
109	Birda	Birda	1142	+181	495	+ 15	A. (593) M. S.	a.
110	Butin	Temesbuttyin	1065	+ 6	178	+ 15	Sl. (417) M.	Sl.
111	Deta	Detta	3997	+206	222	+115	A. (2802) M. S.	A.
112	Denta	Denta	3220	+268	1217	+ 42	S. A. M.	r.
113	Gataia	Gattalja	3437	+ 66	1049	+170	M. (1883) A.	M.
114	Ghertenis	Gertenyes	1480	+ 40	1157	+ 70	M. A.	R.
115	Moritfeld	Moricsfold	2529	— 62	13	+ 4	A. (2184)	A.
116	Omor	Omor	1401	+ 98	329	+ 15	M. (585) A.	m.
117	Opalita	Magyarapacza	953	— 9	764	+ 30	A.	R.

LOCALITÉS			POPULATION					NATIONALITÉ prédominante
			GÉNÉRALE		ROUMAINE		AUTRES	
N°s	NOM ROUMAIN	NOM MAGYAR	1900	1910	1900	1910	nationalités	
118	Percosova	Berkesfalu	1.027	+ 22	480	+ 54	A. M.	r.
119	Sculea	Szigetfalu	1.324	+ 139	633	+ 77	M.	r.
120	Semlac mare	Mezö somlyo	1.076	+ 39	823	+ 45	M. A. S.	R.
121	Semlac mic	Varsomlyo	674	+ 37	10	+ 2	A. (683)	A.
122	Sosdia	Sosd	1.529	+ 264	1.211	+ 55	A.	R.
123	S. Giorgiu man	Monostorszentg	434	+ 5	264	— 153	S. (307)	S.
124	S. Giorgiu cam	Tarnok	640	— 37	148	— 57	S. (459)	S.
		Lipova						
125	Alius	Temerszilesd	2.084	— 215	1.789	— 291	A.	R.
126	Altringen	Kisrekas	217	— 30	21	— 3	A. (164)	A.
127	Belotint	Belethaza	1.184	— 32	1.167	— 44		R.
128	Bogda	Rigosfardö	464	+ 10	198	+ 3	A. (232)	a.
129	Buchberg	Buchberg	326	+ 1	160	+ 4	A.	R.
130	Chelmac	Maraseperjes	1.261	+ 35	1.245	+ 34		R.
131	Cheches	Kekes	781	— 28	766	— 47		R.
132	Charlottenburg	Saroltavar	298	— 20	22	— 2	A. (210)	A.
133	Chesint	Lippa Keszi	2.130	+ 93	2.107	+ 93		R-
134	Comeat	Temes komyat	565	— 35	495	— 5	M.	R.
135	Covejdia	Temes kovezd	1.377	+ 60	1.356	+ 53	M,	R.
136	Crivobara	Krimarvara	622	— 4	614	— 17		R.
137	Chizdia	Kisgye	1.714	+ 51	1.620	+ 79		R.
138	Dorgos	Dorgos	683	— 22	657	— 18		R.
139	Hidekgut	Temeshidegkut	3.013	— 14	243	— 43	A. (2658)	A.
140	Labasint	Labasz	680	+ 26	663	+ 24		R.
141	Lipova	Lippa	7.427	+ 437	3.491	+ 140	A. (2404) M.	r.
142	Mosloc	Maslak	1.574	— 186	66	— 28	A. (1294) M.	A.
143	Mezdorgos	Mezdorgos	145	+ 15	142	+ 18		R.
144	Naidorf	Ujfalu	1.273	+ 37	106	+ 43	A. (1033) M.	A.
145	Patars	Petiereze	347	+ 39	337	+ 42		R.
146	Remete nemt	Nemetremete	632	+ 68	56	— 17	A. (694)	A.
147	Secas	Szecacs	911	+ 34	792	+ 78	A. M. S.	R.
148	Sistarovat	Sistarocz	1.168	+ 62	1.107	+ 60		R
149	Traunau	Cseralja	1.280	— 12	19	— 2	A. (1227)	A.

LOCALITÉS			POPULATION					NATIONALITÉ prédominante
N°s	NOM ROUMAIN	NOM MAGYAR	GÉNÉRALE 1900	GÉNÉRALE 1910	ROUMAINE 1900	ROUMAINE 1910	AUTRES nationalités	
150	Uzusau	Marosuszo	1.575	+ 141	1.519	+ 119		R.
151	Vizma	Vizma	689	+ 12	659	— 6		R.
152	Zabrani	Zabrany	121	— 5	44	— 5	A. (75)	A.
		Recas						
153	Babsa	Babsa	1.364	— 26	970	— 56	M.	R.
154	Bazos	Bazos	2.133	+ 27	1.620	+ 24	M. A. Cr.	R.
155	Belint	Belencze	2.884	—266	2.700	—231	M. A.	R.
156	Bucovat	Bükk falva	1.634	— 20	1.336	—185	M.	R.
157	Buzad	Buzad	843	+ 16	801	+ 22	M. A.	R.
158	Brescovat	Aga	929	+ 34	381	+ 6	Sl. A. M.	r.
159	Budint	Budincz	1.002	— 55	966	— 54	A.	R.
160	Chiseteu	Kiszeto	1.388	— 73	1.256	—104	A. M.	R.
161	Hernicova	Aranyag	1.364	+ 50	970	— 6	A. M.	R.
162	Hizies	Hiszuag	709	+ 35	669	— 48	A.	R.
163	Hodos	Temes hodos	602	+ 44	423	+ 25	M. A.	R.
164	Gisella falva	Gisela falva	1.403	+ 79	16	+ 4	A. (1082)	A.
165	Ianova	Margit falva	1.860	— 55	1.173	— 31	A. M. S.	R.
166	Ictar	Iktar	848	— 64	810	— 62	M.	R.
167	Isvin	Oszeny	1.606	+ 6	1.456	— 59	M. A.	R.
168	Lucaret	Lukasko	607	— 90	222	—170	S. (338) M. A.	S.
169	Nadas	Melynadas	705	+ 35	493	+ 11	M. A.	R.
170	Paniova	Panyo	909	+ 78	478	+ 37	A. M.	R.
171	Recas	Temes rekas	4.104	+217	166	+ 49	A. (1832) S.	A.
172	Susanovat	Sziklas	1.035	— 31	1.039	— 6		R.
173	Sustra	Sustra	851	— 9	826	— 24		R.
174	Stancea	Sztancso falva	1.104	+962	9	+ 10	S. (1052) M.	s.
175	Tees	Tesfalu	565	+ 15	354	+ 3	Sl.	R.
176	Toplovat mare	Nagytoplovecz	1.461	— 6	1.209	— 18	A. M.	R.
177	Temes kiraly falva	Temes kiraly falva	829	+ 44	16	— 9	S. (770)	S.
178	Toplovat mic	Kistoplovecz	226	+123	217	+ 22		R.
179	Temes peteri	Temes peteri	988	— 64	43	— 21	S. (816)	S.
180	Josef falva	Ujjosef falva	1.311	+229	8	— 8	A. (1023) M.	A.

Nos	LOCALITÉS NOM ROUMAIN	LOCALITÉS NOM MAGYAR	POPULATION GÉNÉRALE 1900	GÉNÉRALE 1910	ROUMAINE 1900	ROUMAINE 1910	AUTRES nationalités	NATIONALITÉ prédominante
			Varset					
181	Clopodia	Klopodia	1.779	+252	688	+ 35	M. A. Tc.	r.
182	Costeiul	Melikastely	2213	+ 7	2.141	— 25		R.
183	Dejani	Dezsanfalva	876	+ 87	80	+ 57	M. (569) S.	M.
184	Ferendia	Ferend	1.718	+162	1.314	+ 23	M. A.	R.
185	Gaiul mic	Kisgaj	669	— 22	563	—		R.
186	German	Ermeny	616	+ 48	541	+ 49	M. A.	R.
187	Iabuca	Almad	1.233	+ 33	827	+ 60	S. M. A.	R.
188	Jam mare	Nagyzsam	3.061	— 99	140	— 7	A. (2193) M.	A.
189	Jam mic	Kiszsam	895	+194	627	+ 78		R.
190	Latunas	Lacsunas	1.000	+ 40	852	+ 12	M. A.	R.
191	Marcovat	Marktelke	1.527	— 89	1.435	— 69	A. S. M.	R.
192	Mesici	Meszefalu	747	— 21	728	— 28		R.
193	Moravita	Temesmora	1.731	— 29	10	+ 3	A. (1611) M.	A.
194	Paulis	Temespaulis	2.365	+201	19	+ 3	S. (2251) M.	S.
195	Porani	Pod porany	482	+ 85	18	— 6	S. (518)	S.
196	Ratisor	Rethely	1.287	+ 64	1.239	— 89	S. A.	R.
197	Salcita	Temesszollos	875	+ 51	860	+ 12		R.
198	Srediste mare	Nagyszered	2.048	+239	79	— 29	S. (1053) M. A.	s.
199	Srediste mic	Kisszered	647	— 10	628	— 7		R.
200	Stamora nemt.	Alsosztamora	1.423	+ 44	13	+ 19	A. (1289) M.	A.
201	Temeskutas	Temeskutas	1.999	+ 44	18	— 7	A. (1924)	A.
202	Varadia	Varadia	3.224	—114	2.921	—163	M. A.	R.
203	Varset	Versecs	25.199	+2171	753	+144	A. (13566)	a.
204	Vatina	Vattina	660	— 13	84	— 50	S. (354) M. A.	S.
205	Vlaicovat	Temesvaycocz	1.590	+ 60	993	— 25	S. M. A.	R.
206	Voivodint	Vajdalak	1.558	— 14	1.522	— 53		R.
			Vinga					
207	Barateaz	Banaczhaza	838	— 12	380	+ 53	A. M.	R.
208	Bencec	Felsobencsec	1703	—175	37	+ 9	A. (1455) M.	A.
209	Bencec rom.	Alsobencsec	690	— 14	607	+ 13		R.
210	Calacea	Temeskalacsa	1194	— 98	847	— 19	M. A. S.	R.

LOCALITÉS			POPULATION					NATIONALITÉ prédominante
N°s	NOM ROUMAIN	NOM MAGYAR	GÉNÉRALE		ROUMAINE		AUTRES nationalités	
			1900	1910	1900	1910		
211	Carany	Mercsyfalva	1.839	—348	50	+ 41	A. (1.304) M.	A.
212	Chinez	Temeskenes	3.310	—286	1.889	—218	A. S. M.	R.
213	Cocota	Orcsyfalva	2.653	—492	64	+ 15		D.
214	Hodoni	Hodony	1.440	—104	727	— 8	A. M.	R.
215	Jadani	Mezoszadany	1.130	—104	971	— 81	M. A.	R.
216	Kistelep	Kistelep	329	— 75	—	+ 4	A. (242)	A.
217	Ketfel	Ketfel	1.850	—179	45	+ 40	S. (1.189) A.	S.
218	Sânpetru mic	Kissentpeter	751	— 98	1	+ 6	A. (615)	A.
219	Majlathfalva	Majlathfalva	2.236	+ 99	10	+ 9	M. (2.272)	M.
220	Manastur	Monostor	1.925	— 12	1.120	—136	A. M. S.	R.
221	Murani	Temesmurany	1.534	+ 92	1.324	+ 51	A. M. S.	R.
222	Pischia	Hidasliget	1.572	— 87	148	— 27	A. (1.277)	A.
223	Secoani	Temessecksany	1.923	— 20	1.717	+ 60	A. M.	R.
224	Varias	Varjas	4.961	—561	52	— 39	A. (2.517) S. M.	A.
225	Vinga	Vinga	4.762	— 52	455	+135	Bu (2.701) A. U.	Bu

III. — TORONTAL.

Nos	LOCALITÉS NOM ROUMAIN	LOCALITÉS NOM MAGYAR	POPULATION GÉNÉRALE 1930	GÉNÉRALE 1910	ROUMAINE 1930	ROUMAINE 1910	AUTRES nationalités	NATIONALITÉ prédominante
		Alibunar						
1	Ferdinandfalva	Ferdinandfalva	1.474	— 23	29	— 20	S. (1.397)	S.
2	Iloncia	Iloncz	32.175	— 44	39	+ 5	S. (2.959)	S.
3	Dobrita	Kevedobra	2.985	— 9	464	—291	S. (2.617) A. M.	S.
4	Seleus	Keviszöllös	2.801	—137	2.714	—174		R.
5	Marghita mica	Kismargita	1.048	+ 16	13	— 2	S. (1.123)	S.
6	Petrova	Petre	6.031	+194	5.677	—170	A.	R.
7	Samos	Szamos	2.648	—178	21	— 20	S. (2.390)	S.
8	Ujsandorfalva	Ujsandorfalva	946	+ 33	1	+ 7	Sl. (900)	Sl.
9	San Mihai	Vegszentmihaly	3.950	+145	3.825	+167		R.
10	Alibunar	Alibunar	4.628	—125	2.710	+ 7		R.
		Antal						
11	Antalfalva	Antalfalva	4.546	+423	11	+ 10	Cr. (4.417)	Cr.
12	Baranda	Baranda	1.915	— 4	4	— 3	S. (1.824)	S.
13	Iarkovat	Arkod	3.009	+ 10	4	+ 10	S. (2.602)	S.
14	Tenta	Czenta	2.920	+259	7	— 7	S. (2.985) A.	S.
15	Cerepalia	Cserepalja	4.925	+ 24	8	+ 2	S. (4.711) A. M.	S.
16	Farkasd	Farkasd	1.952	— 77	1	+ 9	S. (1.790) A. M.	S.
17	Nagilaiosfalva	Nagylajosfalva	4.321	— 52	11	—2	Sl. (4.081)	Sl.
18	Opava	Opava	4.165	+123	26	— 21	S. (3.409)	S.
19	Tamaslac	Tamaslaka	2.803	— 76	12	—	S. (2.453)	S.
20	Torontalsiget	Torontalstiget	2.923	— 6	—	+ 14	S. (2.435)	S.
21	Idvor	Torontaludvar	2.040	+137	6	— 2	S. (2.100)	S.
22	Vasarheli	Torontalvasarhely	4.873	+307	12	+ 34	Ve. (4.848)	Ve.
23	Uzdin	Ujozora	5.627	— 43	5.284	+ 12		R.

Nos	LOCALITÉS — NOM ROUMAIN	NOM MAGYAR	POPULATION — GÉNÉRALE 1900	GÉNÉRALE 1910	ROUMAINE 1900	ROUMAINE 1910	AUTRES nationalités	NATIONALITÉ prédominante
		Banloc						
24	Banloc	Banlak	2.755	+ 81	2.075	+ 85	M. A.	R.
25	Dolaci	Docz	1.237	— 54	3	+ 33	A. (998) M.	A.
26	Georgehaza	Györghaza	1.250	—116	33	+ 62	A. (657) M.	A.
27	Istvanvölgy	Istvanvolgy	1.621	+ 98	49	— 3	A. (758) M.	a.
28	Canac	Kanak	1.558	+270	47	— 37	S. (639) M. A.	s.
29	Ofsenica	Karatsonyifalva	994	+ 32	26	+ 3	A. (728)	A.
30	Caratsoniliget	Karatsonyiliget	976	+ 89	7	+ 93	S. (906)	S.
31	Gaiul Mare	Nagygaj	2.704	+226	47	+ 11	S.(1.456)M.A.	s.
32	Marghita Mare	Nagymargita	1.876	— 29	963	+ 76	S.	R.
33	Oleci	Olecz	573	+575	3	+ 17	M. (447) A. S.	m.
34	Partos	Partos	1.485	+154	664	+ 52	M. (746)	m.
35	Secsenfalva	Szecsenfalva	736	— 75	18	— 18	A. (607) M.	A.
36	San Ianos	Szentjanos	1.454	+114	1.303	+ 20	M.	R.
37	Tolvadia	Tolvad	1.854	+109	855	+176	A. S. M.	r.
38	Ujfalu	Torontalujfalu	529	+ 74	7	— 4	M. (450) A.	m.
39	Urmenihaza	Urmenyhaza	1.586	+ 20	—	+ 2	M. (1581)	M.
40	Zichy falva	Zichy falva	3.196	—345	67	— 40	A. (2464) M.	A.
		Cena						
41	Aurelhaz	Aurelhaza	1.087	+ 48	25	+ 4	M. (646) A.	m.
42	Berecsonemet	Berekszonemeti	1.129	+ 80	1	+113	S. (938) A. M.	S.
43	Biled	Billed	4.566	—616	49	+ 56	A. (3.608) M.	A.
44	Ciatad	Csatad	2.826	—221	9	+ 10		A.
45	Cena	Csene	2.268	+467	26	+ 17	S. (1.409) A.	S.
46	Ghertamos	Gyertyamos	2.755	+ 20	22	+ 13	A. (2.445) M.	A.
47	Clari croat	Horvatklari	627	—131	4	—	S. H.	d.
48	Jecsa mica	Kisjecsa	1.531	+168	6	+ 37	A. (1.308) M.	A.
49	Clari	Klari	3.167	+401	50	— 14	S.(2.337)M.A.	S.
50	Checea croată	Köcse	972	+ 19	149	+ 18	C. (359) M.S.	Cr.
51	Jesca mare	Nagyjecsa	3.099	—364	38	— 4	A. (2.368) M.	A.
52	Checea rom.	Nagyköcse	2.656	—178	1.727	—351	S. A.	R.
53	Peciu	Csofalu	1.362	0	727	+ 93	M.	R.

Nos	LOCALITÉS NOM ROUMAIN	NOM MAGYAR	POPULATION GÉNERALE 1900	GÉNERALE 1910	ROUMAINE 1900	ROUMAINE 1910	AUTRES nationalités	NATIONALITÉ prédominante
54	Pobda	Papd	1.338	—156	782	+ 5	A.	R.
55	Tamasfalva	Tamasfalva	1.645	+181	1	—	M. (1291) A.	M.
56	Ujvar	Ujvar	1.853	—197	18	— 4	A. (1553) M.	A.
		Modos						
57	Boaca	Boka	3.419	—444	25	— 16	S. (1397) H.	S.
58	Csavos	Csavos	1.224	—174	10	—	A. (695) M. S.	A.
59	Fodorhaz	Fodorhaz	202	— 28	7	— 2	A. (151)	A.
60	Gad	Gad	1 127	+ 14	308	+ 8	S (613) A. M.	S.
61	Gier	Gyer	1.201	+ 80	36	— 9	A. (587) M. S.	A.
62	Istvanfolda	Istvanfölde	2.348	+ 97	26	— 4	A. (2234) M.	A.
63	Captalanfalva	Kaptalanfalva	345	— 78	5	— 5	A. (155) M.	A.
64	Nezeni mic	Kisnezseny	550	— 68	33	— 20	S. (302)	S.
65	Rudna	Rudna	1.622	+106	218	— 42	S. (1012) M.	S.
66	Sarian	Sarjan	618	— 55	24	— 22	S. (434)	S.
67	Sarcea	Szarcsa	1.225	+ 17	39	+ 14	A. (1105)	A.
68	Sarcea rom.	Szarcsatelek	1.372	— 33	1.204	+ 54	—	R.
69	Toader	Togyer	1.079	+ 73	4	+102	M. A.	R.
70	Kerestes	Torontal Keresztes	878	+ 95	—	+ 9	M. (956)	M.
71	Macedonia	Macsedonia	1.032	+ 57	869	+119	—	R.
72	Modos	Modos	4.620	+130	61	—	A. (1974) S. M.	A.
73	Nezeni mare	Nagynezseny	2.236	— 21	4	— 1	S. (1495) M. A.	S.
74	Secsani	Torontalszecsany	2.596	—420	14	+ 5	A. (1950) M.	A.
		Becicherecul mare						
75	Nemetelemer	Alsoelemer	1.195	—184	3	— 3	A. (905) M.	A.
76	Clec	Begafö	1.354	— 48	133	+ 9	A. (1069) M.	A.
77	Bega san George	Begaszent Gyorgy	3.077	—263	28	+ 29	A. (1454) S. M.	A.
78	Botos	Botos	3.291	—117	6	+ 3	S. (2947) A. M.	S.
79	Ecica nemt	Esska	2.037	—357	472	— 48	A. (1062) M.	A.
80	Ernahaz	Ernöhaza	1.988	+218	59	42	A. (1981)	A.
81	Arad serb.	Felsöaradi	1.933	+463	1	—	Sl. (2192) M.	Sl.
82	Elemer serb.	Felsöelemer	3.558	[illegible]	42	10	S. (3074)	S.

Nos	LOCALITÉS NOM ROUMAIN	NOM MAGYAR	POPULATION GÉNÉRALE 1900	GÉNÉRALE 1910	ROUMAINE 1900	ROUMAINE 1910	AUTRES nationalités	NATIONALITÉ prédominante
83	Serbelemer	Felsomuzslya	—	—	—	—	—	M.
84	Iancahida	Iankahid	1.339	—119	1.190	— 23		R.
85	Catalin	Katalinfalva	2.071	—252	31	— 8	A. (1732)	A.
86	Toracul mic	Kictarnok	2.941	— 91	2.839	—110	—	R.
87	Lazarfold	Lazarföld	1.813	+ 88	—	—	A. (1842)	A.
88	Lucacifalva	Lucacsfalva	1.018	— 38	15	— 5	M. (872)	M.
89	San Mihai u.	Magyarszentmihaly	832	+ 97	36	— 24	M. (849)	M.
90	Ersebetlac	Nagyerzsebetlak	2.012	+ 66	15	— 12	Sl. (834) M.	Sl.
91	Toracul mare	Nagytarnok	3.549	—200	3.193	— 12	—	R.
92	Ecica rom.	Oeska	2.858	+189	2.494	+183	S.	R.
93	Orlod	Orlod	2.113	+ 22	12	— 9	S. (1997)	S.
94	Perlas	Perlasz	3.120	—171	11	+ 4	S. (3220) A.	S.
95	Rezohaza	Rezsöhaza	3.155	+ 31	15	— 12	A. (3011)	A.
96	Rudolfsgnad	Szöllösudvarnok	814	+ 7	7	— 7	M. (643)	M.
97	Torsudvarnoc	Torzsudvarnok	683	+180	7	— 5	M. (602) A.	M.
98	Sigmund falva	Zsigmondfalva	1.244	+150	11	— 1	A. (1061)	S.
	Chichinda mare							
99	Basahid	Basahid	4.332	— 87	—	—	S. (3895)	S.
100	Bocsar	Bocsar	2.729	—153	6	+ 9	A. (1325) S.	A.
101	Magyarpade	Magyarpade	1.718	+280	6	— 5	M. (1875)	M.
102	Tirimia mare	Mariaföldе	2.617	+190	83	— 36	A. (2575)	A.
103	Mocrin	Mokrin	8.952	—117	97	+ 12	S. (6592)	S.
104	Bicaci mare	Nagybikacs	460	— 53	—	—	A. (238) M.	A.
105	Nacofola	Nakofalva	2.633	—124	27	+ 6	A. (2427)	A.
106	Pade	Pade	1.729	— 88	1	— 1	S. (1005) M.	S.
107	Soian	Szajan	2.255	+ 88	25	— 25	M. (2278)	M.
108	Tirimia mica	Teremi	1.303	— 73	22	— 7	A. (1200)	A.
109	Tisaheges	Tiszahegyes	3.135	+ 67	23	+ 13	S. (2853) M.	S.
110	Topolia	Töröktopolya	1.186	— 37	2	—	A. (596) M.	A.
	S. Miclausul mare							
			709	291	40		S. (447) M. A.	S.

LOCALITÉS			POPULATION					
			GÉNÉRALE		ROUMAINE		AUTRES	NATIONALITÉ prédominante
N°s	NOM ROUMAIN	NOM MAGYAR	1900	1910	1900	1910	nationalités	
112	Ferentsalas	Ferenczallas	396	+ 8	—	—	M. (404)	M.
113	Cheglevicihaz	Keglevichhaza	1.158	— 57	7	+ 9	A. (1031)	A.
114	Sombor mic.	Kiszombor	4.108	— 1	16	— 7	M. (4021)	M.
115	Cenad serb.	Nagycsanad	5.710	— 51	2.227	—165	A. S. M.	r.
116	Nagioz	Nagyösz	3.435	—187	41	+ 14	A. (3378)	A.
117	S. Miclaus mare	Nagyszentmiklos	10.720	—103	4.115	—177	A. M. S.	r.
118	Sf. Mihai nemt.	Nemetszentmiklos	1.919	—179	64	+ 23	A. (1597)	A.
119	Nierau	Nyerö	1.402	+ 58	926	— 15	A. M.	R.
120	Besenova	Obesenyö	5.921	— 8	39	+ 53	S. (5361)	S.
121	Cianad n	Osczanad	1.679	—148	19	— 8	A. (1188)	A.
122	Porgani	Porgany	1.253	—273	75	— 31	M. (865)	M.
123	Pustachestur	Puszta kesztur	634	+ 53	1	—	M. (671)	M.
124	Valcani	Valkany	4.829	— 20	3.105	— 98	M.	R.
		Panciova						
125	Ofcea	Bazanyos	1.634	— 28	1.600	+ 19		R.
126	Berestoc	Beresztocz	3.490	—262	33	— 22	A. (2379) S.	A.
127	Borcea	Borcsa	1.328	—207	8	+ 11	S. (1390)	S.
128	Doloave	Dolova	6.800	—110	1.977	— 37	S. (4766)	S.
129	Frantfeld	Ferenczhalom	4.179	—241	52	— 1	A. (3664)	A.
130	Glogon	Galagonyas	2.979	—310	773	— 17	A. (1745)	A.
131	Ertelendi	Hertelendyfalva	2.642	—278	1	+ 1	M.(1266)S.C.A.	m.
132	Omolita	Omlod	5.023	—322	447	— 39	A. (2512) S.	a.
133	Satu nou	Revanjfalu	7.242	—641	5.920	—435	S.	R.
134	Sandoregihaza	Sandoregyhaza	2.312	—228	27	— 18	M. (1314) A.	M.
135	Sechereni	Szekereny	3.061	— 64	74	— 16	S. (2875)	S.
136	Tarciu	Tarcso	3.684	—119	51	— 18	S.(1559)Cr.(1291)	S.
137	Iabuca	Torontalalmas	3.483	—168	438	— 44	A. (2813) M.	A.
		Pardani						
138	Cobza	Csebze	1.728	— 90	1.513	— 20	A.	R.
139	Iteba serb.	Felsöittebe	4.960	—133	66	+ 51	S.(3764) M.A.	S.
140	Foeni	Feny	2.419	— 82	1.323	94	S. A. M.	R.

Nos	LOCALITÉS NOM ROUMAIN	NOM MAGYAR	POPULATION GÉNÉRALE 1900	GÉNÉRALE 1910	ROUMAINE 1900	ROUMAINE 1910	AUTRES nationalités	NATIONALITÉ prédominante
141	Ivand	Ivand	1.511	— 34	48	+ 1	S. (1034) A.	S.
142	Ianosfolda	Janostölde	1.866	—158	—	+ 13	M. (766) A. S.	m.
143	Sf. Martonne mag.	Magyarszentmarton	807	— 26	—	+ 5	M.	M.
144	Otelek	Otelek	1.662	+259	—	+ 5	M. (1878)	M.
145	Pardani	Pardany	1.584	—301	1	+ 3	A. (1874) S. U.	A.
146	Sf. Martonne serbe.	Szerboszentmarton.	1.870	—115	2	+ 1	S. (1666)	S.
147	Dinias	Torontal dinnyes.	1.657	+ 8	8	+ 23	S. (1578)	S.
148	Guilvas	Torotal gyulvesz.	1.435	+ 32	1.006	— 19	A.	R.
149	Ujpeci	Ujpecz	2.304	+138	28	+ 32	A. (2220)	A.
		Periamos						
150	Bogaros	Bogaros	2.919	—459	21	+ 24	A. (2462)	A.
151	Igris	Egres	3.582	—100	3.140	+ 14	A.	R.
152	Kissoz	Kisosz	2.289	—272	37	+ 12	A. (1836)	A.
153	Lovrin	Lovrin	4.012	—131	217	—	A. (3150) M.	A.
154	San Petre	Nagyszentpeter	2.869	— 45	217	—110	S. (2017)	S.
155	Periamos	Perjamos	5.601	—253	222	+ 65	A. (4309) M.	A.
156	Pesac	Peszak	3.098	—112	2.454	—231	A.	R.
157	Sandorhaza	Sandorhaza	1.929	—138	65	— 35	A. (1580)	A.
158	Sarafola	Saràfalva	4.279	—335	2.190	— 97	S. A.	R.
159	Ujheli	Ujhely	833	—161	11	— 4	A. (658)	A.
160	Sf. Petre nou	Ujszentpeter	876	—127	1	+ 5	A. (706)	A.
		Becsa						
161	Araci	Aracs	8.487	+1176	42	— 12	S. (6733)	S.
162	Beodra	Beodra	4.507	—173	7	+ 27	S. (2325) M. A.	S.
163	Carlova	Karlova	4.933	+570	44	— 44	S. (5279)	S.
164	Cuman	Kuman	5.693	+443	11	— 11	S. (5913)	S.
165	Melenci	Melencze	8 486	— 91	34	— 5	S. (8511)	S.
166	Taros	Tiszatarros	1.779	+328	—	+ 1	S. (2063)	S.
167	Torda	Torontal forda	4.099	+184	23	— 23	M. (4251)	M.
168	Torokbecse	Törökbecse	7.752	—112	23	— 7	M. (5287) S.	S.

Nos	LOCALITÉS NOM ROUMAIN	NOM MAGYAR	POPULATION GÉNÉRALE 1900	GÉNÉRALE 1910	ROUMAINE 1900	ROUMAINE 1910	AUTRES nationalités	NATIONALITÉ prédominante
		Canicea						
169	Badianhaza	Battyanhaza	146	+ 9	1	+ 4	A. (145)	A.
170	Cioca	Csoka	3.925	+320	33	—	M. (3263) S.	M.
171	Desc	Deszk	2.925	+ 19	13	+ 12	S. (1526) M.	S.
172	Egihazasca	Egyhazasker	845	+ 16	—	+ 1	M. (837)	M.
173	Feketeto	Feketeto	1.019	+ 82	8	+ 21	M. (483) S.	m.
174	Ghiala	Gyala	2.898	—116	3	+ 5	S. (2283) M.	S.
175	Hodegihaza	Hodegyhaza	1.733	+115	—	+ 3	M. (1832)	M.
176	Iosef falva	Iosef falva	2.429	+558	1	—	M. (1653) S.	M.
177	Canicea man	Kanisza monostor	327	+ 2	—	—	M. (304)	M.
178	Clarafalva	Klarafalva	862	—192	—	—	M. (566)	M.
179	Cubechaza	Kubeckhaza	1.699	+118	37	— 4	M. (1156) A.	M.
180	Maidan ung	Magyarmojdany	703	+ 55	—	+ 2	M. (747)	M.
181	Beba veche	Obeb	3.032	—538	2.049	—240	M.	R.
182	Okerestur	Okeresztur	2.958	+ 95	13	— 3	S. (2511)	S.
183	Oros lamos	Orosz lamos	3.225	+312	3	+ 61	M. (1811) S.	M.
184	Sf. Ion vechin	Oszentivan	1.304	+168	—	—	M. (1416)	M.
185	Rabe	Rabe	497	— 19	—	+ 7	M. (469)	M.
186	Cianad	Szanad	2.311	+ 6	25	— 24	S. (1463) M. A.	S.
187	Soreč	Szöreg	3.544	+512	2	+ 15	M. (2433) S.	M.
188	Sf. Mihai	Tiszaszentmiklos	3.444	+ 86	1	—	S. (1554) Sl. (245) M.	s.
189	Canicea	Török kanisza	4.051	+887	8	—	M. (3168) S.	M.
190	Sf. Ion nou	Ujszentivan	1.413	— 26	2	— 1	S. (563) A.	s.
		Jimbolea						
191	Cernea	Csernya	4.248	—319	6	+ 8	S. (2849) A.	S.
192	Ciotelec	Csosztelek	2.772	— 23	24	+ 37	A. (1960) M.	A.
193	Garabos	Garabos	2.359	—155	32	+ 12	A. (1962)	A.
194	Caroli liget	Karoly liget	860	—103	38	— 12	A. (726)	A.
195	Comlos mic	Kiskomlos	1.981	—126	9	+ 13	A. (1769)	A.
196	Tosig mic	Kistoszeg	1.130	—191	37	— 11	A. (763) M.	A.
197	Constanta	Kunszollos	1.078	— 7	521	+ 1	A. (532)	a.
198	Cernea ung	Magyarcsernye	4.338	—250	44	+ 15	M. (2849) A. S.	M.

Nos	LOCALITÉS		POPULATION					NATIONALITÉ prédominante
	NOM ROUMAIN	NOM MAGYAR	GÉNÉRALE		ROUMAINE		AUTRES nationalités	
			1930	1910	1930	1910		
199	Molifalva	Molyfalva	1.202	—139	2	— 1	A. (1.045)	A.
200	Comlos mare	Nagy komlos	4.956	—262	3.015	+ 89	A.	R.
201	Tosig mare	Nagitoszeg	1.360	—241	26	—	A. (1.059)	A.
202	Cernea nemt	Nemetcsernye	3.326	+ 66	14	+ 57	A. (1.795) M.	A.
203	Solteur	Szentborbala	1.111	—151	28	— 5	A. (925)	A.
204	St. Hubert	Szenthubert	1.576	+181	34	+ 3	A. (1.351)	A.
205	Toba	Toba	1.912	—219	25	— 25	M. (1.505) A.	M.
206	Chisoros	Torontaloroszi	3.189	—133	341	+ 86	M. (1.991) A.	M.
207	Visesd	Vizesd	982	— 90	108	—232	A. (567) M.	A.
208	Jimbolea (Hatzfeld)	Zsombolya	10.152	+741	52	+ 53	A. (8.088) M.	A.

I. — CARAS-SEVERIN

DISTRICTS ; VILLES	POPULATION TOTALE		ROUMAINS		ALLEMANDS		SERBES		MAGYARS		NATIONALITÉ dominante
	1900	1910	1900	1910	1900	1910	1900	1910	1900	1910	
1. Bega	21.024	+2.801	16.430	+ 467	952	+ 10	18	+ 3	3.350	+2.276	R.
2. Bogsa	35.192	+1.366	27.209	+ 538	4.355	— 166	176	— 25	1.972	+ 671	R.
3. Borovici	28.184	+1.611	26.673	+ 848	332	+ 64	17	+ 21	134	+ 216	R.
4. Caransebes	33.445	+2.357	29.098	+1.657	2.890	+ 170	11	+ 3	341	+ 557	R.
5. Faget	23.288	+1.607	19.383	+ 549	833	— 109	12	+ 20	2.746	+1.233	R.
6. Jam	36.963	—1 370	34.409	—1.883	842	— 187	843	+ 478	533	+ 195	R.
7. Lugoj	20.033	+1.051	15.445	+ 592	3.042	+ 336	20	+ 25	618	+ 159	R.
8. Mures	20.184	+ 623	19.167	+ 533	202	— 51	9	—	594	+ 155	R.
9. Moldova	26.468	+1.727	12.426	+ 802	951	— 198	9.847	+ 666	352	+ 252	r.
10. Oravita	46 140	—1.532	28 508	— 618	12.762	— 335	215	+ 95	1.320	+ 536	R.
11. Orsova	24.622	+3.615	16.720	+2.691	2.926	— 42	1.546	+ 221	1.850	+ 779	R.
12. Resita	47.314	+2.620	24.519	+ 64	11.130	— 759	84	+ 87	1.587	+1.444	R.
13. Times	24.094	+1.821	19.243	— 1	3.033	— 169	58	— 17	970	+ 223	R.
14. Teregova	33.427	— 245	30.263	— 802	2 737	+ 295	23	+ 10	265	+ 171	R.
15. Caransebes (ville)	6.497	+1.502	3.305	+ 611	2.028	+ 391	106	— 39	875	+ 638	r.
16. Lugos (ville)	16.426	+3.692	5.564	+ 663	6.241	+ 90	153	+ 68	3.932	+2 943	a.
TOTAL de 1900	443.001	+23.146	328.371	+7.711	55.256	+ 627	13.138	+1.536	21.439	+12.348	R.
TOTAL de 1910		466.147		336.082		55.883		14 674		33.787	R.

NOTA. — Il convient d'ajouter que le comitat de Caras-Severin a 319 Croates et 2.908 Slovaques (1910).

II. — TIMES

DISTRICTS ; VILLES	POPULATION TOTALE		ROUMAINS		ALLEMANDS		SERBES		MAGYARS		NATIONALITÉ dominante
	1900	1910	1900	1910	1900	1910	1900	1910	1900	1910	
1. Aradu Nou	34.811	— 694	9.532	— 243	20.582	—1.263	1.910	+ 126	2.533	+ 538	A.
2. Biserica Alba	33.620	+3.201	8.348	— 114	4.156	+ 635	19.370	+1.617	437	+ 472	S.
3. Burias	35.183	+ 679	22.884	+ 64	6.078	— 424	102	— 34	5.319	+ 958	R.
4. Central	51.602	—5.230	18.657	- 2 548	26.492	—3.857	1.741	+ 844	4.272	+1.820	A.
5. Ciacona	30.639	— 160	17.347	+ 27	9.650	— 608	734	— 113	2.614	+ 335	R.
6. Cubin	31.718	+3.764	5.271	+ 434	6 643	— 56	15.653	+1.137	3.283	+2.172	s.
7. Deta	27.237	+1.258	9.296	— 505	9.635	—	1.733	+ 210	4.904	+ 818	a.
8. Lipova	34.991	— 58	21.162	+ 53	10.797	— 151	67	+ 7	2.455	+ 348	R.
9. Recas	34.893	+1.040	20.604	— 956	6.290	— 704	3.019	+ 125	3 015	+2.447	R.
10. Verset	36.224	+ 754	18.340	— 166	8.948	— 343	5.033	+ 498	2.471	+ 952	R.
11. Vinga	36.643	—2.539	10.444	— 36	15.373	—2.703	3.810	— 99	4.020	+ 323	a.
12. Biserica alba (ville)	10.849	+ 405	86J	+ 937	6.245	— 183	1.620	+ 374	1.571	— 358	—
13. Temisoara (ville)	53.031	+19.524	4.014	+3.552	27.051	+4.593	1.973	+1.509	18 624	+9.938	—
14. Verset (ville)	25.199	+ 2.171	753	+ 144	13.387	+ 169	8.112	+ 490	2.635	+1.255	—
TOTAL de 1900	476.240		174.123		171.087		64.902		58.153		—
TOTAL de 1910		500.835		169.030		165.883		69.905		79.969	—

NOTA. — Dans le comitat de Times, il y a en tout 164 Croates et 2.612 Slovaques (1910).

III. — TORONTAL

DISTRICTS ; VILLES	POPULATION TOTALE		ROUMAINS		ALLEMANDS		SERBES		MAGYARS		NATIONALITÉ dominante
	1900	1910	1900	1910	1900	1910	1900	1910	1900	1910	
1. Alibunar	29.728	— 436	15.493	— 511	1.035	+ 280	11.519	+ 274	668	— 80	R.
2. Antal	46.019	+1.205	5.416	+ 26	2.378	— 529	24.035	+ 495	5.529	+ 428	S.
3. Banloc	26.384	+1.283	6 167	+ 470	9.712	—1.309	4.082	+ 421	5.019	+1.366	a.
4. Becsa	45 736	+2.728	184	— 74	1.427	— 313	30.570	+2.432	13.403	+ 733	S.
5. Becicherecul mare	52.431	+2.284	10.603	— 22	17.687	—1.202	14.613	— 168	5.239	+3.334	a.
6. Canicea	44.982	+2.657	2.199	— 141	3.074	— 713	16.405	+ 694	22.858	+2.107	M.
7. Cena	32.821	+1.885	3.688	— 62	19.381	—2.913	5.298	+ 467	3.050	+ 686	A.
8. Chichinda mare	29.042	+3.967	187	+ 51	6.818	+3.057	15.028	+ 323	6.877	+ 421	s.
9. Modos	27.694	— 646	3.687	+ 190	11.143	—1.238	6.838	+ 121	4.394	+ 291	a.
10. Panciova	47.857	+ 20	11.401	— 666	15.733	— 160	14.651	+ 279	3.163	— 15	a.
11. Pardani	27.706	— 535	4.008	— 1	7.790	— 637	10.030	— 322	5.764	+ 334	s.
12. Periamos	32 300	—1.966	8.575	— 357	18.979	—2.287	3.359	+ 57	1.050	+ 302	A.
13. S. Miclaus mare	47.786	—4.344	10.750	— 511	17.631	—4.710	2.928	— 98	10.398	+ 584	a.
14. Jimbolea	48.582	+1.678	4.423	+ 220	29.297	—3.745	3.423	+ 264	10.772	+1.254	A.
15. Becicherecu mare (ville)	26.407	— 401	281	+ 58	8 055	—1.244	8.091	+ 843	9.288	— 140	—
16. Chichinda mare (ville)	24.843	— 48	600	— 144	6.442	— 787	13.114	+1.034	4.364	+1.604	—
17. Panciova (ville)	19.044	+1.758	382	+ 387	7.434	+ 33	7.874	+ 840	2.924	+ 440	—
TOTAL DE 1900	609.392		88.044		184.016		191.857		114.760		—
TOTAL DE 1910		615.151		86.937		165.779		199.750		118.520	—

NOTA. — Dans le comitat de Torontal, il y a en tout 406 Croates et 15.899 Slovaques (1910).

DICTIONNAIRE MAGYARO-MAGYAR

De quelques-unes des communes du Banat, figurant sous des noms différents dans les recensements officiels de 1900 et 1910

1900	1910
Balosest.	Bega balazd.
Belobreska.	Feherdomb.
Branyest.	Avasfalva.
Bröbul.	Perlö.
Klokotics.	Krassczörgo.
Kornya.	Somfa.
Kornyareva.	Somos reve.
Koronini.	Laszlovara.
Krivina.	Also körbed.
Krusovecs.	Kortvelypatak.
Dubova.	Dunatolgges.
Eibenthal.	Tiszaia.
Jabalcs.	Krassoamlas.
Iesselnisza.	Dunaorbagy.
Zsurzsova.	Karaszentgyorgy.
Langenfeld.	Neramezö.
Lindenfeld.	Karanberek.
Lupac.	Kisskrasso.
Macsevics.	Matyas mezo.
Mörul.	Almafa.
Pörul.	Begakortes
Pestyere.	Krassobarlang.
Petrosza.	Köfalu.
Plavisevicza.	Nazsados.
Plugova.	Ekes.
Pojana.	Sebesmezö.
Priszaca.	Gyepesfalu.
Ravenska.	Almasrona.
Szenta Helena.	Dunaszentilona.
Schnellerruhe.	Biger.
Sokolovecs.	Nera Solymos.
Tergovyest.	Vasaros.
Valea bou.	Okorpatak.
Zgribest.	Krassogombas.

Comment justifient les Magyars ces procédés extraordinaires ?

1° Ce serait pour permettre aux Hongrois de désigner les communes de leur pays, par des noms hongrois. Je laisse au monde civilisé la liberté d'apprécier cette conception, en ayant soin d'ajouter que les

communes dont on a traduit les noms sont choisies spécialement parmi celles à majorité absolue roumaine ;

2° L'administration hongroise se soucierait aussi de l'esthétique, paraît-il. Que le lecteur se donne la peine de comparer les noms magyars et roumains pour décider de l'esthétique hongroise.

Je citerai aussi, à ce sujet, un exemple amusant, le nom magyar du village de Tiganesti ; ce n'est que : Pakalesdpantasesdcziganyesd.

Table chronologique des colonies étrangères du Banat

(D'après Czoernig)

ANNÉE	NOM DE LA COLONIE	NATION DES COLONISTES
1720	Verset	Allemands, Serbes, Magyares.
1720	Panciova	Allemands, Serbes.
1721	Nemeth St-Peter	Allemands.
1722	Becicherecul Mare	Espagnols, Serbes, Magyars et Allem.
»	St-Petre	Allemands.
1722/32	Zadarlac	»
»	Bessenova noua	»
»	Deta	»
»	Mercy	Italiens et Allemands.
»	Geomata	»
»	Giroda	»
1723	Biserica alba	Allemands, Magyars et Tchèques.
1724	Ciacova	Allemands, Magyars, Slovaques.
1726	Crassova	Bulgares, Allemands.
1728	Becicherecul mare	Serbes, Magyars, Allemands.
»	St-Petre	Allemands.
»	Besenova veche	Magyars et Bulgares.
»	Ujpecs	Allemands.
»	Detta	»
»	Kuderitz (?)	»
»	Bruckenau	»
1729	Faget	Allemands, Magyars.
1738	Bessenova veche	Bulgares, Magyars.
1740	Mehadia	Allemands, Serbes.
1741	Dognacea	»
1743	Vinga	Bulgares.
»	Söreg	Magyars.
1748	Becsa	Magyars, Allemands, Serbes.

ANNÉE	NOM DE LA COLONIE	NATION DES COLONISTES
1750	Sasca	Allemands.
1752	Perlas	Serbes.
1764	Lugosul nemtesc	Allemands.
1764	Recas	Serbes.
1764	Lipova	Allemands.
1364/65	Guttenbrunn	Souabes.
»	Mercydorf	Allemands et Italiens.
»	Periamos	Allemands.
1765	Sakelhaz	»
»	Neudorf	»
1766	Billed	»
»	Schöndorf	»
»	Engelsbrunn	»
1767	Hatzfeld (Jimbolea)	Allemands.
»	Jecsa mare	»
»	Ciatad	»
»	Ciclova	»
»	St-Miclausul mare	Allemands, Magyars.
1770	Saint-Hubert	Français, Allemands.
»	Cubin	Serbes.
1771	Solteur	Français, Allemands.
»	Charleville	»
»	Marienfeld	Allemands.
»	Charlottenburg	Lorrains et Tyroliens.
»	Blumenthal	Allemands et Lorrains.
»	Altringen	Allemands.
»	Buchberg	»
»	Lichtenwald	»
1772	Wiesenhaid	»
»	Gottlob	»
1773	Canicea	Magyars.
1774	Glogon	Serbes.
1776	Voitec	Serbes, Allemands.
»	Moravita	»
»	Iabuca	Serbes.
1777	Buccari	Croates.
1778	Moldova noua	Tchèques.
»	Kistelep	Magyars.
1783	Bakovar	Allemands, Magyars, Slovaques.
»	Beba	Allemands, Magyars.
1785	St-Andrei	Serbes, Allemands.
»	Moritzfeld	Allemands, Magyars.
»	Rafnic	Bulgares.

ANNÉE	NOM DE LA COLONIE	NATION DES COLONISTES
1785	Nitzkyfalva	Allemands, Magyars.
»	Ebendorf	Allemands, Slovaques.
»	Giertamos	Allemands, Magyars, Croates.
1786	Brestovat	Allemands (du Rhin).
»	Daruvar	Allemands, Magyars, Slovaques.
»	Becicherecul mic.	Allemands.
»	Clocodici	Bulgares (?)
1787	Jamul-marc	Allemands, Magyars.
1789	Zichy-Dorf	»
1790	Lupac	Bulgares
1791	Vecsehaza	Allemands, Slovaques.
1792	Modos	Allemands, Magyars, Bulgares.
»	Nakofalva	Allemands, Magyars.
1793	Franzdorf	Autrichiens.
1793	Ecica	Allemands, Slovaques.
1795	Katarinenfeld	Allemands, Magyars, Slovaques.
1799	Lazarfold	Magyars.
1801	Pardani	Allemands, Magyars.
1802	Boca	Croates.
1803	Stamora	Magyars, Allemands.
1805	Sarcea	Allemands, Slovaques.
»	Elemer	»
1807	Traunau	Allemands.
1808	Cioca	Magyars, Slovaques, Allemands.
1809	Chichinda mare	Serbes, Magyars, Allemands.
1810	Fizes	Tyroliens.
1810/25	Santa Helena	Allemands et Tchèques.
»	Elisabeth feld	»
1821	Bozovici	»
1826	Ianosföld	Allemands et Magyars.
1835	Ciostelec	Allemands.
1843	Armenis	Magyars.
»	St-Petre	Allemands.
»	Chistelep	»
»	Covaci	»
»	Aurelhaza	»
»	Ujhely	»
»	Kübekhaza	Magyars.
1845	Liebling	Allemands.
»	Buzias	Allemands, Slovaques.
1846	Oravita	Tchèques.
»	Resita	Slaves.

Paris. — Imp. Paul Dupont (Cl. 69.2.49

PUBLICATIONS DU CERCLE

“ La Roumanie ”

PROTESTATION DES ROUMAINS CONTRE LE TRAITÉ DE BUCAREST.
(Paris 1918.)

O. TAFRALI, *Professeur à l'Université de Jassy.* LA ROUMANIE TRANSDANUBIENNE (Dobrogea). (Ed. Leroux. — Paris 1918.)

G. VALSAN, *Professeur à l'Université de Jassy.* LES ROUMAINS DE BULGARIE ET DE SERBIE, avec des notes de M. O. TAFRALI.
(Imp. Gauthier-Villars. — 1919)

S. BOCOU. LA QUESTION DU BANAT. (Imp. Lahure. — Paris 1919.)

Sc. DEMETRESCO, *Professeur.* CARTE ETHNOGRAPHIQUE DES RÉGIONS HABITÉES PAR LES ROUMAINS, etc.
(Ed. H. Barrère. — Paris 1919.)

Dr N. COMNÈNE. LA TERRE ROUMAINE A TRAVERS LES AGES. Atlas historique, politique et ethnographique.
(Payot et Cie. — Lausanne 1918.)

J.-C. BUNESCO. LES DROITS HISTORIQUES DE LA TRANSYLVANIE.
(Paris 1918.)

E. STAÏCO, *Professeur.* LA VÉRITÉ SUR LE PEUPLE ROUMAIN.
(Paris 1918.)

G.-C. MIRONESCO, *Professeur à l'Université de Bucarest.* LE PROBLÈME DU BANAT. (Ed. Leroux. — Paris 1919.)

TR. LALESCO, *Professeur à l'Université de Bucarest.* STATISTICAL INFORMATION ON THE BANAT. (Paris 1919.)

D. JANCOVICI. LA PAIX DE BUCAREST. (Payot et Cie. — Paris 1918.)

Georges C. Mironesco

Le problème du Banat (Éd.1919)

hachette LIVRE (BnF

GEORGE G. MIRONESCU

PROBLEMA BANATULUI

Traducere de A. B.
(După ediţia franceză revăzută de autor)

---

[*] A studiat dreptul şi literele la Universitatea din Bucureşti, devenind doctor în drept (Paris, 1898), procuror pe lângă Tribunalul Ilfov (1900) şi avocat al statului (1900 – 1901). S-a dedicat carierei didactice, la Facultatea de Drept din Bucureşti (1903 – 1939). A devenit membru de onoare al Academiei Române începând cu 3 iunie 1941. A fost un adept al intrării României în război de partea Antantei, în vederea realizării unităţii naţionale. Membru în Consiliul Naţional al Unităţii Române (Paris, 24 august/6 septembrie 1918) organism reprezentativ al intereselor naţionale, agreat şi susţinut de Antanta. Desfăşoară o intensă activitate politică în: Partidul Conservator, Partidul Conservator-Democrat (1908), Partidul Naţional Român condus de Iuliu Maniu (noiembrie 1922) şi al Partidului Naţional Ţărănesc, rezultat prin fuziunea PNR cu Partidul Ţărănesc a lui Ion Mihalache (1926). Deputat (1911) şi senator (1914). Conduce mai multe ministere: Instrucţiune Publică (17 decembrie 1921 – 17 ianuarie 1922); Afaceri Străine (10 noiembrie 1928 – 7 iunie 1930; 13 iunie – 8 octombrie 1930; 10 octombrie 1930 – aprilie 1931); Finanţe (6 iunie – 10 august 1932; 11 august – 17 octombrie 1933); Interne (14 ianuarie – 9 noiembrie 1933); vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri în guvernele Iuliu Maniu (20 octombrie 1932 – 12 ianuarie 1933) şi Al. Vaida-Voevod (14 ianuarie – 9 noiembrie 1933). În calitate de ministru la Externe a reprezentat România la Societatea Naţiunilor Unite (1929 şi 1930), unde a susţinut federalizarea Europei, idee a ministrului francez de Externe, Aristide Briant. Aflat la conducerea Consiliului de Miniştri, în primul său mandat organizează înscăunarea principelui Carol ca Rege al României (8 iunie 1930). (n. 28 ianuarie 1874, Vaslui – d. 9 octombrie 1949, Bucureşti).

PREFAŢA TRADUCĂTORULUI

Plecând în pribegie când s-a început evacuarea spre Rusia a unora dintre serviciile noastre publice, domnul George G. Mironescu s-a dus să propovăduiască, în Franţa şi în Italia, cauza sfântă şi dreaptă a neamului nostru.

Dăm publicului românesc, în broşura de faţă, traducerea uneia dintre lucrările dlui Mironescu publicate în Franţa, care tratează chestiunea cea mai viu discutată dintre revendicările României.

Lucrarea aceasta a fost publicată în Editura Casei Leroux din Paris sub titlul: **Le Problem du Banat.**

0 traducere în limba engleză s-a publicat la acelaşi editor sub titlul: **The problème of the Banat.**

În vederea traducerii de faţă, textul francez a fost revăzut de autor, care a făcut câteva adăugiri. Adăugirile acestea sunt mici, fiindcă autorul ţine să fie scurt şi clar, ferindu-se de a intra în dezvoltări şi detalii.

Am suprimat notiţa bibliografică (care, în textul francez, forma un paragraf special, după primul capitol), fiindcă ea se adresa mai ales publicului străin şi nu era posibil a o pune acum la curent cu *ceea ce s*-a publicat după apariţia lucrării dlui Mironescu.

De asemenea a trebuit să suprimăm harta etnografică, din pricina greutăţilor de a executa asemenea hartă, în ţară, în timpul de azi.

Bucureşti, 25 Iulie 1919

În **Apendice,** pe lângă cele 2 articole ce figurează în ediţiunea franceză—articolele: „**Români şi sârbi”** şi

„**Românii din Timoc”** — am adăugat alte trei articole publicate de dl Mironescu asupra Banatului după apariţia broşurii sale.

Bucureşti, 25 iulie 1919 Traducătorul

PREFAŢA AUTORULUI

Vom cerceta, în paginile următoare, problema Banatului, aşa cum se înfăţişează înaintea Conferinţei păcii.

În capitolul întâi, expunem elementele problemei.

În cele două capitole următoare, vom examina cele două soluţii care au fost propuse.

Al patrulea capitol rezumă rezultatele cercetărilor noastre.

Am adăugat un **Apendice**, unde reproducem două articole pe care le-am publicat mai înainte asupra unor chestiuni în legătură cu problema Banatului.

Paris, 22 Ianuarie 1919 *G. G. MIRONESCU*

Nota. **—** Precum am arătat la pagina precedentă, noi am adăugat în *Apendice* încă trei articole ale dlui G. G. Mironescu asupra Banatului, publicate în urma apariţiei broşurii ce o traducem.

TRADUCĂTORUL

PROBLEMA BANATULUI

I
B a n a t u l

Provincia românească Timişiana sau Timişoara se numeşte de obicei Banat. Cuvântul acesta vine de la titlul de *ban,* ce se dădea ocârmuitorilor unor provincii, care se bucurau de o autonomie. Acest titlu corespunde titlului francez de *marchiz*. Deci *Banat* înseamnă, provincie pusă sub ocârmuirea unui *ban.*

Deoarece Temişiana era cârmuită de un *ban,* i se zicea *Banatul Temişianei*, de unde prin prescurtare s-a zis Banat.

Această provincie alcătuieşte o unitate geografică bine determinată, despărţită de provinciile şi ţările învecinate prin graniţe naturale. Ea este înconjurată din trei părţi de cursuri mari de apă: Dunărea, Tisa şi Mureşul; iar pe latura a patra, graniţa Banatului este formată de un lanţ de munţi, o ramură a Carpaţilor.

Banatul este un pătrat neregulat, având o suprafaţă de 28.523 kilometri pătraţi.

Din punct de vedere administrativ, această provincie este acuma împărţită în trei districte — numite comitate**,** — care sunt fiecare subîmpărţite în mai multe plase. districtele împart Banatul în lungime în trei părţi inegale, care sunt paralele cu Tisa şi cu lanţul Carpatilor. Districtele sunt: Districtul Torontal, de-alungul Tisei, cu o suprafaţă de 10.016 kilometri pătraţi;

districtul Caraş-Severin de-alungul munţilor cu o suprafaţă de 11.047 kilometri pătraţi; iar, între aceste 2 districte, este districtul Timiş cu o suprafaţă de 7.433 kilometri pătraţi.

După statistica oficială ungară din anul 1910, numărul total al locuitorilor din Banat este de 1.582.133, dintre care 466.147 în districtul Caraş-Severin, 500.835 în districtul Timişului şi 615.151 în districtul Torontalului.

Aceeaşi statistică constată că, după limba maternă[1], sunt în Banat, 592.049 români, 387.545 germani, 284.329 sârbi, 242.152 unguri (maghiari) şi 76 058 locuitori de alte naţionalităţi.

Suntem siliţi a ne raporta Ia statisticile oficiale ungare, fiindcă acestea sunt singurele statistici oficiale pentru Banat. Dar e sigur că aceste statistici sunt „*aranjate”* în dauna naţionalităţilor nemaghiare. Mai ales numărul românilor este foarte mult scăzut, pentru că elementul român, compact, numeros şi atras de un stat vecin înfloritor, alcătuia pentru Ungaria cea mai mare primejdie.

Toţi publiciştii şi savanţii străini, care s-au ocupat de această chestiune, au constatat această falsificare a statisticilor maghiare[2].

De altfel, din altă statistică, oficială ungară, anume din statistica religioasă, se constată falsificarea statisticii făcută după limba maternă.

De aceea este obiceiul de a rectifica cifrele statisticii limbilor materne prin cifrele statisticii religioase, spre a ajunge astfel mai aproape de adevăr.

Făcând această rectificare, constatăm că numărul total al românilor din Banat, aşa cum rezultă din statisticile maghiare, este de 615.336.

---

[1] Statistica ungară numeşte limbă maternă limba naţională a individului. Voind a se feri de a arăta că există mar multe naţionalităţi în Ungaria, statistica oficială ungară a înlocuit rubrica: „naţionalitate” prin rubrica „limba maternă”.

[2] A se vedea, de exemplu: Arthur Chervin *L’Antriche et la Hongrie de demain,* (Austria şl Ungaria de mâine, Paris, 1915) p. 7 ; Seton Watson, Roumania and the great War (România şi marele război, Londra,. 1915), p. 76.

Adevăratul număr al românilor este, în realitate, mult mai mare decât acest număr în parte rectificat.

Populaţia de baştină a Banatului este populaţia română, formată prin amestecul romanilor cu dacii; căci Dacia, din care făcea parte Banatul, a fost cucerită de romani sub împăratul Traian la începutul veacului al doilea după Hristos.

Este adevărat că pe temeiul unei interpretări literale a unor texte din doi istorici latini (Eutropius şi Vopiscus), s-a pretins că în anul 274 toată populaţia romană a părăsit Dacia. Pe baza aceasta, s-a făurit apoi o teorie tendenţioasă, cunoscută sub numele de teoria lui Roesler, şi cu ajutorul căreia se căuta a se justifica dominaţia austro-ungară asupra provinciilor româneşti.

După această teorie, poporul român s-ar fi format în Peninsula Balcanică din elementele romane care au trecut acolo din Dacia în anul 274. Mai târziu la o epocă ce nu se poate preciza — dar care ar fi posterioară invaziei maghiarilor în Dacia — poporul român ar fi emigrat în masă în Dacia. Astfel, el ar fi venit aici după unguri.

În afară de câţiva scriitori unguri şi nemţi (la care în timpul din urmă s-au adăugat şi scriitori sârbi), niciunul dintre marii istorici nu a admis teoria aceasta, a căreia absurditate se poate lesne dovedi[3]).!

[3] E, în adevăr, absurd a pretinde că toată populaţia romană din Dacia, după 168 ani de ocupaţie, a trecut în masă Dunărea. Este iarăşi absurd a admite că, cu câteva veacuri mai târziu, o populaţie şi mai numeroasă a emigrat în masă spre a se întoarce tocmai pe teritoriul pe care strămoşii săi fuseseră stabiliţi. Trebuie să observăm, de altfel, că nici un document de niciun fel — cronică, legendă etc. nu aminteşte despre această enormă emigrare şi nu se poate admite ca asemenea eveniment să nu lase nicio urmă, dacă cu adevărat el s-ar fi întâmplat. Pe de altă parte, singur faptul că un teritoriu vast, de mai mult de trei sute de mii kilometri pătraţi, este ocupat de naţiunea română dovedeşte că populaţia aceasta nu a putut veni aici prin imigrare. Diferite alte probe dovedesc netemeinicia teoriei de care ne ocupăm. Chiar cronicarii vechi unguri constată că maghiarii au găsit pe români în Dacia: cronicarul anonim al regelui Bela povesteşte luptele ungurilor contra românilor pentru cucerirea Transilvaniei; cronicarul ungur *Simon Keza* (1205) constată că Dacia era locuită de *valachi* (români) „păstori şi colonişti ai romanilor". Cronicarul persan *Fazel-Ulach-Rachid* vorbeşte de un duce român din Dacia în anul 1241. Poemul

După ce Banatul suferi alte invazii barbare, maghiarii au invadat în secolul 9 această provincie. Dar numai în al 11-lea secol maghiarii s-au stabilit mai numeroşi în ţară. Această provincie a căzut atunci sub suzeranitatea regilor Ungariei, păstrând însă o autonomie completă.

În mijlocul secolului al 16, turcii au cucerit Banatul şi l-au păstrat mai mult de un secol şi jumătate[4]

La începutul secolului al XVIII, Austria, gonind pe turci, a anexat această provincie. Ea a colonizat-o, aducând aici germani, sârbi şi câteva grupuri de loreni şi cehoslovaci[5].

În 1867, în urma unui compromis încheiat între Austria şi Ungaria Banatul trecu sub dominaţia ungurească. Ungaria început în 1872 o colonizare sistematică a Banatului cu maghiari.

Actualmente situaţia Banatului este următoarea: pentru români, Banatul întreg face parte din România.

Niebelungen care este cu cinci veacuri anterior invaziei maghiarilor; vorbeşte de români (valachi) ca locuind în preajma Poloniei. Diferite decrete a regilor unguri din veacul 12 şi 13 arată că românii locuiau din vechime în Transilvania. Toponimia (numirile localităţilor, râurilor, munţilor etc.) Daciei, mai ales la munte, este cu totul latină etc. A se vedea: ***Xenopol**, Teoria lui Raesler*, Iaşi 1884 şi *Românii şi maghiarii* în Analele Academiei Române din 1900, precum şi **Iorga**, *Histoire des Roumains de Transylvanie et de Hongrie*. cf. **Georges G. Mironesco,** *Apergus sur la question roumaine*. pag. 58, note.

[4] Spre sfârşitul secolului al 15 şi în al 16 secol, sub presiunea turcilor, care au invadat şi în urmă au cucerit Serbia, grupuri de sârbi au emigrat în Banat. Dar din această populaţie sârbească, a cărei număr, de altfel, nu se poate determina exact, n-a rămas nimic sau aproape nimic la începutul secolului al 18-lea. O bună parte trecuse din nou Dunărea întorcându-se înapoi în Serbia. Restul, în parte, emigrase spre centrul Ungariei, iar, în parte, dispăruse în cursul războaielor care tulburară această regiune mai ales în timpul secolului al 17-lea. În Harta Banatului făcută de administraţia austriacă în anul 1725, trei - zeci şi patru localităţi sunt arătate ca distruse şi nelocuite; iar şaptezeci alte localităţi sunt indicate ca având un număr de locuitori cu desăvârşire neînsemnat.

[5] Organizatorul statisticii moderne austriece, Karl von Czoering, în cartea sa *Ethnographie der Oesterreichischen monarchie* (Ethnografia monarhiei austriece 3 vol. Viena, 1855-1857) da lista cronologică a colonizărilor făcute în Banat de la 1846, arătând şi comuna unde s-a făcut colonizarea şi naţionalitatea coloniştilor.

Într-adevăr, românii din Transilvania, Banat, Crişana şi Maramureş, după ce s-au despărţit de Ungaria, au constituit un stat independent (noiembrie 1918), care s-a alipit pe urmă la România.

O adunare generală de o sută mii români s-a ţinut la Alba-Iulia (în Transilvania) la 1 Decembrie 1918. Ea a instituit un consiliu de 200 membri, care îndeplineşte rolul de Constituantă a noului stat. Ea a numit şi un guvern care exercită puterea suverană asupra tuturor provinciilor româneşti ce au făcut parte din Ungaria.

Guvernul noului stat, de acord cu Constituanta şi sprijinindu-se pe o decizie a Adunării generale din Alba-Iulia, a proclamat unirea noului stat român cu România. Banatul este deci oficialmente unit cu România.

Dar armata sârbească a pătruns în Banat şi a ocupat partea occidentală a ţării[6]. Sârbii au împiedicat astfel cu forţa alipirea de fapt a acestei părţi a Banatului la noul stat transilvănean[7]. Sârbii pretind că au drept asupra Banatului. Ei deţin încă acum (ianuarie 1919) partea occidentală a acestei provincii până la calea ferată Arad — Timişoara (Temesvar) —Verschetz, cu toată protestarea românilor şi cu toate că, prin tratatul de alianţă, încheiat în 1916 cu România, Puterile Antantei au recunoscut că Banatul este o provincie românească şi că trebuie să fie, în întregimea lui, unit cu România.

Iată în ce constă deci problema Banatului. Ea este o contestaţie între români şi sârbi cu privire la drepturile naţiunilor lor asupra acestei provincii.

Vom cerceta în paginile următoare această controversă.

---

[6] Fără învoirea Aliaţilor.— A se vedea articolul: *Şovinismul sârbilor şi Aliaţii*, reprodus mai departe *(în Apendice)*.

[7] Sârbii au împiedicat de asemenea cu forţa cei 20Q delegaţi români din districtul Torontalului de a merge la Adunarea generală română din Alba-lulia ţinută la 1 Dec. 1918. A se vedea articolul nostru „Români şi Sârbi" publicat în *La Roumanie* (din Paris) la 26 decembrie 1918 şi reprodus mai departe în *Apendice.* Pentru a răspunde acestui act de violenţă, Adunarea din Alba-lulia a afirmat, într-o moţiune specială, dreptul românilor la întregul Banat.

II
Revendicările sârbilor în Banat

Revendicările sârbilor în Banat sunt de dată recentă. Revendicările naţionale ale Serbiei s-au îndreptat mai ales spre Macedonia.

Serbia şi-a afirmat asemenea mai de mult drepturile ei asupra Bosniei şi Herţegovinei.

Câţiva patrioţi sârbi întrevedeau şi o eventuală unire a sârbilor cu ceilalţi slavi de la sud.

Dar, până în ultimii ani, Serbia nu pretinsese defel că i s-ar cuveni Banatul sau o parte din Banat.

Pretenţiile de acest fel ale sârbilor s-au accentuat mai ales in cursul războiului!

Prin afirmarea acestor revendicări, un litigiu s-a ivit între sârbi şi români, care au fost totdeauna prieteni în trecut.

De partea românească, s-a crezut că, la urma urmelor, sârbii vor renunţa la aceste pretenţii, în vederea că ele nu sunt întemeiate şi din consideraţie pentru sacrificiul important pe care românii îl fac în favoarea sârbilor în regiunea Timocului, unde trei sute de mii de români trăiesc în masă compactă[8].

Punând temei pe amiciţia sârbo-română şi pe sacrificiul amical consimţit de către români în favoarea sârbilor[9], românii nu s-au preocupat mult de pretenţiile sârbeşti în Banat.

---

[8] Statisticile oficiale sârbeşti nu recunosc decât mult mai puţini români în regiunea Timocului. Cifra cea mai mare este cea constatată de statistica din anul 1895, care înregistrează 159.510 români în valea Timocului şi a Moravei .Dar, din nenorocire, aceste statistici sunt „aranjate" ca şi cele ungureşti, în dauna elementului românesc. A se vedea articolul „*Românii din Timoc*" reprodus mai departe în *Apendice*.

[9] Noi am atras atenţia, încă din 1915, asupra acestui sacrificiu şi asupra justei compensaţii ce el reclamă din partea sârbilor. A se vedea broşura noastră: *România faţă de Războiul European,* (Bucureşti 1915), pag. 40.

De aceea, nu s-a făcut din partea românilor nicio propagandă serioasă în străinătate pentru a pune în evidenţă dreptul nostru asupra Banatului şi lipsa de temei a pretenţiilor sârbeşti.

Sârbii au profitat de această abstinenţă a românilor, pentru a face o propagandă intensă în favoarea pretenţiilor lor.

Această propagandă sârbească, necombătută de către români, a izbutit a face pe multă lume să creadă că sârbii au drepturi serioase asupra unei părţi din Banat.

Şi, cu toate acestea, e deajuns a analiza, în mod sumar, revendicările sârbeşti la lumina marilor principii de libertate şi de dreptate, care trebuie să servească drept bază păcii viitoare, pentru a constata că pretenţiile sârbe asupra Banatului nu sunt întemeiate.

Într-adevăr, principiul fundamental, de care trebuie să se ţină seamă pentru rezolvarea chestiunilor teritoriale, este principiul libertăţii integrale a popoarelor: Spre a fi integralmente liber, orice popor trebuie să fie stăpân pe teritoriul pe care îl locuieşte în majoritate (adică pe teritoriul unde acel popor alcătuieşte majoritatea populaţiei).

Pretenţiile teritoriale ale sârbilor în Banat se întemeiază ele pe acest principiu de libertate şi de dreptate?

Deloc. *Sârbii nu sunt în majoritate* (nu formează majoritatea populaţiei) *pe teritoriul ce se revendică în Banat*

E uşor de a dovedi aceasta cu ajutorul statisticilor oficiale maghiare (care, în Banat, pentru a reduce cât mai mult pe români, favorizează şi pe sârbi, după unguri şi germani).

Iată ce rezultă din aceste statistici:

În Banatul întreg, sârbii alcătuiesc 18% din populaţie: sunt 284.000 sârbi dintr-o populaţie totală de 1.582.000 locuitori.

Cum proporţia aceasta le este cu mult defavorabilă, propagandiştii sârbi au descoperit că Banatul nu formează o unitate geografică, pentru că este în parte şes şi în parte

muntos. De aici ei au tras concluzia că Banatul trebuie să fie împărţit politic în două regiuni: câmpia şi muntele. Câmpia este sârbească, zic ei, pe când muntele este românesc.

Că partea muntoasă a Banatului este esenţialmente românească nu este nicio îndoială: în această parte, mai mult de 72% din populaţie este românească, pe când numai 3 % este sârbească: sunt 336.000 români şi 14.000 sârbi dintr-o populaţie totală de 466.000 locuitori.

Dar afirrnaţia propagandiştilor sârbi, că partea de câmp a Banatului este sârbească, nu este exactă.

Într-adevăr, în această regiune a Banatului (formată din două districte: Torontalul şi Timişul), numai 22% din populaţie este sârbă ; sunt 269.000 sârbi dintr-o populaţie totală de 1.115.000 locuitori (pentru această regiune), dintre care 255.967 sunt români (după statistica limbilor materne; căci după statistica religioasă, numărul românilor este mai mare.)'

Populaţia în această regiune este astfel împărţită: 331.662 germani (şvabi), 269.655 sârbi; 255.967 români; 208.365 unguri; 50.337 diverse alte naţionalităţi.

Numărul românilor este dar aproape egal cu al sârbilor în regiunea de şes a Banatului, după statistica oficială din 1910.

Dar, după statistica oficială anterioară, numărul românilor era mai mare decât al sârbilor: în 1900, statistica ungară constată că în această regiune erau 262.167 români şi 257.759 sârbi[10]. Nu se poate dar pretinde că sârbii au mai multe drepturi decât românii în regiunea aceasta. Şi ţinând seamă că, în restul

[10] Deci, după statistica oficială, în aceeaşi perioadă de zece ani, sârbii ar fi crescut cu 13.000**,** iar românii ar fi scăzut cu 11.000. Dar însăşi sârbii recunosc că în Banat elementul sârbesc scade şi cel românesc creşte (sârbii se plâng că sunt românizaţi) Cf. **Picot,** *Les Serbes de Hongrie***,** pag**.** 358. Avem deci aici un exemplu. ce dovedeşte că falsificarea statisticilor oficiale maghiare este făcută mai ales în dauna românilor. A se vedea: **Georges G. Mironesco**, *Apercus sur la question roumaine* (Priviri asupra chestiei româneşti), Paris, Leroux, 1919,- pag. 71, nota.

Banatului, românii sunt de 24 ori mai numeroşi decât sârbii, lesne se poate vedea cât de întemeiat este dreptul românilor asupra întregului Banat.

Sârbii moderaţi au înţeles, de altfel, că e ridicol să se pretindă că un teritoriu trebuie să aparţină unei naţionalităţi care nu formează niciun sfert din populaţia de pe acel teritoriu.

De aceea ei au redus pretenţiile lor la districtul Torontalului.[11]

În acest district, sârbii sunt, într-adevăr, mai numeroşi. Cu toate acestea, ei nu formează nici aici majoritatea populaţiei. Ei reprezintă numai 32,4% (aproape o treime) din populaţia acestui district: sunt 199.000 sârbi dintr-un total de 615.000 locuitori.

Dar să mergem mai departe. Să examinăm naţionalitatea locuitorilor din Banat pe plase.

Este inutil de a face acest examen pentru plasele districtului Caraş-Severin (Krasso-Szoreny), unde românii reprezintă mai mult de 72% din populaţie, şi sârbii numai 3%.

Cât despre celelalte două districte — Timişul şi Torontalul — iată care este situaţia:

Din cele 11 (unsprezece) plase ale districtului Timiş, sârbii nu au majoritatea populaţiei decât într-o singură plasă: plasa Biserica Albă (Feher-templom) unde ei reprezintă 57% din populaţie Din cele 14 (patrusprezece) plase ale districtului Torontal — acela unde sârbii se pretind indiscutabil stăpâni — ei nu sunt în majoritate decât în 2 (două) plase anume; Plasa Becsa (Torok-Becse), unde sârbii formează 68% din populaţie, şi plasa Antal (Antalfalva), unde ei alcătuiesc 52% din populaţie.

Deci, în definitiv, sârbii nu sunt în majoritate decât în trei plase din întreg Banatul. Şi chiar aceste plase nu formează un corp, ci sunt despărţite una de alta, aşa că aceste trei mici grupuri formează trei insule răzleţe.

[11] Adaugând însă unii şi 2 plase din districtul Timişului (în sudul acestui district), anume: plasele Cubin şi Biserica Albă (Fehertemplon).

Prin urmare, nu se găseşte în Banat nici *o re*giune mai întinsă care să fie locuită de o populaţie în majoritate sârbească. De aceea sârbii nu pot avea dreptul a revendica nicio regiune a Banatului[12].

Dar se va obiecta: este adevărat că sârbii nu sunt în majoritate în nicio regiune mai întinsă din Banat şi nu pot revendica nicio parte din această provincie, dacă aplicăm riguros principiul etnic, care este, sub o altă formă, principiul libertăţii popoarelor. Însă amestecul de rase este aşa de mare în Banat, încât aplicaţia riguroasă a acestui principiu nu e posibilă, ci trebuie să-l temperăm cu ajutorul altor principii.

Atunci nu mai e vorba de un drept necontestat al sârbilor asupra unei părţi oarecare din Banat**,** ci este vorba de un compromis în favoarea sârbilor.

Să examinăm şi această înfăţişare a chestiunii:

Care sunt principiile secundare la care ar trebui să recurgem? În ce ordin de precădere trebuie să le aplicăm?

Punând astfel chestiunea, constatăm că sârbii invocă în sprijinul lor mai ales necesitatea strategică; vorbesc cu oarecare sfială de drepturile lor istorice şi se ridică energic contra consideraţiilor bazate pe fatalitatea geografică[13]

Argumentul militar al sârbilor este acesta: Există o „evidentă necesitate de a avea o acoperire (apărare) pentru Belgrad şi pentru valea Moravei". Trebuie deci să se întindă statul sârb

[12] După publicarea ediţiei franceze a prezentei lucrări, Dl prof. Traian Lalescu, urmărind mai departe analiza făcută aici, a cercetat situaţia etnică în fiecare comună a Banatului. El a constatat că (după datele statisticei oficiale ungare) din totalul de 795 comune existente în Banat, românii au majoritatea *absolută* a populaţiei în 456 comune şi majoritatea relativă în alte 16 comune. Deci centrele de populaţie din Banat sunt, în marea lor majoritate, româneşti, ceea ce dovedeşte odată mai mult caracterul etnic român al acestei provincii. (V**.** ***La Roumanie*** din 6 Febr. 1919).

[13] În timpul din urmă, de când sârbii pretind drepturi asupra Banatului, mulţi scriitori sârbi au adoptat teoria lui *Roesler,* susţinând că românii nu sunt autohtoni în Dacia, ci sunt veniţi aici din Peninsula Balcanică.

dincolo de Dunăre, pentru a apăra capitala lui şi principala arteră de comunicaţii a Serbiei.

Acest argument, care niciodată nu a avut mare putere, a pierdut acuma, după războiul ce s-a isprăvit, orice valoare.

Două sunt motivele principale:

Mai întâi, progresele nemaiauzite realizate în timpul acestui război de artilerie şi de aviaţie şi mijloacele gigantice care pot fi întrebuinţate într-un atac brusc ridică orice valoare defensivă unei armate, care ar fi aşezată pe o fâşie îngustă de teren şi ar avea în spatele ei două mari cursuri de apă (Dunărea şi Tisa).

Un al doilea motiv care anulează argumentul militar sârbesc este următorul: acest argument este în contrazicere cu scopul păcii solemn proclamat: acela de a stabili o organizaţie internaţională destinată a împiedica războaiele viitoare. Necesitatea strategică şi Societatea Naţiunilor nu pot merge împreună.

Trebuie să adăugăm, de altfel, că chestiunea aceasta a fost discutată între România şi aliaţi înainte de intrarea în război a României şi, pentru a satisface cererile sau temerile Serbiei, s-a prevăzut — în tratatul de alianţă încheiat la 4/17 August 1916 între România, Anglia, Franţa, Rusia şi Italia — o servitute militară în favoarea Serbiei asupra regiunii Banatului care este în faţa Belgradului.

Într-adevăr, art. 4 din acest tratat de alianţă prevede următoarele: „România se obligă a nu ridica fortificaţii în faţa Belgradului într-o zonă ce se va stabili ulterior şi a nu ţine în această zonă decât forţele necesare pentru serviciul poliţienesc”.

Prin urmare, Marile Puteri aliate, luând în consideraţie revendecările sârbilor asupra Banatului, au înlăturat pretenţiile lor teritoriale şi le-au recunoscut numai o servitute militară menită a garanta Belgradul.

În ce priveşte dreptul istoric, am spus deja că sârbii vorbesc cu sfială de dânsul. Lucrul e natural, fiindcă ei sunt siliţi a

recunoaşte că sârbii din Banat sunt colonişti, aduşi mai ales în secolul al 18-lea şl că populaţia de baştină a Banatului este populaţia românească Pe de altă parte, este dovedit că aceşti colonişti sârbi (ca şi cei germani etc.) au fost aduşi de austrieci, pentru a deznaţionaliza pe românii băştinaşi. De aceea, acuma trebuie să se repare aceasta nedreptate comisă contra românilor, iar nu să se consfinţească urmările ei.

Cât despre vicisitudinile istorice, una singură este, în aparenţă, în favoarea sârbilor: constituirea, în 1849, a unui Ducat sârb (Voivodina) care cuprindea şi Banatul. Dar acest Ducat efemer — a durat numai unsprezece ani — avea numai numele sârbesc. El a fost organizat de către Austria şi depindea de ea. Guvernatorii civili şi militari erau germani, limba oficială a Ducatului era limba germană etc.

Se înţelege lesne de ce sârbii sunt cam jenaţi de a se prevala de această organizaţie nemţească, pentru a susţine revendicările lor asupra Banatului.

În realitate, dacă cineva s-ar putea prevala de existenţa acestui Ducat pentru a pretinde drepturi asupra Banatului, nu sârbii ar fi în drept a. se prevala de acest fapt istoric, ci germanii, care, de altfel, sunt mai numeroşi decât sârbii în Banat.

Să venim la ceea ce am numit „fatalitatea geografică".

Sârbii din Banat sunt separaţi de fraţii lor prin două mari cursuri de apă: Dunărea şi Tisa şi sunt înglobaţi într-o provincie ale cărei graniţe sunt cu adevărat statornicite de natură. Într-adevăr, Banatul este un rar exemplu al unei ţări cu frontiere naturale: din trei părţi, el este înconjurat de trei mari cursuri de apă Dunărea Tisa, şi Mureşul, iar a patra latură o formează munţii Transilvaniei.

Trebuie să fie împărţită această provincie între mai multe state diferite?

Da, dacă naţiuni diferite ar avea drepturi incontestabile asupra unor regiuni determinate din această provincie.

Principiul unităţii geografice ar trebui atunci să cedeze înaintea principiului fundamental al libertăţii popoarelor.

Dar situata nu este astfel în Banat.

Am văzut, în privinţa sârbilor, că ei nu au majoritatea absolută în nicio regiune din Banat.

Este evident că, dacă am căuta să aplicăm principiul naţionalităţilor pentru fiecare locuitor în parte, s-ar găsi multe petice de pământ împrăştiate pe ici pe colo, mai ales în Torontal, care ar trebui să fie atribuite Serbiei.

Dar, cum o astfel de îmbucătăţire absurdă a unei ţări nu este admisibilă, trebuie să ne supunem fatalităţii geografice.

Sârbii nu au decât să propună o împărţire teritorială a Banatului care să poată justifica pretenţiilor lor, fără a călca marele principiu al libertăţii popoarelor.

Zadarnic se vor sili a găsi asemenea soluţie, care singură ar fi justă.

Atunci, ce este de făcut ?

Pentru a face o concesie sârbilor trebuie oare să călcăm toate principiile pe care se va întemeia pacea ?

Este admisibil aceasta?

Este rezonabil ca sârbii să ceară Aliaţilor o astfel de nedreptate?

Căci, în definitiv, ceea ce este o favoare pentru unul este o nedreptate pentru altul.

Faţă de pretenţiile neîntemeiate ale sârbilor, se ridică dreptul incontestabil al românilor asupra Banatului.

Pentru a face dreptate românilor, nu este nevoie a călca principiile care vor forma baza păcii, ci este deajuns pur şi simplu a le aplica.

Când constatăm aceste lucruri şi când ne amintim de sacrificiul făcut de români în favoarea sârbilor în vechea Serbie (regiunea Timocului) nu putem înţelege insistenţa sârbilor de a

căuta a se impune în Banat, călcând în picioare amiciţia sârbo-română.

Cât de dreaptă este observaţia recentă a dlui Adrien Veber (în „La France libre" din 29decembrie 1918): „Un alt secret ştiut de toţi este că Serbia nu este gentilă cu România şi că „înţelegerea" (L'Entente) ezită a reaminti Serbiei că războiul a luat naştere de Ia dânsa şi că România a fost o naţiune beligerantă care s-a sacrificat pentru cauza comună şi a fost martiră"...[14]

[14] Nu voim să cercetăm aici serviciile îndeplinite şi pierderile suferite de România în război. Am vorbit despre aceasta — foarte pe scurt, de altfel — în articolul nostru :„*Les titres de la Roumanie*" (Titlurile României), publicat de ziarul „Le Rappel" (de la Paris) din 20 ianuarie 1919. — România n-a fost atacată. Coaliţia inamică a menajat-o şi a solicitat concursul ei. România a refuzat de a se uni cu duşmanii „Antantei" şi s-a unit cu Aliaţii. Ea a atacat coaliţia inamică, punând în serviciul cauzei comune toate puterile şi toate resursele ei şi riscând propria ei existenţă. Epuizată printr-o sforţare peste puterile ei, izolată completamente de Aliaţii din Occident, trădată de către aliatul vecin, având armata sa înecată într-o armată rusă de trei ori mai numeroasă care fraterniza cu duşmanul şi ameninţa pe români, devastată, jefuită, martirizată de inamici de o parte şi de vechiul aliat de altă parte, România a capitulat. Nicio altă ţară nu a fost într-o astfel de înspăimântătoare situaţie. Dl A. Gauvain a observat cu drept cuvânt că România „nu avea, ca Serbia, resursa unui retrageri pe mare". (În „Journal des Desbats" din 8 octombrie 1918). România nu a avut, ca Serbia, avantajul de a putea păstra contractul cu aliaţii. Din contră, ea a fost completamente izolată. Aliaţii nu au putut-o salva. Rezistenţa României (care a împiedicat multă vreme prăbuşirea frontului rus într-un timp când această prăbuşire putea să fie un dezastru pentru aliaţi, încrederea şi curajul ei în mijlocul acestor mizerii indescriptibile, lupta ei contra anarhiei bolşeviste, enormele ei sacrificii — opt sute de mii de morţi (deci un locuitor din nouă a pierit) — sunt pentru România noi titluri, cari trebuie adăugate la vitejia soldaţilor săi şi la serviciile făcute prin campaniile ei din 1916 şi 1917.— Vezi: G. G. Mironesco**,** *Apercus sur la question roumaine*, (Priviri asupra chestiei româneşti), pag 200—207.

III
Dreptul românilor asupra Banatului

Am arătat în precedentul capitol că pretenţiile sârbilor asupra Banatului trebuie să fie înlăturate. Prin aceasta chiar, dreptul românilor asupra acestei provincii este confirmat.

Într-adevăr, litigiul este între români şi sârbi. Celelalte naţiuni, reprezentate în Banat prin minorităţi de o importanţă oarecare — germanii şi maghiarii — nu dispută, în fapt, românilor această provincie.

Dar, pentru a pune mai bine în evidenţă legitimitatea revendicărilor române, să examinăm dreptul românilor asupra Banatului după metoda pe care am întrebuinţat-o mai sus pentru cercetarea pretenţiilor sârbeşti.

Punctul de plecare trebuie să fie totdeauna principiul fundamental pentru salvgardarea căruia aliaţii s-au luptat şi care trebuie să formeze una din bazele tratatului de pace: libertatea popoarelor.

Această libertate implică pentru fiecare popor dreptul de a fi stăpân pe teritoriul său, adică pe teritoriul unde acel popor formează majoritatea populaţiei.[15]

Am văzut că românii au majoritatea populaţiei — şi o majoritate zdrobitoare — în districtul Caraş-Severin: 72% din populaţie, după statistica care constituie majoritatea populaţiei sale. Aceasta este sub o altă formă, principiul naţionalităţilor, limbilor vorbite, 73% după statistica religioasă şi, în realitate, mai mult de 80%.

[15] Cu alte cuvinte teritoriul trebuie să aparţină naţionalităţii care e o consecinţă sau un aspect al principiului libertăţii popoarelor. A se vedea: articolul nostru *„L'heure de la Justice"* (Ceasul dreptăţii) publicat în ziarul *„La Roumanie"* (de la Paris din 19 decembrie 1918 şi reprodus în *„Apercus sur la question roumaine*" pag. 167.

Românii au de asemenea majoritatea absolută în jumătate din districtul Timiş.

Ei au dar majoritatea absolută a populaţiei pe un teritoriu de aproape 15.000 kilometri pătraţi, ceea ce reprezintă mai mult de jumătate din Banat.

Deci, pentru această jumătate a Banatului, nimeni nu ar putea contesta dreptul românilor.

În cealaltă jumătate a acestei provincii, românii formează o minoritate destul de importantă; dar niciun alt popor nu este în majoritate.

Este, în realitate, în această parte a ţării, un amestec de rase, printre care majoritatea relativă o formează germanii (şvabii).

Guvernul austriac a făcut în secolul al 18-lea în această parte a Banatului — care este cea mai fertilă - importante colonizări aducând acolo germani, sârbi[16] şi chiar francezi (din Lorena).

Adeseori Administraţia vitregă austriacă alunga pe ţăranii români din casele şi de pe pământurile lor, spre a-i înlocui cu coloniști[17]

Ea voia să slăbească elementul băştinaş român şi să asigure dominaţiunea austriacă prin antagonismul raselor. Aceasta era o aplicare a devizei sale**:** *divide ei impera.*

Mai târziu, în secolul al 19-lea, după 1872, guvernul ungar, pentru a maghiariza ţara, a început colonizarea ei cu maghiari.

Niciunul din aceste elemente străine nu locuieşte, în masă compactă, o regiune de o aşa întindere ca să poată forma obiectul unei revendicări naţionale pentru naţiunile colonizatoare.

[16] Sub presiunea turcilor, care cuceriseră Serbia, au fost şi mai de mult imigraţii sârbe în Banat; dar !a începutul veacului al 18-lea nu mai rămăsese aproape nimic din acea populaţie sârbească. A se vedea ce am spus relativ la aceasta, mai sus pagina 14 Nota 1.

[17] Împăratul Iosef al 2-lea)1780-1790) constata el însuşi, zicând: „Românii din Banat sunt trataţi tot în mod barbar. Mu li se recunoaşte dreptul de proprietate asupra pământurilor lor. S-a făcut o mare greşeală luându-li-se pământurile cele mai bune spre a se da coloniştilor şi alungându-l în alte regiuni, deşi ei sunt locuitorii cei mai vechi ai Banatului”.

Aglomeraţiile create prin colonizările succesive sunt mici insule răzleţe, printre care elementul autohton român a persistat pretutindeni ca ţesătura unei pânze şi menţine unitatea etnică a ţării.

Amestecul de rase este extraordinar în partea occidentală a Banatului.

Dacă ar fi vorba de a aplica riguros, în această parte a ţării, principiul naţionalităţilor, s-ar ajunge la absurd, căci ar trebui să se creeze pe aceşti 15 mii kilometri pătraţi o mulţime de state mărunte.

În imposibilitate de a aplica aci principiul fundamental care trebuie să ne servească de bază, ce este de făcut?

Suntem nevoiţi să recurgem la principii secundare.

Dreptul istoric sau, mai exact, reparaţia nedreptăţilor din trecut, fatalitatea geografică sau principiul frontierelor naturale, interesul de a împiedeca războaiele viitoare evitând motivele de neînţelegere dintre două naţiuni, necesităţile economice ale ţării, reciprocitatea sacrificiilor între două naţiuni; iată care sunt principalele principii secundare ce se pot aplica.

Toate aceste principii vin în sprijinul dreptului românilor asupra Banatului.

De aceea, noi am zis, în capitolul precedent, că pentru a satisface pretenţiile sârbilor, ar trebui să se calce toate principiile ce trebuie să servească drept bază păcii viitoare, pe când, pentru a realiza dreptul românilor, e suficient a aplica aceste principii.

În ceea ce priveşte dreptul istoric, este deajuns să reamintim că populaţia română este populaţia de baştină a ţării şi că această ţară a constituit un timp îndelungat un stat independent sub un şef român.

Vicisitudinile istorice care au adus în ultimul timp această provincie sub jugul maghiar, înmulţirea nedreptăţilor contra populaţiei băştinaşe a ţării, toate colonizările succesive, întreprinse pentru a deznaţionaliza şi înlocui elementul autohton, nu au putut face pe acesta să piardă drepturile lui. Aceste drepturi trebuie să renască astăzi, când e vorba de a repara nedreptăţile

care chinuie popoarele şi când căutăm să stabilim un nou statut mondial întemeiat pe dreptate.

Într-adevăr, colonizările silite pe care le-a făcut Austria şi pe urmă Ungaria în dauna poporului român, tinzând la exterminarea lui, erau o mare nedreptate pentru acest popor. A venit vremea ca această nedreptate să fie reparată.

Ar fi cu desăvârşire nedrept ca, în loc de a repara nedreptatea, redând românilor pământurile lor, să se consfinţească definitiv nedreptatea recunoscându-se sârbilor, care au fost instrumentul Austriei, dreptul asupra teritoriului ce a aparţinut românilor.

Al doilea principiu enumerat mai sus este principiul frontierelor naturale sau fatalitatea geografică.

Am vorbit despre aceasta, în capitolul precedent.

Am arătat că, din acest punct de vedere, Banatul este un exemplu caracteristic, graniţele lui fiind în adevăr fixate de natură.

Fatalitatea geografică neîngăduind ca Banatul să fie împărţit între două sau mai multe state, este natural că această provincie trebuie să aparţină singurei naţiuni care are majoritatea absolută a populaţiei în jumătatea ţării,— are majoritatea relativă în întreagă această provincie — nu lipseşte din niciun colţ al acestei provincii şi este populaţia băştinaşă a ţării.

Românii din Banatul oriental, care formează un corp cu românii din Transilvania şi din România, nu sunt separaţi prin nimic de minoritatea românească ce locuieşte Banatul occidental.

Din contra, minoritatea sârbă, constituită prin colonizări succesive şi care locuieşte în grupuri răzleţe Banatul occidental, este separată de Serbia prin Dunăre şi Tisa.

Frontierele naturale sunt o garanţie de pace. Ele au o mai mare valoare decât fortificaţiile. Ele nu numai servesc spre apărare în caz de război; dar chiar şi previn războaiele, evitând conflictele. Frontierele naturale ale Banatului trebuie doar respectate.

Ajungem la un al treilea principiu care trebuie să fie luat în consideraţie.

Nenumăratele şi teribilele suferinţe, cauzate de războiul ce s-a sfârşit acuma, au impus lumii civilizate datoria de a împiedica provocarea din nou a unui asemenea cataclism. Tratatul de pace trebuie deci să caute a înlătura orice izvor de viitor conflict.

Dar, dacă s-ar lăsa să pătrundă sârbii în Banat şi dacă s-ar pune astfel în prezenţă — fără să fie separate de nicio frontieră naturală — două naţiuni care au fost totdeauna amice, dar care nu sunt de acord tocmai în privinţa drepturilor lor asupra acestei provincii, s-ar crea prin aceasta în Banat un teren favorabil expansiunii şi infiltraţiei reciproce a sârbilor şi a românilor şi s-ar oferi astfel prilejuri de conflicte.

Deci, în loc de a se lua măsuri pentru a evita războaiele, în interesul general al omenirii, s-ar face tocmai contrariul: s-ar prepara un viitor *război.*

Un interes suprem reclamă doar aici — poate mai mult decât aiurea — să se lase între sârbi şi români frontiera naturală a Dunării.

Al patrulea principiu enunţat mai sus este acela al necesităţii economice.

Principalele bogăţii ale Banatului oriental, cum şi cele din Transilvania, sunt mineralele (mai ales fierul şi cărbunele) precum şi pădurile.

Pentru ca exploatarea acestor produse grele să fie avantajoasă, trebuie ca ele să poată fi transportate pe apă, deci să poată fi transportate — ca şi până acum — pe Mureş sau pe canalele din Banat spre Tisa şi spre Dunăre. Alte canale trebuie încă făcute, spre a permite o intensă exploatare a acestor bogăţii.

Or, dacă s-ar împărţi Banatul între Serbia şi România, aceasa din urmă ar fi lipsită de mijloacele de transport pe apă şi ar fi pusă în imposibilitatea de a exploata bogăţiile părţii din Banat ce i s-ar lăsa, precum şi bogăţiile Transilvaniei. Consecinţele ar

fi deplorabile din punct de vedere economic pentru Transilvania şi pentru Banatul oriental[18].

Un alt principiu, care de mult a fost considerat ca bază a dreptăţii între naţiuni, este sistemul reciprocităţii: reciprocitate de sarcini, reciprocitate de avantaje.

Această reciprocitate ar dispărea în dauna României dacă pretenţiile sârbilor asupra Banatului ar fi admise, în totalitate sau în parte.

Într-adevăr, am reamintit deja, în precedentul capitol, că România a făcut în favoarea Serbiei un mare sacrificiu, abţinându-se de a revendica cei trei sute de mii de români care trăiesc, în masă compactă, în nord-estul Serbiei, între Dunăre, Morava şi Timoc.[19]

România s-a abţinut chiar de la orice propagandă, care, dezvoltând sentimentul de rasă al acestor români, ar fi putut crea dificultăţi Serbiei. România a procedat în acelaşi fel pentru cei 100.000 români din Macedonia sârbească.

Aceste sacrificii nu reclamă oare din partea sârbilor fapte corespunzătoare? Dacă sârbii, din propria lor iniţiativă, nu oferă României *Q* justă reciprocitate cu ocazia chestiunii Banatului, nu este oare echitabil ca Aliaţii să facă pe sârbi să înţeleagă că dreptatea reclamă din partea lor un sacrificiu analog cu acela consimţit de români în favoarea sârbilor?

Aceasta este o chestiune de dreptate şi Aliaţii sunt chemaţi a da şi a impune dreptatea.

[18] De altfel, sistemul de canale existent astăzi în Banat este construit în vederea unei exploatări unitare a întregului Banat. Dacă s-ar împărţi Banatul, întregul sistem de canale ar trebui refăcut. A se vedea, în aceasta privinţă, un articol interesant reprodus, după o gazetă germană, de ziarul „Viitorul” din 11 Iulie 1919, sub titlul: *Chestia integrităţi Banatului: Canalul Bega-Timiş*.

[19] A se vedea articolul nostru *„Românii din Timoc”* publicat în ziarul „La Romanie” de la Paris din 16 Ianuarie 1919 şi reprodus mai departe în **Apendice**, precum şi articolul *Români şi sârbi* reprodus în **Apendic**e. A se vedea asemenea lucrările citate sub articolul *Românii din Timoc.*

Dacă Serbia ţine cu orice chip să satisfacă pretenţiile ei asupra Banatului, România va trebui să reclame regiunea Timocului şi să afirme drepturile ei asupra românilor din Macedonia sârbească.

Această chestiune mai prezintă şi un alt aspect.

Afară de marele sacrificiu făcut în favoarea Serbiei de către România, aceasta a ajutat în mai multe ocazii Serbia, câteodată în împrejurări firave, ferind-o de mari primejdii, mai ales în 1913.

Aceste sacrificii şi aceste ajutoare, consimţite de România şi care îi dau drept la recunoştinţa Serbiei, au menţinut prietenia sârbo-română.

Dar această amiciţie ar fi grav ameninţată, dacă teoria sârbească ar fi ca, în toate ocaziile, România să facă sacrificiile, iar Serbia să culeagă avantajele.

Aceasta e mai mult o chestie morală. Dar ea trebuie să cântărească în balanţa dreptăţii, care va fi temelia păcii viitoare.

O altă consideraţie importantă trebuie de asemenea să cântărească în balanţa dreptăţii.

Serbia vrea să-şi alipească până şi cele mai mici grupuri de sârbi de peste hotarele ei, oriunde ei se găsesc.

Din punct de vedere sârbesc, lucrul acesta este lesne de înţeles şi tendinţa e chiar lăudabilă.

Dar, în fapt, această dreptate absolută este imposibilă. Câteodată drepturile altor popoare se împotrivesc — cum este cazul în Banat, — iar câteodată renunţări se impun în interesul general, pentru a păstra relaţiuni de bună vecinătate sau pentru a asigura pacea mondială.

România, condusă de aceste consideraţii, a făcut importante renunţări pe toate graniţele ei. În afară de cei trei sute mii de români din Serbia despre care am vorbit, România nu a revendicat cei o sută mii de români care trăiesc în Bulgaria pe partea dreaptă a Dunării (deci la frontiera română). Ea lasă apoi Ungariei în partea

occidentală a Crişanei şi la nordul Maramureşului un număr de români, care, după statisticile ungare, nu ar trece de câteva zeci de mii, dar care în realitate sunt mult mai numeroşi. Ea nu revendică de asemenea nici numărul considerabil de români care trăiesc în Ucraina între Nistru şi Bug (şi chiar dincolo de Bug spre Nipru). Acolo vieţuiesc aproape şase sute de mii de români. România sacrifică deci astfel mai mult de un milion pretutindeni unde a crezut că interesul general reclamă asemenea sacrificii.

Ar fi cu desăvârşire nedrept de a-i impune, fără niciun motiv serios, o nouă renunţare în Banat.

La aceste consideraţii care pun în evidenţă legitimitatea revendicărilor româneşti asupra Banatului, se cuvine să adăugăm că dreptul românilor asupra Banatului întreg a fost recunoscut formal de către Aliaţi încă din anul 1916, prin tratatul de alianţă încheiat de România la 4/17 august 1916 cu Anglia, Franţa, Italia şi Rusia[20].

[20] Drepturile României asupra Banatului nu izvorăsc din acest tratat de alianţă, cum se zice deseori.

Drepturile României sunt bazate, precum am arătat, pe principiul naţionalităţilor şi pe celelalte principii secundare mai sus indicate (nevoia de graniţe naturale, necesitatea de a repara nedreptăţile trecutului spre a statornici o pace justă, nevoia de a preveni războaiele viitoare etc).

Tratatul de alianţă este numai un document care dovedeşte că patru din cele mai mari puteri ale lumii au recunoscut drepturile României şi s-au obligat a le susţine şi realiza.

S-a pretins că acest tratat este nul, deoarece este un tratat *secret*.

Dar, cum ar fi putut să nu fie secret din moment ce el prevedea intrarea în război a României? Nu era neapărat necesar, în interesul tuturor aliaţilor (inclusiv Serbia) şi pentru izbânda cauzei comune, ca duşmanul să nu afle dinainte aceasta?

De altfel, Serbia nu ar putea să se plângă împotriva tratatelor secrete. Căci, dacă Serbia a fost salvată, dacă ea există azi şi devine un stat mare, ea datorează aceasta tocmai tratatelor secrete care legau pe Franţa de Rusia şi pe Anglia de Franţa, precum şi tratatelor secrete care au legat în urmă pe aceste ţări cu Italia şi cu România. În virtutea acestor tratate secrete, toate aceste popoare au unit sforţările lor şi au sacrificat milioane dintre fiii lor pentru a împiedeca crima care se proiectase în contra Serbiei. Aceasta dar nu trebuie să ceară anularea tratatelor secrete, după ce a profitat de dânsele mai mult decât orice altă ţară.

De altminterea, am văzut mai sus că, în tratatul de alianţă cu România, marile Puteri au ţinut seamă de revendicările Serbiei asupra Banatului şi**,** înlăturând pretenţiile ei teritoriale, i-au recunoscut, prin art. 4, o servitute militară asupra regiunii din faţa Belgradului. A se vedea: **G. G**. ***Mironesco,*** *Apercus sur la question roumaine*, pag. 77—81 şi articolul nostru *Systeme deplorable* publicat în **„La Roumanie”** din 1 mai 1919.

Aceasta este, pentru noi, o nouă dovadă evidentă de legitimitatea dreptului românilor asupra Banatului.

Într-adevăr, când patru din cele mai mari Puteri ale lumii au recunoscut un drept unei ţări mici, care, orice s-ar zice, nu putea fi în stare a le impune voinţa ei, asta dovedeşte că acest drept se impunea prin legitimitatea lui.

Deci, din toate punctele de vedere, dreptul românilor asupra întregului Banat se justifică pe deplin.

IV
Concluzie şi rezumat

Sperăm a fi dovedit că, în chestiunea Banatului, dreptul este de partea românilor. Dreptul lor este întemeiat pe principiile de dreptate şi de libertate, pe care trebuie să se bazeze pacea viitoare.

Pretenţiile sârbeşti asupra Banatului nu sunt întemeiate. Ele sunt în contradicţie cu principiul naţionalităţilor şl cu toate principiile de justiţie care trebuie să formeze baza unei păci stabile.

Banatul, în întregime, trebuie deci să fie alipit României.

Motivele care justifică această dezlegare a controversei sârbo-române pot fi rezumate astfel:

1. Românii au majoritatea *absolută* a populaţiei în jumătatea Banatului. Ei au majoritatea *relativă* în Banatul întreg (39% după statistica religioasă). *Sârbii nu au majoritatea absolută în nicio regiune de o oarecare întindere din Banat.*[21]

Ei au numai majoritatea *relativă* (32,4%) într-un *singur* district.

Din cele 39 plase ale Banatului, sârbii sunt în majoritate *absolută* numai în *trei* plase şi acelea răzleţe, pe când românii au majoritatea absolută în nouăsprezece plase!).

Din cele 795 comune ce alcătuiesc întreg Banatul, în 456 comune majoritatea *absolută* a populaţiei este română, iar în alte 16 comune românii au majoritatea *relativă*; pe când sârbii

[21] Din 39 plase în total, românii au majoritatea absolută în 19 (nouăsprezece) plase şi majoritatea relativă în 1 (una), germanii au majoritatea absolută în 5 (cinci) plase şi majoritatea relativă în 7 (şapte), sârbii au majoritatea absolută în 3 (trei) plase şi majoritatea relativă în 3 (trei); în fine, ungurii au majoritatea absolută într-o plasă.

au majoritatea *absolută* numai în 98 comune şi majoritatea *relativă* în alte 19 comune[22].

2. Românii trăiesc, în masă compactă, în jumătatea răsăriteană a Banatului, pe o suprafaţă de aproape 15.000 km. pătraţi şi se găsesc pretutindeni în cealaltă parte a ţării. Sârbii lipsesc aproape cu desăvârşire în Banatul oriental şi se găsesc în grupuri răzleţe în Banatul occidental.

3. Românii sunt băştinaşi. Sârbii sunt colonişti aduşi mai ales de către autoritatea străină care împila pe românii autohtoni şi voia să-i deznaţionalizeze.

4. Provincia Banatului formează o unitate geografică. Ea este un exemplu tipic al unei ţări înconjurate de graniţe naturale. Asemenea frontiere fiind necesare pentru a asigura o pace stabilă, nu trebuie să le suprimăm, mai ales când niciun motiv serios nu cere aceasta. Dacă sârbii ar avea majoritatea absolută într-o regiune de o oarecare întindere din Banat, s-ar putea să nu se ţină cont de frontierele naturale, pentru a se respecta principiul naţionalităţilor. Dar nu este aşa cazul cu sârbii în Banat. Ei nu se pot baza pe principiul naţionalităţilor, nici pe vreunul din principiile de dreptate care trebuie să fie la baza păcii. Tot ce au sârbii în favoarea lor este faptul că, într-un singur district, sunt mai numeroşi decât românii.

Românii care sunt în majoritate absolută în Banatul răsăritean formează un singur corp cu minoritatea românească din Banatul apusean. Nimic nu îi separă. Nu trebuie acum să fie separaţi în mod artificial, neţinându-se seamă nici de interesele lor, nici de sentimentul de dreptate. Dimpotrivă, minoritatea sârbă din Banatul apusean este separată de Serbia prin Dunăre şi Tisa. Alipind această populaţie la Serbia, se suprimă o graniţă

[142] Trebuie să observăm în treacăt că este nevoie de o nouă verificare a cifrelor privitoare la repartiţia comunelor din Banat după naţionalităţi, deoarece sunt unele mici nepotriviri. Proporţia indicată în text rămâne însă desigur exactă.

naturală (între România şi Serbia), înlocuindu-se cu o linie de frontieră artificială greu de apărat.

5. A pune faţă în faţă în Banat statul sârbesc şi statul român înseamnă a prepara un viitor război, prin prilejuirile de neînţelegeri şi conflicte ce se vor crea prin această împărţire a Banatului.

6. Pentru exploatarea bogăţiilor miniere şi forestiere din Banatul oriental şi din Transilvania este neapărat necesar să se poată folosi căile de comunicaţie pe apă care duc la Dunăre: Mureşul, canalele din Banat, Tisa. împărţind Banatul între Serbia şi România, s-ar lipsi aceasta din urmă de mijloacele de transport indispensabile pentru produsele grele ce formează bogăţia Banatului răsăritean şi a Transilvaniei. Principalele bogăţii ale acestor provincii ar deveni inexploatabile. Dezvoltarea economică a acestor ţări ar fi împiedicată.

7. România a făcut, în favoarea Serbiei, un mare sacrificiu, abţinându-se de a revendica regiunea Timocului (în nord-estul Serbiei), unde trăiesc, în masă compactă, trei sute de mii de români (afară de o sută de mii de români ce locuiesc în Macedonia sârbă). Acest sacrificiu reclamă din partea sârbilor o bunăvoinţă corespunzătoare. În chestiunea Banatului, sârbii au, pentru prima dată, ocazia de a aplica faţă de români o echitabilă reciprocitate. Această reciprocitate, care cere din partea sârbilor un sacrificiu inferior celui consimţit de către români, este o chestiune de dreptate. Aliaţii deci trebuiesc să impună Serbiei această reciprocitate, dacă Serbia nu o oferă României de buna ei voie.

8. Amiciţia României pentru Serbia s-a manifestat nu numai prin sacrificiul mai sus indicat, dar şi prin ajutorul dat Serbiei, în împrejurări grave pentru aceasta, mai ales în 1913, România are deci dreptul la recunoştinţa Serbiei (care niciodată nu a avut ocazia de a ajuta România). Recunoştinţa nu se poate impune.

Dar amiciţia sârbo-română ar fi grav ameninţată, dacă s-ar constata că Serbia nu vrea să ţină socoteală de serviciile ce i-a făcut România. Aliaţii nu pot să încurajeze Serbia să ia calea aceasta.

9. România face renunţări importante pretutindeni, pe toate frontierele etnice ale poporului român: în Serbia, în Bulgaria, în Ucraina (Rusia), în Ungaria.

Mai mult de un milion de români sunt astfel sacrificaţi de România în interesul păcii mondiale. Ar fi cu totul nedrept de a i se impune o nouă renunţare în Banat.

10. Franţa, Anglia, Italia şi Rusia au recunoscut în mod formal de la 1916 (prin tratatul de alianţă cu România) dreptul românilor asupra Banatului întreg. Nu se poate admite că aceste mari puteri au procedat cu uşurinţă, nici că ele au fost silite să se supună voinţei micii Românii. De aceea, recunoaşterea aceasta, făcută de patru din cele mai mari puteri ale lumii, este o nouă probă evidentă că dreptul românilor asupra întregului Banat se impune prin legitimitatea lui.

TABLOU STATISTIC

Populaţia Banatului după indicaţiile
statistice oficiale ungare din anul 1910
(Naţionalitatea indicată după „limba maternă")

a) Caraş-Severin (Krasso-Szoreny) Supraf. 11074 km² Procentul	Români 336082 72%	Germani 55883 12%	Sârbi 14674 3%	Maghiari 33787 7%	Alte naţ. 25721 6%	Total 466147
b) Timiş (Temes) Supraf. 7433 km² Procentul	Români 169030 33%	Germani 165883 33%	Sârbi 69905 13%	Maghiari 79960 15%	Alte naţ. 16057 6%	Total 500835
c) Torontal Supraf. 10016 km² Procentul	Români 86937 14,1%	Germani 165779 27%	Sârbi 199750 32,4%	Maghiari 128405 21%	Alte naţ. 34280 4,8%	Total 615151
d) Banatul întreg Supraf. 28523 km² Procentul	Români 592049 37,4%	Germani 387545 24,5%	Sârbi 284329 18%	Maghiari 242152 15,3%	Alte naţ. 76058 4,8%	Total 1582133

Observaţie: *Cifra totală a românilor, după statistica religioasă este de:* **615.336.**

APENDICE

1. Români şi sârbi.
2. Românii din Timoc.
3. Împărţirea Banatului?
4. Pentru amiciţia sârbo-română.
5. Şovinismul sârbesc şi Aliaţii.

Români şi sârbi[23]

Am reamintit de mai multe ori amiciţia care a existat întotdeauna între români şi sârbi.

Este un exemplu excesiv de rar în istorie: aceste două popoare vecine nu au avut niciodată cel mai mic conflict[24]

Scriitorii sârbi, constatând acelaşi fapt, au conchis, ca şi noi, că este inadmisibil ca aceste două popoare amice să nu ajungă a se înţelege asupra singurului punct ce este în discuţie între ele: chestiunea Banatului apusean.

Oamenii politici sârbi au recunoscut, de altfel, spiritul împăciuitor al românilor. Contele Voinovitch constata acest fapt mai deunăzi: „Românii, zicea el, sunt însufleţiţi faţă de noi de un sincer spirit de împăciuire în ce priveşte teritoriul Banatului." (Ziarul „Information" din Paris de la 1 decembrie 1918).

Ne place să credem că acelaşi spirit de împăciuire există şi din partea sârbilor.

---

[23] Acest articol a fost publicat în nr. din 26 decembrie 1918 al revistei *La Roumanie* (Paris).

[24] A se vedea apelul lansat în urmă cu un an poporului sârb de către Dl. Emanuel Antonescu, în articolul *Popoarelor oprimate de Austro-Ungaria* publicat de revista *La Roumanie* din 24 ianuarie 1918.

Cu toate acestea, fapte recente par, din nenorocire, a proba mai mult contrariul.

Iată unele din aceste fapte:

Sârbii au trimis, după armistiţiu, trupele lor în Banat, cu toate că ştiau foarte bine că Banatul este, în întregimea sa, revendicat de români şi că drepturile românilor asupra Banatului întreg au fost, în mod formal, recunoscute de către Aliaţi.

Apoi, folosindu-se de această ocupaţiune militară, sârbii au constituit o adunare naţională a provinciilor Batchka şi Banat. În această adunare, aleasă în proporţie de un reprezentant pentru o mie de locuitori, maghiarii şi germanii sunt reprezentaţi. Din contra, românii nu sunt reprezentaţi, cu toate că, după propria mărturisire a sârbilor, populaţia română este destul de numeroasă în regiunea respectivă.

Mai târziu, agenţiile sârbeşti au anunţat că locuitorii din oraşul Timişoara au rugat pe regele Petre al Serbiei şi pe mitropolitul din Belgrad să vină la Timişoara pentru a primi omagiile populaţiei.

Sârbii recunosc cu toate acestea, şi nu ar putea să nu recunoască, că populaţia din oraşul Timişoara nu este sârbă. Atunci ce rost are afacerea aceasta? Voiesc oare sârbii să probeze că populaţia română şi germană din Timişoara, în timp ce regiunea aceea este ocupată de armata sârbească, ştie să uzeze în mod judicios de „dreptul de a dispune de propria ei soartă” în favoarea Serbiei? Aceasta aduce aminte sistemul aplicat de germani în provinciile ruse pe care ei voiau să le anexeze.

Un alt fapt este încă mai semnificativ: românii din Ungaria au convocat pentru 1 decembrie 1918 la Alba Iulia-o mare adunare naţională, care a avut menirea de a decide soarta provinciilor româneşti din Ungaria. Toate aceste provincii trebuiau să fie reprezentate prin delegaţii alese special pentru această adunare. Românii din cele trei districte care compun Banatul au ales delegaţii lor pentru adunare. Delegaţia districtului Torontal era

compusă din două sute de români. Ei bine, autorităţile militare sârbe au împiedicat cu forţa pe aceşti delegaţi români din Torontal de a merge să participe la marea adunare din Alba Iulia.

Ni se afirmă chiar că autorităţile militare sârbe au luat şi alte măsuri foarte aspre menite a intimida pe românii din Banat. Dar noi nu voim să facem caz de aceasta înainte de a avea probe.

Gravitatea ultimului fapt ce semnalăm aici nu va putea scăpa din vedere nimănui. S-ar putea oare explica acea purtare a sârbilor, fără a pune la îndoială curăţenia gândurilor lor? Urmăresc ei oare pur şi simplu liberarea fraţilor lor sau au tendinţa de a oprima alte popoare?

În interesul amiciţiei sârbo-române, nu voim să împingem mai departe analiza faptelor mai sus-menţionate.

Avem, ca amici, datoria de a spune sincer sârbilor că *ei* sunt pe cale de a aluneca pe un povârniş periculos.

Nu astfel ar trebui să răspundă ei spiritului împăciuitor al românilor, recunoscut de către înşişi sârbii.

Românii, care au în Serbia fraţi mult mai numeroşi decât sârbii din Banat şi care trăiesc acolo în masă compactă — nu răzleţi cum sunt sârbii din Banat — s-au abţinut de a revendica drepturile lor în aceste regiuni ale Serbiei, din amiciţie pentru sârbi. Românii au mers până acolo încât chiar s-au ferit de a face orice propagandă, care ar fi putut da fraţilor lor din Serbia speranţa unei alipiri la România.

De ce sârbii fac tocmai contrariul în Banat?

Ajunşi poate la capătul îndelungatei lor sforţări pentru unitatea lor naţională, poporul român şi cel sârb, amici totdeauna în trecut, se regăsesc legaţi prin interese comune şi având înaintea lor aceiaşi duşmani ireductibili: maghiarii şi bulgarii.

E oare acuma momentul de a rupe această prietenie?

O colaborare amicală a românilor şi a sârbilor nu este ea necesară pentru a-şi putea garanta drepturile lor şi pentru a asigura progresul celor două naţiuni?

Sperăm că sârbii vor ţine seamă de nevoia acestei colaborări amicale în viitor şi că un sincer spirit de împăciuire din partea sârbilor va veni să întărească amiciţia sârbo-română. Aceasta cu atât mai mult, cu cât dacă, în trecut, sârbii nu au avut ocazia de a ajuta pe români, aceştia i-au ajutat pe sârbii în diferite împrejurări grave pentru Serbia, precum a fost în 1913, şi de aceea pe amiciţia sârbo-română s-ar cuveni să se fi altoit un sentiment de recunoştinţă din partea sârbilor faţă de români.

Românii din Timoc[25]

Românii cari trăiesc, în masă compactă, în regiunea nord-est a Serbiei, între Dunăre, Morava şi Timoc sunt cunoscuţi sub numele de „românii din Timoc".

Ei locuiesc patru districte: Kraina, Pojarevatz, Morava şi Timoc şi sunt mai numeroşi în cele două dintâi districte. De aceea, diferiţi etnografi îi numesc românii din Kraina.

Numărul lor total este de trei sute mii.

Statisticele oficiale sârbeşti indică o cifră mai mică.

Aceste statistici însă sunt, din nenorocire, *aranjate* (falsificate) în dauna elementului român. Ele aplică sistemul maghiar, ceea ce este lesne de constatat.

Iată, într-adevăr, ce ne spun statisticile oficiale sârbeşti. În 1846, după aceste statistici, erau 97.215 români. În 1850 numărul lor era de 104.343. În 1859, ei erau 122 593. În 1866 găsim cifra de 127.326. Statistica din 1884 înregistrează 149.713 români. Statistica din 1895 constată 159.510 români. În fine, în statistica din 1900, găsim 122.429 români. Nu cunoaştem statisticile ulterioare.

---

[25] Acest articol a fost publicat în numărul din 16 ianuarie 1919 al ziarului „La Roumanie" (din Paris).— Asupra acestei chestiuni s-au publicat ulterior în Franţa două broşuri: *Les Roumains de Bulgarie et de Serbie* par **G. Valsan** traduction par **O. Tafrali** (Paris Gauthier Villars et Cie) şi *Les Roumains de Serbie* par **D. Draghicesco** (Paris, Imprimerie Du. bois et Bauer, 1919); precum şi Memoriul prezentat Conferinţei de Pace de către **D-l Athanase Popovici** (ca delegat al românilor din Timoc), memoriu care a fost publicat în ziarul *„La Roumanie"* (de la Paris) din 20 Martie 1919 sub titlul**:** *Memoire des Roumains de Serbie*. În acelaşi număr din la Roumanie (20 martie 1919) se găseşte şi un articol al D-lui **Găvănescu:** *Dans la question du Timok*.

Comparând aceste cifre, se vede numaidecât că de la 1846 până la 1884 populaţia românească a crescut aproape în mod normal şi de la 1884 până la 1895 ea creşte mai încet; dar în urmă, ea descreşte subit pentru a scădea, în 5 ani (1895-1900), la o cifră inferioară aceleia pe care o constatase statistica din 1859 (deci cu 41 ani înainte).

Deoarece statistica nu indică o emigrare în masă a românilor în aceşti cinci ani (1895-1900) şi, cum de altă parte, nicio catastrofă nu s-a abătut în mod particular asupra românilor din Serbia în acest interval de timp, trebuie să recunoaştem, cu regret, că statistica oficială sârbă este *„aranjată”*.

De altfel, aceasta a fost de mult constatat de către majoritatea publiciştilor şi savanţilor care s-au ocupat de această chestie. Câţiva dintre ei au făcut anchete personale care au confirmat inexactitatea statisticilor oficiale sârbe. În 1896, Kanitz a constatat că erau 59.525 români în districtul Pojarevatz. Cu toate acestea, statistica oficială sârbă nu înregistra decât 41.457 români în acest district, deci o diferenţă în minus de 43 la 100.

Pentru a stabili aproximativ cifra reală a românilor în această regiune a Timocului, se poate întrebuinţa procedeul următor, servindu-ne tot de datele statisticilor sârbe.

S-ar putea lua ca bază cifra românilor constatată de una dintre statisticile mai vechi (de exemplu aceea din 1866) care statistici erau mai puţin inexacte, pentru că atunci sârbii se temeau mai puţin de atracţiunea ce ar fi putut exercita România asupra elementului român din Serbia.

Se va adăuga apoi la acea cifră creşterea normală anuală calculată după coeficientul dedus tot din statisticele oficiale sârbe.

Făcând acest calcul, ajungem la o cifră aproximativă de trei sute mii. Această cifră este, în realitate, **un** *minimum*[26].

[26] A se vedea: **Delatimoc**, *Românii din Serbia*, Bucureşti, 1907, care, pe baza recensământului din 1905, admite că numărul românilor din Serbia este mai mare decât 350.000.

Dl Seton-Watson, publicistul englez bine cunoscut, foarte favorabil sârbilor, constata, în 1915, că numărul românilor din regiunea Timocului era de 200 000. Dl Vâlsan constata, pentru 1912, că cifra reală eră cuprinsă între 260.000 şi 300.000.

Chestiunea de a şti dacă această populaţie este sau nu de baştină în această regiune este viu discutată.

În orice caz, ea locuieşte regiunea aceasta de multă vreme. Se găsesc aici urme de această populaţie română încă din prima jumătate a secolului al 14-lea.

Va revendica România pe aceşti români din Timoc? Ea a făcut, de altfel, acelaşi lucru pentru cei 100.000 de români din Macedonia sârbă.

Acesta este un mare sacrificiu care măreşte considerabil datoria de recunoştinţă contractată de sârbi faţă de România, care i-a ajutat în 1877 şi în 1913.

Dar, din nenorocire, sârbii nu par a se îngriji de aceasta. Ei au aerul de a zice: „Dacă România a făcut mari sacrificii în favoarea noastră, dacă ne-a ajutat în mai multe ocazii, ea n-are decât să continue...” Şi ei cer acum ca România să facă o nouă renunţare în favoarea lor cu privire la partea răsăriteană a Banatului, unde populaţia sârbă, constituită prin colonizări succesive, nu este în majoritate; dar unde ea este, pe alocuri, mai numeroasă decât populaţia băştinaşă română.

Serbia vrea să-şi alipească cei 200.000 de sârbi care locuiesc provincia română a Banatului înglobaţi într-o populaţie străină şi vrea, în acelaşi timp, să păstreze cei 400 000 de români din Timoc şi din Macedonia sârbă.

Aceasta nu este posibil. Lucrul acesta este contrar dreptăţii şi nu ar putea conveni României.

Amiciţia sârbo-română nu poate să se întemeieze pe ideea, că în toate ocaziile, sacrificiile trebuie să fie de partea românilor şi avantajele de partea sârbilor.

Trebuie ca sârbii să se decidă a face şi ei ceva în favoarea acestei amiciţii şi pentru dreptate.

Trebuie un mic sacrificiu din partea sârbilor.

Trebuie ca sârbii să se decidă a face şi ei ceva în favoarea acestei amiciţii şi pentru dreptate.

Trebuie un mic sacrificiu din partea sârbilor (sacrificiu mai mic mult decât acela făcut de români în favoarea sârbilor) şi un pic de dreptate pentru români, pentru a întări amiciţia sârbo-română, în interesul reciproc, al acelor două naţiuni şi în interesul general.

Împărţirea Banatului?[27]

O notă publicată în „Le Temps" din 1 martie 1919 ne informa că comisia care se ocupă cu revendicările româneşti ar fi adoptat o „soluţie tranzacţională, care ar înapoia Ungariei regiunea Banatului vecină cu Szegedin şi ar alipi de Serbia cea mai mare parte din Comitatul Torontalului".

Banatul ar fi, prin urmare, împărţit între România, Serbia şi Ungaria.

Suferinţele poporului român deci ar continua: o nouă nedreptate i s-ar face, noi griji i se vor da pentru viitor.

Maghiarii ar fi răsplătiţi de violenţele şi crimele lor contra poporului român. Li s-ar da lor partea Banatului, unde, prin colonizările forţate făcute în timpul celor patru zeci şi şase de ani din urmă, ei au izbutit să rărească elementul român. Acest succes, cu adevărat neaşteptat, ar încuraja pe maghiari să încerce şi de aci înainte, prin diverse mijloace, de a se întinde în dauna elementului român. Prada română le rămâne la îndemână: o frontieră artificială şi imposibil de apărat ar separa ceea ce ei au dobândit de ceea ce le rămâne să cucerească.

Coloniştii sârbi ar obţine aceleaşi avantaje ca şi maghiarii. Ei vor fi cucerit pentru ţara lor regiunea apuseană a Banatului, unde guvernul austriac i-a adus, gonind din pământurile lor, exilând din ţara lor pe ţăranii români. Cei o sută de mii români (aproape) care formează fondul populaţiei acestei regiuni — presărată cu grupuri sârbeşti formate prin colonizările forţate,— vor suferi, după jugul austriac şi ungar, dominaţia sârbă. Ei vor regăsi, de

[27] Acest articol a fost publicat în „La Roumanie" (de la Paris) din 6 martie 1919.

altfel, sub aceeaşi stăpânire, patru sute de mii din fraţii lor (în nord-estul Serbiei şi în Macedonia sârbă). Această consfinţire a violenţei ar fi pentru sârbi de asemenea (ca şi pentru maghiari) o încurajare de a continua aceleaşi metode. Ei vor avea asemenea înaintea lor o frontieră artificială şi imposibil de apărat, care le va permite să încerce cucerirea restului ţării de la români.

Nedreptatea ar fi astfel în mod solemn statornicită. Sămânţa războaielor viitoare ar fi astfel implântată în această ţară.

Dacă o astfel de nedreptate s-ar înfăptui, germanii ar avea cea mai mare remuşcare: ei ar constata că au fost prea blânzi faţă de locuitorii din Alsacia-Lorena. Dacă germanii ar fi făcut acolo numeroase colonizări forţate, ca maghiarii în Banat, ei ar fi putut păstra o parte cel puţin din prada lor de la 1870.

Astfel oare se va putea făuri o lume nouă, întemeiată pe dreptate?

Noi nu putem crede că comisia teritorială ar fi luat hotărârea anunţată de ziarul „LeTemps” (care, de altfel a dezminţit apoi această ştire).

Motivele care, în afară de consideraţiunile de mai sus, se opun la o împărţire a Banatului şi care justifică alipirea Banatului întreg la România, au fost mai de multe ori expuse aici.

Unirea cu România este singura soluţie care e în acord cu principiile de libertate şi de dreptate ce trebuie să ne conducă şi mai ales cu principiul naţionalităţilor. împărţirea Banatului ar împiedica dezvoltarea economică a acestei provincii şi a Transilvaniei.

Nu vom mai dezvolta acum aceste consideraţiuni (expuse cu alte ocazii).

Naţiunea română face de bunăvoia ei importante sacrificii pretutindeni, pe toate frontierele ei etnice, în interesul păcii mondiale. Ea renunţă astfel la mai mult de un milion de români: în Serbia, în Bulgaria, în Ucraina, în Ungaria.

Ea nu va putea admite o amputaţie în Banat, rezultat al marilor nedreptăţi ce ea a suferit în trecut.

Nu prin consfinţirea crimelor şi violențelor trecutului se va stabili dreptatea.

Dimpotrivă, pentru a stabili o eră de dreptate, trebuie, înainte de toate, să se pedepsească aceste crime şi să se repare aceste nedreptăţi.

Aceasta aşteaptă poporul român.

El nu cere nicio favoare. El nu reclamă decât dreptatea.

Pentru amiciţia sârbo-română[28]

Am făcut deseori apel la spiritul de împăciuire al sârbilor în chestiunea Banatului.

Le-am reamintit amiciţia care a existat în totdeauna între cele două popoare ale noastre. I-am rugat de a ţine socoteala de marele sacrificiu ce România şi-a impus în favoarea Serbiei, nerevendicând regiunea Timocului, populată de o masă compactă de trei sute mii români. Le-am reamintit cei o sută mii de români din Macedonia sârbă. A trebuit să amintim asemenea marile servicii pe care România a avut ocazia de a le face Serbiei în trecut. I-am rugat să nu piardă din vedere că grupurile sârbeşti din Banat au fost formate prin colonizări forţate, în dauna poporului român, aşa încât România are dreptul de a cere restabilirea dreptăţii în această regiune.

Toate aceste consideraţii nu au, se pare, nicio valoare pentru diriguitorii actuali ai Serbiei.

Ei persistă în intransigenţa lor.

Ba, ei pretind chiar că România nu e destul de împăciuitoare.

Chestiunea această însă este uşor de limpezit.

Într-adevăr, în aceste regiuni, unde este un amestec de rase, este evident că acela e împăciuitor care, în revendicările sale, lasă sub dominaţia adversarului o proporţie mai mare dintre conaţionalii săi.

Ei bine, dacă avem în vedere revendicările integrale ale Serbiei, câţi sârbi sau, mai,exact, ce grupuri de sârbi lasă Serbia în statul românesc Nici unul, căci nu pot intra în socoteală cele

[28] Acest articol a fost publicat în ziarul „La Rommanie" (din Paris) la 13 martie 1919.

câteva mii de sârbi împrăştiaţi pe pământul românesc şi care nu ar putea fi redobândiţi de Serbia decât individualmente.

Pe de altă parte, care ar fi numărul românilor ce ar trăi sub dominaţia sârbească, dacă revendicările integrale ale sârbilor ar fi admise? Aproape şapte sute de mii, dintre care majoritatea trăiesc în masă compactă (260.000 în Câmpia Banatului, 300.000 până la 350.000 în regiunea Timocului, 100,000 în Macedonia sârbă).

Din contra, dacă aveţi în vedere revendicările integrale ale României, câţi români ar rămâne în statul sârbesc? Patru sute de mii sau aproape patru sute cinci zeci de mii.

Pe de altă parte, câţi sârbi ar cuprinde noua România, dacă Banatul în întregimea lui, ar fi unit cu România – 285.000 sârbi (în cifre rotunde) răzleţiţi, faţă de 400-450.000 de români care trăiesc în Serbia (şi dintre care 300 – 350.000 formează o masă compactă la frontiera română).

Toate discursurile nu vor putea dovedi nimic contra elocinţei acestor cifre, care probează, în mod strălucitor, spiritul de împăciuire — aş putea zice chiar spiritul de *sacrificiu* – al României.

În loc de a aprecia, cum trebuie, importantul sacrificiu al românilor şi moderaţia lor, sârbii au aerul de a considera acest sacrificiu şi această moderaţie drept semne de slăbiciune şi se simt, prin aceasta, încurajaţi a stărui în nedreptele lor revendicări.

Ei se-înşală amarnic.

Trebuie s-o spunem aceasta şi s-o repetăm amicilor noştri sârbi. Va veni un timp când se vor căi că au fost nedrepţi faţă de un popor amic, care a ştiut, în împrejurări grave, să le aducă mari servicii.

Intransigenţa sârbă va distruge amiciţia sârbo-română. Aceasta va fi o nenorocire pentru amândouă naţiunile, care au nevoie acum, mai mult ca niciodată, să păstreze legăturile lor de

amiciţie ce durează de atâtea veacuri, pentru a-şi putea asigura în mod reciproc un viitor liniştit şi înfloritor[29].

Din momentul în care România nu ar mai considera pe sârbi drept amici, ea nu va avea niciun motiv de a sacrifica – ce dureros sacrificiu! – pe românii din Timoc.

Dacă ar forța astfel pe români să ridice chestiunea Timocului, diriguitorii actuali ai Serbiei ar comite cea mai mare greşeală. Consecinţele ar fi foarte grave pentru ambele ţări.

Nu există oare la Belgrad nimeni, care să-şi dea seamă de aceasta?

1

[29] În cercurile aliate domneşte aceeaşi convingere despre necesitatea amiciţiei sârbo-române. Dl dr. **N. Lupu** spunea într-o conferinţă publicată sub titlul: *La Roumanie nouvelle et ses problemes vitaux*, Imprimerie Paul Dupont, Paris 1919) că dl Masaryk, Preşedintele Republicei Cehoslovace, îi zicea: „Pentru noi, este indiferent cum se va rezolva chestiunea Banatului. Lucrul esenţial însă este ca din soluţiunea ce se va da să rezulte pacea şi unirea între sârbi şi români". Acest scop nu a fost pierdut din vedere de nimeni dintre noi toţi cei ce ne-am ocupat de chestiunea aceasta, din partea românească. În ce mă priveşte, eu am fost unul dintre sprijinitorii ideii unei colaborări amicale a românilor nu numai cu sârbii, dar şi cu polonii şi cu cehoslovacii. Din anul 1917 am lucrat în această direcţie, luând contact cu comitetele naţionale ale acestor popoare. Afirmarea solemnă a acestei conlucrări s-a făcut, pentru prima dată, în congresul de la Roma din aprilie 1918 (Ia care am luat parte). Congresul, sigilând solidaritatea acestor popoare şi a poporului italian pentru doborârea Austro-Ungariei, a pus şi jaloanele unei conlucrări politice şi economice pentru viitor. Acţiunea în vederea acestei conlucrări s-a continuat apoi la Paris, sub auspiciile Comisiei parlamentare franceze pentru propaganda in străinătate.

Şovinismul sârbesc şi aliaţii[1)]

Serbia este copilul răsfăţat al Aliaţilor. Ca orice copil răsfăţat, ea a început, de câtva vreme, a face năzbâtii, şi se pare că Aliaţii au început a-şi da seama de aceasta.

După supărătoarele incidente care s-au produs în diferite porturi ale Adriaticii contra italienilor, se constată acum că, în regiunea Banatului, există raporturi încordate între autorităţile de ocupaţie franceză şi şefii armatei sârbe.[30]

Constatarea e făcută de către dl *Rivet* corespondentul ziarului „Le Temps" în Serbia („Declaraţiuni sârbe", în no. din 15 martie 1919), care constată, în acelaşi timp, că toată lumea se plânge de şovinismul militarilor sârbi[31].

Acesta e foarte natural, după ceea ce s-a întâmplat în Banat. Populaţia română din Banat primise pe sârbi ca pe nişte liberatori. Ea considera trupele sârbeşti drept reprezentanţi ai Aliaţilor, care veneau să-i aducă libertatea. În loc de aceasta, armatele sârbeşti i-au adus cele mai mari nenorociri şi cele mai mari nedreptăţi.

În dorinţa de a împiedica un conflict între cele două naţiuni, guvernul român s-a abţinut şi se abţine de a da publicităţii faptele rele comise de sârbi faţă de populaţia română din Banat. El s-a

[30] Acest articol a fost publicat în numărul din 20 martie 1919 al ziarului „La Roumanie" (de la Paris).

[31] Dl **Charles Rivet** nu este un simplu corespondent ocazional, ci a fost trimis anume să facă o cercetare în ţările iugoslave. El este un ziarist şi publicist de seamă, cunoscut mai ales prin valoroasa sa operă *Le dernier Romanof* (studiu asupra stării Rusiei în momentul Revoluţiei din 1917). El a publicat mai târziu corespondenţele din Serbia, la care ne referim noi, într-un volum intitulat**:** *En Yougoslavie* (Paris, Perrin et Cie, 1919). A se vedea în special cap. 7 (pag. 117 şi urm.), unde se discută şi chestiunea Banatului, în mod defavorabil românilor (pag. 131-132).

mulţumit probabil de a pune la curent cu aceasta pe aliaţi. Noi nu credem că această atitudine extrem de împăciuitoare este cea mai bună. Dar ne credem obligaţi de a ţine socoteală de dânsa şi nu vom insista deci asupra acestor fapte.

Dl Rivet explică cum s-au petrecut lucrurile din punct de vedere militar: „A fost**,** zice el**,** o perioadă de o adevărată încordare între români şi sârbi, tocmai din pricina atitudinii militarilor de la Belgrad. Armata sârbă formă aripa stângă a armatelor aliate, când acestea înaintau în Serbia, după ce învinseseră rezistenţa germano bulgară.

Pe când armata franceză de Orient avea să înlăture încă multe obstacole, sârbii se găseau într-o regiune unde nu se afla *niciun duşman. Ei profitară de aceasta pentru a grăbi înaintarea şi curând grosul armatei interaliată nu mai avea nici o ştire despre sârbi. Ajungând la Belgrad, armata aliată află cu mirare că trupele sârbe, părăsind stânga trupelor Antantei, au luat-o spre dreapta pentru a se duce să ocupe Banatul, fără a prevesti pe comandantul-şef”.*

Ştiind că „Antanta” recunoscuse României dreptul asupra Banatului întreg, sârbii, care râvnesc la partea cea mai bogată a acestei provincii, au voit să pună pe Aliaţi înaintea unui fapt îndeplinit. Ei au încercat de a impune cu forţa stăpânirea lor asupra Banatului şi nu au pregetat de a lua măsurile cele mai violente contra populaţiei care era împotriva dominaţiei sârbeşti.

Comandamentul forţelor aliate din Orient, ca măsură de precauţie, avusese intenţia — ne spune dl Rivet — „de a nu lăsa să pătrundă în Banat decât trupe franceze”.

Sârbii, aflând de aceste intenţii, s-au grăbit de a se asigura contra acestor intenţii, ocupând în grabă mare Banatul, fără să înştiinţeze pe comandantul-şef.

Pentru a evita un conflict, o divizie franceză a fost intercalată între trupele sârbe şi armată română, la începutul lui februarie (1919).

Sârbii, deşi vinovaţi, s-au arătat nemulţumiţi de această simplă măsură de prudenţă, care nu aducea, de altfel, restabilirea unei situaţiuni echitabile pentru români.

Constatând aceste fapte, dl Rivet conchide*: "Militarii sârbi ne-au scos vinovaţi pe noi de propria lor vină, şovinismul lor, de care toată lumea se plânge, vede un suspect sau un duşman în toţi aceia care nu-şi însuşesc acest şovinism. Raporturile încordate între autorităţile de ocupaţie franceză şi şefii armatei sârbeşti nu au altă origine".*

Pentru a înţelege mai bine ceea ce s-a petrecut în Banat, trebuie să citim declaraţiile făcute dlui Rivet de către dl Protici, primul ministru al Regatului sârbo-croato-slovean.

Trebuie să remarcăm, de altfel, că, pentru a evita orice neînţelegere, dl Rivet a cerut dlui Protici „să binevoiască a-i defini în scris vederile guvernului din Belgrad". Dl Protici a primit acesta şi a remis dlui Rivet o declaraţie scrisă.

Ei bine, în această declaraţie scrisă, care defineşte vederile guvernului iugoslav, citim *„că este de interes comun ca elementele străine, ce trăiesc la marginile teritoriului nostru naţional şi in apropierea acestor margini"*, — adică *în* provinciile revendicate de iugoslavi: Banat, Batchka, Baranya, Slovenia, Carinthia, Istria, Dalmaţia etc- „*să fie trimise pe teritoriile lor* naţionale".

Într-un interviu publicat în marele ziar englez „Times" din 7 februarie 1919, dl Protici spunea că aceste populaţii străine trebuie să fie **forţate** a părăsi „teritoriul naţional iugoslav". El adăuga că a ajuns la această idee *după matură* gândire.

Vedem că acum confirmă în scris aceeaşi teorie. El nu mai întrebuinţează cuvântul *„a* forţa" dar sensul este acelaşi. El nici nu se-ntreabă ce se va întâmpla, dacă aceste populaţii ar refuza de a părăsi pământurile lor şi căminele lor. Guvernul democrat iugoslav nu admite această alternativă.

Deci acest guvern — partizan convins al plebiscitului şi al dreptului fiecărui popor de a dispune de soarta lui – *vrea să gonească* din „teritoriul naţional iugoslav” un milion şi jumătate din italieni, români, albanezi, unguri, germani ,— fiinţe inferioare, care nu pot să aibă aceleaşi drepturi ca şi iugoslavii.

Acesta este sistemul pe care germanii voiau să-i aplice — pe o scară mai întinsă (germanului îi place „kolossalul”) la răsăritul şi la apusul graniţelor Germaniei din 1914, pe toată întinderea pretinsului său „teritoriu istoric”.

Această teorie şovinistă sârbă merită toată atenţia Aliaţilor.

Oare, pentru a permite Iugoslaviei de a aplica teoriile germane, bazate pe supremaţia forţei, Aliaţii au sacrificat milioane de oameni, ajutând Serbia să se ridice şi să formeze un stat mare?

Georges G. MIRONESCO

Professeur à la Faculté de Droit de l'Université de Bucarest
Ancien Député et Ancien Sénateur au Parlement Roumain

LE
PROBLÈME DU BANAT

(AVEC UNE CARTE EN COULEUR HORS TEXTE)

PARIS
ÉDITIONS ERNEST LEROUX
28, RUE BONAPARTE (VIe)
1919

LE

PROBLÈME DU BANAT

DU MÊME AUTEUR :

1. **Les choses qu'on peut léguer** (en roumain).
Bucarest, 1894.

2. **Sur l'histoire du Droit privé romain** (en roumain).
Bucarest, 1896.

3. **Traité du Casier judiciaire.**
Paris, Giard et Brière, 1899.

4. **Analyse du nouveau code de Procédure civile** (en roumain).
Bucarest, 1900; seconde éd. 1904.

5. **Les lacunes du nouveau code de Procédure civile** (en roumain).
Bucarest, 1901.

6. **La notion du Droit** (en roumain).
Bucarest, 1912.

7. **Etudes juridiques** (en roumain).
Bucarest, 1912.

8. **La Roumanie et la Guerre Européenne** (en roumain).
Bucarest, 1915.

Georges G. MIRONESCO

Professeur à la Faculté de Droit de l'Université de Bucarest
Ancien Député et Ancien Sénateur au Parlement Roumain

LE
PROBLÈME DU BANAT

(AVEC UNE CARTE EN COULEUR HORS TEXTE)

PARIS
ÉDITIONS ERNEST LEROUX
28, RUE BONAPARTE (VIe)
1919

PRÉFACE

Nous allons examiner, dans les pages suivantes, le problème du Banat, tel qu'il se présente devant la Conférence de la paix.

Dans un premier chapitre, nous exposons les éléments du problème.

Dans les deux chapitres suivants, nous examinons les deux solutions proposées.

Le quatrième chapitre résume les résultats auxquels nous sommes arrivés.

Nous avons ajouté un Appendice, *où nous reproduisons deux articles que nous avons dernièrement publiés sur des sujets en relation avec le problème du Banat.*

Nous donnons enfin, hors texte, une carte ethnographique en couleur.

G. G. M.

Paris, le 22 janvier 1919.

entourée de trois côtés par de grands cours d'eau : le Danube, la Theiss (la Tissa) et le Marosh (le Muresh). Sur le quatrième côté une chaîne de montagnes — un rameau des Karpathes — forme sa frontière.

Le Banat est un carré irrégulier, ayant une superficie de 28.523 kilomètres carrés.

Au point de vue administratif, cette province est actuellement divisée en trois départements — appelés *comitats*, — qui sont subdivisés chacun en plusieurs arrondissements.

Les départements partagent la province en trois sections longitudinales inégales, parallèles à la Theiss (Tissa) et à la chaîne de montagnes. Ce sont : le département de *Torontal*, qui longe la Theiss (Tissa) et a une superficie de 10.016 kilomètres carrés ; le département de *Caras-Severin* (Krassó-Soreny), qui longe les montagnes et a une superficie de 11.047 kilomètres carrés et le département de *Temes* au milieu des deux autres avec une superficie de 7.433 kilomètres carrés.

*
* *

Le chiffre total des habitants du Banat était, en 1910, d'après la statistique officielle hongroise, de 1.582.133, dont 466.147 dans le département de Caras-Severin, 500.835 dans le

département de Temes et 615.151 dans le département de Torontal.

La même statistique constatait que, d'après la langue maternelle (1), il y avait, dans le Banat, 592.049 Roumains, 387.545 Allemands, 284.329 Serbes, 242.152 Hongrois (Magyars) et 76.058 habitants d'autres nationalités.

Nous sommes obligés de nous rapporter aux statistiques officielles hongroises, parce que ce sont les seules statistiques officielles pour la région. Mais il est avéré que ces statistiques sont arrangées au détriment des nationalités non-magyares. Le nombre des Roumains surtout y est considérablement diminué, parce que l'élément roumain, compact, nombreux et attiré par un état voisin florissant, présentait pour la Hongrie le plus grand danger.

D'ailleurs, la statistique religieuse hongroise met elle-même, partiellement, en évidence, la « déformation » de la statistique faite d'après la langue maternelle.

Tous les publicistes et savants étrangers qui se sont occupés de la question l'ont constaté (2).

(1) La statistique hongroise désigne par *langue maternelle* la langue nationale de l'individu.

(2) Voyez par exemple : Arthur Chervin, *L'Autriche et la Hongrie de demain* (Paris, 1915), p. 7 ; Seton Watson, *Roumania and the great War* (London, 1915), p. 76.

C'est pour cela qu'on a l'habitude de rectifier les chiffres de la statistique des langues maternelles par les chiffres de la statistique religieuse, pour se rapprocher de la réalité.

En faisant cette rectification, nous constatons que le nombre total des Roumains du Banat, résultant des statistiques magyares, est de 615.336.

Le véritable nombre des Roumains est, en réalité, supérieur de beaucoup à ce chiffre en partie rectifié.

La population aborigène du Banat est la population roumaine, formée par la fusion des Romains et des Daces, — la Dacie, dont faisait partie le Banat, ayant été conquise par les Romains au commencement du second siècle de l'ère chrétienne.

Le Banat subit, après d'autres invasions, celle des Magyars au IXe siècle. Mais c'est seulement au XIe siècle que les Magyars s'établissent plus nombreux dans le pays. Cette province est tombée alors sous la suzeraineté des rois de Hongrie, en gardant toutefois une autonomie complète.

Au milieu du XVIe siècle, les Turcs ont conquis le Banat et l'ont gardé plus d'un siècle et demi (1).

(1) Vers la fin du XVe siècle et au XVIe siècle, sous la poussée des Turcs, qui avaient envahi et ensuite ont conquis la Serbie, des immigrations serbes eurent lieu

LE PROBLÈME DU BANAT

I

Le Banat

On a pris l'habitude de désigner sous le nom de *Banat* une des provinces roumaines qui étaient sous la domination hongroise : *la Temisiana* ou *Temisoara*.

Le mot *Banat* dérive du mot *ban*, qui signifie chef ou seigneur. Ce titre correspond au titre français de *marquis*. Donc *Banat* signifie simplement : *marquisat*.

Comme la *Temisiana* formait un marquisat, les Magyars l'appelaient *le Banat de Temesvar*, d'où par abréviation on a dit simplement *Banat*.

Cette province, qui a longtemps formé une unité politique, constitue une unité géographique bien définie, séparée des provinces et pays environnants par des frontières naturelles. Elle est

Au commencement du XVIIIe siècle, l'Autriche, chassant les Turcs, annexa cette province. Elle l'a colonisée, en y faisant venir des Allemands et des Serbes et aussi quelques groupes de Lorrains et de Tchéco-Slovaques.

En 1867, par suite d'un compromis conclu entre l'Autriche et la Hongrie, le Banat passa sous la domination hongroise. La Hongrie a commencé, en 1872, une colonisation systématique du Banat avec des Magyars.

*
* *

Actuellement la situation du Banat est celle-ci: Pour les Roumains, le Banat fait déjà partie de la Roumanie. — Les Roumains de Transylvanie, du Banat, de la Crishane et du Maramuresh, après s'être séparés de la Hongrie, ont constitué un État indépendant.

Une assemblée générale de cent mille Rou-

dans le Banat. Mais, de cette population serbe, dont on ne saurait, d'ailleurs, déterminer exactement l'importance, il ne restait rien ou presque rien au commencement du XVIIIe siècle. Une bonne partie avait repassé le Danube et était retournée en Serbie, le reste avait en partie émigré vers le centre de la Hongrie et en partie avait péri au cours des guerres qui bouleversèrent cette région surtout pendant le XVIIe siècle.

mains, qui eut lieu à Alba-Julia (en Transylvanie) le 1er décembre 1918, a institué un conseil de 200 membres qui fait fonction de Constituante du nouvel état. Elle a nommé aussi un gouvernement qui a assumé le pouvoir souverain sur toutes les provinces roumaines qui ont fait partie de la Hongrie.

Le Gouvernement du nouvel état, d'accord avec la Constituante et s'appuyant sur une décision de l'Assemblée générale d'Alba-Julia, a proclamé l'union du nouvel Etat roumain avec la Roumanie. Le Banat est donc officiellement uni avec la Roumanie.

Mais les troupes serbes ont pénétré dans le Banat, ont occupé la partie occidentale du pays et ont empêché par la force le rattachement de cette partie du Banat au nouvel Etat Transylvain (1). Les Serbes prétendent avoir des droits dans le Banat. Ils détiennent encore maintenant

(1) Les Serbes ont empêché aussi par la force les 200 délégués roumains du département de Torontal de participer à l'Assemblée générale roumaine d'Alba-Julia. Voyez notre article « *Roumains et Serbes* » publié par « *la Roumanie* » du 26 décembre 1918 et reproduit plus loin dans *l'appendice*. Pour répondre à cet acte de violence, l'Assemblée d'Alba-Julia a affirmé solennellement, dans une motion spéciale, le droit des Roumains sur le Banat entier.

(janvier 1919) la partie occidentale de cette province jusqu'à la voie ferrée Arad-Temisoara (Temesvar)-Verschetz, malgré la protestation des Roumains et bien que, par le traité d'alliance, conclu en 1916 avec la Roumanie, les Puissances de l'Entente aient reconnu que le Banat est une province roumaine et qu'il doit être, en son intégralité, uni à la Roumanie.

*
* *

On voit donc en quoi consiste *le problème du Banat* : c'est une contestation entre les Roumains et les Serbes au sujet du droit de leurs nations sur cette province.

Nous allons examiner cette controverse.

Notice Bibliographique

On n'a pas publié jusqu'à présent une monographie spéciale sur cette question. Mais elle a été souvent discutée dans la presse. Parmi les derniers articles publiés sur cette question, nous pouvons signaler, dans l'ordre de leur apparition, les suivants : Notre article, *la question du Banat*, publié par *la Roumanie* du 14 novembre 1918 ; une lettre de M. Emile Moreau, publiée sous le titre : *La question du Banat*, dans *le Temps* du 12 décembre 1918 ; la réponse faite à cette lettre par M. G.

Yakchitch, sous le titre : *le Banat*, dans *le Temps* du 19 décembre 1918; la réplique de M. Trajan Lalesco, publiée, sous le titre : *La question du Banat*, par *la Roumanie* du 26 décembre 1918; notre article publié dans le même numéro de *la Roumanie*, sous le titre *Roumains et Serbes* (et reproduit plus loin dans l'*Appendice*); la réplique faite toujours à M. Jakchitch par M. D. Draghicesco dans le journal *le Rappel* du 1er janvier 1919 sous le titre : *Le Banat de Temesvar;* et notre article *L'occupation du Banat* publié dans *la Roumanie* du 2 janvier 1919. — M. Lalesco cite l'ouvrage de l'abbé J. Griselini, important surtout parce qu'il date du dix-huitième siècle. Cet ouvrage, publié en italien à Milan (1780) sous le titre *Lettere odeporiche*, etc., a été traduit en allemand et publié à Vienne (Autriche) sous le titre : *Versuch einer politischen Geschichte des Temesvären Banaten.* Il se trouve à la Bibliothèque nationale (à Paris). — Au moment de mettre en page la présente brochure, *la Roumanie* du 23 janvier 1919 annonce l'apparition d'un ouvrage de M. Sévère Bocou (originaire du Banat), sous le titre : *La question du Banat.* Nous regrettons de n'avoir pu prendre connaissance de cette étude (qui d'ailleurs ne se trouve pas encore en librairie). Voir dans le même numéro de *la Roumanie* l'article de M. G. Murnu : *le problème serbo-roumain.*

Les différents documents sur le Banat nous sont fournis surtout par les ouvrages généraux sur l'Autriche-Hongrie ou sur la Hongrie, et par les publications statistiques officielles de l'Autriche et de la Hongrie.

Comme ouvrage spécial, nous pouvons signaler, en dehors de l'œuvre de l'abbé Griselini indiquée plus haut, l'étude du Révérend Père Georges Popovici : *Histoire des Roumains du Banat* (en roumain).

II

Les Revendications des Serbes dans le Banat

Les revendications des Serbes dans le Banat sont plutôt de date récente.

Les revendications nationales de la Serbie ont surtout porté du côté de la Macédoine.

Elle a affirmé aussi ses droits sur la Bosnie et l'Herzégovine.

Quelques patriotes serbes envisageaient également une union éventuelle avec les autres slaves du sud.

Mais, jusque dans les dernières années, la Serbie n'avait point prétendu que le Banat ou une partie du Banat devait lui revenir.

Ces prétentions se sont accentuées surtout au cours de la guerre.

Par l'affirmation de ces revendications, un litige surgissait entre les Serbes et les Roumains, qui ont toujours été amis dans le passé.

Du côté roumain, on a cru que les Serbes finiraient par renoncer à ces prétentions, en raison de leur peu de fondement et en raison aussi du sacrifice important que les Roumains font en faveur des Serbes dans la région du Timok, où trois cent mille Roumains vivent en masse compacte (1).

Comptant sur l'amitié serbo-roumaine et sur ce sacrifice amical consenti par les Roumains en faveur des Serbes, on ne s'est pas beaucoup préoccupé, du cô roumain, des prétentions serbes dans le Banat.

C'est pour cela qu'aucune propagande sérieuse n'a été faite à l'étranger pour mettre en évidence le droit des Roumains sur le Banat et le mal fondé des prétentions serbes.

Les Serbes ont profité de cette abstention

(1) Le chiffre le plus élevé reconnu par les statistiques officielles serbes est de 159.510 (statistique de 1895). Mais, malheureusement, ces statistiques sont *arrangées* au détriment de l'élément roumain, d'après le système magyar. Voyez notre article « *Les Roumains du Timok* » publié par *la Roumanie* du 16 janvier 1916 et reproduit plus loin dans l'*appendice*.

des Roumains, pour faire une intense propagande en faveur de leurs prétentions.

*
* *

Cette propagande serbe, non combattue par les Roumains, a fini par donner à beaucoup de gens de bonne foi l'impression que les Serbes ont des droits sérieux sur une partie du Banat.

Et pourtant il suffit d'analyser sommairement les revendications serbes à la lumière des grands principes de liberté et de justice qui doivent servir de base à la paix prochaine, pour constater que les prétentions serbes sur le Banat ne sont pas fondées.

En effet, le principe fondamental qui doit servir à résoudre les questions territoriales est, naturellement, le principe de la liberté intégrale des peuples. Pour être intégralement libre, tout peuple doit être maître du territoire qu'il habite en majorité.

Les prétentions territoriales des Serbes dans le Banat se fondent-elles sur ce principe de liberté et de justice?

Nullement. *Les Serbes ne sont pas en majorité sur le territoire qu'ils revendiquent dans le Banat.*

Il est facile de le prouver à l'aide des statistiques officielles magyares.

Voici ce qui résulte de ces statistiques :

Si l'on considère le Banat en son entier, les Serbes représentent 18 0/0 de la population (284.000 Serbes sur une population totale de 1.582.000 habitants).

Comme la proportion leur est beaucoup trop défavorable, les propagandistes serbes ont découvert que le Banat ne constitue pas une unité géographique, parce qu'il est en partie plat et en partie montagneux. Ils en ont conclu que le Banat doit être divisé politiquement en deux régions : la plaine et la montagne. La plaine est serbe, disent-ils, tandis que la montagne est roumaine.

L'exactitude de l'affirmation que la partie montagneuse du Banat est essentiellement roumaine ne fait pas de doute : dans cette partie, plus de 72 0/0 de la population est roumaine, tandis que seulement 3 0/0 est serbe (336.000 Roumains et 14.000 Serbes sur une population totale de 466.000 habitants).

Mais l'affirmation des propagandistes serbes que la plaine du Banat est serbe, n'est pas exacte.

En effet, dans cette région du Banat (formée

des deux comitats : Torontal et Temes), seulement 22 0/0 de la population est serbe (269.000 Serbes sur une population totale de 1.105.000 habitants pour cette région).

Les Serbes modérés ont compris qu'il est ridicule de prétendre qu'un territoire doit appartenir à une nationalité qui ne représente pas même le quart de la population du territoire en question.

Ils ont réduit alors leurs prétentions au Comitat de Torontal.

Dans ce comitat les Serbes sont, en effet, plus nombreux. Cependant ils ne forment pas ici non plus la majorité de la population. Ils y représentent seulement 32,4 0/0 (presque le tiers) de la population (199.000 Serbes sur un total de 615.000 habitants).

Mais allons plus loin. Examinons la nationalité des habitants du Banat par arrondissement.

Il est inutile de le faire — les Serbes en conviendront — pour les arrondissements du Comitat de Krasso-Söreny (Caras-Severin), où les Roumains représentent plus de 72 0/0 de la population et les Serbes seulement 3 0/0.

Quant aux deux autres Comitats — Temes et Torontal — voici la situation :

Sur les 11 (onze) arrondissements du Comitat

de Temes, les Serbes ne sont en majorité que dans un seul arrondissement : l'arrondissement de Fehertemplom, où ils représentent 57 0/0 de la population.

Sur les 14 (quatorze) arrondissements du Comitat de Torontal — celui où les Serbes se prétendent indiscutablement maîtres — ils ne sont en majorité que dans 2 (deux) arrondissements, à savoir : l'arrondissement Török-Becse, où les Serbes représentent 68 0/0 de la population et l'arrondissement Antalfalva, où ils forment 52 0/0 de la population.

Ainsi, somme toute, les Serbes ne sont en majorité que dans trois arrondissements. Et même ces arrondissements ne font pas corps, mais sont distants l'un de l'autre, de sorte que ces trois petits groupes forment des îlots clairsemés.

Quoi qu'on fasse donc, l'on ne saurait constater dans une région de quelque étendue du Banat une majorité serbe qui puisse donner aux Serbes le droit de la revendiquer.

***

Cependant on va objecter : il est vrai que les Serbes ne sont en majorité dans aucune région

du Banat et ne peuvent revendiquer aucune partie de cette province si l'on applique rigoureusement le principe ethnique, qui est, sous une autre forme, le principe de la liberté des peuples. Mais le mélange des races dans le Banat ne permet pas l'application rigoureuse de ce principe. Il faut le tempérer à l'aide d'autres principes.

Alors il ne s'agit pas d'un droit incontesté des Serbes sur une partie quelconque du Banat. Mais il s'agit d'un compromis en faveur des Serbes.

Examinons aussi cet aspect de la question.

Quels sont les principes secondaires auxquels nous devrons avoir recours ? Dans quel ordre de priorité faut-il les appliquer ?

A ce sujet, les Serbes invoquent surtout la nécessité stratégique. Ils parlent un peu timidement de leurs droits historiques et ils s'élèvent contre les considérations basées sur la fatalité géographique.

*
* *

L'argument militaire des Serbes est celui-ci : il y a une « évidente nécessité d'avoir une couverture pour Belgrade et pour la vallée de la Morava ». Il faut donc s'établir au delà du

Danube pour défendre la capitale de la Serbie et sa principale artère de communications.

Cet argument, qui n'a jamais eu grande force, a perdu, après la guerre qui vient de finir, toute valeur.

Il y a pour cela deux raisons principales.

D'abord, les progrès inouïs accomplis pendant cette guerre par l'artillerie et par l'aviation et les moyens gigantesques qui peuvent être mis en œuvre dans une attaque brusquée enlèvent toute valeur défensive à une armée, campée sur une étroite bande de terrain ayant derrière elle deux grands cours d'eau.

Une seconde raison qui annule l'argument militaire est celle-ci : cet argument est en contradiction avec le but de paix solennellement proclamé : celui d'établir une organisation internationale destinée à empêcher les guerres futures. Nécessité stratégique et Société des Nations jurent ensemble.

*
* *

Pour ce qui est du droit historique, j'ai déjà dit que les Serbes en parlent timidement. Et pour cause. Ils sont obligés de reconnaître que les Serbes sont des colons dans le Banat et que

la population indigène est la population roumaine.

Quant aux vicissitudes historiques, une seule est, en apparence, en leur faveur : la constitution, en 1849, d'un duché serbe (*Voïvodine*) qui comprenait aussi le Banat. Mais ce duché éphémère — il a duré tout juste onze ans — n'avait que l'enseigne serbe. Il a été organisé par l'Autriche et dépendait d'elle. Les gouverneurs civils et militaires étaient des Allemands, la langue officielle du duché était la langue allemande, etc.

On comprend bien pourquoi les Serbes sont un peu gênés de se prévaloir de cette organisation allemande, pour étayer leurs revendications sur le Banat.

En réalité, si quelqu'un pouvait s'en prévaloir, ce ne sont pas les Serbes mais les Allemands, qui, d'ailleurs, sont plus nombreux que les Serbes dans le Banat.

*
* *

Nous arrivons ainsi à ce qu'on appelle la fatalité géographique.

Les Serbes du Banat sont séparés de leurs frères par deux grands cours d'eau : le Danube et la Theiss (Tissa) et sont englobés dans une province, dont les limites sont vraiment marquées

par la nature. En effet, le Banat est un rare exemple d'un pays ayant des frontières naturelles : de trois côtés, il est entouré par trois grands cours d'eau — le Danube, la Theiss et le Marosh ; du quatrième côté, la frontière est formée par les montagnes de Transylvanie.

Doit-on partager cette province entre plusieurs États différents?

Oui, si des nations différentes avaient des droits incontestables sur des régions déterminées de cette province. Le principe de l'unité géographique devrait alors céder devant le principe fondamental de la liberté des peuples.

Mais telle n'est pas la situation dans le Banat.

Nous avons vu, quant aux Serbes, qu'ils n'ont la majorité absolue dans aucune région du Banat.

Il est évident que si l'on cherchait à appliquer le principe des nationalités pour chaque habitant séparément, il y aurait beaucoup de lopins de terre clairsemés, surtout dans le Torontal, qui devraient être attribués à la Serbie.

Mais, comme un tel morcellement absurde n'est pas admissible, il faut bien se plier à la fatalité géographique.

Les Serbes n'ont qu'à proposer une division territoriale du Banat qui puisse justifier leurs

prétentions, sans violer le grand principe de la liberté des peuples.

Ils n'y parviendront jamais.

*
* *

Alors, que doit-on faire?

Pour faire une concession aux Serbes faut-il violer tous les principes sur lesquels va se fonder la paix?

Est-ce admissible?

Est-il même raisonnable que les Serbes demandent aux Alliés une telle injustice?

Car, en définitive, ce qui est une faveur pour l'un est une injustice pour l'autre.

En face des prétentions mal fondées des Serbes, il y a le droit incontestable des Roumains sur le Banat.

Pour rendre justice aux Roumains, il ne faut pas violer les principes qui formeront la base de la paix. Il suffit de les appliquer.

*
* *

Lorsqu'on constate ces choses et lorsqu'on se rappelle le sacrifice fait par les Roumains en faveur des Serbes dans la vieille Serbie, on ne parvient pas à comprendre l'insistance des Serbes

de chercher à s'imposer dans le Banat, foulant aux pieds l'amitié serbo-roumaine.

Combien juste est l'observation récente de M. Adrien Veber (*La France libre* du 29 décembre 1918) : « Un autre secret de polichinelle, c'est que la Serbie n'est pas gentille avec la Roumanie et que l'Entente hésite à rappeler à la Serbie que pourtant la guerre est née d'elle et que la Roumanie a été une nation belligérante et qu'elle se sacrifia à la cause commune et fut martyre... (1) »

(1) Nous ne voulons pas aborder ici la question de l'effort accompli et des pertes subies par la Roumanie dans la guerre. Nous en avons parlé dernièrement — d'une manière très sommaire, d'ailleurs — dans notre article *Les titres de la Roumanie*, publié par *Le Rappel* du 20 janvier 1919 et reproduit en partie par *La France* du 21 janvier. — La Roumanie n'a pas été attaquée. La coalition ennemie la ménageait et a sollicité son concours. La Roumanie a refusé de se joindre aux ennemis de l'Entente et s'est rangée du côté des alliés. Elle a attaqué la coalition ennemie, en mettant au service de la cause commune toutes ses forces et toutes ses ressources et en risquant sa propre existence. Epuisée par un effort au-dessus de ses forces, isolée complètement des alliés d'Occident, trahie par l'allié voisin, ayant son armée noyée dans une armée russe trois fois plus nombreuse qui fraternisait avec l'ennemi et menaçait les Roumains, dévastée, pillée, martyrisée par les ennemis d'un côté et par l'ancien allié d'un autre côté, la Rou-

manie a capitulé. Aucun autre pays n'a été dans une situation tellement effroyable. M. A. Gauvain a remarqué avec raison que la Roumanie « *n'avait point, comme la Serbie, la ressource d'un exode par la mer* » (dans le *Journal des Débats* du 8 octohre 1918). La Roumanie n'a pas eu, comme la Serbie, l'avantage de pouvoir garder le contact avec les alliés. Au contraire, elle en a été complètement isolée. Les alliés n'ont pu la secourir. L'endurance de la Roumanie (qui a empêché longtemps l'effondrement du front russe à une époque où il aurait été un désastre pour les alliés), sa confiance au milieu de ces misères sans nom, sa lutte contre l'anarchie bolcheviste, ses énormes sacrifices — huit cent mille morts (donc un habitant sur neuf a péri) — ajoutent de nouveaux titres à la bravoure de ses soldats et aux services rendus par ses campagnes de 1916 et 1917.

III

Le droit des Roumains sur le Banat

Nous avons démontré dans le précédent chapitre que les prétentions serbes sur le Banat doivent être écartées. Par cela même, le droit des Roumains sur cette province se trouve confirmé.

En effet, le litige est entre les Roumains et les Serbes. Les autres nations, représentées dans le Banat par des minorités d'une certaine importance — les Allemands et les Magyars — ne disputent pas, en fait, aux Roumains cette province.

Mais, pour mettre mieux en évidence la légitimité des revendications roumaines, examinons le droit des Roumains sur le Banat d'après la méthode employée plus haut pour l'examen des prétentions serbes.

*
* *

Le point de départ doit être toujours le principe fondamental pour la sauvegarde duquel les alliés ont combattu et qui doit former une des bases du traité de paix : la liberté des peuples.

Cette liberté implique pour chaque peuple le droit d'être maître sur son territoire, c'est-à-dire sur le territoire dont il forme la majorité de la population (1).

Nous avons vu que les Roumains ont la majorité de la population — et une majorité écrasante — dans le département de Caras-Severin : 72 0/0 de la population, d'après la statistique des langues parlées, 73 0/0 d'après la statistique religieuse et, en réalité, plus de 80 0/0.

Les Roumains ont aussi la majorité absolue dans la moitié du département de Temes.

Ils ont ainsi la majorité absolue sur un territoire de presque 15.000 kilomètres carrés, ce qui représente plus de la moitié du Banat.

(1) C'est dire qu'un territoire doit appartenir à la nationalité qui constitue la majorité de sa population. C'est, sous une autre forme, le principe des nationalités, qui est une conséquence ou un aspect du principe de la liberté des peuples. Voyez notre acticle « *L'heure de la Justice* » publié par le Journal « *La Roumanie* » (de Paris) le 19 décembre 1918.

Pour cette moitié du Banat personne ne saurait contester le droit des Roumains.

Dans l'autre moitié de cette province, les Roumains sont représentés par une minorité assez importante; mais aucun autre peuple n'y est en majorité. Il y a, en réalité, dans cette partie du pays un mélange de races, la majorité relative appartenant aux Allemands.

Le gouvernement autrichien a poursuivi au XVIIIe siècle, dans cette partie du Banat — qui était la plus fertile — une importante politique de colonisation en y amenant des Allemands, des Serbes (1), des Tchéco-Slovaques, et même des Français (des Lorrains).

Il voulait affaiblir l'élément aborigène roumain et assurer la domination autrichienne par l'antagonisme des races. C'était là une application de sa devise : *divide et impera.*

Plus tard, au XIXe siècle, après 1872, le gouvernement hongrois, pour magyariser le pays, a commencé sa colonisation avec des Magyars.

Aucun de ces éléments étrangers n'habite, en masse compacte, une région d'une étendue telle

(1) Sous la poussée des Turcs, qui avaient conquis la Serbie, il y avait eu des immigrations serbes auparavant; mais voyez ce que nous avons dit plus haut à ce sujet, page 10, en note.

qu'elle puisse former l'objet d'une revendication nationale pour les nations colonisatrices.

Les agglomérations créées par les colonisations successives sont des ilôts clairsemés, parmi lesquels l'élément indigène roumain a persisté partout comme une trame, qui maintient l'unité ethnique du pays.

Nous ajoutons à cette brochure une carte ethnographique du Banat, tracée d'après une carte *hongroise et faite sur la base des statistiques officielles hongroises*. On y peut voir le mélange extraordinaire de races qui existe dans la partie occidentale du Banat. Les plus nombreux y sont les Allemands, non pas les Serbes.

S'il s'agissait d'appliquer rigoureusement dans cette partie du pays le principe des nationalités, on tomberait dans l'absurde, car il faudrait créer sur ces quinze mille kilomètres carrés une quantité de petits Etats.

*
* *

Dans l'impossibilité d'appliquer ici le principe fondamental qui doit nous servir de base, que faut-il faire?

On est forcé d'avoir recours à des principes secondaires.

Le droit historique ou plutôt la réparation des

injustices du passé, la fatalité géographique ou le principe des frontières naturelles, l'intérêt de prévenir les guerres futures en empêchant les frictions entre deux nations, les nécessités économiques du pays, la réciprocité de sacrifice entre deux nations sont les principaux principes secondaires qu'on peut appliquer.

Tous ces principes viennent à l'appui du droit des Roumains sur le Banat.

C'est pour cela que nous avons dit dans le chapitre précédent, que pour satisfaire les prétentions des Serbes il faut violer tous les principes qui doivent servir de base à la paix prochaine, tandis que, pour réaliser le droit des Roumains, il suffit d'appliquer ces principes.

*
* *

En ce qui concerne le droit historique, il nous suffira de rappeler que la population roumaine est — personne ne le conteste — la population aborigène du pays et que ce pays a constitué pendant longtemps un Etat indépendant sous un chef roumain.

Les vicissitudes historiques qui ont amené finalement cette province sous l'oppression magyare, l'accumulation des injustices contre la

population indigène du pays, toutes les colonisations successives, entreprises pour dénationaliser et supplanter l'élément aborigène, n'ont pu faire perdre à celui-ci ses droits. Ils doivent renaître aujourd'hui quand il s'agit de réparer les injustices qui tourmentent les nations et d'établir un nouveau statut mondial bâti sur la justice.

*
* *

Le second principe énuméré plus haut est le principe des frontières naturelles ou la fatalité géographique.

Nous en avons parlé dans le chapitre précédent. Nous avons montré qu'à ce point de vue le Banat est un exemple caractéristique, ses limites étant vraiment fixées par la nature.

La fatalité géographique s'opposant au partage du Banat entre deux ou plusieurs Etats, il est naturel que cette province doit appartenir à l'unique nation qui a la majorité de la population dans la moitié du pays, qui n'est absente d'aucun recoin de cette province et qui constitue la population aborigène du pays.

Les Roumains du Banat oriental, qui sont le prolongement des Roumains de Transylvanie et de Roumanie, ne sont séparés par rien de la

minorité roumaine qui habite le Banat occidental.

Au contraire la minorité serbe, formée par des colonisations successives et dont seulement des groupes clairsemés habitent des contrées du Banat occidental, est séparée de la Serbie par le Danube et la Theiss (Tissa).

Les frontières naturelles sont un gage de paix. Elles ont une plus grande valeur que les fortifications. Non seulement elles servent de défenses en cas de guerre; mais elles préviennent les guerres, en évitant les conflits.

*
* *

Ceci nous amène à un troisième principe qui doit être pris en considération.

Le cortège d'épouvantables souffrances amenées par la guerre, qui vient de finir, a imposé au monde civilisé le devoir d'empêcher le retour d'un pareil fléau. Le traité de paix doit donc s'appliquer à écarter toute source de futur conflit.

Or, si l'on faisait pénétrer les Serbes dans le Banat et si l'on mettait ainsi en présence — sans être séparées par aucune frontière naturelle — deux nations qui ont toujours été amies, mais

qui ne sont pas d'accord justement au sujet de leurs droits sur cette province, — on offrirait par cela un terrain propice à l'expansion et à l'infiltration réciproque des Serbes et des Roumains et l'on créerait ainsi des occasions de conflit.

Par conséquent au lieu de prendre des mesures pour éviter les guerres, dans l'intérêt général de l'Humanité, on ferait justement le contraire : on préparerait une guerre future.

Un intérêt suprême réclame donc ici — plus qu'ailleurs peut-être — qu'on laisse entre les Serbes et les Roumains la frontière naturelle du Danube.

*
* *

Le quatrième principe énoncé plus haut est celui de la nécessité économique.

Les principales richesses du Banat oriental, ainsi que de la Transylvanie, sont les minerais (surtout fer et houille) et les forêts.

Pour que l'exploitation de ces produits lourds soit avantageuse, il faut qu'ils puissent être transportés par voie d'eau. Ils doivent être transportés — comme jusqu'à présent — par le Muresh (Marosh) ou par les canaux du Banat vers la Tissa (Theiss) et le Danube. D'autres

canaux doivent encore être creusés pour permettre une intense exploitation de ces richesses.

Or, si l'on partageait le Banat entre la Serbie et la Roumanie, cette dernière serait privée de ces moyens de transport par voie d'eau et mise dans l'impossibilité d'exploiter les richesses de la partie du Banat qu'on lui laisserait, ainsi que les richesses de la Transylvanie. Les conséquences en seraient déplorables au point de vue économique pour la Transylvanie et le Banat oriental.

*
* *

Un autre principe qui de tout temps a été considéré comme base de la justice entre les nations est le système de la réciprocité : réciprocité de charges, réciprocité d'avantages.

Cette réciprocité disparaîtrait au détriment de la Roumanie, si les prétentions serbes sur le Banat étaient admises, en totalité ou en partie.

En effet, nous avons déjà rappelé, dans le précédent chapitre, que la Roumanie a fait en faveur de la Serbie un grand sacrifice, en s'abstenant de revendiquer les 300.000 Roumains qui vivent, en masse compacte, dans le nord-est de la Serbie entre le Danube, la Morava et le Timok (1).

(1) Voyez notre article « *Les Roumains du Timok* », publié par *la Roumanie* du 16 janvier 1919 et reproduit

La Roumanie s'est abstenue même de toute propagande qui, en développant le sentiment de race de ces Roumains, aurait pu susciter des difficultés à la Serbie. La Roumanie a procédé de même pour les 100.000 Roumains de la Macédoine serbe.

Ces sacrifices ne réclament-ils pas de la part des Serbes une contre-partie? Si les Serbes, de leur propre initiative, ne s'offrent pas à user envers la Roumanie d'une juste réciprocité à l'occasion de la question du Banat, n'est-il pas équitable que les Alliés fassent entendre aux Serbes que la justice réclame de leur part un sacrifice analogue à celui consenti par les Roumains en faveur des Serbes?

C'est une question de justice et les Alliés sont appelés à rendre et à imposer la justice.

Si la Serbie tient à tout prix à réaliser ses prétentions sur le Banat, la Roumanie devra réclamer la région du Timok et affirmer ses droits sur les Roumains de la Macédoine serbe.

à *l'appendice*. Voyez aussi l'article *Roumains et Serbes* reproduit à *l'appendice*. Voyez également l'étude *M. Valsan* traduite par *M. Tafrali* (et publiée pendant l'impression de la présente brochure) sous le titre: *Les Roumains de Bulgarie et de Serbie* par G. Valsan, traduction par *O. Tafrali*.

*
* *

Cette question présente aussi un autre aspect.

En dehors du grand sacrifice fait en faveur de la Serbie par la Roumanie, celle-ci a aidé en plusieurs occasions la Serbie, quelquefois dans des circonstances graves, en la préservant de grands dangers, notamment en 1913.

Ces sacrifices et ces secours, consentis par la Roumanie et qui lui donnent droit à la gratitude de la Serbie, ont maintenu l'amitié serbo-roumaine.

Or, cette amitié serait gravement menacée, si la théorie serbe était que, dans toutes les occasions, la Roumanie doit faire les sacrifices et la Serbie recueillir les avantages.

C'est là plutôt une question morale. Mais elle doit peser dans la balance de la justice, qui sera e fondement de la paix prochaine.

*
* *

Une autre considération importante doit aussi peser dans la balance de la justice.

La Serbie veut récupérer les moindres groupements de ses nationaux partout où ils se trouvent.

Au point de vue serbe c'est compréhensible et même louable.

Mais, en fait, cette justice absolue est impossible. Quelquefois les droits d'autres peuples s'y opposent (comme c'est le cas dans le Banat), quelquefois des renonciations s'imposent dans l'intérêt général, pour maintenir des relations de bon voisinage ou pour assurer la paix mondiale.

La Roumanie, guidée par ces considérations, a fait d'importantes renonciations sur toutes ses frontières. En dehors des trois cent mille Roumains de Serbie, dont nous avons parlé, la Roumanie n'a pas revendiqué les cent mille Roumains qui vivent en Bulgarie sur la rive droite du Danube (donc sur la frontière roumaine). Elle laisse à la Hongrie dans la partie occidentale de la Crishane et dans le nord du Maramuresh un nombre de Roumains, qui, d'après les statistiques hongroises, ne dépasserait pas quelques dizaines de milliers, mais qui en réalité est beaucoup plus grand. Elle ne revendique pas non plus le nombre considérable des Roumains qui vivent en Ukraine entre le Dniester et le Bong, où il y a environ six cent mille Roumains. La Roumanie sacrifie donc ainsi plus d'un million de Roumains. Elle fait des renonciations partout où elle a cru que l'intérêt général réclame de tels sacrifices.

Il serait suprêmement injuste de lui imposer

une nouvelle renonciation dans le Banat, sans raison sérieuse.

*
* *

A ces considérations qui mettent en évidence la légitimité des revendications roumaines sur le Banat, il convient d'ajouter que le droit des Roumains sur le Banat entier a été reconnu par les Alliés depuis 1916.

C'est là pour nous une nouvelle preuve évidente de la légitimité du droit réclamé par les Roumains.

En effet, lorsque quatre des plus grandes puissances du monde ont reconnu un droit à un petit pays, qui, quoi qu'on dise, ne pouvait pas être de taille à imposer ses volontés, c'est que ce droit s'imposait par sa légitimité.

A tous les points de vue donc, le droit des Roumains sur l'intégralité du Banat se justifie entièrement.

IV

Conclusion et Résumé

Nous espérons avoir démontré que, dans la question du Banat, le droit est du côté des Roumains.

Les prétentions serbes sur le Banat ne sont pas fondées.

Le Banat, dans son intégralité, doit être réuni à la Roumanie.

Les raisons qui justifient cette solution de la controverse serbo-roumaine peuvent être ainsi résumées :

1° Les Roumains ont la majorité *absolue* de la population dans la moitié du Banat. Ils ont la majorité relative dans le Banat entier (39 0/0 d'après la statistique religieuse). Les Serbes *n'ont la majorité absolue dans aucune région*

quelque étendue du Banat. Ils ont la majorité relative (32,4 0/0) dans un *seul* département.

2° Les Roumains vivent, en masse compacte, dans la moitié du Banat, sur une superficie d'environ 15.000 kilomètres carrés et on les trouve partout dans les autres parties du pays. Les Serbes manquent presque complètement dans le Banat oriental et se trouvent en îlots clairsemés dans le Banat occidental.

3° Les Roumains sont aborigènes. Les Serbes sont des colons, amenés surtout par l'autorité étrangère qui opprimait les Roumains indigènes et voulait les dénationaliser.

4° La province du Banat forme une unité géographique. Elle est un exemple typique d'un pays entouré de frontières naturelles. De telles frontières étant nécessaires pour assurer une paix stable, il ne faut pas les supprimer, surtout quand aucune raison sérieuse ne le demande. Si les Serbes avaient la majorité absolue dans une partie d'une certaine étendue du Banat, on pourrait ne pas tenir compte des frontières naturelles, pour respecter le principe des nationalités. Mais tel n'est pas le cas des Serbes dans le Banat. Ils ne peuvent se fonder sur le principe des nationalités, ni sur aucun des principes de justice qui doivent être à la base de

la paix. Tout ce qu'ils ont en leur faveur c'est le fait d'être, dans un seul département, plus nombreux que les Roumains.

Les Roumains qui sont en majorité absolue dans le Banat oriental forment corps avec la minorité roumaine du Banat occidental. Rien ne les sépare. On ne doit pas les séparer artificiellement contre toute justice. La minorité serbe du Banat occidental est séparée de la Serbie par le Danube et la Tissa.

5° Mettre en présence les États serbe et roumain dans le Banat, c'est préparer une guerre prochaine, par les occasions de frictions et de conflits qu'on créerait ainsi.

6° Pour l'exploitation des richesses minières et forestières du Banat oriental et de la Transylvanie il est indispensable de pouvoir utiliser les voies d'eau qui conduisent au Danube : le Muresh, les canaux du Banat, la Tissa (Theiss). En partageant le Banat entre la Serbie et la Roumanie, on priverait celle-ci de ces moyens de transports indispensables pour les produits lourds qui forment la richesse du Banat oriental et de la Transylvanie. Les principales richesses de ces provinces deviendraient inexploitables. Le développement économique de ces pays serait entravé.

7° La Roumanie a fait, en faveur de la Serbie,

un grand sacrifice, en s'abstenant de revendiquer la région du Timok (dans le nord-est de la Serbie), où vivent, en masse compacte, trois cent mille Roumains (en dehors de cent mille Roumains habitant la Macédoine serbe). Ce sacrifice réclame une contre-partie. Dans la question du Banat, les Serbes ont, pour la première fois, l'occasion d'user d'une équitable réciprocité envers la Roumanie. Cette réciprocité, qui réclame de la part des Serbes un sacrifice inférieur à celui consenti par les Roumains, est une question de justice. Les Alliés donc doivent imposer à la Serbie cette réciprocité, si la Serbie ne l'offre de son plein gré.

8° L'amitié de la Roumanie pour la Serbie s'est manifestée non seulement par le sacrifice sus-indiqué, mais aussi par l'aide donnée à la Serbie, dans des circonstances graves pour celle-ci, notamment en 1913. La Roumanie a donc droit à la gratitude de la Serbie (qui n'a jamais eu l'occasion d'aider la Roumanie). La gratitude ne peut pas s'imposer. Mais l'amitié serbo-roumaine serait gravement menacée, s'il devenait évident que la Serbie ne veut tenir aucun compte des services que lui a rendus la Roumanie. Les Alliés ne peuvent pas encourager la Serbie dans cette voie.

9° La Roumanie fait des renonciations importantes partout, sur toutes les frontières ethniques du peuple roumain : en Serbie, en Bulgarie, en Ukraine, en Hongrie.

Plus d'un million de Roumains sont ainsi sacrifiés par la Roumanie dans l'intérêt de la paix mondiale. Il serait suprêmement injuste de lui imposer aussi une renonciation dans le Banat.

10° La France, la Grande-Bretagne, l'Italie et la Russie ont reconnu depuis 1916 le droit des Roumains sur le Banat entier. A moins d'admettre que ces grandes puissances ont agi à la légère ou qu'elles ont subi la volonté de la petite Roumanie, il faut bien reconnaître que le droit des Roumains sur le Banat s'imposait par sa légitimité.

TABLEAU STATISTIQUE

La population du Banat suivant les indications de la statistique officielle hongroise de 1910

(*D'après la Langue maternelle*)

a) Caras Severin (Krasso-Söreny)	Roumains		Serbes	Hongrois	Autres	Total
	336.082	55.883½	14.674	33.787	25.721	466.147
Superficie 11.074 km²						
Pourcentage	72 %	12 %	3 %	7 %	6 %	

b) Temes	Roumains	Allemands	Serbes	Hongrois	Autes	Total
	169.030	165.883	69.905	79.960	16.057	500.835
Superficie 7.433 km²						
Pourcentage	33 %	33 %	13 %	15 %	6 %	

c) Torontal	Roumains	Allemands	Serbes	Hongrois	Autres	Total
	86.937	165.779	199.750	128.405	34.280	615.151
Superficie 10 016 km²						
Pourcentage	14,1 %	27 %	32,4 %	21 %	5,5 %	

BANAT ENTIER	Roumains	Allemands	Serbes	Hongrois	Autres	Total
	592.049	387.545	284.329	242.152	76.058	1.582.133
Superficie 28.523 km²						
Pourcentage	37,4 %	24,5 %	18 %	15,3 %½	4,8 %	

OBSERVATION. — *Le chiffre total des Roumains, d'après la statistique religieuse, est de : 615.336.*

APPENDICE

1° Roumains et Serbes

2° Les Roumains du Timok

ROUMAINS ET SERBES (1)

Nous avons plusieurs fois rappelé l'amitié qui a toujours existé entre les Roumains et les Serbes.

C'est un exemple excessivement rare dans l'Histoire : ces deux peuples voisins n'ont jamais eu le moindre conflit (2).

Les écrivains serbes constatant le même fait, ont conclu, comme nous, qu'il est inadmissible que ces deux peuples amis ne parviennent pas à se mettre d'accord sur le seul point en litige entre eux : la question du Banat occidental.

Les hommes politiques serbes ont reconnu, d'ailleurs, l'esprit conciliant des Roumains.

(1) Cet article a été publié dans le numéro du 26 décembre 1918 du journal *La Roumanie* (de Paris).

(2) Voyez l'appel que faisait au peuple serbe il y a un an M. Emmanuél Antonésco, dans l'article *Aux peuples opprimés de l'Autriche-Hongrie* publié par la *Roumanie* du 24 janvier 1918.

M. le comte Voïnovitch constatait ce fait dernièrement : « Les Roumains, disait-il, sont animés à notre égard d'un sincère esprit de conciliation au sujet du territoire du Banat. » (L'*Information* du 1er déc. 1918).

Nous aimons croire que, du côté serbe, le même esprit de conciliation existe.

Et pourtant certains faits récents paraissent malheureusement prouver plutôt le contraire.

Voici quelques-uns de ces faits :

Les Serbes ont envoyé, après l'armistice, leurs troupes dans le Banat, sachant pourtant très bien que le Banat est, dans son intégralité, revendiqué par les Roumains et que les droits des Roumains sur le Banat entier ont été formellement reconnus par les Alliés.

Ensuite, à la faveur de cette occupation militaire, les Serbes ont institué une assemblée nationale de la Batchka et du Banat. Dans cette assemblée, élue à raison d'un représentant par mille habitants, les Magyars et les Allemands sont représentés. Au contraire, les Roumains n'y figurent pas, quoique, de l'aveu même des Serbes, la population roumaine soit assez nombreuse dans la région en question.

Plus tard, les agences serbes ont annoncé que les habitants de Temesvar (Temisoara) ont prié le

roi Pierre de Serbie et le métropolite de Belgrade de venir à Temesvar afin de recevoir les hommages de la population.

Les Serbes reconnaissent pourtant et ne sauraient ne pas reconnaître que la population de Temesvar n'est pas serbe. Alors quoi? Veulent-ils prouver que la population roumaine et allemande de Temesvar, pendant que la région est occupée par des troupes serbes, sait judicieusement user du droit de disposer de son propre sort... en faveur de la Serbie? Cela fait penser au système appliqué par les Allemands dans les provinces russes qu'ils voulaient annexer.

Un autre fait est encore plus significatif :

Les Roumains de Hongrie avaient convoqué pour le 1er décembre à Alba-Julia une grande Assemblée nationale, qui avait la mission de décider du sort des provinces roumaines de Hongrie. Toutes ces provinces devaient y être représentées par des délégations élues spécialement pour cette assemblée. Les Roumains des trois Comitats qui composent le Banat ont élu leurs délégués pour l'assemblée. La délégation du Comitat de Torontal était composée de deux cents Roumains. Eh bien, les autorités militaires serbes ont empêché par la force ces délégués roumains de Torontal d'aller participer à la grande assemblée d'Alba-Julia.

On nous affirme même que les autorités militaires serbes ont pris aussi d'autres mesures très dures destinées à intimider le Roumains du Banat. Mais nous ne voulons pas en faire état, avant d'avoir des preuves.

La gravité du dernier fait, que nous avons signalé, ne saurait échapper à personne. Peut-on l'expliquer sans mettre en doute la pureté des intentions des Serbes? Poursuivent-ils simplement la libération de leurs frères ou ont-ils envie d'opprimer d'autres peuples?

Dans l'intérêt de l'amitié serbo-roumaine nous ne voulons pas pousser plus loin l'analyse des faits susmentionnés.

Nous avons, comme amis, le devoir de dire franchement aux Serbes qu'ils sont en train de glisser sur une pente dangereuse.

Ce n'est pas ainsi qu'ils devraient répondre à l'esprit conciliant des Roumains, reconnu par les Serbes eux-mêmes.

Les Roumains, qui ont en Serbie des frères beaucoup plus nombreux que les Serbes du Banat et vivant en masse compacte — non pas plus ou moins clairsemés comme le sont les Serbes du Banat — se sont abstenus de revendiquer leurs droits dans ces régions de la Serbie, par amitié pour les Serbes. Les Roumains sont

allés même jusqu'à éviter toute propagande qui serait de nature à donner à leurs frères de Serbie l'espoir d'une union avec la Roumanie.

Pourquoi les Serbes font-ils justement le contraire dans le Banat?

Arrivés peut-être au terme de leur long effort pour l'unité nationale, le peuple roumain et le peuple serbe, amis toujours dans le passé, se retrouvent liés par des intérêts communs et ayant devant eux les mêmes ennemis irréductibles : les Magyars et les Bulgares.

Est-ce le moment de rompre cette amitié?

Une collaboration amicale des Roumains et des Serbes n'est-elle pas nécessaire pour maintenir leurs droits et pour assurer le progrès des deux nations?

Nous espérons qu'on se rendra compte, du côté serbe, de la nécessité de cette collaboration amicale dans l'avenir et qu'un sincère esprit de conciliation de la part des Serbes viendra raffermir l'amitié serbo-roumaine. Cela d'autant plus que si, dans le passé, les Serbes n'ont pas eu l'occasion d'aider les Roumains, ceux-ci ont aidé les Serbes en différentes graves circonstances et surtout en 1913, de sorte que sur l'amitié serbo-roumaine doit se greffer un sentiment de gratitude de la part des Serbes envers les Roumains.

LES ROUMAINS DU TIMOK (1)

On désigne ainsi habituellement les Roumains qui vivent, en masse compacte, dans la région Nord-Est de la Serbie, entre le Danube, la Morava et le Timok.

Ils habitent quatre districts : Kraïna, Pocharevatz, Morava et Timok et sont plus nombreux dans les deux premiers districts. C'est pour cela que certains ethnographes les désignent sous le nom de : Roumains de Kraïna.

Leur nombre total est de trois cent mille.

Ce n'est pas là le chiffre indiqué par les statistiques officielles serbes.

(1) Cet article a été publié dans le numéro du 16 janvier 1919 du journal « *La Roumanie* » (de Paris). — Voyez sur cette question « *Les Roumains de Bulgarie et de Serbie* » par G. Valsan, traduction par O. Tafrali, publié à Paris pendant l'impression de la présente brochure.

Ces statistiques sont, malheureusement, *arrangées* au détriment de l'élément roumain. Elles appliquent le système magyar, ce qui est facile à constater.

Voici, en effet, ce que nous apprennent les statistiques officielles serbes : En 1846, d'après ces statistiques, il y avait 97.215 Roumains. En 1850 leur nombre était de 104.343. En 1859, il y en avait 122.593. En 1866 nous trouvons le chiffre de 127.326. La statistique de 1884 indique 149.713 Roumains. La statistique de 1895 constate 159.510 Roumains. Enfin, dans la statistique de 1900 nous trouvons 122.429 Roumains. Nous ne connaissons pas les statistiques ultérieures.

En comparant ces chiffres, on voit tout de suite que de 1846 jusqu'en 1884 la population roumaine a augmenté d'une manière à peu près normale et que de 1884 jusqu'en 1895 elle augmente plus lentement; mais qu'ensuite elle décroît *subitement* pour tomber, en 5 ans (jusqu'en 1900), à un chiffre *inférieur à celui constaté* pour 1859 (donc 41 ans auparavant).

Or, comme la statistique n'indique pas une émigration en masse des Roumains dans ces cinq ans (1895-1900) et comme, d'un autre côté, aucune catastrophe ne s'est abattue particulièrement sur les Roumains de Serbie à cette époque,

il faut bien se rendre à l'évidence et constater, avec regret, que la statistique officielle serbe est arrangée.

D'ailleurs, cela a été constaté depuis longtemps par la plupart des publicistes et savants qui se sont occupés de la question. Certains d'entre eux ont fait des enquêtes personnelles qui ont confirmé l'inexactitude des statistiques officielles serbes. En 1896, *Kanitz* constatait qu'il y avait 59.525 Roumains dans le district de Pocharevatz. Or, la statistique officielle serbe ne reconnaissait que 41.457 Roumains dans ce district, donc une différence en moins de 33 p. 100.

Pour établir approximativement le chiffre rée des Roumains dans cette région, on peut user du procédé suivant, en s'appuyant toujours sur les données des statistiques serbes.

On pourra prendre comme base le chiffre des Roumains indiqué par une des statistiques anciennes (par exemple celle de 1866) qui étaient moins inexactes, parce qu'on craignait moins alors l'attraction qu'aurait pu exercer la Roumanie sur l'élément roumain de Serbie.

On ajoutera ensuite à ce chiffre l'accroissement normal annuel calculé d'après le coefficient déduit des statistiques officielles serbes.

En faisant ce calcul, on arrive à un chiffre

approximatif de trois cent mille. C'est là, en réalité, un *minimum* (1). M. Seton-Watson, le publiciste anglais bien connu, très favorable aux Serbes, donnait, en 1915, le chiffre de 200.000 Roumains dans la région du Timok. M. Valsan constatait, pour 1912, que le chiffre réel est compris entre 260.000 et 300.000.

La question de savoir si cette population est indigène est vivement discutée.

En tout cas, elle habite cette région depuis très longtemps. On en trouve des traces dès la première moitié du XIVe siècle.

La Roumanie revendiquera-t-elle ces Roumains du Timok?

Nous avons eu l'occasion de dire que la Roumanie, par amitié pour la Serbie, n'a pas réclamé l'union à la Mère-Patrie de cette population roumaine. La Roumanie est allée même jusqu'à éviter toute propagande qui aurait pu susciter des difficultés à la Serbie, en développant le sentiment de race de ces Roumains du Timok. Elle a fait, d'ailleurs, la même chose pour les 100.000 Roumains de la Macédoine serbe.

(1) V. Delatimoc, *Les Roumains de Serbie* (en roumain), Bucarest, 1907, qui, sur la base du recensement de 1905, admet que le nombre des Roumains de Serbie est supérieur à 350.000.

C'est un grand sacrifice de la part de la Roumanie en faveur des Serbes, un sacrifice qui augmente considérablement la dette de reconnaissance contractée par les Serbes envers la Roumanie, qui les a aidés en 1877 et en 1913.

Mais malheureusement les Serbes ne paraissent pas s'en soucier. Ils ont l'air de dire : « Si la Roumanie a fait de grands sacrifices en notre faveur, si elle nous a aidés dans plusieurs occasions, elle n'a qu'à continuer... » Et ils demandent maintenant que la Roumanie fasse une nouvelle renonciation en leur faveur pour la partie occidentale du Banat, où la population serbe, constituée par des colonisations successives, n'est pas en majorité ; mais où elle est, par endroits, plus nombreuse que la population indigène roumaine. La Serbie veut incorporer les 200.000 Serbes qui habitent la province roumaine du Banat, englobés dans une population étrangère et veut en même temps garder les 400.000 Roumains du Timok et de la Macédoine serbe.

Ce n'est pas possible. Cela ne cadre pas avec la justice et ne saurait convenir à la Roumanie.

L'amitié serbo-roumaine ne peut reposer sur l'idée que, dans toutes les occasions, les sacrifices doivent être du côté roumain et les avantages du côté serbe.

Il faut que les Serbes se décident à faire eux aussi quelque chose en faveur de cette amitié et pour la justice.

Un petit sacrifice de la part des Serbes (sacrifice inférieur de beaucoup à celui consenti par les Roumains en faveur des Serbes) et un peu de justice pourront seuls raffermir l'amitié serbo-roumaine, dans l'intérêt réciproque des deux nations et dans l'intérêt général.

TABLE DES MATIÈRES

Préface. 5
I. Le Banat. 7
Bibliographie. 13
II. Les revendications serbes dans Ble anat . 15
III. Le Droit des Roumains sur le Banat. . . 28
IV. Conclusion et Résumé. 41
Tableau statistique 47

APPENDICE

Les Roumains et les Serbes 51
Les Roumains du Timok 56

IMPRIMERIE
ARTISTIQUE
LUX
131 Boul.t St Michel
PARIS
(5e)

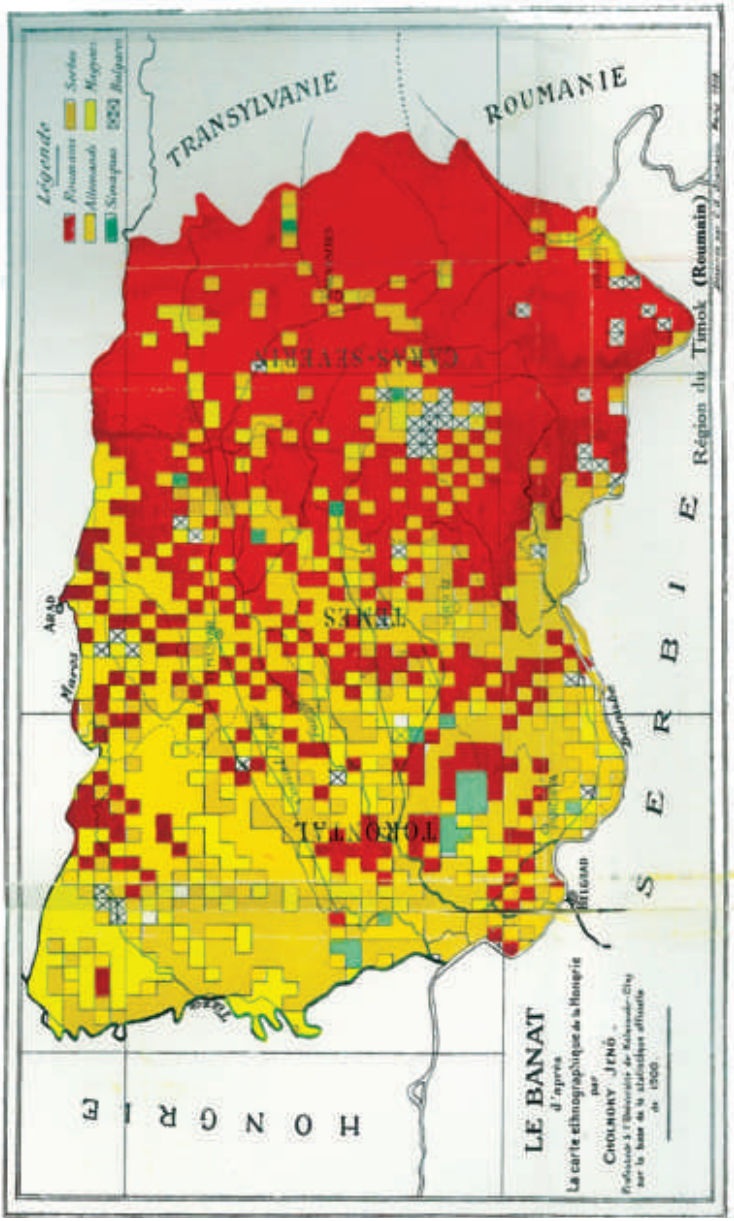

Observation : Il ne faut pas perdre de vue que cette carte est dressée par un professeur magyar d'après les statistiques officielles hongroises et que ces statistiques sont *arrangées* au détriment surtout de l'élément roumain.

LE BANAT

(Timishana)

PAR

T. VUIA

Avec un tableau et une carte hors texte

PARIS

ÉDITÉ PAR LE COMITÉ NATIONAL DES ROUMAINS
DE TRANSYLVANIE ET DE BUCOVINE

1918

Tous droits réservés

T. VUIA

Banatul (Timișana)

---

[*] A absolvit Liceul Romano-Catolic din Lugoj cu calificativul „eminent”. În 1892, s-a înscris la Politehnica din Budapesta, dar lipsurile financiare îl obligă să renunțe în favoarea Dreptului, domeniu în care își ia doctoratul cu teza „Militarism și industrialism, regimul de Status și contractus” (6 mai 1901). Se întoarce la Lugoj, unde continuă să studieze problema zborului uman și începe să construiască primul aparat de zbor pe care îl numește „aeroplan-automobil”. Lipsurile financiare îl împiedică din nou să-și ducă la capăt proiectul și decide să plece la Paris (iulie 1902), unde, în cele din urmă, după mai multe refuzuri, izbutește să-și ducă la capăt visul. „Vuia I” poreclit „Liliacul” din cauza formei sale, a fost gata de zbor în 1905. Pe 18 martie 1906, la Montesson, lângă Paris, aparatul marca Vuia a zburat prima dată. După o accelerație pe o distanță de 50 de metri, aparatul s-a ridicat la o înălțime de aproape un metru pe o distanță de 12 metri. A mai brevetat și construit și alte multe invenții, printre care un generator de abur (1925) și două elicoptere (între 1918-1922). A fost ales membru de onoare al Academiei Române (27 mai 1946). (n. 17 august 1872, în Surducu Mic, parte a fostei comune Bujoru, astăzi Traian Vuia – d. 3 septembrie 1950, București).

INTRODUCERE

Dintre toate ţările Europei, Austro-Ungaria şi Turcia sunt statele pe care occidentalii le înţeleg greu. Ţările apusene au reuşit să alcătuiască state mai mult sau mai puţin naţionale, deoarece popoarele care le-au format nu erau rase atât de diferite cum sunt cele care formează statul austro-ungar. După ce a fost exclusă din Confederaţia germanică, în care unii doreau să o reintegreze, Austria a încetat să fie un stat german, majoritatea subiecţilor săi fiind de o altă rasă. Slavii, care formează majoritatea populaţiei, diferă de germani nu numai din punctul de vedere al limbii şi al mentalităţii, ci ei sunt şi descendenţi ai unor popoare cu un trecut glorios, care au cunoscut independenţa şi care au avut o civilizaţie superioară celei a poporului care încearcă să le domine.

Ungaria are o istorie cu totul deosebită. Prima invazie a hunilor nu a lăsat în ţară, la sud-est de Carpaţi, adică în Transilvania, decât reminiscenţe, care încă sunt acolo şi pe care le numim secui. La a doua lor invazie, sub numele de maghiari şi sub conducerea lui Arpad, după ce au cutreierat în mai multe rânduri Germania, ei au avut mai mult succes. Conducătorul lor şi-a dat seama, ca urmare a câteva incursiuni nefericite, că soarta predecesorilor va fi şi a lor, dacă nu abandonează viaţa de nomazi şi de tâlhari. Pe de altă parte, popoarele pe care le-au găsit în Panonia, slavii, colonii romani sosiţi în Dacia, erau popoare civilizate, care au adoptat credinţa creştină şi care aveau deprinderi ce contrastau cu cele ale maghiarilor: ei cunoşteau agricultura.

Căpetenia maghiarilor, Géza, l-a botezat pe fiul său, Ştefan, care a cerut o coroană papei Silvestru al II-lea. Acest rege clarvăzător şi înţelept a înţeles că diferitele popoare din regatul lui, deşi mai puţin războinice şi vorbind idiomuri diferite, erau superioare poporului lui. El a adoptat civilizaţia romană cu consecinţele respective. Limba latină a devenit limba oficială a regatului. Legile erau scrise în latină, educaţia s-a făcut în întregime în latină, sentinţele judecătorilor erau date în latină. Într-un cuvânt, limba latină a avut în această ţară o extensie necunoscută în altă parte; literatura era latină, idiomurile diferitelor popoare nu se vorbeau decât de păturile inferioare ale populaţiei, cărora nimeni nu le acorda atenţie, şi Sfântul Ştefan a proclamat solemn că „regnum unius linguae” este destinată să piară. Toate rasele au putut să trăiască în pace şi niciuna dintre ele nu a fost exclusă de la vreo demnitate sau funcţie. Sub Sfânta Coroană, se adăposteau diferitele popoare, ea unindu-le pe toate. Regatul era denumit oficial „ţările Coroanei Sfântului Ştefan”. Când Croaţia şi, mai târziu, Dalmaţia au fost cucerite, regii Ungariei au respectat rasele şi s-au încoronat regi ai Croaţiei în capitala acestei ţări.

După stingerea casei lui Arpad, Ungaria şi-a ales regi din Boemia, Polonia, Franţa. Aceasta din urmă le-a dat doi regi glorioşi, Carol Robert de Anjou şi Ludovic cel Mare, singurul rege care s-a bucurat de acest titlu. Aceşti doi regi au adus cu ei civilizaţia occidentală, artele şi ştiinţa. Sub conducerea lor, regatul, inspirându-se din tradiţiile romane, a fost unit în mai multe rânduri cu Boemia şi cu Polonia şi a servit, mai mult de un secol, ca barieră în faţa invaziei turceşti, care ameninţa din sud. Acest rol a adus apărătorilor de pe Dunăre, din partea papalităţii, titlul de apărători ai creştinătăţii. Marii conducători ai acestor armate creştine nu erau de rasă maghiară. Ioan de Huniade a fost eroul cel mai cunoscut, fiul său, Matei cel Drept, a devenit, alături de Sfântul Ştefan şi de Ludovic cel Mare, unul

dintre cei mai mari regi ai Ungariei; aceşti trei regi au creat în jurul naţiunii ungare această aureolă de naţiune cavalerească, fapt care nu privea numai rasa ungară, ci întregul mănunchi de rase diferite, adunate în jurul Sfintei Coroane. Acestor rase le-a fost menit rolul de a apăra civilizaţia în Orient, aşa cum Franţei i-a fost menit cel de a o apăra în Occident.

Pe acestă bază a fost constituit Regatul Ungariei, timp de mai mult de cinci secole.

În bătălia de la Mohács din 1526, Ungaria şi-a pierdut regele şi toată nobilimea. În timp ce Boemia nu-şi pierduse, în bătălia de la Muntele Alb, decât corpul său, păstrându-şi sufletul intact, Ungaria a pierdut totul, inclusiv sufletul. Acest dezastru a deschis porţile pentru două invazii: turceşti şi germanice. Toate fortăreţele au căzut, una după alta, Banatul fiind primul invadat. Drept consecinţă a acestor invazii, ţara a fost scindată în două, ţara de pe malul drept al Tisei îl recunoştea pe Ferdinand de Germania drept rege al Ungariei, în timp ce ţara de pe malul stâng al Tisei, Transilvania, revendicată de români, recunoştea ca prinţ pe Ion Zapolya. Invaziile germanică şi turcească, pe de o parte, Reforma, pe de alta, au provocat schimbarea caracterului constituţiei şi a caracterului latin al ţării. Rasa ungară, atât între Dunăre şi Tisa, cât şi în Transilvania, a adoptat protestantismul, generând astfel un spirit naţional ostil altor rase, în particular românilor. Ungurii, adoptând confesiunea lui Calvin, iar saşii, pe cea a lui Luther, s-au unit cu secuii şi au decretat privilegiile acestor trei rase.

Până în 1526, Ungaria avusese una dintre constituţiile cele mai liberale ale Europei. Bula de Aur din 1222, copiată după Magna Carta engleză, asigura persoanelor libere (nobilimea mare şi mijlocie) libertăţi pe care constituţiile moderne nu le acordă deloc. După stingerea dinastiei lui Arpad, regele a fost desemnat de adunarea tuturor cetăţenilor liberi: era un fel de

republică plebiscitară. Aşa a fost numit rege Matei cel Drept, deşi era fiul unui erou de sorginte românească.

Bătălia de la Mohács a marcat prăbuşirea civilizaţiei latine. Adevărata nobilime a căzut la Mohács. Gerontocraţii care l-au chemat pe Ferdinand pe tron nu mai aveau nimic din vechea nobilime. Toate libertăţile au fost abolite după invazia germanică. Aceste libertăţi, odată dispărute, cultul Sfintei Coroane a mai rămas doar o amintire; el nu mai reprezenta o realitate. Sfânta Coroană, care simboliza ansamblul popoarelor pe care ea le adăpostea, nu a devenit decât un acoperământ istoric pe capul tiranilor. Civilizaţia latină a dispărut pentru a ceda locul civilizaţiei germanice. Ungaria de dinainte de 1526 este cu totul alta decât cea de după această dată.

Pseudo-liberalilor unguri le place să amintească perioada eroică a civilizaţiei latine, pentru a masca înfeudarea lor faţă de „cultura” germană, instalată de aproape patru secole.

Fără această introducere istorică, e dificil de înţeles structura specială şi singulară a unei ţări în care atâtea rase au putut să trăiască împreună timp de secole şi fără mari conflicte, până la dubla invazie germanică şi turcească, care a privat structura ţării de caracterul latin. Era de asemenea necesar să se explice raţiunile legendei caracterului cavaleresc al naţiunii ungare, cu care ungurii de astăzi se mândresc şi exagerează, pe lângă englezi şi francezi, care par a ignora că gloria pe care ungurii de astăzi vor să o acapareze este patrimoniul comun al tuturor raselor care se adăposteau sub Sfânta Coroană. Dar această Ungarie cavalerească şi glorioasă a murit la Mohács. Cea de astăzi nu mai este decât o Ungarie prusificată. Să remarcăm, totuşi, că latina va rămâne limbă oficială în Ungaria până la mijlocul secolului al XIX-lea.

BANATUL
1. PREZENTARE ISTORICĂ

Banatul, acest ţinut cuprins între Dunăre, Tisa, Mureş şi versantul sud-vestic al Carpaţilor, nu a fost niciodată locuit de maghiari. Era ţinutul care continua Valahia şi era locuit de aceeaşi rasă. Banatul s-a bucurat de o situaţie privilegiată şi de o veritabilă independenţă. Era vasal când regilor Ungariei, când voievozilor din Valahia sau din Serbia. El a avut în frunte un ban, apoi un comite. El nu a cunoscut niciodată dominaţia maghiară. Această ţară a servit drept zid de apărare în faţa invaziei turceşti. Românii care locuiau aici au fost întotdeauna liberi; nobilimea lor era de rasă românească.

Banatul este Canaanul Ungariei, natura solului, ca şi configuraţia lui oferă o diversitate mai mare ca oriunde. Aici găseşti câmpii fertile, traversate de o mulţime de râuri, munţi acoperiţi de vegetaţie luxuriantă, în timp ce subsolul conţine toate felurile de minereuri.

Cei mai vechi locuitori ai Banatului sunt agatârşii, care s-au confundat cu dacii. Odată dacii învinşi de romani, Banatul a fost încorporat Imperiului Roman, care a exploatat toate bogăţiile ţării. Întreaga regiune a păstrat vestigiile dominaţiei romane: avem drumuri, diguri şi canale romane.

Epoca tristă pentru Banat, cea care i-a schimbat aspectul în toate privinţele, cea din care decurg toate nenorocirile lui prezente, începe cu invazia turcească după 1526. Banatul a fost invadat primul şi evacuat ultimul. Dominaţia turcă s-a menţinut aici timp de două secole, interval în care toată nobilimea sa a dispărut.

După eliberarea teritoriului său, obţinută datorită concursului armatelor conduse de prinţul Eugen de Savoia, ţinutul a fost alipit direct Vienei, adică Austriei. Libertăţile încă în vigoare au fost suprimate şi provinciei i-a fost dată o constituţie, în scopul germanizării. Ea a fost organizată militar, ca şi Croaţia, Slavonia şi o parte din Transilvania, pentru apărarea frontierelor contra unei noi invazii. Orice bărbat capabil să poarte arme devenea soldat pe viaţă.

Proprietatea privată şi inalienabilă a fost suprimată. Pământurile aparţineau familiei: a fost un fel de comunitate patriarhală (Hauscommunion).

Invalizii şi bolnavii erau întreţinuţi pe cheltuiala statului, în case de sănătate şi clădiri cu ape termale. Aceste comunităţi au durat până în zilele noastre. Dizolvarea lor a început doar după 1870. Averea comună (comunitatea de avere) era administrată de un prefect, cu reşedinţa la Caransebeş, capitala fostului Comitat de Severin, şi veniturile sale trebuia să servească foştilor „grăniceri” (gărzi de frontiere). Dar guvernul ungar, imitator în toate al regimului prusac, după ce a pus mâna pe această avere, a făcut din ea un instrument politic dirijat împotriva românilor. Legiunile româneşti, sârbeşti şi croate, formate din „grăniceri”, care au fost nucleul armatelor austriece, au luptat împotriva Marii Armate, în războaiele contra Italiei şi, astăzi încă, împotriva aliaţilor. Drapelul Regimentului 43, format exclusiv din români din Banat, poartă ca inscripţie: Custoza, Solférino etc. În curând va fi rolul aliaţilor să decidă dacă aceste popoare curajoase trebuie să înceteze a fi instrumentul dominaţiei germanice. Când turcii alungaţi s-au retras, au făcut-o ca demni predecesori ai aliaţilor lor actuali. Aceia dintre locuitorii valizi, care nu au fost ucişi, au fost în mare parte luaţi cu ei în retragerea lor. Pentru a umple acest gol, împăraţii din Viena au adus aici nemţi, şvabi, dându-le cele mai bune pământuri, acoperindu-i

de tot felul de favoruri şi scutindu-i de sarcinile militare, care îi apăsau doar pe români, sârbi şi croaţi. Iată cum regăsim pe acest pământ, care nu cunoscuse niciodată nici nemţii, nici maghiarii, nemţi care figurează în statisticile oficiale.

Vedem deci că istoria românilor din Banat diferă în această privință de cea a Transilvaniei propriu-zise. Banatul nu a cunoscut nici servitutea, nici opresiunea seniorilor feudali maghiari, nici persecuţia religioasă pe care au cunoscut-o românii din Transilvania, Crişana, Maramureş, Sătmar. Ei nu au cunoscut decât severa disciplină militară şi germanizantă a nemţilor. Dar efectul acestei presiuni a fost absolut nul. Niciun sat românesc nu a putut fi germanizat. Avem, ca dovadă, puţinul succes obţinut de propaganda catolică în Banat, în comparaţie cu cel pe care ea l-a obţinut în Transilvania. Trebuie să mai adăugăm faptul că Unirea cu Biserica Romană în Banat este de dată recentă (1850). Când a izbucnit Revoluţia de la 1848, românii, sub sceptrul habsburgilor, nu aveau nicio organizaţie care să îi înglobeze şi care să le permită să ia o hotărâre în comun. Ţăranii români din Transilvania, şerbi ai seniorilor maghiari, şi-au găsit repede scopul, automat am putea spune. Ei şi-au atacat opresorii. Intelectualii, şefii mişcării insurecţionale, au văzut mai departe: ei au visat o reconstituire a vechii Ungarii de dinainte de 1526, fondată pe egalitatea tuturor raselor care constituiau ţările Coroanei Sfântului Ştefan, considerând că, numai printr-o întoarcere la vechea tradiţie, printr-un efort fratern, toate rasele unite ar putea să scuture jugul germanic şi să fondeze, pe o bază democratică, noua Ungarie, republică danubiană. Ei au intrat deci în negocieri cu şeful insurecţiei maghiare, Francisc Kossuth. Acesta din urmă vedea măreţ; ideea l-a entuziasmat la început, pentru că visa fondarea unei mari republici danubiene, care să înglobeze Valahia, Moldova, Serbia şi care să servească contra zid de apărare drept presiunii

germanice în Orient, viitorul „Drang nach Osten”. Dar aceste idei grandioase, a căror realizare ar fi transformat Ungaria şi poate ar fi schimbat soarta Europei, - deoarece războiul actual este, incontestabil, consecinţa erorilor comise şi în 1848 – au fost cangrenate de o otravă care vicia de multă vreme sufletul maghiar: orgoliul maghiar. După câteva scurte deliberări, Kossuth a oprit tratativele. El şi-a spus că un triumf asupra habsburgilor, reprezentând Germania, cu concursul tuturor raselor monarhiei, nu ar putea să asigure hegemonia elementului maghiar, care nu forma majoritatea absolută a ţării. Vechea Ungarie era latină, ea nu era bazată pe hegemonia naţională a vreunei rase, în timp ce noile legi aboliseră latina şi instituiseră, în locul ei, maghiara. Însemna deci să se întoarcă. El nu putea admite acest recul. Şi-a supraestimat forţele, a rupt legăturile cu naţionalităţile nemaghiare, crezând că poate să triumfe singur şi a crezut că, fără tovarăşi de arme, el nu ar fi avut parte de pretenţiile lor în cazul unui succes. El se baza pe faptul că aceste naţiuni vor rămâne cel puţin neutre. Dar Austria veghea. Ea a obţinut concursul croaţilor şi al sârbilor. În Transilvania, profitând de ostilitatea ţăranilor contra seniorilor lor, ea a putut să formeze legiuni româneşti destinate să îi combată pe maghiari. Românii din Banat nu au putut să urmeze acelaşi drum. Ei ignorau opresiunea maghiară, necunoscând decât un singur duşman: neamţul, lângă care ei nu puteau să se aşeze într-un mod rezonabil; ei au rămas deci neutri. Cât despre cei de la frontierele militarizate, aceştia formau - se subînţelege – armata imperială. Se cunoaşte rezultatul: insurecţia maghiară a fost zdrobită, cu concurs rusesc[1]. Constituţia maghiară a fost abolită şi s-a instituit absolutismul ca regim de guvernare, până în 1861.

[1] Habsburgii și-au menținut reputația prin care au uimit lumea datorită nerecunoștinței lor. Țarii au salvat dinastia habsburgică de revoluției, iar habsburgii și-au exprimat recunoștința lor prin instigarea imperiului țarist la revoluție.

Eşecurile suportate de armata imperială, cam peste tot, l-au făcut pe împărat să încline spre conciliere. Unul dintre autorii „Ausgleich"-ului, cel mai mare om de stat maghiar, Francisc Deak, a întrevăzut posibilitatea reintroducerii unor instituţii democratice şi a obţinut concursul unui alt mare om de stat şi filozof, baronul Ötvös. Ei susţineau că o Ungarie democratică nu putea fi fondată decât pe baza egalităţii naţionale a tuturor raselor. Decepţiile, rezultând din megalomanie şi egoism maghiar, au contribuit, nu în mică măsură, la credibilitatea iniţiativei lor. Ei au obţinut votarea *legii naţionalităţilor*, care punea bazele liberei dezvoltări a tuturor raselor, asigurându-le într-un oarecare fel autonomia. O lege votată în anul următor a recunoscut autonomia Bisericii Ortodoxe Române.

Acest elan generos s-a oprit brusc. A survenit anul 1870. Franţa şi, împreună cu ea, sufletul democraţiei a fost ucis. Înfrângerea Franţei a avut o repercusiune de care oamenii cei mai eminenţi nu şi-au dat seama la început. A trebuit să izbucnească războiul actual pentru a demonstra că înfrângerea de la 1870 a fost înfrângerea civilizaţiei şi o întoarcere la barbarie, la concepţiile statului barbar. O nouă lege a evoluţiei umane şi-a făcut loc, legea forţei: *forţa primează asupra dreptului*. Maghiarii nu erau încă imuni la virusul orgoliului. Ei au uitat orice ideal şi s-au întors spre Germania. Contele Andrássy, condamnat la moarte şi refugiat la Paris după 1848, a devenit ministrul Casei Imperiale şi al Afacerilor Externe al Monarhiei. El a reconciliat Monarhia cu Prusia şi a încheiat faimoasa alianţă din care a rezultat războiul actual. Ungaria a crezut că acţionează cel mai bine în interesele sale, imitând întru totul Prusia şi chiar depăşind-o, în politica ei de opresiune dusă contra polonezilor, danezilor, alsacienilor şi lorenilor. Ea a făcut să eşueze încoronarea împăratului ca rege al Boemiei; în complicitate cu Bismarck, ea a făcut să eşueze autonomia pe care erau gata de

a o acorda acestei nobile ţări. Legea naţionalităţilor nici nu a fost măcar promulgată; în plus, cele câteva fărâme de libertăţi recunoscute încă românilor şi sârbilor de către regimul absolutist au fost retrase unele după altele şi nu s-a mai vorbit decât de supunerea cu forţa a naţionalităţilor. Odată cu ascensiunea lui Coloman Tiszá, fost duşman de moarte al habsburgilor, tatăl contelui Ştefan Tiszá, care a provocat acest război, a fost inaugurată teroarea contra naţionalităţilor nemaghiare.

2. CONSIDERAŢII POLITICE

Înainte de 1867, maghiarii nu erau cunoscuţi în Banat. Atunci au fost alungaţi şi înlocuiţi, în administraţia ţării, funcţionarii nemţi cu o bandă flămândă, formată din toate deşeurile fostei nobilimi maghiare. Ei conduceau ca nişte despoţi. Era suficient ca un ungur să ştie să scrie şi să citească pentru a obţine poziţii înalte în ţară. Ei o administrau atât de bine, încât guvernul însuşi a trebuit să recunoască faptul că erau necinstiţi prin excelenţă. Dar acesta nu a reacţionat deloc, deoarece, deşi funcţionarii fără scrupule jefuiau provincia, ei dobândiseră drepturi din partea maghiarilor.

În 1885, o parte dintre elevii liceului din Lugoj, de naţionalitate română (în rest, în acest liceu, toţi elevii erau români sau israeliţi) au fost eliminaţi din toate liceele din Ungaria, pentru că se reuneau într-un cerc privat, spre a citi opere clasice româneşti. Le era interzis să vorbească limba română între ei, cu voce tare, în locurile publice. Altfel spus, erau condamnaţi la tăcere, deoarece ei, mai mult decât camarazii lor israeliţi, nu cunoşteau suficient maghiara pentru a se întreţine în această limbă. Când comploturile daco-române au devenit chestiuni depăşite, s-a inventat legenda rublelor ruseşti, dar vanitatea acestei acuzaţii a căzut rapid.

Românii din Banat nu au putut niciodată să aibă un organ de presă spre a-şi apăra interesele. Cel mai mic articol dirijat contra administraţiei era pretext de urmăriri pentru instigare contra naţiunii maghiare şi contra unităţii statului ungar. Amenzile şi condamnările la ani de închisoare erau frecvente.

Nu era niciodată uşor să fondezi un ziar românesc. Trebuia depusă o foarte mare cauţiune şi să se găsească redactori gata să se înhame la responsabilitate şi să meargă în puşcărie. A critica actele funcţionarilor necinstiţi era echivalent cu instigarea împotriva siguranţei statului maghiar. De îndată ce un ziar era condamnat, cauţiunea era confiscată şi redactorul responsabil era aruncat în închisoare.

Banatul nu a fost anexat Ungariei decât după 1873, atunci când a început dizolvarea comunităţilor de casă şi a organizării militare. Statisticile ce urmează demonstrează până la evidenţă că elementul ungar este foarte slab reprezentat în această ţară şi doar de funcţionari şi de israeliţi. Aceştia din urmă erau indicaţi drept germani în recensămintele anterioare, pentru că limba lor maternă este germana.

Din punct de vedere politic, Banatul este constituit din trei comitate: Caraş-Severin, Timiş şi Torontal. În fruntea fiecărui comitat se găseşte un comisar plasat de guvern, fost „comes supremus”, trimis de guvern. Comitatul este administrat de un vice-comes, numit de adunarea generală a comitatului. Jumătate din această adunare generală este compusă din persoane care plătesc cele mai multe impozite (viriliştii), iar cealaltă jumătate, din aleşii comitatului. Viriliştii dau acestor adunări un caracter feudal. Virilismul este o instituţie atât de perimată, încât guvernul însuşi a încercat, în mai multe rânduri, să o suprime, dar el s-a izbit mereu de opoziţia partidelor şovine şi nu a mai insistat. Era greu să se decidă schimbarea unui sistem care asigura, chiar într-un comitat precum Caraş-Severin, unde elementul maghiar nu constituia decât 2,7%, 4,8% sau 7% din populaţia totală, supremaţia acestui popor. Virilismul avea, într-adevăr, mai multe grade: redevenţa nu era egală pentru toată lumea; anumite profesiuni liberale reduc redevenţa la jumătate. Pe de altă parte, aleşii sunt aproape exclusiv funcţionari. Putem să ne facem

idee despre o administraţie supravegheată doar de funcţionari? Sistemul, într-adevăr, a dat rezultate atât de dezastruoase, malversaţiunile au devenit atât de scandaloase, încât într-o zi guvernul de la Budapesta s-a decis să trimită comisari speciali, deveniţi celebri pentru abilitatea lor de a descoperi cele mai cu grijă camuflate malversaţiuni. Raporturile lor au făcut senzaţie şi toate comitatele au reclamat intervenţiile lor. Dar nu s-au văzut niciodată sancţiuni. Funcţionarii vinovaţi de a fi jefuit casieriile publice ale orfanilor şi pupilelor comitatului au fost examinaţi de medici şi declaraţi iresponsabili. Toate aceste personaje dobândiseră drepturi la recunoaşterea maghiară şi, cum statul maghiar nu îi remunera suficient pentru serviciile extraordinare aduse cauzei maghiare, considerau foarte natural să se remunereze ei înşişi, furând din casieriile publice, cu atât mai mult cu cât aceasta nu era în prejudiciul statului maghiar, ci în cel al celor administraţi de ei, pentru care nu trebuiau să aibă menajamente şi pe care puteau să îi masacreze sub cel mai mic pretext.

Aceşti satrapi, aduşi în faţa tribunalelor – căci nu puteau să înăbuşe afacerea – au mărturisit cinic malversaţiile lor. Ei au pretins că au luat acest obicei pentru că intrase în moravuri şi că toată lumea fura. Cum era imposibil să condamni funcţionarii unui departament întreg sau chiar să îi înlocuieşti, s-au mulţumit să îl înlocuiască pe comisarul guvernului. Pentru a umple casieriile jefuite, funcţionarii care formau adunările generale au votat un impozit adiţional în sarcina contribuabililor.

3. METODELE DE COLONIZARE ÎN STIL PRUSAC

Guvernul ungar, care, din 1872, luase hotărârea de a folosi împotriva naţionalităţilor non-maghiare modalitatea forte, a crezut că trebuie să imite Prusia, pe care o luase model general. Nemulţumindu-se să alunge românii printr-o administraţie vexantă, fără cea mai elementară probitate, şi neputând nici să îi extermine, el a încercat să acţioneze în plan economic, prin mijloace capabile să le facă viaţa insuportabilă. La câmpie, el a cumpărat pământurile marilor proprietari, pe care trăia un număr mare de ţărani români, un fel de semi-şerbi. Pe aceste proprietăţi, guvernul a trasat sate, a făcut să se construiască case şi, în loc să le distribuie locuitorilor care trăiau de secole pe aceste pământuri, a adus aici maghiari din ţările vecine Tisei, le-a împărţit aceste pământuri şi le-a acordat orice facilitate pentru a deveni proprietarii acestora: scutire de impozite etc. Românii au fost forţaţi să le cedeze locul. Mijloacele însele de a protesta le-au fost ridicate, cum vom vedea mai departe. La munte, unde locuitorii practicau mai mult creşterea animalelor decât agricultura, guvernul a făcut să se taie pădurile domeniale, să se construiască sate şi a adus şi aici maghiari. Românii care nu posedau pământuri cultivabile, pentru că cerealele nu dădeau decât un randament foarte slab, ţăranii, fără păduri şi fără păşuni – comunele având obiceiul să le arendeze statului – s-au văzut privaţi de mijloacele de a creşte animale; nu le-a rămas decât să se resemneze cu noua

situaţie mizerabilă care li se impunea pentru a-i obliga să plece sau să piară de mizerie. Cele câteva ziare care se resuscitau din când în când au ridicat vocea pentru a protesta împotriva acestor măsuri barbare. Aceasta le-a făcut rău. Pentru instigare împotriva naţionalităţii maghiare şi contra caracterului maghiar al statului, le-au târât prin faţa tribunalelor, le-au condamnat, li s-au dat mulţi ani de închisoare şi totul a reintrat în normal.

4. LUPTELE POLITICE ALE ROMÂNILOR

Legea electorală de la 1848 a fost modificată în 1875. Redevenţa electorală a fost menţinută. Acolo unde populaţia era mixtă, circumscripţiile electorale au fost constituite astfel încât românii să aibă cea mai mică şansă posibilă de a avea reprezentanţi în Cameră. Legea a instituit o redevenţă mai ridicată în Transilvania propriu-zisă, ţară locuită de o populaţie românească având aici majoritatea absolută. După această lege, votul este public, el are loc în reşedinţa circumscripţiei. Orice posesor al unui titlu de nobleţe, fie şi un biet amărât, are drept de vot. S-a ajuns că într-o comună, redevenţa fiind ridicată, nimeni nu avea dreptul de a vota. Totuşi, văcarul comunei, care era maghiar, avea un document şi se găsea în situaţia de a fi singurul alegător.

Modul în care această lege a fost aplicată a permis inventarea unor procedee de fraudă atât de scandaloase, încât povestirile lor emoţionau până şi pe şovinii maghiari. Profesorii de drept public, la Facultatea de Drept din Budapesta, comentând legea electorală, stigmatizau în catedră procedeele barbare pe care le-a generat această lege aplicată de regimul de opresiune inaugurat de Coloman Tiszá. Cuvântul de ordine al acestuia era: „Trebuie zdrobite naţionalităţile."

Prima aplicare a acestei legi acorda românilor, care reprezentau o populaţie de aproape 4 milioane de suflete, 5 deputaţi. La alegerile care au urmat, numărul deputaţilor

români la Cameră a fost încă şi mai redus, în aşa fel încât ei s-au văzut obligaţi să declare că procedeele din ce în ce mai nedemn folosite de guvern puneau românii în imposibilitatea de a trimite deputaţi la Cameră. Comitatele care aveau o populaţie românească depăşind 80% nu mai reuşeau să trimită deputaţi. Ele au fost obligate să declare în faţa maghiarilor că alegerile erau practic nişte ocazii inventate de autorităţi pentru a face să se masacreze poporul. Românii s-au reunit atunci într-o conferinţă naţională şi au decretat abţinerea de la alegerile parlamentare. Românii au urmat pasivismul politic timp de un sfert de secol. Ei au decis la început că pasivitatea nu se aplica decât Transilvaniei propriu-zise, restul regiunilor locuite de români: Banat, Crişana, Maramureş şi Satmar vor încerca încă să trimită deputaţi la Camera de la Budapesta. Banatul nu a reuşit să trimită decât un singur deputat la alegerile din 1881, pe generalul Traian Doda, preşedinte al Comunităţii de avere a foştilor „grăniceri” de la Caransebeş. El a căutat să ia cuvântul în Parlamentul de la Budapesta pentru a apăra drepturile românilor. L-au împiedicat să vorbească şi, văzând că se încăpăţâna să reapară, l-au exclus pur şi simplu din Cameră.

Românii din Banat reuniţi au declarat prin vocea şefului lor, *doctorul Alexandru Mocsonyi, că situaţia este fără remediu, că trebuie extins pasivsmul şi în Banat şi că o schimbare în situaţia politică a românilor în Imperiul Habsburgic nu poate să mai vină decât dintr-o nouă constelaţie europeană*. Era în 1884. Treizeci de ani mai târziu, în 1914, această profeţie a marelui filozof şi a marelui patriot român s-a îndeplinit. Războiul a izbucnit pentru a da Europei o nouă bază, pentru a-i furniza noi temeiuri democratice, pentru a elibera naţionalităţile aservite. A murit, înainte să îşi vadă visul realizat, ca filozof resemnat, dar nedisperând. Ca urmare a acestei atitudini pasiviste a românilor, alegerile în regiunile locuite de ei şi-au pierdut

strălucirea şi aparatul militar. Guvernul trimitea un candidat oficial în circumscripţie, în general un înalt funcţionar sau un mare om de finanţe, viitor baron sau conte. Vice-comisul era de acord ca şefii districtelor să aducă la reşedinţa circumscripţiei primarii şi adjuncţii din fiecare comună şi să îi pună să voteze pentru candidatul său. Afacerea a reuşit de minune şi românii au terminat prin a se dezinteresa de ceea ce se petrecea în Parlament. Timp de douăzeci de ani, poporul român nu a trimis niciun singur deputat la Camera de la Budapesta. Ei au format un partid politic pe programul din 1881. Membrii acestui partid, delegaţi oficiali, într-un fel, ai românilor, se reuneau, din timp în timp, în conferinţă naţională, la Sibiu. Erau urmăriţi de poliţie sub pretextele cele mai ridicole şi, uneori, comice. În 1891, ţinuturile române au trimis, ca de obicei, delegaţi la întruniri. S-a discutat înmânarea, către împărat, rege al Ungariei, a unui memoriu (memorandum). Conţinutul acestui memoriu nu a ridicat nicio discuţie, a fost votat în unanimitate. Acest document era destinat să lumineze monarhul asupra inechităţilor comise de guvernul de la Budapesta faţă de români.

Majoritatea delegaţilor din Transilvania nu îşi făceau prea multe iluzii asupra primirii monarhului. Ei ţineau totuşi la acest act, pentru a dovedi poporului român că nu era nimic de sperat nici din această parte.

Delegaţia nu a trecut prin guvernul de la Budapesta. Ea estima că fiecare cetăţean sau grup de cetăţeni avea dreptul de a se prezenta în faţa suveranului său şi a cerut direct audienţă la Hofburg, din Viena. Împăratul a refuzat să o primească şi delegaţii au lăsat memorandumul la un secretar.

La întoarcere în ţara lor, membrii delegaţiei au fost acuzaţi de înaltă trădare. Ziarele germane şi ungare cereau nici mai mult nici mai puţin decât capul trădătorilor. Această acuzaţie era atât de mostruoasă şi injustă, încât nu are egal în istoria

dezonorantă a secolului al XIX-lea a Imperiului Habsburgic, decât faimoasele procese judecate la Agram şi la Viena, aproximativ cincisprezece ani mai târziu, contra iugoslavilor. Procesul a fost montat cu mare pompă de către guvernul ungar şi judecat la Cluj. Delegaţii care nu comiseseră altă crimă decât cea de a depune o plângere în mâinile împăratului, drept recunoscut de toate constituţiile ţărilor civilizate, au fost condamnaţi la pedepse cu închisoarea de la doi la zece ani. Acest proces nedemn a trezit dezgustul lumii civilizate. Marii oameni ai Franţei, Italiei, Angliei au scos strigăte de oroare.

Conştiinţa tineretului universitar din România şi-a manifestat puternic indignarea. Preşedintele Partidului Naţional Român, dr. Ioan Raţiu, părintele dr. Lucaciu, preot catolic, au fost aruncaţi în închisoare pentru ani îndelungați. Tineretul ultragiat a redactat un manifest către popoarele civilizate, pentru a stigmatiza barbaria ungară, şi l-a publicat în franceză, italiană, engleză şi germană; ei au căutat să îi dea cea mai mare publicitate. Aurul guvernului maghiar a fost folosit să înăbuşe vocea conştiinţei umane revoltate.

Convins că forţa are întotdeauna ultimul cuvânt, tineretul maghiar al universităţilor ungare a redactat un răspuns care a negat totul şi, ca fapt de cinism, poate fi comparat cu manifestul – obligaţie de neşters pentru ştiinţa germană – al celor 93 de savanţi germani din 1914. Era procesul angajat de conştiinţa umană. Memoriul tineretului românesc era o plângere depusă în faţa tribunalului lumii civilizate.

Tineretul ungar s-a mulţumit deci să nege totul. A fost după aceea rândul tineretului român din universităţile austro-ungare să furnizeze probe şi documente în sprijinul acuzaţiei aduse de către studenţii regatului.

Probele aduse de aceste documente au fost zdrobitoare. Guvernul ungar, fidel tacticii sale, folosirea forţei brutale,

care îi adusese atât de bune rezultate, nu a ezitat nicio clipă în a intenta urmăriri contra autorilor pentru înaltă trădare; condamnările au urmat, cum era obiceiul. Dar procesul contra barbariei prusaco-ungare a fost început: lumea civilizată nu a fost de acord cu pronunţarea sentinţei. Conştiinţa lumii ultragiate a protestat prin vocea tuturor celor care îşi puteau exprima liber gândirea şi aurul guvernului vinovat nu a reuşit să o reducă la tăcere.

Partidul Naţional Român a continuat totuşi să deranjeze guvernanţii, aceştia au decis deci să interzică asizele şi să aducă pe membrii săi în faţa tribunalelor.

Ultima libertate a românilor, cea de a se reuni, care este garantată de constituţie, le-a fost deci luată.

Românii, sârbii şi slovacii nu au aşteptat acest război pentru a se înţelelge şi pentru a se susţine în lupta lor comună contra regimului de opresiune germano-maghiar. Din 1894, ei s-au reunit în congres. Ca urmare a acestui congres, ei au format un grup politic unit asupra tuturor chestiunilor. Nicio divergenţă nu s-a manifestat între ei. Tineretul universităţilor a urmat exemplul celor mai în vârstă; el s-a reunit în congres, în acelaşi an, şi a creat organe de contact permanent.

Fraternitatea naţionalităţilor oprimate de maghiari nu este deci de dată recentă; ea a suportat proba aproape un sfert de secol şi niciun nor nu a întunecat niciodată orizontul său. Lupta comună a cimentat prietenia lor şi nu victoria comună va putea să îi dezbine. Europa occidentală, punând sigiliu pe această prietenie, o va consacra oficial.

Mai multe secole de viaţă comună şi fără incidente a românilor şi sârbilor în această parte a Europei au confirmat că toleranţa şi respectul mutual al acestor două popoare au o rădăcină profundă în sufletul oamenilor şi ei sunt o garanţie sigură că viitorul va face legătura şi mai solidă.

Victoria aliaţilor fiind chemată să dea Europei noi fundamentele inspirate de principiile democratice netrucate, românii din Austro-Ungaria cer unirea directă a tuturor românilor cu România, destinată să trăiască, în viitor ca şi în trecut, în cei mai buni termeni cu sârbii reuniţi în Iugoslavia.

5. POPULAŢIA DIN BANAT

Românii tuturor teritoriilor subjugate de Austro-Ungaria sunt poporul cel mai democratic al monarhiei. Ei nu au nici mari proprietari de terenuri, nici boieri, nici mari industriaşi. Ei sunt toţi fii sau nepoţi de ţărani sau meşteşugari. Ei sunt mândri de originea lor. Ei au un gust pronunţat pentru instruire. Administraţiile statului fiindu-le închise, ei nu găsesc un loc de muncă şi mulţi dintre ei emigrează în România liberă. Cultura pământului nu este ocupaţia exclusivă a populaţiilor decât în câmpiile Comitatului Timiş şi în Torontal. În Caraş-Severin, mai degrabă creşterea animalelor hrăneşte populaţia. Marea industrie este foarte restrânsă, dar cea mică, din contră, foarte răspândită. Locuitorii regiunilor montane practică o industrie în timpul iernii, munca lemnului mai ales, fabricarea în serie a oricărui fel de instrumente agricole şi de articole de gospodărie. În centrele miniere, care sunt foarte importante, românii au luat aproape peste tot locul foştilor mineri şi lucrători aduşi din Austria la începutul exploatării; ei şi-au asimilat meseriile cele mai variate. Îndemânarea românului din Banat este citată peste tot ca exemplu. Toate obiectele de gospodărie şi de toaletă sunt fabricate de el şi de familia sa.

Statisticile oficiale ne arată că românii reprezintă majoritatea locuitorilor în Banatul cu 615336 suflete. Vin după aceea nemţii: 387545 locuitori; sârbii: 284329 locuitori şi ungurii cu: 242152 locuitori. Românii formează majoritatea absolută în Comitatul Caraş-Severin, unde reprezintă 72, 1% din populaţie; în Comitatul Timiş, majoritate relativă cu 40%.

Dintre toate naţionalităţile pe care această regiune le adăposteşte, doar românii sunt originari aici, înainte de invazia turcă. Sârbii, nemţii şi maghiarii au fost colonizaţi de guvernele austriece pentru a umple vidul lăsat de turcii în retragere. Ca în toate ţările devastate de către cuceritorii barbari, populaţia munţilor a suferit mai puţin decât cea a câmpiilor. Caraş-Severinul fiind acoperit aproape complet de munţi înalţi şi de păduri, populaţia a găsit aici un refugiu; ea a suferit deci mai puţin din cauza invaziei decât în comitatul vecin, Timiş sau Torontal, ultimul mai ales, care nu posedă nici cel mai mic deal şi unde nu există nicio pădure.

6. ADMINISTRAŢIA PUBLICĂ. INSTRUCȚIA PUBLICĂ. – CULTELE

Am văzut deja faptul că Banatul este divizat în trei comitate şi am evidenţiat organizarea administraţiei centrale a comitatelor. Comitatul de Caraş-Severin este divizat în 16 districte, Timişul, în 12, şi Torontalul, în 14. În fruntea fiecărui district se găseşte un funcţionar numit protopretor (főszolgabiro, Stuhlrichter), numit de adunarea generală a comitatului. Toţi funcţionarii aleşi de această adunare sunt reeligibili în momentul restaurării, care are loc tot la trei ani. Comunele se împart în comună mică, oraş şi oraş liber. Mai multe comune mici sunt reunite într-un canton (notariat cercual, kőrjegyzőség), comunele mari au o administraţie proprie, dar ele se găsesc plasate sub autoritatea şefului districtului. Oraşele nu se mai supun acestei autorităţi, primarul lor are rangul unui şef de district, în consecinţă ele sunt în resortul administraţiei centrale a comitatului. Oraşele libere scapă în întregime de sub autoritatea comitatului şi se bucură de autonomia unui comitat. Ele au în fruntea lor un prefect (comes supremus, főispan) numit de guvern. În Banat nu există decât trei oraşe libere: Timişoara, Vârşeţ şi Panciova.

Administrarea justiţiei este asigurată de tribunale de primă instanţă, de tribunalele de a doua instanţă şi de o Curte de Apel, al cărei sediu este la Timişoara. Fiecărui tribunal de primă insanţă, dacă nu are, în aceeaşi localitate, un tribunal de a doua instanţă, îi este ataşat oficiul de cărţi funciare şi al consevării ipotecilor.

Dacă există un tribunal de a doua instanţă în localitate, acest oficiu este ataşat acestui tribunal şi este condus de un magistrat.

Administrarea finanţelor e făcută de Direcţia Finanţelor în reşedinţa fiecărui comitat. Această direcţie are sub ordinele sale oficiul de taxe în fiecare district.

Instrucţia primară se face în şcoli libere, întreţinute de comunităţile religioase sau de biserică, prin şcolile comunale şi prin şcolile de stat. Şcolile libere au fost aproape peste tot suprimate, în ciuda legii fundamentale din 1868, deoarece ele erau aproape toate întreţinute de bisericile române ortodoxe sau greco-catolice. Toate şcolile primare se găsesc sub autoritatea unui inspector numit de Ministerul Instrucţiei Publice şi al Cultelor şi, pentru a putea acţiona contra şcolilor româneşti în mod arbitrar, este înzestrat cu o putere discreţionară foarte întinsă.

Instrucţia secundară este predată în liceele libere şi în liceele de stat. Liceele sunt de două feluri, gimnaziul (latin – grec – clasice) şi şcoala „reală” (ştiinţe, limbi moderne). Nu există decât un liceu liber la Timişoara, întreţinut de fraţii piarişti, alte şase licee sunt instituţii de stat. Cele două şcoli „reale” sunt instituţii de stat. Românii au cerut, din 1868, fără încetare, un liceu românesc la Caransebeş, dar în zadar; pentru a pune capăt acestui lucru, guvernul a făcut să se stabilească un liceu maghiar în acelaşi oraş. Trebuie remarcat că liceul din Lugoj fusese fondat de români, dar, puţin câte puţin, statul, sub diferite pretexte, l-a maghiarizat şi, la sfârşit, l-a transformat în liceu de stat.

Instituţiile de învăţământ secundar sunt plasate sub autoritatea directă a Ministerului de Instrucţie Publică şi al Cultelor, care îşi exercită autoritatea prin intermediul unui „prodirector”. Şcolile secundare din Banat se găsesc sub autoritatea „prodirectorului” din Oradea mare (Nagy-Várad).

Alături de licee, instrucţia secundară este dată şi prin şcoli numite civile, unde studiile durează şase ani, ele pregătesc pentru şcolile comerciale şi şcolile profesionale de arte şi meserii.

Românii au o şcoală normală de institutori la Caransebeş, ei au în acelaşi oraş şi un seminar. Catolicii români au un seminar la Timişoara, unde statul are o şcoală normală.

Românii au doi episcopi: unul catolic, la Lugoj, şi altul ortodox, la Caransebeş.

Catolicii români sunt în resortul diocezei de la Cenad, dar sediul episcopului este la Timişoara.

7. SITUAŢIA ECONOMICĂ

Banatul acoperă o suprafaţă de 28523 km pătraţi. Pentru a arăta condiţiile economice ale acestei regiuni, am întocmit tabelele I-IV. Ajunge, în consecinţă, să ne limităm la câteva remarci. Deşi solul Torontalului este pământul cel mai fertil din regatul Ungariei, randamentul său în ceea ce priveşte grâul este inferior celui din alte comitate, ca Sătmar, Sabolci, Bichiş, Arad, Sopron, oraşul Vârşeţ. Aceasta ţine de faptul că Torontalul este zona marii proprietăţi posedate de câţiva conţi, baroni feudali şi magnaţi ai finanţelor.

În ceea ce priveşte pădurile, Caraş-Severinul ocupă, pentru stejar, al doilea loc în regatul Ungariei, după comitatul Bihorului, şi primul loc pentru fag.

Sericicultura este, în Banat, o industrie de prim ordin.

Am regretul că nu am putut prezenta tabelul reprezentând cultura arborilor fructiferi. Comitatul Caraş-Severin şi o parte din Timiş produc mere, pere, cireşe, piersici şi prune de primă calitate şi în cantitate considerabilă. Există zone în Caraş-Severin, unde cultura arborilor fructiferi oferă populaţiei principalul mijloc de existenţă.

Cultura zarzavaturilor este foarte dezvoltată în văile râurilor Timiş şi Bega.

Am, de asemenea, regretul de a nu fi putut, din cauza lipsei de date autentice, să întocmesc un tabel al creşterii animalelor, care este foarte importantă în această zonă. Cornutele sunt de o asemenea rasă, încât, în concursurile agricole, Banatul este întotdeauna clasat primul. Cât despre cal, cele trei naţionalităţi,

dar în special românul şi neamţul rivalizează şi caută să se depăşească.

Am, de asemenea, regretul că nu pot, din acelaşi motiv, să întocmesc tabelul repartizării proprietăţii pământului, atât de bogat în această zonă. El ne-ar fi dat imaginea dezolantă a situaţiei în care se află această regiune atât de bogată, guvernată de o aristocraţie feudală, mai ales în Comitatul Torontal.

Emigrarea a decimat şi mai mult populaţia care a fost alungată virtual din ţinutul udat de sângele strămoşilor săi. Românii emigraţi în America au plecat fără speranţa de a se întoarce. Când au organizat Biserica Ortodoxă în America, ei nu au mai legat-o de Mitropolia din Transilvania, ci de cea din Moldova. Ei au devansat pe fraţii lor rămaşi în ţara de origine, realizând uniunea tuturor românilor.

În tabelul legat de viticultură, am făcut să figureze Comitatul Aradului, deşi acesta din urmă nu face parte din Banat. Acest aspect a fost găsit necesar cu titlu comparativ, Comitatul Aradului produce nu numai cel mai mult vin şi de cea mai bună calitate din toată Ungaria, dar şi randamentul lui este cel mai ridicat. Vinul alb pe care îl produce Promontor se bucură de o reputaţie universală. După M. Fleurent, profesor de chimie industrială şi membru al Academiei de Ştiinţe, el se pretează şampanizării şi fabricanţii de şampanie importă din acesta în Franţa.

Banatul posedă, la Timişoara, cea mai mare fabrică de tutun, după aceea de la Fiume. Se tratează aici 1051 tone de tutun străin şi 2365 tone de tutun indigen.

Doar Caraş-Severinul are mine, exploatarea este restrânsă şi se limitează la fier şi huilă, deşi subsolul conţine toate minereurile. Ingineri de mine francezi au studiat subsolul Caraş-Severinului şi prospecţiunile lor au semnalat zăcăminte foarte bogate. Extinderea exploatării s-a izbit de slabele mijloace de

comunicație, drumurile de fier sunt rare în această zonă. De fiecare dată când s-a vrut să se stabilească o linie de cale ferată în regiunile miniere, s-au găsit în fața opoziției Marelui Stat Major de la Viena, pentru că maghiarii s-au temut întotdeauna de invazia românească în caz de conflict mondial.

Huila albă este foarte abundentă, dar ea este aproape neexploatată.

Lungimea liniilor de cale ferată în Torontal trebuie să surprindă. Datorez un comentariu la această chestiune. Într-o regiune absolut plată, precum Torontalul, nimic nu se opune amplasării liniilor de cale ferată. Drumurile de fier ale Torontalului, în afara marilor linii, sunt departamentale. Ele au fost create de administrația comitatului, care, în virtutea virilismului descris în partea istorică a acestei broșuri, este în mâinile seniorilor feudali ai pământului. Administrația centrală a comitatului este plină de fiii acestor seniori. Toți tinerii conți și baroni, după ce și-au terminat studiile de drept și au obținut licența în științe politice, intră în administrația comitatului în calitate de atașați, lucru pe care îl consideră ca pe un sport și ca pe o petrecere a timpului de către oameni de calitate. Această administrație a ruinat finanțele publice ale acestui comitat, deoarece ea nu s-a mulțumit să construiască linii de cale ferată care nu aveau niciun interes pentru binele public și care nu deserveau decât imensele latifundii ale seniorilor feudali, ci ea le-a amenajat cu un lux surprinzător. Trenurile nu au decât vagoane–saloane, înzestrate cu confortul cel mai modern. Când finanțele au ajuns la faliment, guvernul de la Budapesta a trims un comisar care, în cercetările sale, a descoperit malversațiuni foarte abil camuflate, surprinzătoare din partea unei administrații dirijate de aristocrați, atât de sensibili în ce privește onoarea.

Comitatul Torontalului, care are o suprafață aproape la fel de mare ca și Caraș-Severinul, cu o suprafață însămânțată de

trei ori şi jumătate mai mare decât Caraş-Severinul, cu solul cel mai fertil, nu are decât o populaţie cu 168125 de suflete mai mare decât a acestuia din urmă. (443000 faţă de 611126). Acest fapt a frapat pe toată lumea şi savanţii oficiali s-au găsit mereu jenaţi în a furniza o explicaţie, pentru că nu le era permis să o furnizeze pe cea adevărată, şi să servească astfel probe democraţilor, cu atât mai puţin cu cât elementele maghiare şi germane nu sufereau din cauză că românii şi sârbii nu sunt demni de niciun interes. Marii latifundiari nu permit creşterea populaţiei.

Banatul are ca frontieră pe mai mult de trei sferturi fluvii navigabile ca Dunărea, Tisa şi Mureş. Timişul nu este navigabil decât pe o lungime de 3 km., de la Panciova la vărsare, Bega, regularizată de un canal, este navigabilă pe o lungime de 115 km, de la Timişoara la Tisa.

Din punct de vedere economic, Banatul are o situaţie particulară, în virtutea varietăţii atât de mari a solului său. Populaţia sa a păstrat o particularitate în virtutea amprentei pe care i-a lăsat-o istoria sa atât de agitată, căci el a suportat primele şocuri în toate invaziile. Populaţia românească din Banat este cea mai laborioasă şi cea mai iscusită. Am văzut că, deşi solul Caraş-Severinului, unde populaţia românească este cea mai densă, nu a fost deloc fertil şi că, deşi el nu a putut suporta comparaţie cu cel din Torontal, randamentul pământului se apropie de cel din Torontal. Din punctul de vedere al agriculturii, ţăranul român din Banat egalează şi poate chiar depăşeşte ţăranul occidental. În Banat, secerişul grâului începe în mod normal în 12 iulie şi până la 1 august grâul este nu numai înmagazinat în hambare, ci şi bătut. La începutul lui august, toate pământurile sunt deja arate.

Industria domestică, din cauza lipsei de pieţe de desfacere, a mijloacelor de transport şi a organizării, este redusă la

nevoile familiei. Cultura cânepii permite locuitorilor de la sate confecţionarea tuturor obiectelor de lenjerie. Hainele sale sunt din stofă de lână pe care şi le lucrează el însuşi şi pe care le confecţionează de asemenea el însuşi. În munţi, iarna, el fabrică în serie ustensilele agricole cele mai diverse. Primăvara, se văd convoaie interminabile, compuse din care încărcate artistic, îndreptându-se pe drumuri frumoase spre marile târguri ale Timişoarei, Becichereculuí, Vârşeţului, Chichindei etc. Acolo unde lemnul lipseşte, locuitorii bărbaţi părăsesc satele şi se angajează în mine. Hărnicia femeii române este proverbială, gustul artistic este cunoscut peste tot.

Banatul are locuri foarte frumoase, puţin cunoscute de turişti, el are frumuseţi minunate şi unice ale câmpiei şi panoramele cele mai sălbatice ale muntelui. Drumul care mărgineşte Dunărea la vest de Orşova poate rivaliza cu Axenstrasse din Elveţia. Ca staţiuni termale, Băile Herculane se bucură de o reputaţie mondială şi, în epoca în care maghiarii nu se amestecaseră încă în administrarea acestei regiuni, acest oraş de ape termale era locul favorit de întâlnire al claselor avute din România, aici nu se vorbea decât franceza acum 30 de ani, toate inscripţiile, toate pancartele indicatoare erau franţuzeşti. Apele feruginoase de la Buziaş atrag multă lume şi stabilimentele climaterice de la Marila, mulţi ftizici.

CONCLUZIE

Istoria Banatului arată că această regiune avusese mai multe legături cu regiunea românească vecină, făcând parte din Regatul României, decât cu Ungaria. El nu a fost niciodată locuit de maghiari. El nu a cunoscut seniorii feudali maghiari, seniorii Banatului erau români. Era un popor liber. Atunci când, în secolul al XVIII-lea, turcii au fost alungaţi din Banat, împăraţii Austriei, mai precis Maria Tereza, au fost obligaţi, pentru a organiza militar această regiune, şi, în consecinţă, a priva de libertăţile lor vechii locuitori ai zonei, să confişte diplomele şi să îi ridice cu carele. Noii aristocraţi, care au cele mai bune pământuri în Banat, sunt, în mare majoritate, persoane îmbogăţite în industrie, în finanţe sau în ministere, precum baronul Daniel şi faimosul Wekerle care, fiu de intendent, acum treizeci de ani, când a debutat ca funcţionar la Ministerul de Finanţe de la Budapesta şi s-a căsătorit cu fiica prefectului de Timişoara, nu avea avere. Toţi conţii şi baronii din Banat nu sunt aici decât după expulzarea turcilor.

Banatul, dintre toate regiunile româneşti, a conservat cel mai mult caracterul său românesc. El nu a fost niciodată divizat şi nu a aparţinut niciodată mai multor ţări simultan. Împărţirea sa în trei comitate este de dată mai degrabă recentă. Situarea geografică însăşi se opune unei diviziuni a acestei regiuni între mai multe state; nu vorbesc deloc despre consideraţii strategice, căci, în noua Europă, războiul va fi exclus.

La urma urmelor, cele două ţări care îi sunt vecine, România şi Serbia, nu s-au războit niciodată, ele au luptat mereu în

aceleaşi rânduri. Românii şi sârbii au fost uniţi chiar de către biserică până în 1868. În 1848, este adevărat, românii din Banat nu au format legiuni pentru a fugi în ajutorul habsburgilor, ca sârbii şi românii din Transilvania propriu-zisă. Noi am spus, în partea istorică, că ei nu au făcut nici Revoluţia de la 1848, deoarece, necunoscând seniori maghiari, nu puteau să se revolte. Din 1868, guvernele de la Budapesta, care adoptaseră principiul habsburgilor „divide et impera”, i-au favorizat deschis pe sârbi contra românilor. Persecuţiile instaurate împotriva acestora din urmă au rămas necunoscute sârbilor, opresiunea acestora din urmă este de dată recentă.

Din punct de vedere politic, deşi românii din Banat au aderat la programul Partidului Naţional Român din 1881, graţie înţelepciunii şi clarviziunii celor doi mari şefi, Coriolan Brediceanu şi Alexandru Mocsonyi, ei au putut evita obstacolele şi consecinţele influenţelor străine asupra adevăratelor interese ale poporului român, cărora oamenii politici ai Transilvaniei propriu-zise le-au căzut victime în mai multe rânduri. Românii din Banat, poate şi în virtutea unui trecut istoric diferit, au arătat mai multă maturitate politică decât cei din alte regiuni româneşti supuse habsburgilor. Ei nu au avut încredere în aceştia din urmă, care au uimit lumea prin ingratitudinea lor.

LE BANAT

(Timishana)

PAR

T. VUIA

Avec un tableau et une carte hors texte

PARIS

ÉDITÉ PAR LE COMITÉ NATIONAL DES ROUMAINS
DE TRANSYLVANIE ET DE BUCOVINE

1918

Tous droits réservés

T. VUIA

Le Banat (Timishana)

INTRODUCTION

Parmi tous les pays d'Europe, l'Autriche-Hongrie et la Turquie formaient des états que les occidentaux ont de la peine à comprendre. Les pays occidentaux ont réussi à former des états plus ou moins nationaux, car les peuples qui les ont formés n'étaient pas de races aussi dissemblables que ceux qui forment l'état austro-hongrois. L'Autriche, après avoir été exclue de la confédération germanique, dans laquelle certains voudraient la faire rentrer, cessa d'être un pays allemand, la majorité de ses sujets étant d'une autre race. Les Slaves, qui forment la majorité de la population, diffèrent des Allemands non seulement au point de vue de la langue et de la mentalité, mais ils sont aussi les descendants de peuples ayant un passé glorieux, ayant connu une indépendance et ayant eu une civilisation supérieure à celle du peuple qui cherche à les dominer.

La Hongrie, elle, a une histoire toute particulière. La première invasion des Huns ne laissa dans le pays, au sud-est des Carpathes, c'est-à-dire en Transylvanie, que des débris, qui y sont encore, et que l'on nomme les székely. A leur deuxième invasion, sous le nom de Magyars et sous leur chef Arpad, après avoir razzié à plusieurs reprises la Germanie, ils eurent plus de succès. Leur chef s'aperçut, à la suite de quelques incursions malheureuses, que le sort de leurs prédécesseurs serait le leur, s'ils n'abandonnaient pas la vie de nomades et de brigands. D'autre part, les peuples qu'ils trouvèrent en Pannonie, les Slaves, les colons romains arrivés en Dacie, étaient des peuples policés ayant adopté la foi chrétienne et ayant des mœurs

qui contrastaient avec celles des Magyars : ils connaissaient l'agriculture.

Le chef des Magyars, Géza, fit baptiser son fils Etienne, qui demanda une couronne au pape Sylvestre II. Ce roi clairvoyant et sage comprit que les divers peuples de son royaume, bien que moins guerriers, et parlant des idiomes différents, étaient supérieurs au sien. Il adopta la civilisation romaine avec toutes ses conséquences. La langue latine devint la langue officielle du royaume. Les lois étaient écrites en latin, l'instruction se fit entièrement en latin, les sentences des juges étaient rendues en latin. En un mot, la langue latine eut dans ce pays une extension inconnue ailleurs ; la littérature était latine, les idiomes des différents peuples ne se parlaient que dans les couches inférieures de la population, auxquelles personne ne portait intérêt, et Saint-Etienne proclama solonnellement que le « regnum unius linguae » est destiné à périr. Toutes les races purent vivre en paix et aucune d'elles ne fut exclue d'aucune charge ou fonction. C'est sous la Sainte Couronne que s'abritaient les différents peuples, c'est elle qui les unissait tous. Le royaume était dénommé officiellement « les pays de la Couronne de St-Etienne ». Quand la Croatie et, plus tard, la Dalmatie furent conquises, les rois de Hongrie respectèrent les races, ils se firent couronner rois de Croatie dans la capitale de ce pays.

Après l'extinction de la Maison d'Arpad, la Hongrie choisit ses rois en Bohême, en Pologne, en France. Cette dernière leur donna deux rois glorieux, Charles Robert d'Anjou et Louis le Grand, seul roi qui bénéficie de ce titre. Ces deux rois amenèrent avec eux la civilisation occidentale, les arts et la science. Le royaume, sous ce régime, s'inspirant des traditions romaines, fut uni à plusieurs reprises avec la Bohême, la Pologne, et servit pendant plus d'un siècle de barrière à l'invasion turque qui exerçait sa pression dans le sud. Ce rôle valut aux défenseurs du Danube, de la part de la

papauté, le titre de : défenseurs du christianisme. Les grands chefs de ces armées chrétiennes n'étaient pas de race magyare. Jean Uniade en fut le héros le plus connu, son fils Mathieu le Juste devint roi de Hongrie, l'un des plus grands, avec St-Etienne et Louis le Grand ; ce sont ces trois rois qui ont créé autour de la nation hongroise cette auréole de nation chevaleresque, qui ne concernait pas la race hongroise seule, mais ce faisceau de différentes races rassemblées autour de la Sainte Couronne. C'est à ces races que fut dévolu le rôle de défendre la civilisation en Orient, comme à la France celui de la défendre eu Occident.

C'est sur cette base que fut constitué le royaume de Hongrie, pendant plus de cinq siècles.

A la bataille de Mohacs, en 1526, la Hongrie perdit son roi, toute sa noblesse. Tandis que la Bohême n'avait perdu à la bataille de la Montagne Blanche que son corps, en conservant son âme, la Hongrie perdit tout, y compris son âme même. Ce désastre ouvrit les portes à deux invasions : à l'invasion turque et à l'invasion germanique.

Toutes les forteresses tombèrent l'une après l'autre, le Banat fut le premier envahi. Comme conséquence de ces deux invasions, le pays fut scindé en deux, le pays sur la rive droite de la Tisa reconnaissait Ferdinand d'Allemagne, roi de Hongrie, tandis que le pays de la rive gauche de la Tisa, la Transylvanie, revendiquée par les Roumains, reconnaissait comme prince Jean Zapolya. L'invasion germanique et turque, d'un côté, la Réforme, de l'autre, firent changer le caractère de la Constitution et le caractère latin du pays. La race hongroise, entre le Danube et la Tisa ainsi qu'en Transylvanie, ayant adopté le protestantisme, créa un esprit national hostile aux autres races, en particulier aux Roumains. Les Hongrois ayant adopté la confession de Calvin, les Saxons celle de Luther, s'unirent avec les Szekelys et décrétèrent les privilèges des trois races.

Jusqu'en 1526, la Hongrie avait eu une des constitutions les plus libérales de l'Europe. La Bulle d'Or de 1222, copiée sur la Magna Charta anglaise, assurait aux personnes libres (haute et moyenne noblesse) des libertés que les constitutions modernes n'accordent point. Après l'extinction de la lignée d'Arpad, le roi était nommé par l'assemblée de tous les citoyens libres : c'était comme une république plébiscitaire. Le roi Mathieu le Juste fut ainsi nommé roi, bien que fils d'un héros de souche roumaine.

La Bataille de Mohacs marqua la chute de la civilisation latine. La vraie noblesse tomba à Mohacs. Les gérontocrates qui appelèrent Ferdinand sur le trône n'avaient plus rien de l'ancienne noblesse. Toutes les libertés furent abolies dès l'invasion germanique. Ces libertés disparues, le culte de la Sainte Couronne ne fut plus qu'une réminiscence ; il ne représentait plus une réalité. La Sainte Couronne, qui symbolisait l'ensemble des peuples qu'elle abritait, n'est devenu qu'un couvre-chef historique sur la tête des tyrans. La civilisation latine disparut pour céder la place à la civilisation germanique. La Hongrie d'avant 1526 est tout autre que celle d'après cette date.

Les pseudo-libéraux hongrois aiment rappeler la période héroïque de la civilisation latine, pour couvrir leur inféodation à la « Kultur » allemande, installée depuis près de 4 siècles.

Sans cette introduction historique, il est difficile de comprendre la constitution spéciale et sans pareille du pays dans lequel tant de races purent vivre ensemble pendant des siècles, et sans grands heurts jusqu'à la double invasion germanique et turque, qui enleva le caractère latin à la constitution du pays. Il était également nécessaire d'expliquer les raisons de la légende du caractère chevaleresque de la nation hongroise, dont les Hongrois d'aujourd'hui se parent et abusent auprès des Anglais et des Français qui semblent ignorer que le gloire que les Hongrois d'aujourd'hui veulent accaparer est le patrimoine

commun de toutes les races qui s'abritaient sous la Sainte Couronne. Mais cette Hongrie chevaleresque et glorieuse est morte à Mohacs. Celle d'aujourd'hui n'est plus qu'une Hongrie prussianisée. Remarquons, cependant, que le latin demeura langue officielle en Hongrie jusqu'au milieu du XIXe siècle.

LE BANAT
I. – APERÇU HISTORIQUE

Le Banat, ce pays compris entre le Danube, la Tisa, le Mures et le versant sud-ouest des Carpathes, n'a jamais été habité par les Magyars. C'était le pays qui continuait la Valachie et il était habité par la même race. Le Banat a joui d'une situation privilégiée et d'une véritable indépendance. Il était vassal tantôt des rois de Hongrie, tantôt des voëvodes de Valachie ou de Serbie. Il eut à sa tête un Ban, puis un Comte. Il n'a jamais connu la domination magyare. C'est ce pays qui a servi de rempart à l'invasion turque. Les Roumains qui l'habitaient ont toujours été libres ; leur noblesse était de race roumaine.

Le Banat est le Chanaan de la Hongrie, la nature du sol ainsi que sa configuration n'offrent nulle part une variété aussi remarquable. On y trouve des plaines fertiles, traversées par une multitude de rivières, des montagnes couvertes d'une végétation luxuriante, tandis que le sous-sol renferme toutes les sortes de minerais.

Les plus anciens habitants du Banat sont les Agatirz, qui se confondirent avec les Daces. Les Daces vaincus par les Romains, le Banat fut incorporé à l'empire romain, lequel exploita toutes les richesses du pays. Toute cette contrée a conservé les vestiges de la domination romaine : nous avons des routes, des digues et des canaux romains.

L'époque triste pour le Banat, celle qui a changé son aspect sous tous les rapports, celle dont découlent tous ses malheurs

présents, commence avec l'invasion turque après 1526. Le Banat a été envahi le premier et évacué le dernier. La domination turque s'y est maintenue pendant deux siècles, pendant lesquels toute sa noblesse disparut.

Après la libération de son territoire, obtenue grâce au concours des armées conduites par le prince Eugène de Savoie, le pays fut attaché directement à Vienne, c'est-à-dire à l'Autriche. Les libertés encore en vigueur furent supprimées et une constitution particulière fut octroyée à cette province, vouée à la germanisation. Elle fut organisée militairement, comme la Croatie, la Slavonie et une partie de la Transylvanie, pour la défense des frontières contre une nouvelle invasion. Tout homme en état de porter les armes était soldat durant toute sa vie.

La propriété privée et inaliénable fut supprimée. Les terres appartenaient à la famille : ce fut une sorte de communauté patriarcale (Hauscommunion).

Les invalides et les malades étaient entretenus aux frais de l'état dans des maisons de santé et dans des établissements d'eaux thermales. Ces communautés durèrent jusqu'à nos jours. Leur dissolution commença après 1870 seulement. L'avoir commun (Communitatea de avere) était administré par un préfet résidant à Caransebesh, chef-lieu de l'ancien comitat de Severin, et ses revenus devraient servir aux anciens « granicieri », (gardes frontières) mais le gouvernement hongrois, imitateur en tout du régime prussien, après sa main mise sur cette fortune, en fit un instrument politique dirigé contre les Roumains. Ce sont les légions roumaines, serbes et croates, formées de « granicieri », qui furent le noyau des armées autrichiennes qui combattirent contre la Grande Armée, dans les guerres contre l'Italie, et aujourd'hui encore contre les Alliés. Le drapeau du régiment 43, formé exclusivement de Roumains de Banat, porte

comme inscription : Custoza, Solférino, etc. Ce sera bientôt aux Alliés de décider si ces peuples vaillants doivent cesser d'être l'instrument de la domination germanique.

Quand les Turcs, chassés, se retirèrent, ils le firent, en dignes prédécesseurs de leurs alliés actuels. Ceux des habitants valides qu'ils n'avaient pas tués, furent en grande partie emmenés dans leur retraite. Les empereurs de Vienne, pour combler le vide, y firent venir des Allemands, des Souabes, leur donnant les meilleures terres et les comblant de toute sorte de faveurs et les exemptant des charges militaires, qui pesaient seulement sur les Roumains, les Serbes et les Croates. Voilà comment on retrouve sur cette terre, qui n'avait jamais connu ni les Allemands, ni les Magyars, les Allemands qui figurent dans les statistiques officielles.

Nous voyons donc que l'histoire des Roumains du Banat diffère sur ce point de celle de la Transylvanie proprement dite. Le Banat n'a connu ni le servage, ni l'oppression des seigneurs féodaux magyars, ni la persécution religieuse, que connurent les Roumains de Transylvanie, de la Crishana, du Maramuresh, de Satmar. Ils ne connurent que la sévère discipline militaire et germanisatrice des Allemands. Mais l'effet de cette pression fut absolument nul. Pas un village roumain ne put être germanisé. Nous en avons pour preuve, le peu de succès obtenu par la propagande catholique dans le Banat, en comparaison de celui qu'elle obtint en Transylvanie. Encore faut-il ajouter que l'union avec l'Eglise roumaine dans le Banat est de date récente (1850).

Quand survint la secousse de 1848, les Roumains sous le sceptre des Habsbourg ne possédaient aucune organisation qui les englobât et qui leur permît de prendre une résolution en commun. Les paysans roumains de Transylvanie, serfs des seigneurs magyars, trouverent vite leur but, automatiquement, pourrait-on dire. Ils se jetèrent sur leurs oppresseurs. Les

intellectuels, les chefs du mouvement insurrectionnel, virent plus loin : ils rêvèrent une reconstitution de l'ancienne Hongrie d'avant 1526, fondée sur l'égalité de toutes les races qui constituaient les pays de la Couronne de St. Etienne, jugeant que seul par un retour à l'ancienne tradition, par un effort fraternel, toutes les races unies pourraient secouer le joug germanique et fonder, sur une base démocratique, la nouvelle Hongrie, la république danubienne. Ils entrèrent donc en négociations avec le chef de l'insurrection magyare, François Kossuth. Ce dernier voyait grand ; l'idée l'enthousiasma d'abord, car il rêvait la fondation d'une grande république danubienne qui engloberait la Valachie, la Moldavie, la Serbie et qui servirait de rempart à la pression germanique dans l'Orient, le futur « Drang nach Osten ». Mais ces idées grandioses, dont la réalisation aurait transformé la Hongrie et peut-être changé le sort de l'Europe, – car la guerre actuelle est incontestablement la conséquence des erreurs commises aussi en 1848 – furent gangrenées par un poison qui viciait depuis longtemps l'âme magyare : l'orgeuil magyar. Après quelques courtes délibérations, Kossuth arrêta les pourparlers. Il se dit qu'un triomphe sur les Habsbourg, représentants de l'Allemagne, avec le concours de toutes les races de la monarchie, ne pourrait pas assurer l'hégémonie de l'élément magyar, qui ne formait pas la majorité absolue du pays. L'ancienne Hongrie était latine, elle n'était basée sur l'hégémonie nationale d'aucune race, tandis que les nouvelles lois avaient aboli le latin et institué à sa place le hongrois. C'eut été donc revenir sur ses pas. Il ne pouvait admettre ce recul. Il surestima ses forces, rompit avec les nationalités non-magyares, croyant pouvoir triompher tout seul et pensa que, sans compagnons d'armes, il n'aurait pas à envisager, dans le succès, leurs exigences. Il comptait aussi que ces nations resteraient, tout au moins, neutres. Mais l'Autriche veillait. Elle obtint le concours des Croates et des Serbes. En Transylvanie,

profitant de l'hostilité des paysans contre leurs seigneurs, elle put former des légions roumaines destinées à combattre les Magyars. Les Roumains du Banat ne purent suivre le même chemin. Ils ignoraient l'oppression magyare, ne connaissant qu'un seul ennemi : l'Allemand, auprès duquel ils ne pouvaient pas raisonnablement se ranger : ils restèrent donc neutres. Quant à ceux des frontières militarisées, ils formaient, cela va sans dire, l'armée impériale. On connaît le résultat : l'insurrection magyare fut écrasée avec le concours russe[1]. La constitution hongroise fut abolie et le régime de gouvernement fut l'absolutisme, jusqu'en 1861.

Les revers subis par l'armée impériale, un peu partout, firent pencher l'empereur vers la conciliation. Un des auteurs de l' « Ausgleich », le plus grand homme d'Etat hongrois, François Deak, entrevit de nouveau les possibilités d'institutions démocratiques, et il obtint le concours d'un autre grand homme d'Etat et philosophe, le baron Eotvos. Ils prêchaient qu'une Hongrie démocratique ne pouvait être fondée que sur la base de l'égalité nationale de toutes les races. Les déceptions résultant de la mégalomanie, de l'égoïsme magyar, n'ont pas peu contribué à rendre leur parole éloquente. Ils obtinrent le vote de *la loi des nationalités*, qui posait les bases du libre développement de toutes les races, leur assurant, en quelque sorte, l'autonomie. Une loi votée l'année suivante reconnut l'autonomie de l'Eglise roumaine orthodoxe.

Cet élan généreux eut un arrêt brusque, 1870 survint. La France et, avec elle, l'âme de la démocratie fut meurtrie. La défaite de la France eut une répercussion dont les hommes les plus éminents ne se sont pas aperçus, au début. Il a fallu la guerre

[1] Les Habsbourg n'on pas voulu démentir l'ancienne réputation qu'ils on d'étonner le monde par leur ingratitude. Les Tsars on sauvé la dynastie des Habsbourg contre la révolution. Les Habsbourg ont manifesté leur reconnaissance en fomentant dans l'empire des Tsars une révolution qui les emporta.

actuelle pour démontrer que la défaite de 1870 fut la défaite de la civilisation et un retour à la barbarie, aux conceptions de l'état barbare. Une nouvelle loi de l'évolution humaine fit son chemin, la loi de la force : l*a force prime le droit*. Les Magyars n'étaient pas encore immunisés contre le virus de l'orgueil. Ils oublièrent tout idéal et se tournèrent vers l'Allemagne. Le comte Andrassy, condamné à mort et réfugié à Paris après 1848, devint ministre de la Maison Impériale et des Affaires Etrangères de la Monarchie. Il réconcilia la Monarchie avec la Prusse et conclut la fameuse alliance, d'où est sortie la guerre actuelle. La Hongrie crut agir au mieux de ses intérêts en imitant en tout et même en dépassant la Prusse, dans sa politique d'oppression inaugurée contre les Polonais, les Danois, les Alsaciens et les Lorrains. Elle fit échouer le sacre de l'empereur comme roi de Bohême ; en complicité avec Bismarck, elle fit échouer l'autonomie qu'on était sur le point d'accorder à ce noble pays. La loi des nationalités ne fut même pas promulguée ; de plus, les quelques bribes de libertés reconnues encore aux Roumains et aux Serbes par le régime absolutiste furent retirées les unes après les autres, et on ne parla plus que d'écraser les nationalités. Avec l'avènement de Coloman Tisza, ancien ennemi mortel des Habsbourg, père du comte Etienne Tisza qui a provoqué cette guerre, fut inaugurée la terreur contre les nationalités non-magyares.

2. CONSIDÉRATIONS POLITIQUES

Avant 1867, les Magyars n'étaient pas connus dans le Banat. On chassa alors et l'on remplaça, pour administrer le pays, les fonctionnaires allemands par une bande affamée, formée par tous les déchets de l'ancienne noblesse hongroise. Ils se conduisirent en véritables satrapes. Il suffisait qu'un Hongrois sut lire et écrire pour obtenir de grosses situations dans le pays. Ils l'administrèrent si bien que le gouvernement lui-même dût reconnaître qu'ils étaient par trop malhonnêtes. Mais il ne réagit point, car, bien que ces fonctionnaires sans scrupules rançonnassent la province, ils avaient acquis des droits à la reconnaissance des Magyars.

En 1885, une partie des élèves du lycée de Lugoj, de nationalité roumain, (du reste, dans ce lycée, tous les élèves étaient Roumains ou Israélites) furent éliminés de tous les lycées de Hongrie, parce qu'ils se réunissaient en un cercle privé, pour y lire des œuvres classiques roumaines. Il leur était défendu de parler le roumain entre eux, à haute voix, dans les endroits publics. C'est dire qu'ils étaient condamnés au silence, car, pas plus eux que leurs camarades israélites ne connaissaient suffisamment le hongrois pour s'entretenir dans cette langue. Lorsque les complots daco-roumains devinrent trop vieux jeu, on inventa la légende des roubles russes, mais l'inanité de cette accusation tomba vite.

Les Roumains du Banat ne purent jamais avoir un organe de publicité. Le moindre article dirigé contre l'administration était prétexte à des poursuites pour agitation contre la nation magyare

et contre l'unité de l'Etat hongrois. Les amendes et les années de prisons pleuvaient dru. Il n'était guère facile de fonder un journal roumain. Il fallait déposer un très gros cautionnement et trouver des rédacteurs prêts à endosser la responsabilité et à aller en prison. Critiquer les actes des fonctionnaires malhonnêtes était équivalent à de l'agitation contre la sûreté de l'Etat magyar. Aussitôt un journal condamné, on confisquait le cautionnement et on jetait en prison le rédacteur responsable.

Le Banat ne fut annexé à la Hongrie qu'après 1873, lorsqu'on commença la dissolution des communautés de maison et de l'organisation militaire. Les statistiques qui suivent démontrent jusqu'à l'évidence que l'élément hongrois est très faiblement représenté dans ce pays et seulement par les fonctionnaires et les israélites. Ces derniers, dans les recensements antérieurs, étaient indiqués comme Allemands, car leur langue maternelle est l'allemand.

Politiquement, le Banat est constitué par trois comitats : Carash-Severin, Timish et Torontal. A la tête de chaque comitat, se trouve placé un commissaire de gouvernement, l'ancien « comes supremus » envoyé par le gouvernement. Le comitat est administré par un vice-comes, nommé par l'assemblée générale du comitat. Cette assemblée générale est composée, pour une moitié, des personnes payant le plus d'impôts (les virilistes) et pour l'autre, des élus du comitat. Les virilistes donnent à ces assemblées un caractère féodal. Le virilisme est une institution tellement surannée que le gouvernement lui-même a tenté, à plusieurs reprises, de le supprimer, mais il s'est toujours heurté à l'opposition des partis chauvins et il n'insista pas. Il était difficile de se décider à changer un système qui assurait même dans un comitat comme Carash-Severin, où l'élément magyar ne constituait que 2,7 %, 4,8 %, ou 7 % de la population totale, le suprématie à ce peuple. Le virilisme avait, en effet, plusieurs

degrès : le cens n'était pas égal pour tout le monde ; certaines professions libérales réduisent le cens à moitié. D'autre part, les élus sont presque exclusivement des fonctionnaires. Peut-on se faire l'idée d'une administration uniquement surveillée par des fonctionnaires ? Le système, en effet, donna des résultats si désastreux, les malversations devinrent si scandaleuses, qu'un jour le gouvernement de Budapest se décida à envoyer des commissaires spéciaux, devenus célèbres pour leur habileté à découvrir les malversations les plus soigneusement camouflées. Leurs rapports firent sensation et tout les comitats réclamèrent leur intervention. Mais on ne vit jamais de sanctions. Les fonctionnaires coupables d'avoir cambriolé les caisses publiques des orphelins et des pupilles des comitats furent examinés par des médecins et déclarés irresponsables. Tous ces personnages avaient acquis des droits à la reconnaissance magyare et, comme l'Etat magyar ne les rémunérait pas suffisamment pour les services extraordinaires rendus à la cause magyare, ils jugeaient tout naturel de se rémunérer eux-mêmes, en puisant aux caisses publiques, d'autant plus que ce n'était pas au préjudice de l'état magyar, mais à celui de leurs administrés, pour lesquels ils n'avaient pas à avoir de ménagements, et qu'ils pouvaient faire massacrer sous le moindre prétexte.

Ces satrapes, traduits devant les tribunaux – car on ne pouvait plus étouffer l'affaire – avouèrent cyniquement leurs malversations. Ils prétendirent avoir pris cette habitude parce qu'elle était entrée dans les mœurs, que tout le monde volait. Comme il était impossible de condamner les fonctionnaires d'un département entier, ou même de les remplacer, on se contenta de remplacer le commissaire du gouvernement. Pour remplir les Caisses cambriolées, les fonctionnaires formant les assemblées générales votèrent un impôt additionnel à la charge des contribuables.

3. LES MÉTHODES DE COLONISATION A LA PRUSSIENNE

Le gouvernement hongrois qui, depuis 1872, avait pris la détermination d'employer, contre les nationalités non-magyares, la manière forte, crut devoir imiter la Prusse, qu'il avait prise pour modèle en tout. Non content de chasser les Roumains par une administration vexante, dépourvue de la plus élémentaire probité, et ne pouvant pas les exterminer non plus, il essaya d'agir économiquement, par des moyens propres à leur rendre la vie insupportable. Dans les plaines, elle acheta les terres des grands propriétaires, sur lesquelles vivait un grand nombre de paysans roumains, sorte de demi-serfs. Sur ces propriétés, le gouvernement traça des villages, fit construire des maisons et, au lieu de les distribuer aux habitants qui vivaient depuis des siècles sur ces terres, il y amena des Magyars des pays voisins de la Tisa, leur distribua ces terres et leur donna toute facilité pour en devenir propriétaires : exemption d'impôts etc. Les Roumains furent forcés de leur céder la place. Les moyens mêmes de protester leur furent enlevés, comme nous le verrons plus loin. Dans les montagnes, où les habitants pratiquaient plutôt l'élevage que l'agriculture, le gouvernement fit raser les forêts domaniales, construire des villages et y amena des Magyars. Les Roumains, qui ne possédaient pas de terres labourables, car les céréales ne donnaient qu'un rendement très faible, les paysans, sans forêts et sans prairies, – les communes ayant coutume de les affermer à l'Etat – se virent privés des moyens de pratiquer l'élevage; il ne leur resta qu'à se résigner

à la nouvelle situation misérable qu'on leur imposait pour les obliger à s'en aller ou à périr de misère. Les quelques journaux qui ressuscitaient de temps à autre élevèrent la voix pour protester contre ces mesures barbares. Mal leur en prit. Pour agitation contre la nationalité magyare et contre le caractère magyar de l'Etat, on les traîna devant les tribunaux, on les condamna, on distribua force années de prison et tout rentra dans l'ordre.

4. LUTTES POLITIQUES DES ROUMAINS

La loi électorale de 1848 a été modifiée en 1875. Le cens électoral fut maintenu. Là, où la population était mixte, les circonscriptions électorales furent constituées de manière que les Roumains eussent le moins de chance possible d'avoir des représentants à la Chambre. La loi institua un cens plus élevé en Transylvanie proprement dite, pays habité par une population roumaine qui y avait la majorité absolue. D'après cette loi, le vote est public, il a lieu dans le chef-lieu de la circonscription. Tout possesseur d'un titre de noblesse, fût-il un pauvre hère, a le droit de vote. Il arriva que dans une commune, le cens étant élevé, personne n'avait le droit de voter. Cependant le vacher de la commune, qui était magyar, avait un parchemin et se trouvait être le seul électeur.

La façon dont cette loi a été appliquée a permis l'invention de procédés de fraude si scandaleux que leurs récits émouvaient jusqu'aux chauvins magyars. Les professeurs de droit public, à la Faculté de droit de Budapest, en commentant la loi électorale flétrissaient en chaire les procédés barbares qu'a fait naître cette loi appliquée par le régime d'oppression inaugurée par Coloman Tisza. Le mot d'ordre de celui-ci était : « Il faut écraser les nationalités ».

La première application de cette loi accordait aux Roumains qui représentaient une population de presque 4 millions d'âmes, 5 députés. Aux élections qui suivirent le nombre des députés

Roumains à la Chambre fut encore plus réduit, de telle sorte qu'ils se virent obligés de déclarer que les procédés de plus en plus indignes employés par le gouvernement mettaient les Roumains dans l'impossibilité d'envoyer des députés à la Chambre. Des Comitats qui avaient une population roumaine dépassant 80 % ne réussissaient plus à envoyer de députés. Ils furent obligés de déclarer à la face des Magyars, que les élections étaient simplement des occasions recherchées par les autorités pour faire massacrer le peuple. Les Roumains se réunirent alors en une conférence nationale et ils décrétèrent l'abstention aux élections parlementaire. C'était la passivité politique que les Roumains suivirent pendant un quart de siècle. Ils décidèrent d'abord, que la passivité ne s'appliqait qu'à la Transylvanie proprement dite, le reste des pays habités par les Roumains: le Banat, la Crishana, le Maramuresh et le Satmar essaieront encore d'envoyer des députés à la Chambre de Budapest. Le Banat ne réussit à envoyer qu'un seul député aux élections de 1881, le général *Traian Doda*, président de la Communauté des biens des anciens « graniceri » de Caransebesh. Il chercha à prendre la parole au Parlement de Budapest pour défendre les droits des Roumains. On l'empêcha de parler et en voyant qu'il s'obstinait à reparaître, on l'exclut purement et simplement de la Chambre.

Les Roumains du Banat réunis déclarèrent par la bouche de leur chef, le *Docteur Alexandre Mocsonyi, que la situation est sans remède, qu'il faut étendre la passivité au Banat et qu'un changement dans la situation politique des Roumains dans l'empire des Habsbourg ne peut plus venir que d'une nouvelle constellation européenne.* C'était en 1884. Trente ans plus tard, en 1914, cette prophétie du grand philosophe et du grand patriote roumain s'accomplit. La guerre éclata pour donner à l'Europe une nouvelle base, pour lui fournir de nouvelles assises

démocratiques, pour affranchir les nationalités asservies. Il mourut avant de voir son rêve réalisé, en philosophe résigné, mais ne désespérant pas. A la suite de cette attitude passive des Roumains, les élections dans les pays habités par eux perdirent leur éclat et leur apparat militaire. Le gouvernement envoyait un candidat officiel dans la conscription, généralement un haut fonctionnaire ou un gros financier, futur baron ou comte. Le *vice-comes* avisait les chefs des districts, d'amener au chef-lieu de la circonscription, les maires et les adjoints de chaque commune et de les faire voter pour son candidat. L'affaire réussit à merveille et les Roumains finirent par se désintéresser de ce qui se passait au Parlement. Pendant vingt ans, le peuple roumain n'envoya pas un seul député à la Chambre de Budapest. Ils formèrent un parti politique sur le programme de 1881. Les membres de ce parti, délégués officiels en quelques sortes des Roumains, se réunissaient de temps à autre en conférence nationale à Sibiu. Ils étaient traqués par la police sous les prétextes les plus ridicules et, parfois comiques. En 1891, les pays roumains envoyèrent comme d'habitude des délégués aux assises. On discuta la remise à l'Empereur, roi de Hongrie, d'un mémoire (memorandum). La teneur de ce mémoire ne souleva aucune discussion, il fut voté à l'unanimité. Ce document était destiné à éclairer le monarque sur les iniquités commises par le gouvernement de Budapest envers les Roumains.

La majorité des délégués de Transylvanie ne se faisaient pas beaucoup d'illusion sur l'accueil du monarque, ils tenaient cependant à cet acte pour prouver au peuple roumain que même de ce côte, il n'y avait rien à espérer.

La délégation ne passa pas par le gouvernement de Budapest. Elle estima que chaque citoyen ou groupe de citoyens avait le droit de se présenter devant son souverain et elle demanda directement audience à la Hofburg de Vienne. L'Empereur

refusa de la recevoir et les délégués laissèrent le mémorandum à un secrétaire.

De retour dans leur pays, les membres de la délégation furent accusés de haute trahison. Les journaux allemands et hongrois ne réclamaient pas moins que la tête des traîtres. Cette accusation était si monstrueuse et inique, qu'elle n'a pas d'égale dans l'histoire ignominieuse du XIXe siècle de l'Empire des Habsbourg, que les fameux procès jugés à Agram et à Vienne environ quinze ans plus tard contre les Yougoslaves. Le procès fut monté avec un grand apparat par le gouvernement hongrois et jugé à Cluj. Les délégués qui n'avaient commis d'autre crime que celui de remettre une plainte entre les mains de l'empereur, droit reconnu par toutes les constitutions des pays civilisés, furent condamnés à des peines de 2 à 10 ans de prison. Ce procès inique souleva le dégoût du monde civilisé. Les grands hommes de France, d'Italie, d'Angleterre poussèrent des cris d'horreur.

La conscience de la jeunesse universitaire de Roumanie manifesta hautement son indignation. Le président du parti national roumain, le Dr Joan Ratiu, le père Dr Lucaciu, prêtre catholique furent jetés en prison pour de longues années. La jeunesse outrée, rédigea un manifeste aux peuples civilisés flétrir la barbarie hongroise et le publia en français, en italien, en anglais et en allemand; elle chercha à lui donner la plus large publicité. L'or du gouvernement hongrois fut employé à étouffer la voix de la conscience humaine révoltée.

Convaincue que la force a toujours le dernier mot la jeunesse magyare des universités hongroises rédigea une réponse, laquelle nia tout et en fait de cynisme peut se comparer avec le manifeste, – tâche indélébile pour la science allemande – des 93 savants allemands en 1914. C'était le procès engagé par la conscience humaine. Le mémoire de la jeunesse roumaine était une plainte déposée devant le tribunal du monde civilisé.

La jeunesse hongroise se contenta donc de nier tout. Ce fut ensuite le tour de la jeunesse roumaine des universités austro-hongroises de fournir les preuves et les documents à l'appui de l'accusation portée par les étudiants du royaume.

Les preuves apportées par ces documents furent écrasantes. Le gouvernement hongrois, fidèle à sa tactique, l'emploi de la force brutale qui lui avait donné de si bons résultats, n'hésita pas un instant à intenter des poursuites contre les auteurs pour haute trahison ; les condamnations suivirent comme c'était l'habitude. Mais le procès contre la barbarie prusso-hongroise fut entamé : le monde civilisé différa la prononciation de la sentence. La conscience du monde, outragée protesta par la voix de tous ceux qui pouvaient exprimer librement leur pensée et que l'or du gouvernent coupable ne réussit pas à faire taire.

Le parti national roumain continua cependant à gêner les gouvernants, ceux-ci décidèrent donc d'interdire ses assises, et de traîner ses membres devant les tribunaux.

La dernière liberté des Roumains, celle de se réunir qui est garantie par la constitution, leur fut donc ôtée.

Les Roumains, les Serbes et les Slovaques n'ont pas attendu cette guerre pour s'entendre et pour se soutenir dans leur lutte commune contre le régime d'oppression germano-magyare. Dès 1894, ils se sont réunis en congrès. A la suite de ce congrès, ils ont formé un groupe politique uni sur toutes les questions. Aucune divergence ne s'est manifestée entre eux. La jeunesse des universités a suivi l'exemple de ses aînés ; elle s'est réunie en congrès, la même année, et elle a créé des organes de contact permanent.

La fraternité des nationalités opprimées par les Magyars n'est donc pas de date récente; elle a subi l'épreuve de près d'un quart de siècle et aucun nuage n'a jamais obscurci son horizon. La lutte commune a cimenté leur amitié, et ce n'est

pas la victoire commune qui pourra les désunir. L'Europe occidentale en mettant son sceau sur cette amitié la consacrera officiellement.

Plusieurs siècles de vie commune et sans heurt des Roumains et des Serbes dans cette partie de l'Europe confirment que la tolérance et le respect mutuel de ces deux peuples ont une racine profonde dans l'âme des hommes et ils sont une garantie sûre que l'avenir rendra le lien encore plus solide.

La victoire des alliés étant appelée à donner à l'Europe nouvelle, des fondations inspirées des principes démocratiques non truqués, les Roumains d'Autriche-Hongrie demandent l'union directe de tous les Roumains à la Roumanie, destinée à vivre dans l'avenir comme dans la passé, dans les meilleurs termes avec les Serbes réunis tous dans la Yougo-Slavie.

5. LA POPULATION DU BANAT

Les Roumains de tous les pays subjugués par l'Autriche-Hongrie sont le peuple le plus démocratique de la monarchie. Ils n'ont ni grands propriétaires terriens, ni boyards, ni grands industriels. Ils sont tous fils ou petits-fils de paysans ou d'artisans. Ils sont fiers de leur origine. Ils ont un goût prononcé pour l'instruction. Les administrations de l'Etat leur étant fermées, ils ne trouvent pas un emploi et beaucoup d'entre eux émigrent en Roumanie libre. La culture de la terre n'est l'occupation exclusive de la population que dans les plaines du Comitat de Timish et dans le Torontal. En Carash-Severin, c'est plutôt l'élevage qui nourrit la population. La grande industrie est très restreinte, mais la petite par contre y est très répandue. Les habitants des régions montagneuses pratiquent une industrie en hiver, le travail du bois surtout, la fabrication en série de toute sorte d'instruments agricoles et d'articles de ménage. Dans les centres miniers qui sont très importants, les Roumains ont presque partout pris la place des anciens mineurs et ouvriers amenés d'Autriche au début de l'exploitation ; ils se sont assimilés les métiers les plus variés. L'adresse du Roumain du Banat est citée partout en exemple. Tous les objets de ménage et de toilette sont fabriqués par lui et par sa famille.

Les statistiques officielles nous démontrent que les Roumains représentent la majorité des habitants dans le Banat avec 615.336 âmes. Viennent ensuite les Allemands : 387.545 habitants; les Serbes : 284.329 habitants et les Hongrois avec: 242.152 habitants. Les Roumains forment la majorité absolue

dans le comitat de Carash-Severin, où ils représentent 72,1 % de la population ; dans le comitat de Timish, la majorité relative avec 40%.

De toutes les nationalités que ce pays abrite, les Roumains seuls sont d'origine d'avant l'invasion turque. Les Serbes, les Allemands et les Magyars ont été colonisés par les gouvernements autrichiens pour combler le vide laissé par les Turcs en retraite. Comme pour tous les pays dévastés par les conquérants barbares, la population des montagnes a moins souffert que celle des plaines. Le Carash-Severin étant couvert presque complètement de hautes montagnes et de forêts, la population y a trouvé un refuge; elle a donc moins souffert de l'invasion que dans le comitat voisin de Timish ou de Torontal, le dernier surtout qui ne possède pas la plus petite colline et où il n'y a aucune forêt.

6. – ADMINISTRATION PUBLIQUE. INSTRUCTION PUBLIQUE. – CULTES

Nous avons déjà vu que le Banat est divisé en trois comitats et nous avons indiqué l'organisation de l'administration centrale des Comitats. Le comitat de Carash-Severin est divisé en 16 districts, le Timish en 12 et le Torontal en 14. A la tête de chaque district se trouve un fonctionnaire appelé protopretor (foeszolgabiro, Stuhlrichter), nommé par l'assemblée générale du Comitat. Tous les fonctionnaires élus par cette assemblée sont rééligibles au moment de la restauration qui a lieu tous les trois ans. Les communes se divisent en : petite commune, ville et ville libre. Plusieurs petites communes sont réunies en canton (notariat cercual, kœrjegyzœség) les grandes communes ont une administration propre, mais elles se trouvent placées sous l'autorité du chef du district. Les villes ne relèvent plus de cette autorité, leur bourgmestre a le rang d'un chef de district, par conséquent elles sont dans le ressort de l'administration centrale du Comitat. Les villes libres échappent entièrement à l'autorité du Comitat et jouissent de l'autonomie d'un comitat. Elles ont à leur tête un préfet (comes supremus, fœispan) nommé par le gouvernement. Dans le Banat il n'y a que trois villes libres: Timishoara, Vêrsetz et Panciova.

L'administration de la justice est assurée par des tribunaux de 1re instance, par des tribunaux de 2e instance et par une cour d'appel, dont le siège est à Timishoara. A chaque tribunal de 1re instance, s'il n'y a pas dans la même localité un tribunal

de 2e instance, est attaché l'office des livres fonciers et de la conservation des hypothèques. S'il y a un tribunal de 2e instance dans la localité, cet office est attaché à ce tribunal et il est dirigé par un magistrat.

L'administration des finances est faite par la Direction des Finances dans le chef-lieu de chaque comitat. Cette direction a sous ses ordres les offices de recettes dans chaque district.

L'instruction primaire se fait dans les écoles libres entretenues par les communautés religieuses ou par l'église, par les écoles communales et par les écoles d'état. Les écoles libres ont presque partout été supprimées, en dépit de la loi fondamentale de 1868, car, elles étaient presque toutes entretenues par les églises roumaines orthodoxes ou catholiques grecques. Toutes les écoles primaires se trouvent sous l'autorité d'un inspecteur nommé par le Ministre de l'Instruction publique et des cultes et pour pouvoir agir contre les écoles roumaines arbitrairement il est muni d'un pouvoir discrétionnaire très étendu.

L'instruction secondaire est donnée dans les lycées libres et dans lycées d'état. Les lycées sont de deux sortes, le gymnasium (latin-grec-classiques) et l'école « réale » (sciences, langues modernes). Il n'y a qu'un lycée libre à Timishoara entretenue par les frères piaristes, les autres six lycées sont des établissements d'état. Les deux écoles « réales » sont des écoles d'état. Les Roumains ont réclamé depuis 1868 et sans se lasser un lycée roumain à Caransebesh, mais en vain, pour en finir le gouvernement a fait établir un lycée magyar dans la même ville. Il faut remarquer que le lycée de Lugoj avait été fondé par les Roumains, petit à petit l'écart sous de différents prétextes l'a magyarisé et à la fin l'a transformé en lycée d'état.

Les établissements d'enseignement secondaires sont placées sous l'autorité directe du Ministère de l'Instruction publique et des cultes, qui exerce son autorité par l'intermédiaire d'un «

prodirecteur ». Les écoles secondaires du Banat se trouvent sous l'autorité du « prodirecteur » de Oradea-Mare (Nagy-Varad).

A côté des lycées l'instruction secondaire est donnée aussi par des écoles dites civiles, où les études durent six années. Elles préparent aux écoles commerciales et aux écoles professionnelles d'arts et métiers.

Les Roumains ont une école normale d'instituteurs à Caransebesh, ils ont dans le même ville un séminaire.

Les catholiques romains possèdent un séminaire à Timishoara, où l'état a une école normale.

Les Roumains ont deux évêques : un catholique à Lugoj et l'autre orthodoxe à Caransebesh.

Les catholiques romains sont dans le ressort du diocèse de Tchanad, mais le siège de l'évêque est à Timishoara.

7. SITUATION ÉCONOMIQUE

Le Banat couvre une superficie de 28.523 km. carrés. Pour indiquer les conditions économiques de ce pays, nous avons dressé les tableaux I-IV. Il suffit par conséquent de se borner à quelques remarques. Bien que le sol de Torontal soit la terre la plus fertile du royaume de Hongrie, son rendement en ce qui concerne le froment est inférieur à celui d'autres comitats, tels que Satmar, Sabolci, Bichis, Arad, Sopron, Vêrsetz ville. Ceci tient au fait que le Torontal est le pays de la grande propriété possédée par quelques comtes, barons féodaux et magnats de la Finance.

En ce qui concerne les forêts, le Carash-Severin occupe pour le chêne le deuxième rang dans le royaume de Hongrie après le comitat de Bihor et le premier rang pour le hêtre.

La sériciculture dans le Banat est une industrie de premier ordre.

J'ai le regret de n'avoir pu donner un tableau représentant la culture des arbres fruitiers. Le Comitat de Carash-Severin et une partie du Timish produit des pommes, des poires, des cerises, des pèches et des prunes de première qualité et en quantité considérable. Il y a des contrées dans le Carash-Severin, où la culture des arbres fruitiers procure à la population le principal moyen d'existence.

La culture maraîchère est très développée dans les vallées des rivières du Timish et de Bega.

J'ai de même le regret de n'avoir pu, faute de données authentiques, dresser un tableau de l'élevage qui est très

important dans ce pays. Les bêtes à come sont d'une race telle, que les concours agricoles le Banat est toujours classé premier. Quant au cheval, les trois nationalités, mais spécialement le Roumain et l'Allemand, rivalisent et cherchent à se dépasser.

J'ai aussi le regret de ne pouvoir, pour le même raison, dresser le tableau de la répartition de la propriété de la terre si riche de ce pays. Il nous aurait donné l'image navrante de la situation dans laquelle est placé ce pays si riche, gouverné par une aristocratie féodale, surtout dans le Comitat de Torontal.

L'émigration a plus que décimé la population qui a été virtuellement chassée du pays arrosé par le sang de ses ancêtres. Les Roumains émigrés en Amérique sont partis sans espoir de retour. Quand ils ont organisé l'église orthodoxe en Amérique, ils ne l'ont pas rattachée à la Métropolie de Transylvanie, mais à celle de Moldavie. Ils ont devancé leurs frères restés dans leur pays d'origine en réalisant l'union de tous les Roumains.

Dans le tableau relatif à la viticulture, j'ai fait figurer le comitat d'Arad, bien que ce dernier ne fit pas partie du Banat. Cela a été trouvé nécessaire à titre comparatif, le comitat d'Arad produit non seulement beaucoup de vin et de la meilleure qualité de toute la Hongrie, mais le rendement est aussi le plus élevé. Le vin blanc que produit le Promontor jouit d'une réputation universelle. D'après M. Fleurent, professeur de chimie industrielle et membre de l'Académie des Sciences, il se prête à la champagnisation et les fabricants de champagne en importent en France.

Le Banat possède à Temeshvar la plus grande fabrique de tabac après celle de Fiume. On y traite 1.051 tonnes de tabac étranger et 2.365 tonnes de tabac indigène.

Le Carash-Severin seul possède des mines, l'exploitation, bien que le sous-sol renferme tous les minerais, est restreinte et se borne au fer et à la houille. Des ingénieurs de mines français

ont étudié le sous-sol de Carash-Severin et leurs prospections ont signalé des gisements très riches. L'extension de l'exploitation s'est heurtée aux faibles moyens de communication, les chemins de fer sont rares dans ce pays. Chaque fois qu'on a voulu établir une ligne de chemin de fer dans les régions minières, on s'est trouvé en face de l'opposition du grand-Etat-Major de Vienne, car les Magyars ont toujours redouté l'invasion roumaine en cas de conflit mondial.

La houille blanche est très abondante, mais elle est presque inexploitée.

La longueur des lignes de chemin de fer dans le Torontal doit surprendre. Je dois un commentaire à cette question. Dans un pays absolument plat comme le Torontal, rien ne s'oppose à l'établissement des lignes de chemin de fer. Les chemins de fer du Torontal, sauf les grandes lignes, sont départementaux. Ils ont été créés par l'Administration du Comitat, laquelle, en vertu du virilisme décrit dans la partie historique de cette brochure, est entre les mains des seigneurs féodaux de la terre. L'administration centrale du Comitat est remplie des fils de ces seigneurs. Tous les jeunes comtes et barons, après avoir terminé leurs études de droit et obtenu la licence en sciences politiques, entrent dans l'administration du comitat comme attachés qu'ils considèrent comme un sport et un passe-temps d'homme de qualité. Cette administration a ruiné les Finances publiques de ce Comitat, car elle ne s'est pas contentée de construire des lignes de chemin de fer qui n'avaient aucun intérêt pour le bien public et qui ne desservaient que les immenses latifundia des seigneurs féodaux, mais elle les a aménagées avec un luxe surprenant. Les trains n'ont que des wagons-salons pourvus du confort le plus moderne. Quand les Finances arrivèrent à la faillite, le gouvernement de Budapest envoya un commissaire qui dans ses recherches découvrit des malversations très habilement

camouflées, surprenantes de la part d'une administration dirigée par des aristocrates, si chatouilleux du côté honneur.

Le Comitat de Torontal qui a une superficie presque aussi grande que le Carash-Severin, qui a une superficie ensemencée trois fois et demie plus grande que le Carash-Severin, qui a le sol le plus fertile, n'a qu'une population de 168.125 âmes plus grande que ce dernier. (443.000 en face de 611.126). Ce fait a frappé tout le monde et les savants officiels se sont toujours trouvés gênés à fournir une explication, car il ne leur était pas permis de fournir la vraie, et servir ainsi des preuves aux démocrates, d'autant moins que les éléments hongrois et allemands n'en souffraient pas, que les Roumains et les Serbes ne sont dignes d'aucun intérêt. Les grandes latifundia ne permettent pas l'accroissement de la population.

Le Banat a comme frontière sur plus de trois quarts des fleuves navigables comme le Danube, la Tisa et le Muresh. Le Timish n'est navigable que sur une longueur de 3 km., de Pantchova à son embouchure, le Bega, réglé par un canal, est navigable sur une longueur de 115 km., de Temeshvar à la Tisa.

Au point de vue économique, le Banat a une situation particulière en vertu de la variété si grande de son sol. Sa population a conservé un particularisme à raison de l'empreinte que lui a laissée son histoire si muvementée, car il a subi les premiers chocs de toutes les invasions. La population roumaine du Banat est la plus laborieuse et la plus industrieuse. Nous avons vu que bien que le sol de Carash-Severin, où la population roumaine est la plus dense, ne fût point fertile et bien qu'il ne put rapporter aucune comparaison avec celui du Torontal, le rendement de la terre approche celui du Torontal. Au point de vue agriculture, le paysan roumain du Banat égale et peut-être dépasse même le paysan occidental. Dans le Banat, la moisson du blé commence normalement le 12 juillet et jusqu'au 1er

août le blé est non seulement engrangé, mais même battu. Au commencement d'août toutes les terres sont déjà labourées.

L'industrie domestique, faute de débouchés, moyens de transport et organisation est réduite aux besoins de la famille. La culture du chanvre permet aux habitants des campagnes la confection de tous les sous-vêtements. Ses vêtements sont en étoffe de laine, qu'il travaille lui-même et qu'il confectionne également lui- même. Dans les montagnes, en hiver, il fabrique en série les ustensiles agricoles les plus divers. Au printemps, on voit des convois interminables composés de chars chargés artistiquement se dirigeant par les belles routes vers les grandes foires de Temeshvar, Becicherec, Vêrset, Chichinda etc. Là, où le bois manque, les habitants mâles quittent les villages et se font embaucher dans les mines. L'application de la femme roumaine est proverbiale, son goût artistique est connu partout.

Le Banat possède de très beaux sites, peu connus par les touristes, il possède les beautés merveilleuses et uniques de la plaine et les panoramas les plus sauvages de la montagne. La route qui borde le Danube à l'ouest d'Orsova peut rivaliser avec l'Axenstrasse en Suisse. Comme établissements thermales, les bains d'Hercule jouissent d'une réputation mondiale et à l'époque, où les Magyars ne s'étaient pas encore emparés de l'administration de ce pays, cette ville d'eau était le rendez-vous favori des classes possédantes de Roumanie, on n'y parlait que français il y a trente ans, toutes les inscriptions, toutes les pancartes indicatrices étaient françaises. Les eaux ferrugineuses de Buzias attirent beaucoup de monde et les établissements climatériques de Marilla beaucoup de poitrinaires.

CONCLUSION

L'histoire du Banat montre que ce pays avait eu plus de liens avec le pays roumain voisin faisant partie du royaume de Roumanie qu'avec la Hongrie. Il n'a jamais été habité par les Magyars. Il n'a pas connu les seigneurs féodaux magyars, les seigneurs du Banat étaient roumains. C'était un peuple libre. Lorsque au XVIIIe siècle, les Turcs furent chassés du Banat, les empereurs d'Autriche, notamment Marie-Thérèse, furent obligés, pour organiser militairement cette contrée, et par conséquent priver de leurs libertés les anciens habitants du pays, de confisquer les diplômes et de les enlever par des chars. Les nouveaux aristocrates qui possèdent les meilleures terres dans le Banat sont en grande majorité des personnes enrichies dans l'industrie, dans la Finance ou dans les Ministères, tels que le baron Daniel et le fameux Wekerle, lequel fils d'Intendant, il y a trente ans, lorsqu'il débuta comme fonctionnaire au Ministère des Finances de Budapest et épousa la fille du préfet de Temeshvar, n'avait pas de fortune. Tous les comtes et barons du Banat n'y sont que depuis 'expulsion des Turcs.

Le Banat a de tous les pays roumains, conservé le plus son caractère roumain. Il n'a jamais été divisé et il n'a jamais appartenu à plusieurs pays la fois. Sa division en trois comitats est de date plutôt récente. La situation géographique elle-même s'oppose à une division de ce pays entre plusieurs états ; je ne parle point de considérations stratégiques, car, dans la nouvelle Europe, la guerre sera exclue.

Au demeurant les deux pays qui en sont les voisins, la Roumanie et la Serbie ne se sont jamais guerroyés, ils ont toujours combattu dans les mêmes rangs. Les Roumains et les Serbes ont été unis même par l'église jusqu'en 1868. En 1848, il est vrai, les Roumains du Banat n'ont pas formé des légions pour courir au secours des Habsbourg, comme les Serbes et les Roumains de la Transylvanie proprement dite. Nous avons dit dans la partie historique qu'ils n'ont pas fait la révolution de 1848 non plus, car ne connaissant pas de seigneurs magyars, ils ne pouvaient pas se révolter. Depuis 1868, les gouvernements de Budapest qui avaient adopté le principe des Habsbourg « divide et impera » ont ouvertement favorisé les Serbes contre les Roumains. Les persécutions inaugurées contre ces derniers sont restées inconnues aux Serbes, l'oppression de ces derniers est de date fraîche.

Au point de vue politique, bien que les Roumains du Banat eussent adhéré au programme du parti national roumain de 1881, grâce à la sagesse et à la clairvoyance de deux grands chefs : Coriolan Brediceano et Alexandre Mocsonyi ils ont pu éviter les écueils et les conséquences des influences étrangères aux vrais intérêts du peuple roumain dont les hommes politiques de la Transylvanie proprement dite sont tombés victime à plusieurs reprises. Les Roumains du Banat, à raison peut-être aussi d'un passé historique différent, ont montré plus de maturité politique que ceux des autres pays roumains soumis aux Habsbourg. Ils n'ont pas eu de confiance dans ces derniers qui ont étonné le monde par leur ingratitude.

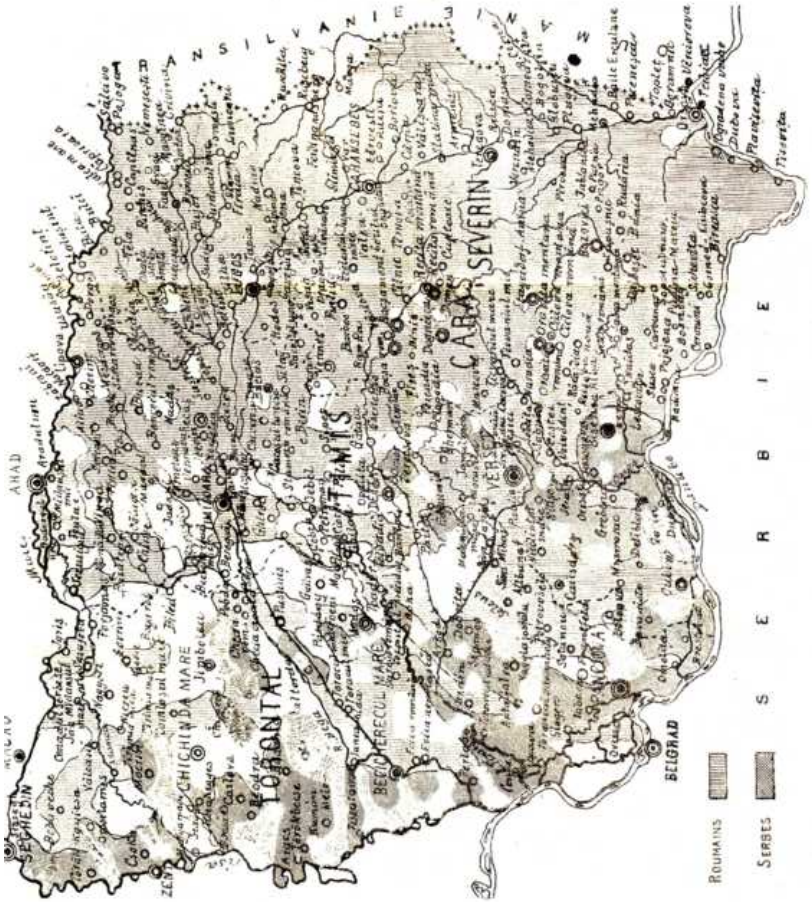
SEGHEDIN
ARAD
CHICINDA MARE
TORONTAL
BECICHERECUL MARE
TEMESVAR
CARAS SEVERIN
VERSEC
ORSOVA
BELGRAD
ROUMAINS
SERBES

REPARTITION DE LA POPULATION DANS LE BANAT
SELON LA NATIONALITE

		Magyars	Allemands	Slovaques	Roumains	Ruthènes	Croates	Serbes	Autres
Caras-Severin	1900 ..	21.439	55.256	3.831	328.371	803	279	13.138	19.884
	1910 ..	33.777	55.787	2.908	336.082	2.351	319	14.674	20.143
		7 %	12 %		72 %			3 %	
Timis.	1900 ..	58.153	171.087	2.977	167.523	79	287	64.902	11.134
	1910 ..	79.960	165.883	3.080	169.030	30	350	69.904	12.597
		11,9 %	30 %		40 %			14 %	
Torontal.	1900 ..	114.760	184.016	14.969	88.044	30	4.096	191.857	11.590
	1910 ..	128.405	165.779	16.143	86.937	11	4.203	199.750	13.923
		21 %	26 %		14 %			32 %	

REPARTITION DE LA POPULATION DANS LE BANAT
SELON LA CONFESSION

		Orthodoxes	Catholiques roumains	Catholiques grecs (uniates)	Réformés	Luthériens	Israélites	Autres
Caras-Severin.	1900 ..	324.758	84.094	18.224	7.694	1.999	4.343	—
	1910 ..	337.153	90.479	20.006	10.400	2.875	4.795	297
Timis.	1900 ..	221.745	207.076	12.268	8.084	11.574	9.580	
	1910 ..	232.057	221.175	12.381	11.135	13.611	9.734	582
Torontal.	1900 ..	277.089	283.723	3.707	11.967	22.432	6.720	
	1910 ..	286.642	279.793	3.828	12.549	23.905	6.114	1.205

PRODUITS AGRICOLES

Superficies ensemencées en hectares

Comitat :	Froment	Seigle	Orge	Avoine	Maïs	Pommes de terre	Betteraves à sucre	Tabac	Chanvre	Total de la superficie ensemencée	Superficie restée en jachère	Sinistres agricoles
Carash-Sévérin .	74.620	2.742	2.384	21.956	93.572	5.876	»	»	1.344	219.621	11.875	4 %
Timish ..	208.000	6.699	11.453	31.304	151.965	3.880	»	1.155	842	452.741	13.646	1,3 %
Torontal .	343.366	5.768	19.632	38.761	246.736	7.688	1.353	1.665	1.902	723.837	5.453	1,55%
Rendement moyen par hectare en tonnes												
Carash-Sévérin .	1,238	1,132	1,128	0,950	1,654	4,602	»	»	»	»	»	»
Timish .	1,374	1,265	1,127	1,081	2,169	8,150	»	»	»	»	»	»
Torontal .	1,396	1,289	1,131	1,129	2,541	9,180	»	»	»	»	»	»

PRODUITS AGRICOLES

VIGNE.

Comitats	Superficie plantée en hectares	Production en hectolitres	Valeur en couronnes	Production moyenne par hectare en hectolitres
Carash-Severin	1.462	4.870	230.017	3,33
Timish	11.986	68.310	2.475.928	5,69
Versetz ville	2.777	63.803	2.394.611	22,98
Torontal	12.358	62.296	2.627.021	5,04
Pantchova ville	250	2.430	...	9,72
Arad	7.006	108.444	3.872.000	15,48
Arad ville	161	7.557	264.000	54,39

APICULTURE

	Production en tonnes
Carash-Severin	141,1
Timish	200,7
Torontal	114,2

FORETS

(en hectares)

	Particulières	Total	Chênes	Hêtres	Résineux
Carash-Sev.	24.478	517.071	120.172	384.608	13.291
Timish ...	4.500	72.499	57.315	15.159	25
Torontal. .	541	9.977	4.999	4.978	—

ROUTES

(en Km.)

Comitat	Routes d'état	municipales	Pour 100 km. carrés	Chemins de fer	Pour 100 km carrés
Carash-Sever.	392	987	22,4	418	3,8
Timish	265	599	26,3	650	8,0
Torontal	128	646	21,5	790	8,7

REPARTIȚIA POPULAȚIEI DIN BANAT DUPĂ NAȚIONALITATE

		Maghiari	Germani	Slovaci	Români	Ruteni	Croați	Sârbi	Alții
Caras-Severin	1900	21.439	55.256	3.831	328.371	803	279	13.138	19.884
	1910	33.777	55.787	2.908	336.082	2.351	319	14.674	20.143
		7 %	12 %		72 %			3 %	
Timis.	1900	58.153	171.087	2.977	167.523	79	287	64.962	11.134
	1910	79.960	165.883	3.080	169.030	30	350	69.904	12.597
		11,9 %	30 %		40 %			14 %	
Torontal.	1900	114.760	184.016	14.969	88.044	30	4.096	191.857	11.590
	1910	128.405	165.779	16.143	86.937	11	4.203	199.750	13.923
		21 %	26 %		14 %			32 %	

REPARTIȚIA POPULAȚIEI DIN BANAT DUPĂ CONFESIUNE

		Ortodocși	Catolici români	Catolici greco-catolici	Reformați	Luterani	Israeliți	Alții
Caras-Severin.	1900	324.758	84.094	18.224	7.694	1.999	4.343	
	1910	337.153	90.479	20.006	10.400	2.875	4.795	297
Timis.	1900	221.745	207.076	12.268	8.084	11.574	9.580	
	1910	232.057	221.175	12.381	11.135	13.611	9.734	582
Torontal.	1900	277.089	283.723	3.707	11.967	22.432	6.720	
	1910	286.642	279.793	3.828	12.540	23.905	6.114	1.205

PRODUCȚIA AGRICOLĂ

SUPRAFAȚA PLANTATĂ ÎN HECTARE

Județ	Grâu	Secară	Orz	Ovăz	Porumb	Cartofi	Sfeclă de zahăr	Tutun	Cânepă	Totalul suprafeței plantate	Suprafață necultivată	Dezastre agricole
Caras-Severin	74.620	2.742	2.384	21.956	93.572	5.876	»	»	1.344	219.621	11.875	4 %
Timis	208.000	6.699	11.453	31.304	151.965	3.880	»	1.155	842	452.741	13.646	1,3 %
Torontal	343.366	5.768	19.632	38.761	246.736	7.688	1.353	1.665	1.902	723.837	5.453	1,55%
Caras-	Producția medie la hectar în tone						»	»	»	»	»	»
Severin	1,238	1,132	1,128	0,950	1,654	4,602	»	»	»	»	»	»
Timis	1,374	1,265	1,127	1,081	2,169	8,150	»	»	»	»	»	»
Torontal	1,396	1,289	1,131	1,129	2,541	9,180	»	»	»	»	»	»

PRODUCȚIA AGRICOLĂ

VIȚĂ DE VIE

Județ	Suprafața plantată în hectare	Producția în hectolitri	Valoarea în coroane	Producția medie de hectolitri la hectar
Caras - Severin	1.462	4.870	230.017	3,33
Timis	11.986	68.310	2.475.928	5,69
Vârșeț	2.777	63.803	2.294.611	22,98
Torontal	12.358	62.296	2.627.021	5,04
Panciova	250	2.430	—	9,72
Arad	7.006	108.444	3.872.000	15,48
Orașul Arad	161	7.557	264.000	54,39

APICULTURA

Județ	Producția în tone
Caras - Severin	141,1
Timis	200,7
Torontal	114,2

PĂDURI

(ÎN HECTARE)

Județ	Speciale	Totale	Stejar	Fag	Rășinoase
Caras - Sev.	24.478	517.071	120.172	384.608	13.291
Timis	4.500	72.499	57.315	15.159	25
Torontal.	541	9.977	4.999	4.978	—

DRUMURI

(ÎN KM.)

Județ	Drumuri de țară	Municipale	Pentru 100 kmp	Cale ferată	Pentru 100 kmp
Caras - Sever.	392	987	22,4	418	3,8
Timis	265	599	26,3	650	8,0
Torontal	128	646	21,5	790	8,7

CUPRINS

Cuvânt înainte 7

Prefață 15

SEVER BOCU
PROBLEMA BANATULUI. ROMÂNI ŞI SÂRBI 17
SÉVÉRE BOCOU
LA QUESTION DU BANAT 81

SILVIU DRAGOMIR
BANATUL ROMÂNESC 153
SILVIU DRAGOMIR
LE BANAT ROUMAIN 221

TRAIAN LALESCU
PROBLEMA ETNOGRAFICĂ A BANATULUI 269
TRAJAN LALESCO
LE PROBLÈME ETHNOGRAPHIQUE DU BANAT .. 295

GEORGE G. MIRONESCU
PROBLEMA BANATULUI 343
GEORGES G. MIRONESCO
LE PROBLÈME DU BANAT 403

T. VUIA
BANATUL (Timişana) 473
T. VUIA
LE BANAT (Timishana) 513

În colecţia ***Bibliotheca Banatica***
au apărut:

2010

1. T. Vuia, ***Le Banat (Timishana) / Banatul (Timişana)***

2. *** ***Inventarul arhivistic al registrelor parohiale de stare civilă din judeţele Caraş-Severin şi Timiş***

3. Valeriu Branişte, ***Tabla de la Lugoj***

2011

4. Vali Corduneanu, ***Evoluţia presei timişorene în primii ani postbelici***

5. *** ***Inventarul arhivistic al registrelor parohiale de stare civilă din judeţele Caraş-Severin şi Timiş*** **(ediţia a II-a)**

6. Aurel Cosma, ***Pictura românească din Banat de la origine până azi***

7. George C. Bogdan, ***Din istoria culturală a Banatului, I. Articole din „Reşiţa" (1935-1940)***

8. Academia Română, Filiala Timişoara, Institutul de Studii Banatice „Titu Maiorescu", ***Contribuţii la istoria ecleziastică a Banatului***

9. Leonhard Böhm, ***Locuitorii Banatului***

10. Aurel Cosma Jr, ***Corespondenţă***

11. Pavel Jumanca, ***Amintiri - Anii tinereţii***

12. Dr. István Berkeszi, ***Istoria tipografiei şi a presei timişorene***

13. Academia Română, Filiala Timişoara, Institutul de Studii Banatice „Titu Maiorescu", ***Contribuţii la istoria ecleziastică a Banatului*** **(ediţia a II-a)**

2012

14. Leonhard Böhm, ***Locuitorii Banatului*** **(ediţia a II-a), bilingv**

15. Ion B. Mureşianu, ***Din trecutul slovei bănăţene (1500 - 1700)***

16. Ioan David, ***Presa românească din Banat*** **(ediţia a II-a)**

17. Ioan David, ***Presă şi cultură*** **(ediţia a II-a)**

18. Paul Iorgovici, ***Observaţii de limba rumânească***

19. Marcu Mihail Deleanu, ***Izvoare și preocupări dialectale în Banat*** (volumul 1)

20. Dr. Aurel Cosma - junior, ***Istoria presei române din Banat***

21. Doina Bogdan-Dascălu, ***Arta de a scrie, arta de a citi***

22. Marcu Mihail Deleanu, ***Izvoare și preocupări dialectale în Banat*** (volumul 2)

2013

23. Ion Marin Almăjan, ***Fascinația ținutului***

24. Iosif Bogdan, ***Scrieri. Folclor bănățean. Articole. Memorialistică***

25. Alexandru Tietz, ***Scrisori de la sălaș***

26. Enea Hodoș, ***Manual de limba română. Elemente de istoria literaturii***

27. Sever Bocu, ***Problema Banatului. Români și sârbi***

28. István Berkeszi, ***Istoria tipografiei și a presei timișorene***

2014

29. Marcu Mihail Deleanu, ***Literatura dialectală din Banat***

30. Vasile Dudaș, ***Banatul în anii Primei Mari Conflagraţii Mondiale***

31. Maria Vertan, ***Sigiliile târgurilor și localităților rurale din Banatul istoric (1760-1919)***

32. Ion Marin Almăjan, ***Biruit-a gândul... Epistole dintre două veacuri***

33. Paul Iorgovici, ***Observaţii de limba rumânească*** **(ediție jubiliară)**

34. Ion Popovici, ***Graiul bănățean***

2015

35. Iosif Bogdan, ***Pagini de literatură și folclor*** **(ediție jubiliară)**

36. Ioan David, ***Banatul (1926-1930). Prima revistă literară bănăteană*** **(ediţia a II-a)**

2016

37. Victor Vlad Delamarina, ***Scrieri. Poezii. Proză***

38. Vasile Bogdan, ***Lugojul în nesfârșirea clipei*** (volumul 1)

39. Vasile Bogdan, ***Lugojul în nesfârșirea clipei*** (volumul 2)

40. Academia Română, Filiala Timişoara, Institutul de Studii Banatice „Titu Maiorescu”, ***Sorin Titel***

41. Academia Română, Filiala Timişoara, Institutul de Studii Banatice „Titu Maiorescu”, ***Paul Iorgovici – 250. Studii***

42. David Blidariu, ***Scrieri. I. Poezii (1924-1946)***

43. Ioan Popovici-Bănățeanul, ***Scrieri. I. Proză***

44. Eugen Todoran, ***Scrieri. I. Studii și articole: (1937-1956)***

2017

45. Diana Otiman Blidariu, ***Fire trândafire... sau Literatura obiceiurilor de înmormântare în Valea Almăjului***

46. Grațiela Benga, ***Victor Vlad Delamarina. Monografie***

47. Eugen Todoran, ***Scrieri, II. Sudii și articole (1957-1966)***

48. Ioan Popovici-Bănățeanul, ***Scrieri, II. Proză***

2018

49. Eugen Beltechi, ***Graiurile din Almăj - Fonetica***

50. Delia Badea, ***Ioan Popovici-Bănățeanul. Topografia unui destin***

51. Németh Ferenc, ***Presa de limbă maghiară din Banatul Sârbesc (1872–1918)/ A magyar sajtó a Szerbiai Bánátban(1872–1918),*** **bilingv**

52. Eugen Todoran, ***Scrieri III. Studii și articole (1967-1976)***

Tiparul executat la Editura şi Tipografia
DAVID PRESS PRINT
Str. Şt. O. Iosif bl. 8/a
Tel. 0256-229.121; 0741-142.978; 0742-084.745
e-mail: davidpressprint@gmail.com
www.davidpressprint.ro
TIMIŞOARA
ROMÂNIA